

RIEŠENIE KONFLIKTOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE

Katarína Bajzík (ed.)

Alexandra Demetrianová

Aurèle Destrée

Zuzana Fialová

Zuzana Hardoš Kurnasová

Juraj Jančovič

Paula Jójárt

Ondřej Kopečný

Ján Mihálik

Dušan Ondrušek

Lenka Petková

Monika Pašiak

Martin Pašiak

Magdaléna Vaculčiaková

RIEŠENIE KONFLIKTOV

V ROZVOJOVOM KONTEXTE

Táto publikácia vyšla v rámci projektu „Riešenie konfliktov v rozvojovom kontexte“, ktorý PDCS realizovalo s finančnou podporou Slovak Aid. Za obsah publikácie nesú zodpovednosť výlučne autori, tvrdenia v texte nemusia nevyhnutne reprezentovať názory donora, ktorý nezodpovedá ani za použitie informácií obsiahnutých v publikácii.

Vydalo: PDCS, Partners for Democratic Change Slovakia

Autori/Autorky © 2016

Mgr. Katarína Bajzíkova, PhD.

Bc. Alexandra Demetrianová

Mgr. Aurèle Destrée

Zuzana Fialová, PhD.

Mgr. Zuzana Hardoš Kurnasová

PhDr. Juraj Jančovič, PhD.

Mgr. Paula Jójárt, MA

Mgr. Ondřej Kopečný

Mgr. Ján Mihálik, SDP

PhDr. Dušan Ondrušek, CSc.

Mgr. Lenka Peťková

Mgr. Monika Pašiak

Ing. Mgr. Martin Pašiak, PhD.

Mgr. Magdaléna Vaculčíaková

Recenzent: Mgr. Ján Mihálik, SDP

Hlavná editorka: Mgr. Katarína Bajzíkova, PhD.

Ďalšie editorky: Zuzana Fialová, PhD., Bc. Katarína Kordíková, Mgr. Alžbeta Micsinaiová,

Mgr. Monika Straková, Mgr. Katarína Šimková

Jazyková korektúra: PhDr. Zuzana Vičanová

Dizajn & layout © Zuzana Čícelová

Všetky práva vyhradené

PDCS je členom Partners Global

ISBN 978-80-89563-43-2

RIEŠENIE KONFLIKTOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE

Katarína Bajzíková (ed.)

Alexandra Demetrianová

Aurèle Destrée

Zuzana Fialová

Zuzana Hardoš Kurnasová

Juraj Jančovič

Paula Jójárt

Ondřej Kopečný

Ján Mihálik

Dušan Ondrušek

Lenka Petková

Monika Pašiak

Martin Pašiak

Magdaléna Vaculčíaková

Publikáciu venujeme Zuzke Hardoš Kurnasovej,
ktorá navždy ostala mladou ženou otvorenou svetu,
s jasnozrivým myslením a citlivou dušou.

OBSAH

ÚVOD	9
1. ROZVOJOVÁ MOZAIKA – VYBRANÉ TRENDY A PERSPEKTÍVY	11
1a Globálne, rozvojové, humanitárne – čo je čo?	12
1b Ľudskoprávny diskurz v rozvojových politikách a programoch	19
1c Prístup DO NO HARM v rozvojovej spolupráci	26
1d Etika verejnej diskusie o rozvoji a humanitárnych problémoch	33
1e Nová koncepcia rozvojovej spolupráce – SDGs (Sustainable Development Goals)	38
1f Koherencia politik pre rozvoj alebo čo nemožno opomíňať, aby bola rozvojová politika efektívnejšia	44
1g Slovensko a krajiny Vyšehradskej štvorky ako aktéri medzinárodného rozvoja	47
2. VÝCHODISKÁ A FORMY RIEŠENIA KONFLIKTOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE	54
2a Zmeny v poňatí pojmov konflikt, transformácia konfliktov	55
2b Mýty okolo konfliktov	56
2c Tradičné a alternatívne prístupy k chápaniu vývoja a k riešeniu konfliktov	59
2d V čom spočíva transformácia konfliktov (v porovnaní s tradičnými postupmi riešenia konfliktov)	62
2e Rámce pre transformačnú prácu	65
2f Budovanie mieru (peacebuilding) v rozvojovom svete	67
2g Tradičné mechanizmy zmierenia	75
2h Úloha a vplyv médií pri riešení konfliktov v rozvojových krajinách	80
3. MEDZIKULTÚRNA CITLIVOSŤ A MEDZIKULTÚRNA KOMUNIKÁCIA V ROZVOJOVEJ SPOLUPRÁCI	89
3a Medzikultúrna gramotnosť	90
3b Podoby konfliktu kultúr v rozvojovej spolupráci	94

4. PRAKTICKÉ ZRUČNOSTI V INTERVENCI DO KONFLIKTOV	98
4a Prístupy a techniky užitočné pri riešení konfliktov	99
4b Možnosti vyrovnáť sa so situáciou konfliktu záujmov	102
4c Postupnosť krokov v mediácii	105
4d Sekvencia otázok užitočných pri analýze konfliktu	109
4e Prípadové štúdie na analýzu a prácu v skupinách	112
4f Zmierovanie, zmierovacie rady	115
5. SIMULOVANIE VYJEDNÁVACÍCH PRÍSTUPOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE	122
Libéria: Mierové rokovania v Accre	127
Aria: Chrámová hora	138
Gruzínsko-abcházsky konflikt: otázka návratu vnútorne presídlených osôb (IDPs)	150
Nepál: Postavenie a rola žien v konflikte	161
Cyperský konflikt: Majetkové vyrovnanie a budovanie dôvery medzi komunitami na rozdelenom ostrove	176
Hidžáb v škole	185
Ženy a muži v rozvojovej spolupráci	199
Čabuvo a Nová Ves	214
PRÍLOHY K SIMULÁCIÁM	229
Príloha č. 1	229
Príloha č. 2	240
Príloha č. 3	240
Príloha č. 4	242
Príloha č. 5	245
SLOVNÍK ZÁKLADNÝCH POJMOV	249

ÚVOD

Dušan Ondrušek

Nevieme, ako adekvátne nazvať texty, ktoré držíte v ruke.

Učebnica? Nie je to celkom vystihujúce. Síce dúfame, že texty pomôžu tým, ktorých zaujímajú otázky riešenia, prevencie a transformácie konfliktov, navyše špecificky v rozvojovom kontexte, ale zatiaľ nie sú systematickou učebnicou, ktorá by pokryla obsiahly historický exkurz a rozpracovanie problematiky z perspektívy toho, čo je akademicky dôležité.

Prípadové štúdie s opisom konkrétnych krokov dobrej aj odstrašujúcej praxe? Áno aj, ale nie celkom. Síce sa v každej kapitole pokúšame ponúknuť príklady z vlastnej aj z osvojenej reálnej praxe rozvojového pôsobenia v náročnom kontexte, ale celkove v príručke nejde len o inštrukcie pri praktických krokoch toho, ako sa postaviť k medzietnickým, kultúrnym a civilizačným konfliktom v našom mnohosmerne rozdelenom svete.

Súčasťou knižiek, ktoré sa venujú beletrii, občas sú tzv. čítanky. Ide o knihy, uvádzajúce a komentujúce rôznorodé literárne diela, texty rôznych žánrov, perspektív, ktoré boli napísané rôznymi autormi. Spája ich to, že texty by mali byť sondami do dobrej krásnej literatúry, mali by potešiť čitateľa a dať mu možnosť vychutnať si rôznorodé perspektívy, z ktorých sa dá vnímať svet okolo. Takže aj v našom prípade by možno najvystihujúcejším názvom bolo Čítanka o riešení konfliktov v rozvojovom kontexte. Tucet autorov rôzneho odborného zázemia pristupuje k problematike z rôznych uhlov aj dosť odlišným štylistickým štýlom. Svoju pozornosť venovali otázkam, ku ktorým na Slovensku takmer niet odbornej literatúry, a potreba pomenovať javy, ktorým v rozvojovej práci začíname čeliť, značne predstihuje odbornú prax. Zatiaľ nemáme v tejto problematike ujednotený slovník, neexistujú záväzné štandardy, kto by sa mal venovať praxi rozvojovej a humanitárnej práce alebo kto by mal zasahovať v konfliktných momentoch, ktoré sprevádzajú túto prácu.

Existuje množstvo oblastí, ktoré by si úspešný rozvojový alebo humanitárny pracovník mal vyjasniť a osvojiť, čo by určite „vydalo“ na obsiahly mnohokilogramový handbook. Rozdiely medzi rozvinutou odboru a aj publikačných zdrojov v krajinách, ktoré sa tejto práci v globálnom rozmere venujú desiatky rokov, a nami vyplňame prvými publikáciami, ktoré sú skôr čiastkovými sondami do problematiky. V tejto publikácii sa venujeme:

- trendom v rozvojovej spolupráci, pričom väčšiu pozornosť venujeme otázkam prístupu Do No Harm v rozvojovej spolupráci, ľudskoprávnemu diskurzu v rozvojových politikách a koherencii politík pre rozvoj;
- vplyvu médií v konfliktoch v rozvojových krajinách, ako aj etike verejnej diskusie o rozvoji a humanitárnych problémoch;
- riešeniu konfliktov (od tradičných prístupov až k peacebuildingu, peacekeepingu a peacemakingu, od teórie až po praktické nástroje), ako aj otázkam medzikultúrnej citlivosti a medzikultúrnej komunikácii v rozvojovej spolupráci;

- podstatnú časť publikácie tvorí osem veľkých simulácií, vrátane inštrukcií a podkladových materiálov pre štúdium, ktoré sme používali pri praktickom osvojení si treťostrannej intervencie v dlhodobých konfliktoch v rozvojovom rámci.
- V záverečnej kapitole uvádzame aj slovník základných pojmov. Bibliografiu uvádzame na konci každého príspevku priamo v podkapitolách.

Na lepšie porozumenie východísk a obsahu každej kapitoly pripájame v jej úvode stručné zhrnutie, ktoré uľahčuje orientáciu o tom, aký je záber a štýl každej kapitoly.

Publikácia Riešenie konfliktov v rozvojovom kontexte je súčasťou projektu globálneho rozvojového vzdelávania na vysokých školách, podporeného z finančných prostriedkov SlovakAid. Veríme, že nájde cestu k svojim čitateľom z radov prednášajúcich aj poslucháčov univerzitných odborov, ktoré sa venujú tejto problematike, že po nej siahnu aj rozvojoví a riadiaci pracovníci, ktorí sú vystavení náročným dilemám praxe a politiky rozvojovej spolupráce na všetkých úrovniach, a napokon možno zaujme aj ľudí, ktorí s touto problematikou neprichádzajú do styku vo svojej práci, ale svet okolo im nie je ľahostajný, zamýšľajú sa nad otázkami globálnej zodpovednosti a nerovností vo svete.

Vďaka za tento text patrí všetkým autorom kapitol, ale predovšetkým hlavnej editorke Kataríne Bajzíkovej, ktorá čelila výzve zviazať rôznorodé texty do jedného celku, a tiež Jánovi Mihálikovi za cenné oponentské komentáre a odporúčania. Knihu by sa nepodarilo dotiahnuť do úspešného konca bez asistencie (Alžbety Micsinaiovej, Kataríny Kordíkovej, Moniky Strakovej, Zuzany Fialovej, Márie Gajarskej, Kataríny Šimkovej, Martina Lesaya a Lukáša Zoráda, ktorý poskytol príklady z praxe a cenné komentáre).

Veríme, že si knižku vychutnáte a bude vám slúžiť ako praktický sprievodca v neľahkej téme.

január 2016

1. ROZVOJOVÁ MOZAIKA – VYBRANÉ TRENDY A PERSPEKTÍVY

Zuzana Fialová

„Nevyzeral ako človek, aj keď mal všetko, ako má byť. Dve ruky, dve nohy, telo a hlavu so všetkým, čo k nej patrí. Ale niečo sa mi na ňom nepozdávalo už od začiatku. Ľudia vraceli, že je dobrý, svedomitý a múdry, čistotný a nepije. Chce pre nás len to najlepšie a nepôjdem s ním sama. Pôjdu aj iné deti a poobede nás bude púšťať spať k rodičom.“ Tak opisuje svojho bieleho učiteľa jedna z detských hrdiniek poviedok Marka Vadasa Čierne na čiernom. Je iný, ako zvyčajné opisy humanitárnych či rozvojových pracovníkov, ktorí prichádzajú do chudobných afrických regiónov vzdelávať mládež. Vadas vo svojej tvorbe podáva iný pohľad na svet než ten, ktorý sa nám ponúka cez novinové titulky. Je to pohľad iných kultúr, či dokonca ľudí, ktorí sú aj vo vlastných kultúrach menšinou (napr. telesne postihnutí).

V knihe, ktorá sa venuje konfliktom v rozvojovom kontexte, je dobré hneď od začiatku vnímať, že je to práve rôznorodosť definícií a interpretácií, ktorá môže spôsobovať konflikty. Prvá kapitola ukazuje najmä rozmanitosť paradigiem a pohľadov na to, čo nazývame rozvojom, pokrokom, či vzdelávaním. Namiesto komplexných encyklopedických informácií prináša niektoré definície, ale aj kritické úvahy, otázky a príklady z praxe, ktoré ilustrujú práve rozmanitosť videnia globálnych problémov súčasnosti. Vyjasňuje základné termíny a predstavuje niektoré prístupy, ktoré sa v diskusii o rozvoji či rozvojových intervenciách uplatňujú. Opisuje tiež svetové trendy, kam sa rozvojová politika na najvyššej úrovni, ale aj na regionálnej úrovni V4 v poslednom období uberá. Ambíciou tejto kapitoly je pootvoriť dvere do rozvojového diskurzu a zorientovať v ňom čitateľa (v našom prípade vysokoškolského študenta). Cez bibliografické odkazy ho zároveň chce nasmerovať na ďalšie hľadanie a skúmanie, čo rozvoj v globálnom svete znamená.

1a Globálne, rozvojové, humanitárne – čo je čo?

Zuzana Fialová

Viacero termínov, s ktorými kniha pracuje, sa vyvíjalo v priebehu posledných desaťročí. Preto je vhodné načrtnúť si, ako autori chápu niektoré základné termíny používané v kontexte globálneho rozvoja.

Globálne vzdelávanie, rozvojové vzdelávanie, globálne rozvojové vzdelávanie, rozvojové štúdie

Definície rozvojového a globálneho vzdelávania sa v slovenskom vzdelávacom kontexte prelínajú a nie sú jasne vymedzené. Pokúsime sa teda vymedziť ich významy, ako sa používajú na Slovensku i vo svete.

Približne v 70. rokoch minulého storočia vznikol v krajinách so silnou tradíciou misiónárskych a rozvojových aktivít (napr. Írsko) koncept *rozvojového vzdelávania*. Bol snahou „...*prispievať k odstráneniu chudoby prostredníctvom lepšieho porozumenia príčin nerovnosti a nespravodlivosti či už na lokálnej alebo na medzinárodnej úrovni*“. (McCloskey 2011, s. 166) V súčasnosti sa však do rozvojového vzdelávania v anglosaských krajinách dostali aj témy, ktoré v kontinentálnej Európe nazývame častejšie pojmom *globálne vzdelávanie* (napr. migrácia, spotreba a výroba, udržateľný rozvoj a životné prostredie, politická moc, demokracia a ľudské práva, rozmanitosť a medzikultúrne vzťahy, globálna ekonomika a medzinárodný obchod, mier a konflikt, a pod.). Prečo je tento multidisciplinárny prístup dôležitý, uvádza napríklad profesorka Vanessa Andreotti, jedna zo svetových autorít v oblasti globálneho vzdelávania: „*Ak by sme mali porovnať globálnu spoločnosť dnes a v minulosti, je čoraz komplexnejšia a rôznorodejšia, neistejšia, vzájomne viac a viac prepojená, a, bohužiaľ, plná stupňujúcich sa nerovností. Toto sa deje v kontexte ohraničenom globalizáciou, ktorá je definovaná prebujeným kapitalizmom, intenzívnou medzinárodnou migráciou, ekologickou krehkosťou, technologickou prepojenosťou, kultúrnou hybriditou a preskupovaním politickej moci.*“ (Andreotti – Labašová 2014, s. 115 – 116) Globálne vzdelávanie by teda malo reagovať na tieto zmeny a pripraviť ľudí na aktívnu rolu v meniacom sa svete.

Na Slovensku bola prijatá *Národná stratégia pre globálne vzdelávanie*, ktorá definuje pojmy nasledujúco: „*Na účely národnej stratégie sa bude na Slovensku používať termín globálne vzdelávanie, ktoré je vnímané ako zastrešujúci princíp. Jeho súčasťou je globálne rozvojové vzdelávanie (vzdelávanie o problematike rozvojových krajín a chudoby vo svete), environmentálne vzdelávanie, multikultúrne vzdelávanie, mierové vzdelávanie, ako aj vzdelávanie k ľudským právam v globálnom kontexte. Globálne rozvojové vzdelávanie (GRV) je vzdelávací prístup, ktorý vedie k hlbšiemu porozumeniu rôznorodosti a nerovnosti vo svete, k príčinám ich existencie a možnostiam riešenia problémov s nimi spojených. Podnecuje všetkých zainteresovaných bez ohľadu na vek ku skúmaniu otázok, ako napr. chudoba, a ich prepojenie s každodenným životom. Narúšaním stereotypov a podporou nezávislého samostatného myslenia sa globálne rozvojové vzdelávanie snaží pomôcť rozvíjať aj praktické zručnosti a prispieť k pozitívnym zmenám v lokálnom aj v globálnom meradle.*“

(Ministerstvo za-hraničných vecí a európskych záležitostí SR 2012) Globálne vzdelávanie možno charakterizovať niekoľkými črtami, ktoré obohacujú väčšinový prístup vo vzdelávaní:

1. Orientácia na rozvoj kritického myslenia a formovanie postojov: „Globálne vzdelávanie je pýtanie sa otázok a rozvíjanie kritického myslenia. Rozvíjanie vedomostí, zručností a postojov ľudí na to, aby mohli participovať ako aktívni občania.“ (Jančovič 2015) Kritické myslenie sa považuje za jeden z pilierov globálneho vzdelávania (Jančovič 2014, s. 81).
2. Rozvoj praktických sociálnych zručností, ako sú dialóg, vedenie diskusie, zručnosti občianskej participácie, práca s informáciami, a pod.
3. Snaha „podnecovať konkrétne činy ako výsledok vzdelávacieho procesu“. (McCloskey 2011, s. 168) Vzdelávanie je priamo definované ako nástroj zmeny v spoločnosti. Metodika globálneho či rozvojového vzdelávania zahŕňa aktivity mimo učebne, kde žiaci priamo uskutočňujú zmeny vo svojom okolí.
4. Využívanie prevažne participatívnych metód výučby, kde žiaci nie sú pasívnymi prijímateľmi informácií, ale sú aktívne zapojení do vzdelávacieho procesu, v ktorom nielen získavajú vedomosti, ale rozvíjajú si aj zručnosti a formujú postoje k danej téme. V rámci procesu globálneho vzdelávania by sa mali rešpektovať hodnoty ako tolerancia, vzájomný rešpekt, odklon od tradičnej hierarchie vo vzdelávaní, úcta k pravidlám a ich porozumenie, a pod.

Tento vzdelávací prístup je nesporne náročný a vyžaduje veľké nasadenie zo strany vyučujúcich, ako aj žiakov: „*Učíme sa čeliť ľudskosti, svetu a nášmu miestu v ňom bez strachu, s odvahou a silou konfrontovať sa s minulosťou a historickými nepravosťami, ako aj so súčasnými nerovnosťami. A to všetko pre to, aby sme vytvorili nové možnosti vzájomného spolužitia v prítomnosti aj v budúcnosti. ...A keďže spravodlivosť sa začína pri vzťahoch, ktoré sme schopní s inými vytvárať a pestovať, aj naša osobná práca sa začína pri analýze našich vlastných postojov a komunikácie s okolitým svetom.*“ (Andreotti – Labašová 2014, s. 118)

V kontexte EÚ inštitúcií sa často používa termín *globálne občianske vzdelávanie* (angl. global citizenship education), ktoré do značnej miery pokrýva témy i prístupy globálneho vzdelávania, len kladie väčší dôraz na dobré spravovanie, ľudské práva a nediskrimináciu. Hoci na Slovensku existuje Národná stratégia pre globálne vzdelávanie, zatiaľ sa jej prvky dostali do oficiálnych vzdelávacích programov len vo veľmi obmedzenom rozsahu. Chýba najmä koncepcná príprava učiteľov, ktorí by boli schopní vyučovať prierezovo a participatívne. Globálne vzdelávanie u nás realizujú mimovládne organizácie, ktoré pracujú s pedagógmi rôznych stupňov škôl v rámci neformálneho vzdelávania. Lídrmi v tejto oblasti sú mimovládne organizácie ako napríklad: Človek v ohrození, Nadácia Milana Šimečku, Nadácia Pontis, PDCS a Živica.

Príklad: Globálne vzdelávanie v stredných školách

Mnohým (nielen) mladým ľuďom sa pri slove Afrika ako prvé vynoria obrazy chudoby, tepla, chorôb a nebezpečných divých zvierat. Sú to často stereotypné predstavy, ktoré majú ľudia na Slovensku o tomto kontinente. Snahou globálno-vzdelávacieho projektu združenia Človek v ohrození *Afrika bez mýtov*, zameraného na žiakov a žiačky stredných škôl, bolo predstaviť africký kontinent z inej perspektívy, než ako sú možno zvyknutí. Prostredníctvom viacerých aktivít sa projekt snažil poukázať na pestrosť, rozmanitosť afrického kontinentu a nabúrať tak jeho čiernobiele vnímanie. Žiaci a žiačky mali možnosť naživo, ale aj prostredníctvom videokonferencie diskutovať s ľuďmi, ktorí priamo pôsobili alebo stále pôsobia v jednej z afrických krajín a získať tak neskreslený pohľad na danú krajinu. Osem stredných škôl na Slovensku získalo možnosť nadviazať partnerskú spoluprácu so strednými školami v Keni a rozvíjať tak interkultúrny dialóg. Školy si navzájom vymieňali zaujímavé informácie o živote na Slovensku a v Keni. V rámci projektu vznikla aj publikácia *Afrika: mýty a fakty* (Zorád – Farárik 2015), v ktorej sa autori pozreli bližšie na 15 najčastejších mýtov a stereotypov o africkom kontinente, ako napríklad že Afrika nemá históriu alebo že africké krajiny sú ekonomicky zaostalé. Tieto stereotypy konfrontovali s objektívnymi informáciami a výsledky boli veľmi zaujímavé. Súčasťou publikácie sú aj konkrétne aktivity, ktoré môžu využiť nielen učitelia na vyučovacích hodinách, ale aj tí, čo vzdelávajú mladých ľudí v neformálnom kontexte.

V odbornej terminológii ešte existuje pojem *rozvojové štúdie* (angl. development studies). Ide o akademicky orientovaný odbor či program vysokoškolského štúdia zaoberajúci sa svetovým ekonomickým rozvojom a chudobou, pričom môže vychádzať z rôznych paradigiem rozvoja. Môže sa približovať princípom globálneho vzdelávania, ale nie je to pravidlo. Novší je variant *globálne štúdie* (angl. global studies), ktorý už zvyčajne viac reflektuje na novú vzdelávaciu paradigmu.

Kritici rozvojového vzdelávania poukazujú na to, že niektoré projekty rozvojového vzdelávania majú tendenciu podporovať rozvojové zámery, napr. prostredníctvom zbierok v školách, kde žiaci prispievajú na nejakú aktivitu rozvojovej organizácie v chudobných krajinách. Rozvojové vzdelávanie by však nemalo mať za cieľ iniciovať pocity viny a nútiť tak žiakov či študentov do rozvojových aktivít. Aj z toho dôvodu je lepšie hovoriť v slovenskom kontexte o globálnom vzdelávaní, ktoré sa, naopak, často stavia veľmi kriticky k niektorým prístupom medzinárodného rozvoja. Iný pohľad kritiky spočíva v skutočnosti, že globálne vzdelávanie je veľkou výzvou pre súčasný vzdelávací systém a narúša jeho základné piliere (paternalistický prístup k žiakom, jednosmernosť vzdelávacieho procesu, orientácia na výsledky a vedomosti, a pod.). Neochota niektorých pedagógov i úradníkov vzdelávacích inštitúcií prijať iné princípy môže prameniť z obáv o vlastnú schopnosť vyrovnáť sa s novými výzvami.

fotografia č. 1 Vidiečania pomáhajú vytiahnuť zapadnuté auto európskeho rozvojového pracovníka, ktorý sa nečinne prizerá. Fotografia ilustruje dilemu: Kto komu vlastne pomáha?

Afganistan 2006. Foto: Zuzana Fialová

Rozvojová spolupráca a humanitárna pomoc

Chápanie pojmu *rozvoj* sa vyvíjalo v priebehu minulého storočia spolu s prevažujúcimi politickými koncepciami a ideológiami v Európe a v severnej Amerike. Pôvodne sa opieralo o pojem modernizácie. V ekonomickom zmysle modernizácia znamená industrializáciu (spriemyselňovanie či presunutie ťažiska produkcie z poľnohospodárstva na priemysel), urbanizáciu (rozvoj miest a zvýšenie počtu obyvateľov žijúcich v mestách v porovnaní s vidiekom), ako aj zvýšené využitie vedeckých vynálezov a technológií vo všetkých sektoroch ekonomiky. Ďalším znakom modernizácie je oddelenie štátnej a duchovnej moci, sekularizácia spoločnosti. Modernizácia je ukotvená v európskej filozofii osvietenstva 17. – 18. stor. To sa vyznačovalo vierou v ľudský rozum ako hybnej sily spoločnosti a nástroja na pochopenie sveta, ktorý mal nahradiť mýty či náboženské predstavy. S tým sa spájala aj viera v lineárny pokrok ľudstva, ktorý sa mal zabezpečiť práve využívaním rozumu a vedeckých poznatkov. Tento priestorový a časový kontext vzniku myšlienok modernizácie je často ignorovaný a ideológia modernizácie sa rozširuje do globálneho sveta ako synonymum historického pokroku. Pre niektorých rozšírenie modernizácie symbolizuje pokrok. Pre iných zas kultúrne vykorenenie, neudržateľnú masovú spotrebu, ničenie prírodného prostredia a úpadok kvality života. Postmodernistické filozofické smery v Európe a v Severnej Amerike, ktoré sa výrazne objavili v spoločenskej diskusii 90. rokov 20. storočia, postavili otázniky nielen nad lineárnosťou pokroku a vierou vo všemocnosť ľudského rozumu, ale aj nad udržateľnosťou ekonomického rastu založenom na masovej spotrebe a jednorazovom využívaní prírodných zdrojov. Postupne začalo byť jasné, že „rozvoj“, tak ako ho zažil globálny Sever v priebehu 20. storočia, je model neopakovateľný v inom časopriestore a najmä neudržateľný do budúcnosti pre žiadnu krajinu na zeme (Fialová 2012).

Napriek snahám krajín globálneho Juhu vplývať na diskusiu o medzinárodnom rozvoji, stále v nej dominujú medzinárodné organizácie Severu ako OECD, Svetová banka či Medzinárodný menový fond. Hoci už od 90. rokov 20. storočia aj ony pripúšťajú, že meranie rozvoja makroekonomickými ukazovateľmi je zavádzajúce, keďže nič nehovorí o kvalite života ľudí, stále je HDP najbežnejšou veličinou, ktorou porovnávame jednotlivé krajiny sveta či vlastnú krajinu a jej vývoj v čase. „*Globálny Sever meria rozvoj tak, ako ho vníma ‚západný svet‘. Chudobnejším krajinám globálneho Juhu tak vnucuje svoj model rozvoja, ktorý je pomyšlený, trvalo neutržateľný, ale je prakticky implementovaný v rozvinutom svete.*“ (McCloskey 2011, s. 14)

V 50. rokoch 20. storočia je ukotvený pojem *rozvojová pomoc* (angl. development aid) či *medzinárodná pomoc* (angl. international aid). Vychádza z predpokladu, že „rozvinuté“ krajiny majú pomáhať „nerozvinutým“, aby sa priblížili modernému ideálu rozvoja. Vzťah „pomáhajúcich“ a „prijímateľov pomoci“ je nerovnocenný, rozvinutý Sever diktuje chudobným, ako sa majú rozvíjať. Pomoc sa merala podľa vstupov, teda koľko peňazí do nej Sever investoval. Tá však často prehľbovala postkoloniálnu závislosť chudobných krajín, podporovala autoritárske režimy, neraz dokonca priamo či nepriamo živila občianske vojny.

Pojem *oficiálna rozvojová pomoc* (angl. official development assistance, ODA) sa vzťahuje na peniaze, ktoré sú na rozvoj chudobných krajín vyčleňované zo štátnych rozpočtov bohatých krajín, členov OECD, ako je aj Slovensko. Zahŕňa nielen peniaze na projekty v krajinách Juhu, ale okrem iného aj odpustenie dlhov, príspevky do rozpočtov cieľových krajín a medzinárodných fondov pre rozvojovú pomoc (vrátane EU či OSN), ale napríklad aj štipendiá pre zahraničných študentov z týchto krajín. Na Slovensku je za ODA zodpovedné Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ktoré každoročne vydáva správu o jej výške a použití.

Na prelome milénia sa na globálnej úrovni začala diskusia o *efektívnosti a hospodárnosti pomoci* (angl. aid effectiveness and aid efficiency), keď sa po prvýkrát obrátila pozornosť na výsledky a dosahy rozvojovej pomoci v cieľových krajinách. Rad samitov na najvyššej úrovni a dokumentov, z ktorých najznámejšia je Parížska deklarácia o efektívnosti pomoci z roku 2005, pomerne podrobne opísal parametre a ukazovatele efektívnosti (OECD 2015). Takisto sa mení vzťah medzi donormi a prijímateľmi na viac partnerský, medzinárodné dokumenty už zaväzujú obe strany. Vstup bývalých „rozvojových“ krajín (najmä tzv. BRICS) do pozície donorov či investorov v krajinách Juhu tiež ovplyvnil rétoriku tradičných donorov. V posledných rokoch sa už aj v odbornej terminológii viac používa termín *rozvojová spolupráca*. Má odzrkadľovať partnerský vzťah a vzájomnú prepojenosť aktivít smerom k cieľom „rozvoja“. Výrazný posun vo vzťahu Sever-Juh nastáva s diskusiou o Udržateľných rozvojových cieľoch (angl. Sustainable Development Goals, SDGs), ktoré nahrádzajú Miléniové rozvojové ciele OSN (angl. Millenium Development Goals, MDGs). Tu sa po prvýkrát ciele rozvoja vzťahujú aj na bohaté krajiny (napr. v environmentálnej či sociálnej oblasti). Pripúšťa sa, že chudoba existuje aj na Severe a tiež že „rozvoj“ sa začína zmenou obchodných vzťahov a globálnych politík, za ktoré sú zodpovedné najmä bohaté krajiny (napr. daňové politiky, obchod, environmentálne politiky, energetika, obchod so zbraňami, poľnohospodárske politiky, a pod.). Nový prístup si však ešte len klesni cestu v pojmosloví relevantných medzinárodných dokumentov.

Kritika medzinárodnej rozvojovej spolupráce či pomoci má viacero smerov. Postmoderná filozofia spochybňuje lineárnu predstavu rozvoja, ako aj antropocentrizmus (dôraz na človeka na úkor jeho prírodného či sociálneho prostredia), či vtlačanie „našich“ hodnôt

(liberalizmus, kresťanstvo) vzdialeným národom či komunitám v domnienke, že tie sú „civilizačne nadradeným výsledkom prirodzeného pokroku“. (Gažovič 2012, s. 106) Intelektuáli z krajín, ktoré sú desaťročia objektom rozvojových intervencií, zas upozorňujú na to, že „pomoc“ často bráni pokroku v riešení problémov, vytvára závislosť, deformuje lokálne ekonomické či kultúrne vzťahy, a preto ju treba zastaviť. Najznámejšou nositeľkou tohto názoru je Dambisa Moyo a jej kniha *Dead Aid* (Moyo 2014). Upozorňuje tiež na kontroverznú rolu celebrit v umocňovaní stereotypov a podpore mechanizmov „rozvoja“, ktoré sa neosvedčili. Juraj Mesík (2012, s. 171 – 179) však zastáva názor, že veľa kritikov sa dopúšťa zásadných zjednodušení pri analýze takých zložitých problémov, akými sú hlad či HIV/AIDS v afrických krajinách a ukazujú len obraz veľkomiest rozmazaných pomocou, pričom ignorujú situáciu vidieckych komunit na periférii.

Humanitárna pomoc má svoje korene v histórii Červeného kríža počas prvej svetovej vojny (Slovenský Červený kríž 2008–2014). Cieľom humanitárnej pomoci je záchrana životov, zmiernenie utrpenia a ochrana ľudskej dôstojnosti tých, čo sú postihnutí humanitárnou krízou. Humanitárna kríza je situácia, keď kritická masa civilného obyvateľstva stratila schopnosť zabezpečiť si prístup k jednému alebo viacerým právam a základným potrebám pre dôstojný život, ako sú osobná bezpečnosť, voda, jedlo, zdravotná starostlivosť, prístrešie či odev (Priendl 2012, s. 25). Humanitárna pomoc sa riadi princípmi ľudskosti (ochrana života, zdravia, dôstojnosti), nestrannosti (pomoc poskytovaná podľa potreby, nie podľa rasy, náboženstva či politickej príslušnosti), neutrality (nezapájanie sa do konfliktov) a nezávislosti (pomoc nezávislá od akýchkoľvek politických, vojenských či ekonomických záujmov). Na rozdiel od rozvojovej spolupráce, ktorá sa deje pomaly, buduje kapacity a mení štruktúry, je účinnosť humanitárnej pomoci meraná rýchlosťou, adresnosťou, počtom bezprostredne zachránených životov. Humanitárna pomoc býva často ohraničená do niekoľkých mesiacov (v prípade prírodných katastrof – angl. natural disasters), alebo rokov (v prípade katastrof spôsobených človekom – angl. man-made disasters). Po fáze akútneho zachraňovania životov a zdravia nastupuje fáza rekonštrukcie, ktorá sa môže postupne prelínať aj s dlhodobejšou rozvojovou pomocou. Dôležitým prvkom súčasného prístupu k humanitárnej pomoci je tzv. DRR (zníženie rizika katastrofy – angl. disaster risk reduction). Ide o opatrenia, ktoré zabraňujú katastrofám či už fyzicky (napr. vodné hrádze), alebo pripravujú populáciu na to, aby si pri ich vzniku vedela s nimi lepšie poradiť (napr. systém včasného varovania).

Kritika humanitárnej pomoci sa v posledných rokoch týka najmä jej princípov neutrality a nestrannosti. Zaznievajú hlasy, že nie je možné oddeliť snahu o zmiernenie utrpenia od snahy rešpektovať ľudskú dôstojnosť a práva, ako aj od snahy o dobré spravovanie. Problémom je tiež, že medzinárodné humanitárne princípy a humanitárne právo vznikli v prvej polovici minulého storočia, keď sa na ozbrojených konfliktoch zúčastňovali prevažne armády štátov. Dnes sú to ozbrojené skupiny, kde sa často ruší hranica medzi ozbrojencami a civilistami. Vymáhateľnosť medzinárodného humanitárneho práva v časoch terorizmu je veľmi otázna a pomoc civilistom v týchto konfliktoch vyvoláva mnohé etické dilemy, na ktoré humanitárne princípy nedokážu odpovedať. Iným faktorom je vplyv medializácie na percepciu „urgentnosti“ pomoci. Sú krízy, ktoré sú medializované, a preto majú väčšiu šancu na pomoc ako tie, ktoré sú „zabudnuté“ (angl. forgotten crises), lebo trvajú príliš dlho, alebo sú vzdialené od väčšinového mediálneho záujmu (napr. sto rokov trvajúca občianska vojna v Somálsku, kríza

v republike Karakalpakstan v Uzbekistane spôsobená vysychaním Aralského jazera, druhá čečenská vojna po udalostiach 11. 9. 2001). Takisto „popularita“ kríz závisí na tom, ako ich prezentujú médiá (napr. v r. 2015 zemetrasenie v Nepále ako populárna kríza v porovnaní s vojnou na Ukrajine ako nepopulárnou krízou).

Bibliografia

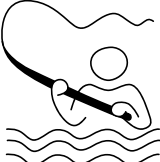
- Andreotti, V. – Labašová, Z. (2014): Globálne vzdelávanie. In: Z. Gallayová – J. Hipš – K. Urbanová (eds.): *Globálne vzdelávanie – kontext a kritika*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, s. 112 – 125.
- Človek v ohrození (2014): *Globálne vzdelávanie*. [Online] Dostupné na: <http://www.globalnevzdelavanie.sk/> [Cit. 24 Jún 2015].
- DEEEP (Development of European's Engagement for the Eradication of Global Poverty) Library. [Online] Dostupné na: <http://library.deeep.org/> [Cit. 14 December 2015].
- Fialová, Z. (2012): Aktuálny stav a trendy globálnej rozvojovej spolupráce. In: J. Jančovič (ed): *Texty k efektívnej rozvojovej spolupráci*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 14 – 18.
- Fialová, Z. (2012): Princípy efektívnosti a transparentnosti pomoci, politiky a ich praktické dopady. In: J. Jančovič (ed.): *Texty k efektívnej rozvojovej spolupráci*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 30 – 36.
- Gallayová, Z. (2014): Príprava na život v meniacom sa svete. In: Z. Gallayová – J. Hipš – K. Urbanová (eds): *Globálne vzdelávanie – kontext a kritika*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, s. 10 – 17.
- Gažovič, O. (2012): *Rozvojová pomoc vo svetle postmodernity*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 99 – 108.
- Global Education Resource Centre of North – South Centre of the Council of Europe. [Online] Dostupné na: <http://nscglobaleducation.org/index.php/resource-center> [Cit. 14 December 2015].
- Jančovič, J. (2014): *Od vedomostí a činov k hodnotám a spät.* Bratislava: Nadácia Pontis, s. 78 – 85.
- Jančovič, J. (2015): Prezi: *Globálne vzdelávanie*. [Online] Dostupné na: <https://prezi.com/yv8econopxl/globalne-vzdelavanie/> [Cit. 24 Jún 2015].
- Klímeš, D. (2015). *Šimon Pánek – Aby dobro neškodilo*. Praha: Portál.
- McCloskey, S. (2011): Rozvojové vzdelávanie ako hybná sila zmeny: Teória a prax. In: G. McCann – S. McCloskey (eds.): *Od lokálneho ku globálnemu*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 166 – 185.
- McCloskey, S. (2011): Úvod: Novo definovať rozvoj v meniacich sa podmienkach svetovej ekonomiky. In: G. McCann – S. McCloskey (eds): *Od lokálneho ku globálnemu*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 12 – 24.
- Mesík, J. (2012): *Obor a trpaslík. Slováci, Česi a perspektívy Afriky*. Bratislava: Nadácia Pontis.
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2012): *Národná stratégia pre globálne vzdelávanie 2012–2016*. Bratislava.
- Moyo, D. (2014): *Dambisa Moyo on Her Vision for Africa and What's Wrong With Aid*. [Online] Dostupné na: <http://www.dambisamoyo.com/books-and-publications/book/dead-aid> [Cit. 29 Jún 2015].
- Nadácia Pontis (2003–2015): Nadácia Pontis. [Online] Dostupné na: <http://www.nadaciapontis.sk/rozvojove-vzdelavanie> [Cit. 24 Jún 2015].
- OECD (2015): *Aid Effectiveness*. [Online] Dostupné na: <http://www.oecd.org/dac/effectiveness/> [Cit. 30 Jún 2015].
- PDCS (2013): PDCS. [Online] Dostupné na: <http://pdc.sk/sk/> [Cit. 24 Jún 2015].
- Priendl, T. – Maetzl, M. (2012): Humanitarian Aid. In: J. Jančovič (ed): *Texty k efektívnej rozvojovej spolupráci*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 25 – 29.
- Schafer, J. – Haslam, P. A. – Beaudet, P. (2012): Meaning, Measurement, and Morality in International Development. In: P. A. Haslam – J. Schafer – P. Beaudet (eds.): *Introduction to International Development*. Oxford: Oxford University Press, s. 3 – 27.
- Slovenský Červený kríž (2008–2014): *História*. [Online] Dostupné na: <http://www.redcross.sk/historia> [Cit. 30 Jún 2015].
- The Sphere Project (2011): *Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response*. [Online] Dostupné na: <http://www.sphereproject.org/handbook/> [Cit. 30 Jún 2015].
- Willis, K. (2011): *Theories and Practices of Development*. Oxon, New York: Routledge.
- Zorád, L. – Farárik, P. (2015): *Afrika – mýty a fakty*. Bratislava: Človek v ohrození.

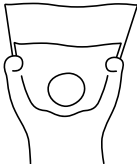
1b Ľudskoprávny diskurz v rozvojových politikách a programoch

Zuzana Fialová

Na pôde OSN sa zapájanie ľudských práv do rozvojového kontextu začalo na konci 90. rokov. Na prelome milénia sa sformovalo to, čomu sa dnes súhrnne hovorí „ľudskoprávny prístup k rozvoju“ (angl. Human Rights Based Approach to Development – HRBA). Podstatu prístupu ilustruje táto anekdota:

Ak dáte človeku rybu – nasýtite ho na jeden deň.

Ak ho naučíte loviť – nasýti sa sám, kým vodu neznečistí priemysel, alebo pobrežie neuzavrú developeri pre stavbu nového hotela.

Ak ho naučíte kriticky myslieť a brániť svoje práva – dokáže spolu s inými čeliť ohrozeniam a postaviť sa za svoje záujmy.

Prečo práve ľudské práva a rozvoj?

Základným kameňom ľudských práv je rešpekt k *ľudskej dôstojnosti* (angl. human dignity). Na tomto princípe sú postavené demokratické ústavy štátov aj väčšina medzinárodných ľudskoprávnych dokumentov. Postupom času, ako sa menilo vnímanie globálneho rozvoja, odborníci aj politici na medzinárodných fórach uznali, že rozvoj sa nedá merať iba kvantitatívnymi ekonomickými parametrami, ale že priamo súvisí s mierou slobody, právnej istoty, bezpečnosti či prístupu k vzdelaniu. V krajinách s autoritárskymi režimami (napr. Rusko, Čína, Venezuela, Etiópia či Zimbabwe) má prístup k rozvoju zvyčajne len užšia skupina obyvateľstva. Väčšina je v takýchto krajinách spravidla vylúčená alebo zbavená práv a žije v chudobe. Udržiavateľný rozvoj nie je zlučiteľný s potláčaním ľudskej dôstojnosti (Fialová 2012, s. 24). Začalo sa hovoriť o *dobrom spravovaní* (angl. good governance) ako o podmienke či parametri rozvoja (UN Development Group – Human Rights Mainstreaming Mechanism 2011).

Hlavná myšlienka ľudskoprávneho prístupu k rozvoju sa odvíja od právneho a filozofického vzťahu medzi *držiteľmi práv* (angl. rights-holders) a *nositeľmi povinností* (angl. duty-bearers). V klasickom ponímaní sú držiteľmi práv ľudia, občania či obyvatelia, podľa toho o aký druh práv ide, a nositeľmi povinností sú predstavitelia štátnej moci. Vo svete pokročilej

globalizácie však už nie je pravdou, že jediným držiteľom legálnej moci nad ľuďmi je štát. Sú to tiež globálne korporácie, ktoré v niektorých regiónoch ovplyvňujú životy ľudí viac než ich vlastná vláda napríklad tak, že v oblasti ťažia nerastné suroviny, a tým zasahujú do prírody, vodných zdrojov, pôdy, ale aj ekonomiky a sociálnych pomerov v spoločnosti. Takisto medzinárodné organizácie ako Európska únia, OSN, či NATO môžu byť v istých vzťahoch nositeľmi povinností voči ľuďom, nad ktorými majú priamu moc. Napríklad stabilizačné jednotky NATO ISAF, ktoré pôsobili v Afganistane (2001–2014) preberali na seba časť bezpečnostných funkcií, ktoré ešte nebola schopná plniť afganská armáda. Vo vzťahu k miestnym obyvateľom sa tak stali nositeľmi povinností. Práva na jednej strane teda znamenajú povinnosti na druhej strane. Povinnosť v niektorých prípadoch znamená, že moc sa má obmedziť vo svojom konaní. Napríklad právo vlastníť majetok znamená, že nikto nemôže človeku vziať jeho legálny majetok. Právo na slobodu prejavu znamená, že moc nesmie obmedzovať šírenie informácií a názorov ľudí. Väčšina práv však znamená aktívny výkon určitých povinností na strane ich nositeľov. Ak má obyvateľ právo na posúdenie svojho sporu spravodlivým a nestranným súdom, štát je zodpovedný za financovanie a vybudovanie systému súdnictva, ktorý by splňal tieto kritériá. Takisto v prípade práva na prístup k vzdelaniu, štát musí zabezpečiť a zaplatiť systém vzdelávania.

Konkrétny občan či občianka môže byť (a spravidla býva) zároveň držiteľom/kou práv i nositeľkou povinností. Manažérka veľkej firmy má právo nebyť diskriminovaná a dostávať rovnaký plat ako jej mužskí kolegovia na rovnakých pozíciách. Vo vzťahu k svojim podriadeným má zas povinnosť rešpektovať a dodržiavať ich pracovné práva. Ako matka má právo na informáciu o zdravotnom stave svojho dieťaťa, ktoré je v nemocnici. Takisto ako matka však musí dodržiavať právo svojho dieťaťa na prístup k vzdelaniu a poslať ho do školy.

Väčšina práv nemá absolútny charakter, to znamená, že môžu byť za istých veľmi presne určených okolností obmedzované. Veľa práv jednotlivca sa končí tam, kde sa začínajú práva iných. Sloboda prejavu môže byť obmedzená kvôli právu na ochranu súkromia. Súkromie pasažierov lietadiel je obmedzované z dôvodu bezpečnosti a ochrany života ostatných. V právnych štátoch hranice práv určujú súdne rozhodnutia alebo judikatúra medzinárodných orgánov na ochranu ľudských práv, ktoré sa daná krajina zaviazala rešpektovať.

Ľudskoprávny prístup k rozvoju teda vníma rozvoj cez rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a univerzálnych ľudských a občianskych práv každého jednotlivca.

V čom spočíva ľudskoprávny prístup?

Ľudskoprávny prístup sa odvoláva na medzinárodné dokumenty o ochrane ľudských práv, ktoré rešpektuje väčšina krajín sveta, ako aj na národné ústavy a zákony, ktoré zakotvujú ľudské práva v právnom systéme. Vníma ľudské práva ako univerzálne, nedeliteľné a vzájomne prepojené. Dôležitými princípmi presadzovanými v rozvojových politikách sú rovnosť a zákaz diskriminácie. Presadzuje sa tiež participatívnosť a inklúzia, teda inými slovami zapájanie všetkých ľudí do rozhodovania o rozvoji a do spoločnosti ako takej, bez ohľadu na ich sociálny status či úroveň vzdelania. Dôležitým princípom je tiež právny štát (angl. rule of law) a zodpovedanie sa moci (angl. accountability) voči občanom.

Príklad: Obec Bamba v Keni – občianska advokácia pomohla zlepšiť zásobovanie vodou

Veľká skupina občanov obce Bamba (kraj Kilifi) sa stretla v marci 2012, aby sa oficiálne obrátila na úrad pre dodávky vody Bamba Water Office so sťažnosťou na nedostatočné dodávky čistej vody obyvateľom danej oblasti. Hoci funkčné potrubie prechádza priamo pod mestom, najbližší zdroj čistej vody je vzdialený sedem kilometrov. Pred tým, ako sa rozhodli problém riešiť, väčšina obyvateľov Bambi získavala vodu z otvorených zberných nádrží, ktoré nazývajú „mtsara“ alebo „mabesení“, čo sa prekladá ako „špinavá voda“. Keďže k tejto vode majú prístup aj divé a domáce zvieratá, riziko chorôb zo znečistenej vody je vysoké. Niektorí čerpali vodu zo studní, ale pre vysoký obsah solí ju mohli využívať iba na umývanie. Voda z kohútika bola dostupná nanajvýš raz týždenne na niekoľko hodín.

Mimovládna organizácia Kwetu robila v danom regióne osvetu, najmä medzi mladými ľuďmi, o ekonomických a sociálnych právach a o prostriedkoch, ako zapojiť nositeľov povinností do riešenia problémov komunit. Obyvatelia Bambi sa zapájali do občianskeho vzdelávania, v ktorom sa zdôrazňovala kolektívna zodpovednosť komunity vystupovať za svoje právo na prístup k čistej vode.

Na základe týchto vedomostí sa teda občania obrátili na úrad pre dodávky vody so žiadosťou o vysvetlenie nedostatočného zásobovania, s odvolaním sa na svoje ústavné právo na prístup k vode. „Založili sme našu argumentáciu na článku 43 a dokonca sme im ho aj nahlas prečítali,“ povedala Dorothy Mwangolo, líderka advokačnej skupiny. „Nebáli sme sa, lebo sme vedeli, že ústava platí aj pre ľudí z Bambi.“ Po tejto intervencii sa zásobovanie vodou v meste výrazne zlepšilo. Čistá voda je odvtedy k dispozícii polovicu dní v týždni. „Úspech tohto projektu ukazuje dôležitosť vybavenia komunit nástrojmi na to, aby sami zlepšovali kvalitu svojho života,“ zdôraznili Batul Hassan a Joria Sudi z organizácie Kwetu (Kwetu Training Center 2015).

tabuľka č. 1 Rozdiely medzi ľudskoprávnym prístupom a inými prístupmi v rozvoji demonštruje

Charitatívny prístup	Prístup založený na potrebách	Ľudskoprávny prístup
Sústreďuje sa na vstupy, nie výsledky	Sústreďuje sa na vstupy a výsledky	Sústreďuje sa na proces a výsledky
Zdôrazňuje rozvoj darcovstva	Zdôrazňuje uspokojovanie potrieb	Zdôrazňuje realizáciu práv
Uznáva morálnu zodpovednosť bohatých voči chudobným	Uznáva potreby ako oprávnené nároky	Uznáva práva jednotlivcov a skupín ako nároky voči právnym i morálnym nositeľom povinností
Jednotlivci sú vnímaní ako obeť	Jednotlivci sú predmetom rozvojových intervencií	Jednotlivci a skupiny vedia, ako si nárokovat svoje práva
Jednotlivci si zaslúžia pomoc	Jednotlivci si zaslúžia pomoc	Jednotlivci majú nárok na pomoc
Sústreďuje sa na prejavy problémov	Sústreďuje sa na bezprostredné príčiny problémov	Sústreďuje sa na štrukturálne príčiny a ich prejavy

(Kirkemann Boesen & Martin, 2008)

Príklad: Ľudskoprávny prístup a rozvoj infraštruktúry v Afganistane

Jedna z európskych rozvojových agentúr v Afganistane v r. 2005 mala za cieľ pomoc pri budovaní a obnove drobnej infraštruktúry na vidieku (zavlažovacie kanály, školy, studne, protipovodňové zábrany, cesty, a pod.). Rozhodli sa namiesto štandardného postupu pri svojej práci uplatniť ľudskoprávny prístup. Keďže pracovali v etnicky zmiešanej oblasti, kde jednotlivé obce ešte nedávno bojovali proti sebe v občianskej vojne, projekt začali mapovaním konfliktov. Prešli tím miestnych ľudí, mužov i žien, ktorí navštevovali komunity a na základe rozhovorov vyplňali špeciálne dotazníky. Tak agentúra zistila, kde sú konflikty pre pôdu medzi miestnymi a navrátilcami z emigrácie, kde je konflikt pre prístup k vode z rieky, kde boli rodinné či dedičské spory, ktoré potom prerástli do etnickej nenávisti podporenej občianskou vojnou a pod. Následne sa predstavitelia agentúry spolu so svojimi lokálnymi pracovníkmi niekoľko týždňov stretávali v teréne so starejšími obcí aj so ženskými autoritami v oblasti a zisťovali potreby aj optimálny spôsob realizácie projektov. Po konzultáciách bol navrhnutý komunitám plán výstavby horskej cesty, ktorý bol rozdelený na etapy, za každú z nich mala vziať zodpovednosť jedna obec. Cesta sa stavala výlučne z miestnych materiálov a rukami miestnych robotníkov, z ktorých niektorí predtým prešli remeselným výcvikom. Stavalo sa iba v zimných mesiacoch, lebo vidiečania zvyšok roka pracovali na svojich poliach. Stavebný dozor a celková zodpovednosť za dokončenie stavby bola na pleciach špeciálneho výboru, zloženého z predstaviteľov všetkých dotknutých obcí. Robotníci za prácu dostávali plácu od rozvojovej agentúry. Cesta sa stavala v spolupráci a so súhlasom ministerstva regionálneho rozvoja. Ľudskoprávny prístup sa tu prejavil predovšetkým v dôraze na inkluzívnosť a participáciu, ale aj na zapojenie štátu a lokálnych samospráv ako nositeľov zodpovednosti a povinností. Prínos a udržateľnosť projektu zabezpečila aj snaha o budovanie miestnych kapacít a pocit lokálneho vlastníctva. Dotknuté obce sa následne o cestu starali, lebo bola postavená ich vlastnými silami. Citlivosť na konflikt pomohla pri vyjednávaníach a hľadaní spoločných záujmov medzi komunitami.

fotografia č. 1 Stretnutie k infraštruktúrnym projektom. Afganistan, okres Dashti-Qala, zima 2005.

foto: Zuzana Fialová

Mnohé rozvojové agentúry majú vypracované podrobné manuály, ako aplikovať ľudskoprávny prístup v rôznych etapách projektového cyklu, či ako ho zakomponovať do svojich programov (Tichý 2012). Nejde teda len o teóriu, ale praktický návod, ako riešiť rozvojové problémy, ako pristupovať k cieľovým skupinám či beneficiantom, ako zapájať miestnu vládu či iných aktérov, a pod.

fotografia č. 2 Komunitný pracovník rozvojovej organizácie spolu s jej zahraničným reprezentantom prichádza na stretnutie so starejšími. Afganistan, okres Imam Sahib, zima 2005.

foto: Zuzana Fialová

fotografia č. 3 Pracovníci rozvojovej organizácie diskutujú s dedičanmi o aktuálnych potrebách. Afganistan, okres Imam Sahib, zima 2005.

foto: Zuzana Fialová

Kritika ľudskoprávneho prístupu k rozvoju

Ľudskoprávny prístup je pomerne ľahké aplikovať v krajinách, ktoré sú kultúrne a civilizačne blízke Európe a Severnej Amerike. Keďže filozofia ľudských práv je založená na autonómii jednotlivca a individualizme, ktorý má svoje korene v európskej filozofii osvietenstva, ťažko sa aplikujú princípy, ktoré nie sú napr. v afrických či ázijských kultúrach zvnútornené. Nekritickým uplatňovaním napr. princípu rodovej rovnosti v spoločstvách, kde je rodina v hodnotovom rebríčku postavená nad jednotlivca, môže viesť ku konfliktom a rozvratu tradičných spoločenských väzieb a sietí, ktoré jednotlivca chránia pred chaosom a dávajú jeho životu rámec. Už dnes sme svedkami toho, že mnoho žien, ktoré sa rozhodli pre pracovnú kariéru v islamských krajinách, museli za ňu zaplatiť absenciou rodiny a detí, čo má za následok ich vyčlenenie alebo paradoxne nízky sociálny status v ich vlastnej komunite.

Ďalším problémom je ľudskoprávny prístup v krajinách, kde neexistuje relevantná štátna moc, alebo je natoľko slabá, že nemôže byť nositeľom povinností. Južný Sudán či niektoré lokality Afganistanu sú príkladom rozdrobenia reálnej moci a nevyožiteľnosti práv. Učenie ľudí o právach má zmysel iba vtedy, ak sú aspoň čiastočne reálne vymožiteľné. Inak je táto filozofia len zdrojom frustrácie či výsmechu, alebo uvádzaná ako príklad západného hodnotového imperializmu.

Necitlivo používaná terminológia práv a vymáhateľných nárokov môže byť tiež veľmi zhubná tam, kde malé komunity fungujú vďaka solidarite, tolerancii, zdieľaniu zdrojov, skromnosti či pokore. Vzťahy na báze práv a povinností nemusia byť vždy prirodzené a nemusia predstavovať pokrok ani rozvoj.

Príklad: Učenie ľudských práv v Bielorusku a na Ukrajine

Mnohé programy podpory ľudských práv v Bielorusku od 90. rokov minulého storočia ignorovali skutočnosť, že pre väčšinu obyvateľstva postsovietskeho Bieloruska neboli politické práva či slobody ústrednou témou rozvoja. Autoritársky režim prezidenta Lukašenka sa opiera o zabezpečenie základných materiálnych potrieb väčšiny obyvateľov, bezpečnosti v zmysle ochrany proti drobnej kriminalite, ako aj základných služieb (verejná doprava, kultúra, voľný čas). V dôsledku zahraničných programov pomoci vzniklo v krajine množstvo mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa ľudskými právami (sloboda slova, politickí väzni, právo zhromažďovať sa či združovať, a pod.), ktoré nemali a nemajú legitimitu v spoločnosti, dostávajú štedrú podporu zo zahraničia a často ich predstavitelia končia v emigrácii. Agenda ľudských práv tak nikdy nezískala na príťažlivosť pre významnú časť Bielorusov napriek vysokej miere neslobody, v ktorej žijú (Kellerová 2014). Hoci politický vývoj na Ukrajine bol od r. 1991 omnoho turbulentnejší, situácia s ľudskoprávnymi organizáciami bola v mnohom podobná. V každom regióne existovali organizácie financované zo zahraničia, o misiách ktorých mali mnohí spoluobčania pochybnosti. No po Majdane v r. 2014—15 vznikli „grassroot“ iniciatívy mapujúce porušovanie ľudských práv v súvislosti s vojnou, alebo snažiace sa poskytnúť ľudskoprávnu ochranu presídlencom, ako napr. Krym SOS (Крым SOS 2014). Existujú aj príklady ľudskoprávných organizácií, ktoré zmenili svoju misiu a prispôbili ju aktuálnym potrebám, napr. humanitárnej pomoci a ochrane práv ľudí z bojových zón, či presadzovaniu zákonov a politik ochraňujúcich ľudské práva v súvislosti s vojnou či s nadchádzajúcimi ekonomickými reformami, napr. iniciatíva Vostok SOS, ktorú založila ľudskoprávna organizácia

Postup z Luhanska (Восток SOS 2014). Iný príklad prístupu k ochrane práv predstavujú komunitné iniciatívy, ktoré mobilizujú ľudí riešiť problémy na úrovni komunít a samospráv. Ak sa pri komunikácii s lokálnou administratívou či samosprávou využívajú existujúce právne procedúry, budujú sa zároveň kapacity ľudí v komunitách na využívanie týchto nástrojov. Problematika ochrany súkromného vlastníctva, životného prostredia, prístupu k informáciám, účasti na rozhodovaní či niektorých sociálnych práv je relevantná pre väčšinu. Organizácie, ktoré takto s komunitami pracujú, majú podporu zdola a zároveň konkrétne výsledky v zlepšení kvality života ľudí (AHALAR 2015).

Záverečné poznámky

Pri uplatňovaní ľudskoprávneho prístupu v rozvojovom kontexte je preto dôležité poznať nielen právny systém cieľovej krajiny, teda aké práva garantuje ústava a aké procedúry existujú na ich realizáciu a ochranu, ale aj kultúru a hodnotový systém danej spoločnosti. Skúsenosť z praxe hovorí, že ľudská dôstojnosť je uctievaná ako hodnota v mnohých zdanlivo súperiacich náboženstvách. Rozdielne však môže byť to, čo ľudia považujú za ponížujúce a potláčajúce ich dôstojnosť a ako si predstavujú zlepšenie.

Bibliografia

- AHALAR (2015): *Dobrodel*. [Online] Dostupné na: <http://www.dobrodel.org.ua/> [Cit. 18 Jún 2015].
- Fialová, Z. (2012): *How Can the Development Cooperation Increase the Support of Democracy?*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 24.
- Gauri, V. – Gloppen, S. (2012): Human Rights-Based Approaches to Development: Concepts, Evidence, and Policy. *Polity*, Issue 44, s. 485 – 503.
- Kellerová, D. (2014): *Lessons Learned from Democratization of Slovakia: What Can Its Transition Know-How Say About Situation of Belarus?*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 86 – 95.
- Kirkemann Boesen, J. – Martin, T. (2008): *Applying a Rights Based Approach: Handbook for Civil Society*. Copenhagen: Danish Institute for Human Rights.
- Kochanowicz, K. (2011): Rights Based Approaches to Development as a New Opportunity and Challenge to Development Cooperation. In: K. Pedziwiatr – P. Kugiel – A. Dańda (eds.): *Current Challenges to Peacebuilding Efforts and Development Assistance*. Kraków: Tischner European University, s. 167 – 181.
- Kochanowicz, K. (2012): *Human Rights Based Approach and the Challenges of Programming of Development Cooperation in the NMS*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 117 – 129.
- Kwetu Training Center (2015): *KWETU. Strive to Sustain*. [Online] Dostupné na: <http://www.kwetukenya.org/> [Cit. 29 Jún 2015].
- Tichý, B. (2012): Human Rights Based Approach to Development Programming. In: J. Jančovič – et al. (eds.): *Texty k efektívnej rozvojovej spolupráci*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 36 – 45.
- UN Development Group – Human Rights Mainstreaming Mechanism (2011): *HRBA Portal*. [Online] Dostupné na: <http://hrbaportal.org/> [Cit. 18 Marec 2015].
- Ussar, M. (2012): *The Human Rights-based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 186 – 195.
- Uvin, P. (2004): *Human Rights and Development*. Kumarian Press, s. 1.
- КРЫМ SOS (2014): *КРЫМ SOS*. [Online] Dostupné na: <http://vostok-sos.org/> [Cit. 18 Jún 2015].
- Восток SOS (2014): *Восток SOS*. [Online] Dostupné na: <http://krymsos.com/about/> [Cit. 18 Jún 2015].

1c Prístup DO NO HARM v rozvojovej spolupráci

Zuzana Fialová

Už od konca studenej vojny si rozvojoví a humanitárni pracovníci uvedomovali, že miesta, kde pracujú, sú často poznačené vážnymi sociálnymi konfliktmi, ktoré mali neraz aj násilný či priam ozbrojený charakter. Mnohé z nich prerastali do občianskej vojny, kde medzi sebou bojovali viaceré skupiny vyčleňujúce sa z kedysi zdanlivo súdržnej spoločnosti. Dlhú dobu sa humanitárna pomoc a rozvojová spolupráca snažila konflikty ignorovať a obhajovala sa princípmi neutrality a nestrannosti. V 90. rokoch však už bolo jasné, že rozvojoví a humanitárni aktéri ich nemôžu ignorovať, lebo tak či onak sa svojou prítomnosťou a činnosťou stávajú ich súčasťou. Vojny na západnom Balkáne, v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu či genocída v Rwande tiež zmenili nazeranie teoretikov rozvoja na násilný konflikt. Ten už prestal byť len „rušivým elementom“ v meraní ekonomického rozvoja, ale začal byť vnímaný ako priamy dôsledok nerovnomerného rozvoja vo vnútri spoločností, alebo ako priama prekážka ekonomického a sociálneho rozvoja krajiny (Fialová 2013, s. 63). Rozvojoví pracovníci nemôžu byť teda pasívni vo vzťahu ku konfliktu. V r. 1993 skupina rozvojových organizácií poverila mimovládnu organizáciu *Collaborative for Development Action – CDA*, aby bližšie preskúmala túto problematiku. CDA uskutočnila výskumy v teréne v spolupráci s agentúrami OSN, mimovládnymi organizáciami či s bilaterálnymi donormi. Výsledkom tohto procesu, známeho ako projekt *Local Capacities for Peace* (miestne kapacity pre mier), je koncepcia *Do No Harm* (Neublíž). Spája sa najmä s menom autorky *Mary Andersonovej*.

Čo je vlastne *Do No Harm*?

„*Do No Harm* je metodika, ktorá pomáha (re)dizajnovávať a realizovať rozvojové a humanitárne programy tak, aby sa vyhli neželaným negatívnym vplyvom na konflikt a naopak, podporili to, čo konflikt pomáha riešiť. Toto všetko bez nárokov na vysokú odbornosť v oblasti riešenia konfliktov.“ (Mihálik 2012, s. 93)

Táto metodika bola následne prepracovaná do praktických manuálov a príručiek pre rozvojové a humanitárne organizácie, ktoré im pomáhajú:

- identifikovať spájajúce a rozdeľujúce faktory ako hlavný typ informácie, podľa ktorej sa posudzuje vzájomné pôsobenie rozvojovej či humanitárnej intervencie a konfliktu;
- organizovať a spracovávať tieto informácie;
- predpovedať možné dôsledky rozvojových programov na konflikt;
- hľadať a testovať nové možnosti a alternatívy realizácie programu iným spôsobom.

Spájajúce a rozdeľujúce faktory

Všetky konflikty sú ovplyvňované dvoma typmi síl. Na jednej strane sú ľudia v konfliktoch rozdeľovaní (napr. bojovými líniami alebo identitou konfliktných skupín). Na druhej strane však stále ostáva niečo, čo ich neprestáva spájať napriek deliacim čiaram konfliktu. Metodika Do No Harm sa venuje analýze rozdeľujúcich faktorov (z angl. dividers) a tiež spájajúcich faktorov (z angl. connectors). Spájajúce a rozdeľujúce faktory možno rozdeliť do nasledujúcich typov (Anderson 1999):

- **Systemy a inštitúcie:** Spájať môžu napríklad spoločné náboženské rituály, na ktorých sa spolu zúčastňujú, spoločné svätyne, spoločné trhovisko. Rozdeľovať naopak bude armáda, mobilizácia, vojnová propaganda.
- **Postoje a skutky:** Priateľstvá naprieč líniami konfliktu budú spájajúcimi faktormi, manifestácia nenávisťi zasa rozdeľujúcim faktorom.
- **Hodnoty a záujmy:** Ochrana detí pred vojnou môže byť záujmom spájajúcim konfliktné strany, záujem o obsadenie a výlučné osídlenie konkrétneho územia zas bude rozdeľujúcim záujmom.
- **Skúsenosti:** Strata blízkeho človeka rovnaká pre obe strany konfliktu môže spájať (známe sú hnutia matiek vojakov presadzujúce mier v občianskych vojnách). Naopak, skúsenosť zabíjania rozdeľuje.
- **Symboly a príležitosti:** Spoločné sviatky a symboly môžu spájať, takisto ako umenie, filmy, literatúra. Ničenie symbolov protichodnej strany (vlajky, znaky, sochy) bude rozdeľujúcim faktorom.

Príklad: Výstavba studní v Tadžikistane

Keď medzinárodná rozvojová organizácia stavala studne v občianskou vojnou poznačenom Tadžikistane koncom 90. rokov, snažila sa zohľadňovať konflikty vo svojej práci. Pred stavbou studní vyškolili miestnych terénnych pracovníkov, ktorí pracovali s predstaviteľmi a predstaviteľkami obcí. Následne ich zapojili do rozhodovania, kde budú stáť studne a kto ich bude používať, kto bude mať k nim prístup. Dohodovali sa, či sú znepriatelené komunity ochotné spolupracovať pri výstavbe a kto zabezpečí dostupnosť studní pre všetkých zainteresovaných. V niektorých prípadoch sa ukázalo, že je lepšie, aby znepriatelené komunity mali studne oddelene, v iných zas spoločná studňa pôsobila ako spájajúci faktor. Citlivým a zdĺhavým procesom vyjednávania sa dosiahlo, že studne nepôsobili ďalšie zostrovanie konfliktov a slúžili svojmu účelu dlhodobo.

Presuny zdrojov a implicitné etické posolstvá

Rozvojové a humanitárne intervencie môžu vplývať na rozdeľovače a spájače v konflikte tak, že ich posilňujú alebo naopak oslabujú. To sa deje dvoma základnými spôsobmi: prostredníctvom presunov zdrojov a prostredníctvom implicitných etických posolstiev. (GTZ-FRCS Project Team 2005):

a: Presuny zdrojov (angl. resource transfers):

Poskytovanie tovarov a financií donorskými organizáciami vždy so sebou prináša riziko zhoršenia boja o prístup k obmedzeným zdrojom. Presúvaním zdrojov pomocou vybraných miestnych organizácií a inštitúcií donori zaujímajú určitú pozíciu v konflikte, uprednostňujúc konkrétnych aktérov. Keďže väčšina konfliktov v súčasnosti spočíva v boji o prístup alebo kontrolu nad zdrojmi, nie je prekvapivé, že konanie donorov má vplyv na situáciu konfliktu a jeho dynamiku. O to viac, ak pomoc poskytovaná v situácii otvorenej vojny skončí v rukách alebo pod kontrolou politikov, vojenských diktátorov, alebo ozbrojených skupín. Také situácie sú ukážkou toho, ako pomoc pôsobí na konflikt a ako môže – neúmyselne – „pridávať olej do ohňa“. Ukradnutú humanitárnu pomoc môžu ozbrojenci ďalej predávať a využívať ako zdroj financovania vojny. Potravinová či iná materiálna pomoc môže oslabovať miestnych producentov, a tým prehľbovať chudobu. Takisto existuje riziko, že pomoc je poskytovaná prednostne jednej zo strán konfliktu. Niekedy tiež môže zohrať úlohu tzv. substitučný efekt, keď sa vďaka pomoci uvoľnia kapacity miestnych výrobcov potravín, aby sa zapojili do bojov. Ozbrojené zložky sa spravidla dostanú k pomoci najrýchlejšie a využijú ju na svoje ciele. Humanitárna pomoc teda skutočne môže predlžovať konflikt a násilie.

Príklad: Humanitárna pomoc v bojových zónach východnej Ukrajiny

Humanitárna pomoc poskytovaná stranami konfliktu vo vojne na Ukrajine (2014—2015) je príkladom používania pomoci na manipuláciu konfliktom. Konvoje s humanitárnou pomocou posielané z Ruska kontrolujú ozbrojení separatisti, ktorí rozhodujú o tom, kto, ako a kedy dostane potraviny či lieky. Humanitárna pomoc organizovaná ukrajinskou vládou sa zas môže dostať iba na miesta kontrolované vládnymi jednotkami, ktoré takisto majú kontrolu nad jej distribúciou. Ukrajinské mimovládne občianske organizácie, ktoré sa snažia voziť materiálnu pomoc ľuďom žijúcim v bojových zónach, sa nezaobídu bez istých dohôd so znepriatelenými stranami, bez ktorých by sa nikam nedostali a mohli by ohroziť aj životy vlastných pracovníkov. Dilemou však zostáva, je lepšie nerobiť nič? Aké druhy kompromisov sú humanitárni pracovníci ochotní robiť, aby napríklad dodali do zdravotných stredísk základný zdravotnícky materiál, ktorý zachraňuje životy civilistov zranených v bochoch? Ak cieľom humanitárnej pomoci je zmiernenie utrpenia civilistov a zníženie strát na ich životoch, je dôležité pomáhať tak, aby sa pomoc nestala ďalšou zbraňou proti nim. Ukrajinské humanitárne organizácie Vostok SOS a Krym SOS vozia pravidelne humanitárnu pomoc do bojových zón pre ľudí, ktorí sú odrezaní od prístupu k potravinám, liekom, palivu. Citlivým vyjednávaním a zároveň dodržiavaním etických pravidiel dosiahli, že im je aj po mnohých mesiacoch umožnený prístup na územia kontrolované rebelmi a tiež že môžu odiaľ evakuovať ľudí, ktorí tam viac nechcú zostať.

fotografia č. 4 Rozvoz humanitárnej pomoci do Luhanskej oblasti. Lekár preberá zásielku liekov a zdravotníckych potrieb zakúpených z peňazí slovenských darcov. Jeseň 2014.

foto: Michal Burza

fotografia č. 5 Presídlenkyne z Donecka umiestené v ubytovni v Kyjeve vyberajú oblečenie z humanitárnych dodávok. Jeseň 2014.

foto: Michal Burza

b: Implicitné etické posolstvá (angl. implicit ethical messages):

Zahŕňajú napr. legitimizáciu bojujúcich strán tým, že znepriatelené strany majú slovo v určovaní komu, kedy, kde a ako je pomoc poskytovaná. Iný príklad je akceptovanie logiky vojny. Ak sa organizácie poskytujúce pomoc rozhodnú využívať ozbrojenú ochranu miestnych bojovníkov, akceptujú logiku vojny: Ktokoľvek má lepšie zbrane, rozhoduje o tom, kto dostane pomoc. Implicitné či nevypovedané posolstvá môžu však mať aj iné podoby (Mihálik 2012, s. 96):

- * Nedôvera, nerešpektovanie a súťaživosť medzi donormi. Implicitné posolstvo: „Nie je potrebné spolupracovať s ľuďmi, ktorí sa nám nepáčia, nepotrebujeme sa rešpektovať navzájom.“
- * Beztrestnosť pracovníkov, ich postavenie mimo pravidiel, ak napríklad rozvojoví a humanitárni pracovníci využívajú časť zdrojov určených na pomoc pre svoje potešenie či záľuby. Implicitné posolstvo: „Ak máte kontrolu nad zdrojmi, môžete ich používať na svoje osobné účely a uspokojenie.“
- * Robenie rozdielov medzi miestnym a zahraničným personálom vo vážnych veciach. Napr. evakuačné plány existujú len pre zahraničných, a nie pre miestnych pracovníkov. Implicitné posolstvo: „Svet je už raz taký, je tu nerovnosť. Hodnota života rôznych ľudí je rozdielna.“
- * Prejavovanie bezmocnosti jednotlivca (voči systému, vedeniu, donorum), napr. neochota projektového manažéra zmeniť projekt tak, aby boli prostriedky využité zmyslupnejšie s odôvodnením, že je to mimo neho a rozhodujú o tom iní. Implicitné posolstvo: „Nič nemôžem urobiť pre to, aby boli veci lepšie. Vina je mimo mňa.“
- * Bojaktivnosť, podozrievanie, napätie v komunikácii nadriadených pracovníkov voči podriadeným. Implicitné posolstvo: „Ja tu mám moc, nie vy. Vy miestni ste nedôveryhodní, viem, že rozumiete len tvrdej reči.“
- * Jednostranná publicita, démonizácia jednej strany konfliktu cez zobrazovanie obetí len z jednej strany konfliktu. Implicitné posolstvo: „Vieme, kto je vinný.“

Príklad: Pozorovanie volieb v Afganistane

Pri parlamentných voľbách v Afganistane (2004) niektoré členky medzinárodnej pozorovacej misie OBSE pracovali nevhodne oblečené, s odhalenými ramenami a vo vyzývavom obťažujúcom odevu, ktorý urážal miestne kultúrne zvyky. Navyše po voľbách usporiadali medzinárodní pozorovatelia v ubytovni OSN hlučný večierok, z ktorého potom odchádzali podgurážení na služobných autách riadených služobnými šoférmi – Afgancami. V Afganistane je požívanie alkoholu a omamných látok trestné. Aké implicitné posolstvá vyslali predstavitelia medzinárodných organizácií miestnym obyvateľom v krajine, kde stále tlel konflikt medzi zvyškami Talibanu a provládnymi silami?

Príklad: Tragická smrť miestnych pracovníkov v Afganistane

Positívne implicitné posolstvo vyslala humanitárna organizácia Človek v tísiň, čeliaca tragickej smrti deviatich miestnych spolupracovníkov, ktorí boli obeťami teroristického útoku na jednu z jej kancelárií v r. 2015. Organizácia v médiách prezentovala túto informáciu s rovnakými emóciami, akoby šlo o českých kolegov. Bezpečnostné opatrenia po útoku sa vzťahovali na všetkých bez rozdielu, Afgancov i zahraničných pracovníkov. V Prahe i v Kábule iniciovali vedúci pracovníci zamestnaneckú zbierku pre rodiny zavraždených.

Nevýhody a kritika metodiky Do No Harm

Napriek tomu, že metóda si nerobí ambície na riešenie, ani hĺbkovú analýzu konfliktu, môže sa stať, že bude preceňovaná, ako spôsob vyhnutia sa nepríjemným či neželaným dôsledkom rozvojovej či humanitárnej práce na konflikt. Treba zdôrazniť, že nestačí použiť ju raz, napríklad na začiatku projektu. Každý konflikt sa vyvíja a prvky, ktoré na začiatku pôsobia ako spájacie faktory, môžu o niekoľko mesiacov zohrávať presne protichodnú rolu. Metóda navyše nezohľadňuje vonkajšie faktory ako medzinárodnú politiku či vplyv susedných štátov na vývoj konfliktu, lebo jej cieľom je podporovať lokálne kapacity pre mier. Niekedy je však potrebné pozrieť sa pri posudzovaní vplyvov na konflikt širšie, najmä ak sú intervencie súčasťou veľkých medzinárodných programov a politik. Posudzovanie spájajúcich a rozdeľujúcich faktorov môže byť tiež zaťažené chybami súvisiacimi s tým, kto poskytuje informácie, s ktorými sa pracuje. Väčšinou sú to osoby zaangažované v konflikte, preto je ťažké oddeliť fakty od dohadov a predpokladov.

Kriticky sa však treba pozrieť aj na situácie, keď vlády či medzivládne organizácie používajú argument Do No Harm ako ospravedlnenie svojej nečinnosti. Ako ukazuje situácia počas občianskej vojny v Sýrii, práve nedostatočná humanitárna pomoc zdôvodňovaná okrem iného obavami zo zneužitia pomoci rebelmi, má za následok bezmocnú nenávisť civilného obyvateľstva voči bohatým krajinám Západu a nárast podpory radikálnych islamistických skupín. Ako uzatvára David Keen vo svojom komentári pre New Your Times, „*nakoniec musíme pochopiť, že ‚do no harm‘ môže prerásť do ‚do nothing‘ (angl. nerob nič) a výsledkom môže byť obrovské ublíženie*“. (Keen 2013)

Bibliografia

- Anderson, M. B. (1999): *Do No Harm. How Aid Can Support Peace – or War*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Anderson, M. B. (2000): *Options for Aid in Conflict: Lessons from Field Experience*. Cambridge: Collaborative for Development Action, Inc.
- Anderson, M. B. (2004): *The Do No Harm Handbook. The Framework for Analysing the Impact of Assistance on Conflict*. CDA Collaborative Learning projects, s. 1.
- DFID (2010): *Working Effectively in Conflict-affected and Fragile Situations. Briefing Paper B: Do No Harm*. [Online] Dostupné na: <http://www.gsdrc.org/docs/open/CON77.pdf> [Cit. 19 Jún 2015].
- Fialová, Z. (2013): *Citlivosť na konflikt v globálnom a rozvojovom vzdelávaní*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 63–70.
- GTZ-FRCS Project Team (2005): *Practitioner's Guide: Do No Harm*. GTZ, BMZ, FRCS, s. 1.
- Kahn, C. – Lucchi, E. (2009): Are Humanitarians Fuelling Conflicts? Evidence from Eastern Chad and Darfur. *Humanitarian Exchange Magazine*, Issue 43. [Online] Dostupné na: <http://www.odihpn.org/humanitarian-exchange-magazine/issue-43/are-humanitarians-fuelling-conflicts-evidence-from-eastern-chad-and-darfur>

- Keen, D. (2013): *When 'Do No Harm' Hurts*. [Online] Dostupné na: http://www.nytimes.com/2013/11/07/opinion/when-fear-impedes-aid.html?_r=0 [Cit. 19 Jún 2015].
- MacDonald, I. – Valenza, A. (2012): *TOOLS FOR THE JOB: Supporting Principled Humanitarian Action*. [Online] Dostupné na: http://www.flyktninghjelpen.no/arch/_img/9143054.pdf [Cit. 19 Jún 2015].
- Mihálik, J. (2012): Prístup Do No Harm. In: J. Jančovič et al.: *Texty k efektívnej rozvojovej spolupráci*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 92-98.
- Shivji, A. (2012): Do No Harm: Not an Ideology but a Cornerstone of Good Humanitarian Practice. *Human Welfare*, 1(1), s. 117 – 128.

1d Etika verejnej diskusie o rozvoji a humanitárnych problémoch

Zuzana Fialová

Zároveň s tým, ako sa mení optika nazerania na medzinárodný rozvoj, dostáva sa čoraz viac do popredia vo verejnej diskusii o týchto otázkach etika. Základným problémom je, že v bohatej časti sveta, ktorého je Slovensko súčasťou, stále prevláda spôsob zobrazovania iných spoločností a kultúr spôsobom, ktorý je plný *stereotypov a predsudkov*. Stereotypy sú zovšeobecnenia, ktoré ľuďom pomáhajú „upratať si svet“, ale často bránia v tom, aby videli komplexný obraz v celej jeho rozmanitosti. Stereotypy môžu byť negatívne i pozitívne.

Príklad: Je Slovensko chudobná či bohatá krajina?

V rámci predmetu úvod do rozvojových štúdií sme poprosili študentov, aby zdvihli ruku tí, čo si myslia, že Slovensko je chudobná krajina. Zdvihli ju takmer všetci. A tých, ktorí hlasovali za názor, že sme bohatá krajina, bolo len zopár. Veľkým prekvapením pre nich bolo zistenie, že Slovensko je na rebríčku OECD a Svetovej banky zaradené medzi najbohatšie krajiny sveta. Vnímanie Slovenska ako chudobnej krajiny je jedným z rozšírených stereotypov.

Negatívny stereotyp je pripisovanie vlastností, ktoré považujeme za negatívne, určitej skupine, krajine či udalosti. Napr. „černosi v Afrike sú leniví“ je klasický príklad negatívneho stereotypu. Neznamená to, že sa medzi čiernymi obyvateľmi afrických krajín nenájdu lenivci. Znamená to, že pripisujeme ľuďom vlastnosť, ktorá nijako nesúvisí s farbou pleti. Pozitívny stereotyp pripisuje vlastnosti, ktoré považujeme za pozitívne. Napr. „africkí černosi majú tanec v krvi“ je pozitívny stereotyp. V skutočnosti však nie každý Afričan musí byť hudobne nadaný. Navyše, takýto stereotyp tiež klasifikuje ľudí na základe farby kože, ktorá nemá súvis s hudobným nadaním. Spôsobuje tiež to, že následne vnímame čiernych obyvateľov Afriky skôr ako folklórnych umelcov a nie ako právnikov, ekonómov, lekárov... Oba typy stereotypov sú nebezpečné, ak si ich neuvedomujeme a nepracujeme s nimi v diskusii či vo vzdelávacom procese.

Predsudky sú negatívne zovšeobecnenia (stereotypy), ktoré často bez súvislosti s reálnymi skúsenosťami či poznaním faktov ovplyvňujú názory na krajinu, kultúru alebo jej príslušníkov. Často sa odovzdávajú z generácie na generáciu a vedú k marginalizácii či k diskriminácii niektorých skupín obyvateľstva. Predsudky obmedzujú otvorenosť novému poznaniu a kritické myslenie.

História prístupu k rozvoju i naša vlastná novodobá história ovplyvnila aj naše nazeranie na iné kontinenty či blízke krajiny. Severná Amerika bola symbolom bohatstva a voľno-myšlienkarstva, Nemecko zasa pracovitosti a blahobytu. Afrika je často vnímaná nie ako kontinent, ale ako jedna krajina, kde žijú divé zvieratá a chudobní, leniví, nevzdelaní ľudia. Islamská kultúra je zas prezentovaná cez terorizmus, vojny a populárnu lacnú literatúru plnú násilia na moslimských ženách.

Príklad: Jediný príbeh

Nigérijská spisovateľka Chimamanda Ngozi Adichie (2009) vo svojej slávnej prednáške rozpráva o nebezpečenstve videnia sveta prostredníctvom jediného príbehu. Ako dieťa rodičov strednej triedy bola prekvapená, keď navštívila rodinu svojho pomocníka v domácnosti, ktorej členovia vyrábali nádherné košíky. Jej jediný príbeh, cez ktorý ich videla, bol, že sú chudobní a treba ich ľutovať. Potom pocítila silu jediného príbehu na sebe, keď prišla študovať do USA a jej spolužiačky v nej videli zaostalú Afričanku, ktorá zrejme nevie použiť sporák. Ako spisovateľka pozná silu príbehu a upozorňuje na to, že ak existuje len jediný príbeh, môže to byť veľmi nebezpečné.

Etika verejnej diskusie sa často zamieňa s politickou korektnosťou. O politickej korektnosti hovoríme, keď sa zámerne (často z politických dôvodov) zakrývajú negatívne stránky diskutovaného predmetu (napr. istého národa, náboženstva, krajiny, menšiny a pod.). Etika verejnej diskusie znamená, že sa snažíme ukázať viacero stránok danej problematiky, že nepovažujeme „jediný príbeh“ za univerzálny. Vyžaduje teda štýl komunikácie zabezpečujúci aspoň bazálnu kontextualizáciu a vyváženosť informácií – tak negatívnych, ako aj pozitívnych. Snaží sa o nevyvolávanie a nepodporovanie jednostranného dojmu u poslucháčov. Etická diskusia o rozvoji či iných globálnych problémoch podporuje kritické myslenie a nepodsúva jednoduché odpovede.

fotografia č. 6 Profesionálny fotograf dokáže zobraziť utrpenie a zachovať dôstojnosť človeka.
Majdan – Ukrajina 2014

foto: Michal Burza

V kontexte rozvojovej spolupráce je faktom, že predsudky sú často podporované charitatívnymi kampaňami s cieľom vyvolať emócie a následne pocity viny, ktoré majú spôsobiť, že ľudia finančne podpora projekty „pomoci chudobným“. Preto aj veľké medzinárodné organizácie ako napr. UNICEF stále používajú vo svojich kampaniach nedôstojné obrázky extrémne trpiacich detí a žien (UNICEF USA 2014). Politici takisto často zámerne využívajú predsudky vo svojich politických kampaniach, aby vyvolali vo voličoch pocity strachu či ohrozenia a aby personifikovali vinu za svoje neúspechy.

Diskusia o etike v rozvoji a humanitárnej pomoci sa preto venuje tomu, ako nepripievať k stereotypom ukazovaním jednostranných obrázkov či príbehov vytrhnutých z kontextu. Zdôrazňuje sa ľudská dôstojnosť a partnerstvo s ľuďmi v iných častiach sveta namiesto zobrazovania ich v pozícii obetí čakajúcich na záchranu.

Viacere slovenské rozvojové organizácie sa dobrovoľne prihlásili ku Kódexu používania obrazového materiálu a podávania správ, ktorý zostavili mimovládne organizácie pracujúce v oblasti humanitárnej pomoci, rozvoja a rozvojového vzdelávania združené v Európskej konfederácii mimovládnych rozvojových a humanitárnych organizácií CONCORD v roku 2006 (CONCORD – PMVRO 2010). Jeho hlavným posolstvom je rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a ľudských práv, čoho súčasťou je napríklad aj pravidlo, že fotografovať a zverejňovať obrazový materiál možno iba na základe informovaného súhlasu fotografovaných alebo ich zákonných zástupcov.

fotografia č. 7 Fotografie zosnulých a pozostalých sú veľmi citlivé. Emócie však vedia vyvolať aj vtedy, keď sú detaily hrôzy dôstojne zahalené. Majdan – Ukrajina 2014

foto: Michal Burza

Príklad: Fotka mŕtveho dieťaťa

Vo svetových médiách vyvolala na jeseň 2015 búrlivú diskusiu fotografia utopeného sýrskeho chlapčeka Aljana Kurdího, ktorý sa so svojou rodinou pokúšal preplaviť do Grécka. Mnohí odsudzovali novinárov za „hyenizmus“, dokonca sa ozývali hlasy, že snímka je naaranžovaná a vyvoláva emócie priaznivé voči utečencom. Argumentom za jej uverejnenie však bolo, že utečenecká problematika už vtedy bola veľmi emocionálne komunikovaná a že fotografia mala ilustrovať situáciu utečencov aj bezmocnosť polície. Navyše bola zverejnená so súhlasom otca dieťaťa, ktorý jediný z rodiny prežil a chcel zverejniť toto svedectvo. Nebol to len obrázok bezmenného dieťaťa, seriózne médiá ju uverejnili s menom a príbehom konkrétnej rodiny (Čokyna 2015).

Asi najsilnejší nástroj boja proti stereotypom – humor, si zvolila nadácia SAIH, The Norwegian Students' and Academics' International Assistance Fund (SAIH 2012). Ich prvou prelomovou kampaňou bolo video parodujúce celebrity spievajúce piesne na pomoc Afrike. Kampaň **RADI-AID** bola fiktívnou kampaňou v Afrike na pomoc mrznúcim Nórom a zbierkou nepotrebných hrdzavých radiátorov, ktoré pompézne poslali na pomoc do Nórska. Neskôr SAIH začala udeľovať **Rusty Radiator Award** (cenu hrdzavého radiátora) najhorším kampaniam o pomoci. V r. 2015 dostalo cenu video **BandAid 30**, ktoré je piesňou celebrít za zastavenie eboly pri obrázkoch polonahej mŕtvej čiernej ženy. Porota uverejnila k videu tento komentár: *„Band Aid30 prispel k rozširovaniu mylných informácií a stereotypov o Afrike ako o krajine plnej biedy a chorôb. Ebola prepukla v troch štátoch západnej Afriky. Odmietame myšlienku bandy celebrít, ktoré spoja sily a robia dojem, že zachraňujú Afriku od eboly. Nielen to, oni to robia predovšetkým pre seba! Značne urážlivé a hrozné v každom možnom ohľade. Celebrity nemôžu zastaviť ebolu.“* (SAIH 2015) Ocenené sú však aj najlepšie videá. **Golden Radiator Awards** (ceny zlatého radiátora) dostávajú kampane, ktoré sú inovatívne a prelamujú kliše, často tiež s veľkou dávkou humoru (WaterAid 2015).

Kritika stereotypov a kritika kritiky

Etika verejnej diskusie o rozvoji by mala byť aj súčasťou globálneho vzdelávania. Odstraňovanie stereotypov a ukazovanie rozmanitosti iných krajín a kultúr spolu s hľadaním súvislostí podporuje rozvoj kritického myslenia. V slovenskom kontexte sa však kritika stereotypných kampaní často zlieva s kritikou rozvojovej spolupráce ako takej. ***Paušálne odsudzovanie všetkých lokálnych projektov rozvojovej spolupráce, z ktorých mnohé budujú capacity v partnerských krajinách a z druhej strany kultivujú slovenskú spoločnosť dôrazom na solidaritu a záujem o svet za hranicami, je rovnako jednostranné ako stereotypné charitatívne kampane.*** Zavrhovanie akýchkoľvek aktivít na zlepšenie života konkrétnych ľudí vedie nepriamo k podpore pasivity a relativizmu živeneho konšpiračnými teóriami, v ktorých za všetko môže „svetové sprisahanie“ a jednotlivec nič nezmože. Diskusia o hodnotách, akokoľvek zložitá, by mala mať svoje miesto vo vzdelávacom procese i vo verejnom diskurze na všetkých úrovniach.

Bibliografia

- Adichie, C. N. (2009): *The Danger of a Single Story*. TEDGlobal 2009. [Online] Dostupné na: https://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_story#t-32031 [Cit. 20 November 2015].
- CONCORD – PMVRO (2010): *Kódex používania obrazového materiálu a podávania správ*. [Online] Dostupné na: <http://www.mvro.sk/attachments/article/88/kodex.pdf> [Cit. 20 November 2015].
- Čokyna, J. (2015): *Viete, čo zdieľate? Tu sú prekrútené správy o utečencoch*. [Online] Dostupné na: <https://dennikn.sk/235669/viete-co-zdielate-su-prekrutene-spravy-utecencoch/> [Cit. 20 November 2015].
- Návojský, A. (2014): Etika a hodnoty v zobrazovaní väčšiny sveta. In: Z. Hallayová – J. Hipš – K. Urbanová (eds.): *Globálne vzdelávanie – kontext a kritika*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, Živica, s. 96 – 111.
- SAIH (2012): *Africa For Norway – New Charity Single Out Now!*. [Online] Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=oJLqyuxm96k> [Cit. 20 November 2015].
- SAIH (2015): *Rusty Radiator Award 2015*. [Online] Dostupné na: <http://www.rustyradiator.com/rusty-radiator-award-2015/> [Cit. 20 november 2015].
- UNICEF USA (2014): „*These Children Are Facing Death Every Day*“ – Alyssa Milano. [Online] Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=DjvslRtCA5I> [Cit. 20 November 2015].
- WaterAid (2015): *If Men Had Periods – Manpons*. [Online] Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=zOMPS2zkE1M> [Cit. 20 November 2015].
- Zorád, L. – Farárik, P. (2015): *Afrika – mýty a fakty*. Bratislava: Človek v ohrození.

1e Nová koncepcia rozvojovej spolupráce – SDGs (Sustainable Development Goals)

Katarína Bajžíková

Rozvojová teória sa začína dostávať do popredia od 50. rokov 20. storočia spolu s blížiacou sa dekolonizáciou. Avšak D. Lewis (2005) zasadzuje začiatok rozvojového optimizmu do 18. storočia osvietenstva, keď nárast trhového kapitalizmu, dôraz na racionálne vedenie, rozvoj vedy a techniky a delenie spoločností na vyspelé a zaostalé narušil feudálne vzťahy a predznamenal nástup západného myslenia.

Európske mocnosti museli riešiť otázku, ako transformovať svoje koloniálne územia, v ktorých žilo okolo 28 % svetovej populácie (Rabitsch Adamčíková 2015, s. 31). Snahy zefektívniť ekonomiku a vyriešiť postavenie zámorských a teritoriálnych území šiestich zakladajúcich krajín európskeho spoločenstva uhlia a ocele – ESUO v kontexte ďalšej integrácie a neúnosnosti koloniálneho bremena vytvorili predpoklad na vznik rozvojovej teórie a rozvojovej politiky.

Integrujúce sa európske spoločenstvo vytvorilo rad dohovorov a zmlúv, ktorými upravovalo svoj vzťah a postavenie novovzniknutých nezávislých štátov. Konkrétne išlo o konvencie z Yaoundé (1963 a 1969), Lomé (1975–2000), Cotonou (2000–2020). Kým v 70. a 80. rokoch dohody upravovali vzájomné ekonomické vzťahy a systém obchodných preferencií, v 90. rokoch sa dôraz prenáša aj do iných oblastí (napr.: politická – tzv. šírenie dobrého vládnutia – good governance ako podmienky rozvojovej spolupráce, bezpečnostná, ...). Rovnako dochádza k zmene nesymetrického vzťahu poskytovateľov a prijímateľov rozvojovej pomoci k vzájomnému partnerskému vzťahu v kontexte rozvojovej spolupráce, keď sa rozvojové štáty majú aktívne zapájať do nastoľovania spoločnej agendy a jej implementácie.

Keďže vyššie spomínané dohody riešili rozvojové témy vybraných rozvojových krajín (prevažne bývalých kolónií európskych krajín), bolo potrebné rozšíriť agendu rozvoja na celosvetový rámec, kde sa tejto výzvy ujala okrem iných špecializovaných medzinárodných organizácií aj OSN.

S cieľom mať celosvetový dosah a zároveň nediskriminujúci postoj voči rozvojovým krajinám bolo na prahu nového milénia vyhlásených osem Miléniových rozvojových cieľov (MDGs – Millennium Development Goals). Ich primárnou snahou bolo skončiť s chudobou a s hladom, ktoré bližšie definovalo osem cieľov¹.

Pri hodnotení napĺňania cieľov po pätnástich rokoch bolo v správe: The Millennium Development Goals Report 2015 uznané enormné úsilie vynaložené na ich naplnenie. No nie všetky ciele sa podarilo naplniť ako napríklad rodová rovnosť v školskej dochádzke, zamestnaní či politickom zastúpení, alebo stanovené zníženie úmrtnosti žien a detí. Na druhej strane sa za posledných 15 rokov podarilo znížiť extrémnu chudobu², hlad a podiel obyvateľstva bez prí-

1 8 Miléniových rozvojových cieľov (<http://www.un.org/millenniumgoals/>): 1. Odstrániť extrémnu chudobu a hlad 2. Dosiagnúť univerzálne základné vzdelanie 3. Podporiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien 4. Znížiť detskú úmrtnosť. 5. Zlepšiť zdravie matiek 6. Bojovať proti HIV/AIDS, malárii a ďalším chorobám 7. Zabezpečiť environmentálnu udržateľnosť 8. Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj

2 O extrémnej chudobe hovoríme, ak človek žije menej ako z 1,25 USD na deň.

stupu k bezpečnej pitnej vode o polovicu. Treba tiež poznamenať, že napĺňanie spomínaných cieľov je v jednotlivých regiónoch odlišné. Stále veľkou výzvou ostáva zväčšujúci sa rozdiel medzi obyvateľmi žijúcimi v najbohatších a v najchudobnejších krajinách, resp. vo vidieckych/mestských sídlach. Pokroku v dosiahnutí miléniových cieľov zabraňuje aj klimatická zmena, degradácia životného prostredia, ozbrojené konflikty a nedostatok politickej vôle.

ilustrácia č. 1

Zdroj: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/2013/mdg.html>

Snaha pokračovať v nastolenom diskurze je obsiahnutá v novej agende, ktorá bola prijatá na samite OSN o Udržateľnom rozvoji v septembri 2015 v New Yorku. Ide o tzv. Udržateľné rozvojové ciele (Sustainable Development Goals – SDGs), ktoré budú formovať rozvojový diskurz na ďalších 15 rokov. Ich počet sa oproti MDGs viac ako zdvojnásobil a nie sú nemenej ambiciózne. Post2015 agenda (resp. agenda 2030), ako sa SDGs zvyknú nazývať, sa týka štyroch oblastí: 1. celkový sociálny rozvoj; 2. celkový ekonomický rozvoj; 3. trvalá udržateľnosť v oblasti životného prostredia; 4. mier a bezpečnosť.

Na rozdiel od predchádzajúcej miléniovej agendy sa aktívne nezameriava len na skupinu rozvojových štátov, ale vyžaduje implementáciu konkrétnych krokov aj na území rozvinutého sveta, resp. krajín globálneho Severu. Neostáva len na úrovni OSN, ale od jednotlivých členských krajín sa vyžaduje, aby pripravili svoj národný akčný plán ich implementácie. Ďalším novým prvkom je zahrnutie bezpečnosti a aktivít na podporu mieru priamo do agendy rozvoja. O čo sa veľmi výrazne snažila skupina mimovládnych organizácií a inštitúcií pracujúcich v oblasti budovania mieru (peacebuildingu) ako napríklad na európskej úrovni EPLO (European Peacebuilding Liaison Office). Samotný proces prípravy agendy sa začal v roku 2012 v rámci Konferencie o trvalo udržateľnom rozvoji Rio+20. Do procesu tvorby prispelo viac ako 60 agentúr a medzinárodných organizácií OSN, významné osobnosti, medzinárodné organizácie (EÚ, OECD), v rámci kampane Beyond 2015 aj mimovládny sektor. Vykonané boli viaceré národné i tematické konzultácie.

Pozrime sa bližšie na 17 cieľov, ktoré v sebe zahŕňa udržateľná rozvojová agenda (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development)

ilustrácia č. 2

Zdroj: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/2013/post-15-development-agenda.html>

- Ukončiť chudobu všade a vo všetkých jej formách** – do roku 2030 skoncovat so všetkými formami extrémnej chudoby. V súčasnosti viac ako 800 miliónov ľudí žije v extrémnej chudobe.
- Ukončiť hlad, dosiahnuť potravinovú bezpečnosť a lepšiu výživu a podporovať trvalo udržateľné poľnohospodárstvo** – hoci sa za posledných 20 rokov podarilo znížiť hlad o polovicu, stále trpí hladom jeden z deviatich ľudí na svete.
- Zabezpečiť zdravý život a podporovať blahobyt pre všetkých a v každom veku** – veľkou výzvou v rámci tohto cieľa bude zníženie vysokého počtu detí, ktoré zomierajú pred piatym rokom života (cca šesť miliónov detí ročne). Rovnako úmrtia mladistvých v subsaharskej Afrike na AIDS.
- Zabezpečiť inkluzívne, spravodlivé a kvalitné vzdelávanie a podporovať celoživotné vzdelávacie príležitosti pre všetkých** – od roku 2000 sa podarilo zvýšiť základnú školskú dochádzku v rozvojových krajinách na 91%. No chudoba, hlad, ozbrojené konflikty stále výrazne znevýhodňujú vzdelávanie detí z chudobných domácností (približne štvornásobne viac v porovnaní s deťmi z bohatších domácností). V tomto ciele nejde len o rozšírenie vzdelania pre všetkých, ale aj o jeho kvalitu i v krajinách globálneho Severu.
- Dosiahnuť rodovú rovnosť a posilniť postavenie všetkých žien a dievčat** – hoci v tejto oblasti sa vykonali viaceré zlepšenia ako napríklad: zvýšenie základnej školskej dochádzky u dievčat, čiastočné zvýšenie plátov žien na úroveň ich mužských kolegov, ešte stále existuje priestor na odstránenie diskriminácie žien a dievčat vo všetkých oblastiach.
- Zabezpečiť dostupnosť a trvalo udržateľný manažment vody a sanitárnych opatrení pre všetkých** – v rámci tohto cieľa by mala byť do roku 2030 dostupná pitná voda pre

všetkých, čo je pri súčasnom 40 % obmedzení výzvou. Obzvlášť vplyvom klimatických zmien má toto číslo tendenciu zvyšovať sa. Pri zachovaní súčasných trendov do roku 2050 bude každý štvrtý človek ovplyvnený nedostatkom vody.

7. **Zabezpečiť dostupnosť zodpovednej, trvalo udržateľnej a modernej energie pre všetkých** – je nevyhnutné nájsť súlad, aby uspokojovanie potrieb ľudí po energii negatívne neovplyvňovalo na životné prostredie, ktoré nás obklopuje. Ako preferované zdroje energie sa uvádzajú solárna a veterná energia.
8. **Podporovať trvalý, inkluzívny a trvalo udržateľný ekonomický rast, plnú a produktívnu zamestnanosť a riadnu prácu pre všetkých** – dôležitou súčasťou ekonomického rastu by mali byť i dôstojné pracovné podmienky pre ľudí, ktoré im a ich rodinám zabezpečia dôstojné životné podmienky. Aj napriek celosvetovému rastu strednej vrstvy je v roku 2015 stále 200 miliónov bez práce. Rovnako existencia nútenej práce, otroctva a obchodovania s ľuďmi, ktorá zabraňuje naplneniu cieľa – dôstojnej práce pre každú ženu a každého muža do roku 2030, potvrdzuje vysokú relevantnosť tohto cieľa.
9. **Vybudovať pevnú infraštruktúru, podporovať inkluzívnu a trvalo udržateľnú industrializáciu a posilniť inovácie** – technologický pokrok a inovácie by mali zohrať podpornú funkciu k udržateľnému rozvoju a hlavne pomôcť celosvetovo zdieľať benefity, výdobytky techniky, výskumu a inovácií.
10. **Znížiť rozdiely v rámci krajín a medzi krajinami** – dlhodobej výzve o prehlbovaní rozdielov sa môže čeliť aj vďaka vhodným reguláciám finančných trhov a inštitúciám, ako aj zabezpečeniu bezpečnej migrácie.
11. **Premeniť mestá a ľudské obydliá na inkluzívne, bezpečné, odolné a trvalo udržateľné** – v súčasnosti polovica obyvateľstva žije v mestách, pri dodržaní súčasných trendov by v roku 2050 v nich mali žiť už dve tretiny. Počítajúc s týmto vývojom je nevyhnuté vytvoriť dobré dostupné podmienky na verejné bývanie, zlepšiť podmienky v slumoch, investovať do verejnej dopravy, vytvoriť zelené plochy a zahrnúť viac ľudí do mestského plánovania a prijímania rozhodnutí.
12. **Zabezpečiť trvalo udržateľnú spotrebu a výrobné schémy** – v podstate ide o zodpovednú spotrebu a výrobu, keďže veľká časť ľudstva má len malý podiel na konzumácii statkov a uspokojovaniu ich základných potrieb.
13. **Podniknúť bezodkladné opatrenia na boj proti klimatickým zmenám a ich dôsledkom** – za predpokladu, že Rámcový dohovor OSN o zmene klímy je primárnym medzinárodným a medzivládnyim fórom na rokovanie o reakcii celého sveta na klimatické zmeny.
14. **Zachovať a trvalo udržateľne využívať oceány, moria a zdroje mora na trvalo udržateľný rozvoj** – viac ako tri miliardy ľudí závisí od morskej a pobrežnej diverzity. Oceány sú schopné absorbovať okolo 30 % produkcie CO₂. Jeho koncentrácia je však o 26 % vyššia od začiatku priemyselnej revolúcie a 13 000 kusov plastového odpadu na každý štvorcový kilometer oceánov znečisťuje túto prirodzenú čistiareň.
15. **Chrániť, obnovovať a podporovať trvalo udržateľné využívanie pozemných ekosystémov, trvalo udržateľne riadiť lesné hospodárstvo, bojovať proti premene krajiny na púšť a zastaviť spätnú degradáciu krajiny a stratu biodiverzity.**

- 16. Podporovať mierovú inkluzívnu spoločnosť v prospech trvalo udržateľného rozvoja. Poskytnúť prístup k spravodlivosti pre všetkých a budovať efektívne, transparentné a inkluzívne inštitúcie na všetkých úrovniach – niet pochyb, že rozvoj môže nastať len v mierových podmienkach, a preto zostáva v rámci tohto cieľa výzvou znižovať násilie vo všetkých jeho formách. Zároveň podporovať vlády a komunity, aby prijímali rozhodnutia a hľadali riešenia, ktoré posilnia vládu zákona, znížia ilegálne obchodovanie so zbraňami, výkon spravodlivosti a dodržovanie ľudských práv.**
- 17. Posilniť prostriedky implementácie a revitalizácie globálneho partnerstva pre trvalo udržateľný rozvoj – nový plán rozvojovej agendy prijalo 193 štátov, čo z neho robí globálny dokument, ktorý však vyžaduje zodpovedný prístup a implementáciu všetkých signatárov (Sustainable Development Goals, UNDP).**

Zoznam cieľov pôsobí komplexne s globálnym dosahom. Narúša rozdelenie štátov na skupinu hodnotiteľov a poskytovateľov pomoci a na skupinu štátov, ktoré musia prijať sériu opatrení na zlepšenie podmienok v daných oblastiach, a príjemcov pomoci. Implementovať a zlepšovať podmienky vo svojom prostredí a v daných oblastiach majú všetky štáty. Samozrejme, nemalo by sa zabúdať na prirodzené rozdiely, ktoré sú medzi krajinami. Niektoré členské štáty už avizovali potrebu podpory pri budovaní infraštruktúry k napĺňaniu novej agendy, obzvlášť na začiatku tohto obdobia.

Čo to však znamená v praxi? Za všetky uvedené ciele aspoň jeden príklad.

Príklad: Globálne občianske vzdelávanie (podcieľ 4.7)

V jednom z bodov 4. cieľa venovaného vzdelávaniu je uvedené: Do roku 2030 zabezpečiť, aby všetci učitelia sa získali potrebné vedomosti a zručnosti k podpore udržateľného rozvoja, okrem iného aj prostredníctvom vzdelávania k udržateľnému rozvoju a životnému štýlu, ľudským právam, rodovej rovnosti, podpore kultúry mieru a nenásilia, globálneho občianstva a uznania kultúrnej diverzity a kultúrneho príspevku k udržateľnému rozvoju. (GCED 2015)

Tento rad vedomostí a zručností sa dá zhrnúť do spoločného menovateľa – globálneho vzdelávania³, ako ho definuje aj slovenská Národná stratégia pre globálne vzdelávanie 2012–2016. To pre Slovensko a ďalších 192 členských štátov OSN znamená začleniť do obsahu formálneho i neformálneho vzdelávania už spomínané vedomosti a zručnosti s cieľom, aby učitelia sa pochopili svetové (globálne) problémy. A nielen pochopili, ale aj boli schopní, resp. mali kompetencie ich riešiť. Aby prekonalí mýty, že ich riešenie treba ponechať politikom, prípadne expertom a humanitárnym či rozvojovým pracovníkom. Rovnako, že je potrebné vycestovať do krajín globálneho Juhu, aby sa globálne výzvy riešili priamo v ich epicentre. Pravdou je, že k znižovaniu/zvyšovaniu globálnych problémov alebo k ich úplnej eliminácii prispieva každý jednotlivci či už vedome alebo nevedome bez ohľadu na jeho postavenie, pohlavie, rasu či trvalé bydlisko. Zodpovedným spotrebiteľským správaním, kritickým hodnotením mediálnych správ a obsahov, aktívnym využívaním občianskych práv a slobôd, znášateľnosťou a podporou nenásilia vo všetkých jeho formách v každodennom živote sa stávame súčasťou riešenia/neriešenia globálnych problémov.

3 V niektorých dokumentoch a krajinách sa môžete stretnúť aj s pomenovaním – vzdelávania ku globálnemu občianstvu (Global Citizenship Education) alebo rozvojové vzdelávanie/štúdie (development education/studies).

Pre celosvetový dosah je potrebné, aby globálne vzdelávanie nebolo len voliteľnou, trpenou súčasťou vzdelávacieho procesu, ale priamo jeho základom, ideálne súčasťou už stabilných predmetov a výchovy. Dúfajme, že po ďalšom 15-ročnom období budeme môcť pozitívne hodnotiť aj slovenský príspevok k naplneniu tohto cieľa.

Kritika

Aj napriek snahe zaujať v rozvojovej problematike globálny dosah a nediskriminačný postoj medzi krajinami globálneho Juhu a Severu, je dosiahnutie týchto cieľov problematické. Celý rozvojový kontext totiž vychádza z pozícií darcov (rozvinutých krajín). Podľa Z. Sardara je základným predpokladom rozvoja lineárny posun vpred, hodnotený kritériami západnej civilizácie. Politický, ekonomický či sociálny systém západných krajín sa stáva modelom aj pre rozvojové krajiny. (Rabitsch Adamčíková 2015, s. 35) Pričom sa neberie v úvahu kultúrne dedičstvo či náboženské hodnoty, v kontexte ktorých sa tieto krajiny prirodzene vytvárali. Z pozície iných kultúrnych kontextov spomínané západné ukazovatele úspešnosti rozvoja môžu strácať unitárny význam a naliehavosť. Aj preto predstavitelia postrozvoja (postdevelopment) požadujú zmenu súčasného chápania rozvoja, modernity a ekonomiky, napríklad prostredníctvom sociálnych hnutí. Tie môžu ponúknuť alternatívne formy demokracie, ekonomiky či spoločnosti.

Aj v duchu tohto prúdu kritiky sa ponúka otázka reprezentatívnosti a autenticity vybraných cieľov novej Agendy2030 práve z pozícií krajín globálneho Juhu. Pri kritickom pohľade na súčasnú rozvojovú agendu by sme nemali zabúdať ani na obmedzenú kapacitu a politickú vôľu jednotlivých členských štátov OSN naplňať už dlhodobo artikulované ciele v tejto oblasti.

Bibliografia

- Ciele udržateľného rozvoja. [Online] Dostupné na: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/2013/post-15-development-agenda.html> [Cit. 3 December 2015].
- GCED Endorsed as a Target of the Education SDG at the United Nations Summit. [Online] Dostupné na: <http://nscgloaleducation.org/index.php/programme-activities/item/216-gced-endorsed-as-a-target-of-the-education-sdg-at-the-united-nations-summit> [Cit. 3 December 2015].
- Lewis, D. (2005): *Anthropology and Development: the Uneasy Relationship*. In: Carrier, J. (ed.): *A Handbook of Economic Anthropology*. Cheltenham: Edward Elgar.
- MDG Gap Task Force Report 2015. [Online] Dostupné na: http://www.un.org/en/development/desa/policy/mdg_gap/mdg_gap2015/2015GAP_FULLREPORT_EN.pdf [Cit. 3 December 2015].
- North-South Centre of the Council of Europe. [Online] Dostupné na: <http://nscgloaleducation.org/index.php/about-us> [Cit. 3 December 2015].
- Policy paper. Rozvojový rámec po roku 2015. Platforma MVRO. 5/2013. [Online] Dostupné na: <http://www.mvro.sk/en/e-kniznica/category/1-dokumenty?start=40> [Cit. 3 December 2015].
- Rabitsch Adamčíková, J. (2015): *Antropologie rozvoja*. Olomouc : UPOL.
- Sustainable Development Goals. UNDP. [Online] Dostupné na: http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/brochure/SDGs_Booklet_Web_En.pdf [Cit. 3 December 2015].
- The Millennium Development Goals Report 2015. [Online] Dostupné na: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2015/English2015.pdf> [Cit. 3 December 2015].
- Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. [Online] Dostupné na: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> [Cit. 3 December 2015].

1f Koherencia politik pre rozvoj alebo čo nemožno opomínať, aby bola rozvojová politika efektívnejšia

Ondřej Kopečný, Aurèle Destrée a Katarína Bajzíkova

V súčasnom prepletenom svete nemožno nazerať na vybraté problematiky bez hodnotenia vplyvov iných oblastí, i keď zdanlivo nesúvisiacich. Rovnako je to aj v prípade rozvoja – rozvojovej politiky, ktorá nie je vytváraná a realizovaná vo vzduchoprázdne. Ovplyvňujú ju napríklad obchodná, daňová, migračná, bezpečnostná alebo environmentálna politika, prijatá na úrovni jednotlivých štátov či medzinárodných organizácií.

Cieľom zladenia spomínaných politik je zabezpečiť, aby ich implementácia neoslabovala nastavenia rozvojovej politiky, ale v ideálnom prípade multiplikovala jej efekt, prípadne bola k tejto politike komplementárna. V súčasnosti však ambicióznym predsavzatím je samotné neškodenie zo strany ostatných politik rozvojovej politike. Jednotlivé štáty či medzinárodné organizácie stále nedokážu prijímať také politiky, ktoré by nepodkopávali rozvojovú agendu, resp. neboli voči nej protichodné.

Najlepšie bude poukázať tento nesúlady, resp. krátkozrakosť na príkladoch⁴:

Príklad: Rozhodovanie o daniach bez rozvojových krajín

Konzervatívne odhady neziskových organizácií uvádzajú, že vzhľadom na účelové presúvanie ziskov do daňových rajov nadnárodnými korporáciami (MNCs) prichádzajú rozvojové krajiny o 160 miliárd USD ročne⁵. Len na porovnanie – celosvetový objem prostriedkov na rozvojovú spoluprácu v roku 2013 bol 134,8 mld. dolárov⁶. Viac ako polovicu tejto sumy – konkrétne 71,2 mld. dolárov – pripadá na EÚ 28⁷. Druhým najväčším prispievateľom v absolútnych číslach sú Spojené štáty s 31,5 mld. dolárov. Paradoxom je, že na území EÚ (a závislých územiach) a USA nájdeme veľké množstvo jurisdikcií označovaných ako daňové raje. Medzinárodný menový fond (MMF) vo svojej nedávnej štúdii (v ktorej odhadol daňové straty rozvojových krajín dokonca na 212 mld. dolárov) dospel k záveru, že dosahy agresívnej daňovej optimalizácie a daňovej súťaže na rozvojové krajiny sú významne vyššie ako na krajiny OECD, ktoré patria k ekonomicky najvyspelejším. Zatiaľ čo krajiny OECD prichádzajú v priemere o 0,57 % HDP, v prípade rozvojových krajín je to strata 1,7 % HDP⁸.

Napriek tomu, že obmedzenia daňových únikov považujú experti i politici za jeden z kľúčových krokov na financovanie udržateľného rozvoja⁹, rozhodovanie o reformách globálnych daňových pra-

4 Nasledujúce príklady pre účely publikácie spracovali: Ondřej Kopečný, Aurèle Destrée, Glopolis, o.p.s., www.glopolis.org Údaje za rok 2014 v čase písania publikácie ešte neboli oficiálne.

5 Christian Aid (2008): *Death and Taxes*. [Online] Dostupné na: <http://www.christianaid.org.uk/images/deathandtaxes.pdf> [Cit. 1 September 2015].

6 Vychádza zo štatistických údajov OECD za rok 2013. [Online] Dostupné na: <http://www.oecd.org/newsroom/aid-to-developing-countries-rebounds-in-2013-to-reach-an-all-time-high.htm> [Cit. 1 September 2015].

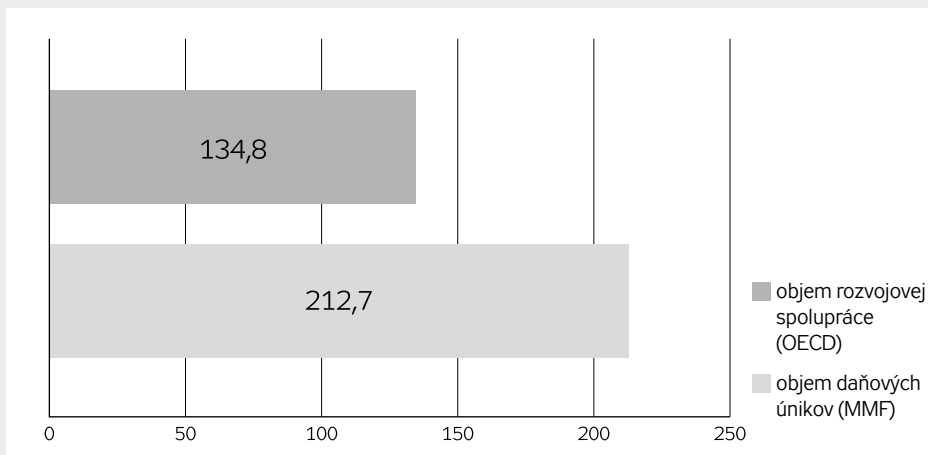
7 Ibid.

8 Crivelli, E. – Mooij, R. – Keen, M. (2015): *Base Erosion, Profit Shifting and Developing Countries*. IMF Working Paper WP/15/118. IMF.

9 OECD (2014): *The BEPS Project and Developing Countries: from Consultation to Participation*. OECD. [Online] Dostupné na: <http://www.oecd.org/ctp/strategy-deepening-developing-country-engagement.pdf> [Cit. 1 September 2015].

vidiel a štandardov prebieha výlučne v úzkom kruhu 34 členských krajín OECD. S rozvojovými krajinami sa len konzultuje. Hrozí, že nové štandardy nebudú reflektovať problémy, ktorým chudobné krajiny čelia. Doterajšie pokusy preniesť rozhodovanie na globálnu úroveň (napr. zmeniť mandát expertného Výboru OSN pre daňové otázky na medzivládny výbor) zástupcovia OECD (vrátane Českej a Slovenskej republiky) blokujú.

graf č. 1 Daňové úniky vs. rozvojová pomoc (v mld. USD za rok)

Pozícia krajín OECD je nekoherentná, keďže na jednej strane uznávajú význam daňových príjmov pre rozvoj chudobných krajín, ponúkajú podporu pri zvyšovaní kapacít a zlepšovaní daňových systémov, ale na druhej strane vylučujú rozvojové krajiny z rozhodovania o tom, ako budú medzinárodné daňové štandardy vyzerieť.

Príklad: Mliečna revolúcia – prípad Českej republiky a Bangladéša

V chudobných krajinách, ako je Bangladéš, je rast spotreby mlieka výborná príležitosť, ako efektívne znížiť chudobu na vidieku. Vlastníctvo dobytku prináša pravidelný príjem a svojím dielom pomáha znižovať migráciu vidieckeho obyvateľstva do miest.

Bangladéšska vláda preto pripravila programy na podporu výroby mlieka. Mestá pociťujú nepretržitý rast dopytu po mliečnych výrobkoch. No väčšina toho, čo sa v obchodoch predáva, je sušené mlieko dovezené zo zahraničia.

Česká republika je spolu s Dánskom veľkým vývozcom sušeného mlieka do Bangladéša. Napriek tomu, že vstup domácej produkcie na trh ovplyvňujú aj vnútorné faktory, ktoré Európania nemôžu ovplyvniť, sú to predovšetkým dovozy, ktoré zabraňujú ľahšiemu vstupu bangladéšskych farmárov na domáce trhy.

I keď EÚ v uplynulých rokoch nevyužila vývozné dotácie z roku 2009, tento nástroj ani nezrušila. Odhaduje sa, že pokles globálnej ceny mlieka o 2.5 eura na 100 kg spôsobenej vývoznou subvenciou

vo výške 5 eur na 100 kg mlieka v roku 2009 (bez ktorej by ceny boli o 16,7% vyššie), značne ovplyvnilo životy viac ako 5 miliónov Bangladéšanov. Pokles ceny mlieka zároveň znížil príjem drobných producentov o 7 – 16%. Obzvlášť pre veľmi chudobné rodiny (5 – 6 osôb), ktoré majú dve kravy a limitovaný prístup k pracovným príležitostiam mimo farmy, taký pokles znamená, že nemôžu kupovať jedlo, ani poslať svoje deti do školy¹⁰.

Pre ďalšie príklady nekoherencie odporúčame tiež publikácie Platformy MVRO: Keď jedna ruka dáva a druhá berie viac (o nesúlade politík pre rozvoj) a Worldwide Europe: Štúdia o koherencii politík pre rozvoj. Druhá menovaná poskytuje prípadové štúdie z ôsmich členských krajín EÚ vrátane Slovenska. Kým Slovensko podporuje malých farmárov vo vybraných regiónoch Kene a prispieva k zvyšovaniu potravinovej bezpečnosti, zároveň je zapojené aj do medzinárodného obchodu a politiky biopalív EÚ, čo má nežiaduce účinky na rozvojové ciele aj v samotnej Keni. (Worldwise Europe, s. 3)

Tento prístup sa stáva v posledných rokoch¹¹ atraktívnym aj vďaka obmedzeným zdrojom, ktoré sú štáty/organizácie ochotné a schopné poskytovať na rozvoj krajín globálneho Juhu. V prípade lepšieho súladu politík by mohli byť rozvojové ciele efektívnejšie napĺňané aj pri nižších finančných objemoch, ktoré mnohé rozvinuté krajiny nedokážu splniť v rámci medzinárodne prijatých záväzkov zvyšovania ODA¹² (oficiálnej rozvojovej pomoci). Relevantnosť súladu politík je potvrdená aj jej súčasťou novej rozvojovej agendy – v tzv. udržateľných rozvojových cieľoch (SDGs), konkrétne v rámci jej 17. cieľa (17.14)¹³. Rovnako aktuálne je prepojenie efektívnej rozvojovej politiky na ostatné oblasti. Nie je ťažké predstaviť si, že v prípade podpory udržateľného rozvoja v rozvojových krajinách, ktoré prispejú k zlepšeniu životných, pracovných, bezpečnostných podmienok obyvateľov v cieľovej krajine, sa znižuje i riziko živelného exodu, napätia či konfliktov.

Bibliografia

Policy Coherence for Development. [Online] Dostupné na: https://ec.europa.eu/europeaid/policies/policy-coherence-development_en [Cit. 6 December 2015].

Vaculčiaková, M. – Ivanič, P. (2014): *Keď jedna ruka dáva a druhá berie viac (o nesúlade politík pre rozvoj)*. Bratislava: Platforma MVRO. [Online] Dostupné na: <http://www.mvro.sk/en/e-kniznica/category/2-publikacie> [Cit. 6 December 2015].

Zacharie, A. (rok nie je uvedený): *Worldwise Europe: Štúdia o koherencii politík pre rozvoj*. Bratislava: Platforma MVRO. [Online] Dostupné na: <http://www.mvro.sk/en/e-kniznica/category/2-publikacie> [Cit. 6 December 2015].

10 International Farm Comparison Network [IFCN] (2010): *IFCN Dairy Report 2010*. IFCN Dairy Research Center: University of Kiel. [Online] Dostupné na: www.ifcndairy.org [Cit. 6 December 2015].

11 Na úrovni EÚ bol princíp súladu politík zahrnutý do základného právneho rámca EÚ v roku 1992. Neskôr ako politický záväzok zosilnený v dokumentoch European Consensus on Development (2006) a Agenda for Change (2011). Oblasť, ktoré sa z hľadiska rozvojovej politiky skúmajú, sú predovšetkým: 1. Obchod a financie 2. Klimatické zmeny 3. Potravinová bezpečnosť 4. Migrácia 5. Bezpečnosť. Slovensko je v tejto oblasti zatiaľ na začiatku svojej cesty. Hoci existuje na úrovni ministerstiev Pracovná skupina ku koherencii politík pre rozvoj, ktorá by mala koordinovať jednotlivé aktivity slovenskej exekutívy vo vzťahu k rozvojovej politike, jej praktická rovina existencie je zatiaľ nepresvedčivá.

12 Na konferencii v Adis Abebe v júli 2015 o financovaní rozvoja bol prijatý záväzok 0,7 % HDP. Slovensko sa pohybuje na úrovni 0,08 % HDP i napriek tomu, že je členskou krajinou OECD a od roku 2013 aj členom Výboru OECD pre rozvojovú pomoc (DAC), čo predpokladá zodpovedné plnenie svojich záväzkov.

13 Pozri bližšie podkapitulu 1e.

1g Slovensko a krajiny Vyšehradskej štvorky ako aktéri medzinárodného rozvoja

Zuzana Fialová

Slovenská republika a ostatné štáty Vyšehradskej štvorky sa stali na prelome milénia medzinárodnými donormi. Zároveň však tieto krajiny (Poľsko, Maďarsko, Slovensko, Česko) vystupujú od r. 1989 až po súčasnosť naďalej v role prijímateľov pomoci zo strany EÚ. Zdalo by sa, že ide o príklad úspešnej transformácie chudobných krajín na vyspelých aktérov medzinárodného rozvoja a tiež príklad úspešnej regionálnej spolupráce v zahraničnej politike. Zrelá donorská politika však vyžaduje nielen efektívne inštitúcie a konzistentné politiky, ale aj legitimitu zo strany spoločnosti. Za najsilnejšiu stránku svojej rozvojovej politiky krajiny V4 považujú tzv. „tranzičnú skúsenosť“. Odborníci sa však stále nezhodujú na tom, aký je skutočný obsah tejto skúsenosti a či skutočne prináša do medzinárodného rozvoja novú kvalitu. Veľkou skúškou vyspelosti rozvojových a humanitárnych politík v strednej Európe sú dve udalosti rokov 2014 a 2015, ktorými sú politická kríza a následná vojna na Ukrajine a tiež rapidný nárast počtu utečencov a migrantov z Afriky a Blízkeho východu.

Medzinárodný rozvoj podľa V4: krajiny, témy, objemy

Vyšehradská skupina vznikla v r. 1991 ako zoskupenie troch krajín: Česko-Slovenska, Poľska a Maďarska. Po rozdelení Česko-Slovenska sa v r. 1993 stala „štvorkou“ (International Visegrad Fund 2000—2015). Jej cieľom bola predovšetkým koordinácia stredoeurópskych štátov v rozhovoroch s NATO a s EÚ, úspechy ktorej značne záviseli od aktuálnych politických pomerov v jednotlivých krajinách. V r. 2004, keď všetky štyri krajiny vstúpili do EÚ, muselo si zoskupenie nanovo definovať svoje ciele. O miere súladu či roztrieštenosti politík krajín V4 odborníci radi diskutujú. Faktom ostáva, že skupina je v súčasnosti funkčná a stala sa „značkou“. Spolupráca či koordinácia sa odohráva predovšetkým prostredníctvom stretnutí vládnych predstaviteľov na rôznych úrovniach a spoločnými vyhláseniami či stanoviskami na aktuálne politické témy. V poslednom čase je veľmi atraktívny formát tzv. V4+, keď tieto štyri krajiny prizývajú inú krajinu na vzájomnú spoluprácu. Spolupráca sa však nie vždy premietne do konkrétnych projektov a aktivít, často ostáva len na úrovni vyjadrenia politickej vôle.

Príklad: Deľba práce v rámci pomoci Ukrajine

Na začiatku roka 2015 sa na stretnutí V4 predstavitelia vlád dohodli na koordinácii pomoci Ukrajine pri reformách potrebných na jej zblížovanie s EÚ. V priebehu roka 2015 sa mala uskutočniť séria tematických podujatí pod záštitou jednotlivých krajín. Poľsko malo byť lídrom v decentralizácii, Slovensko v energetike, Česko v rozvoji občianskej spoločnosti a Maďarsko v rozvoji malého a stredného podnikania. Konferencie, ktoré sa uskutočnili, boli nakoniec len ďalším vyjadrením formálnej podpory ukrajinskej vláde. Nemali pracovný charakter a nešlo v nich o konkrétny prenos skúseností. Rozvojová

pomoc všetkých krajín V4 obsahuje rôzne priority voči Ukrajine, nielen tú, ku ktorej sa krajina zaviazala. Poľsko podporuje napríklad aj ľudské práva či drobné podnikanie, Slovensko tiež rozvoj občianskej spoločnosti a reformu bezpečnostného sektora, Česko napríklad reformu štátnej správy, vzdelávania a zdravotníctva. Konkrétne projekty prenosu skúseností (napr. v energetike, komunitnom rozvoji, rozvoji samosprávy, a pod.) bývajú úspešné vtedy, ak reagujú na potreby beneficentov a ak ich realizujú skutoční experti v daných oblastiach.

Vnútorňa súdržnosť V4 bude v budúcnosti stále aktuálnou otázkou práve vo svetle ich intenzívnej spolupráce „s tretími, nevyšehradskými krajinami, ktorých počet neustále narastá (čo tiež svedčí o rastúcej reputácii V4)“. (Strážay 2015)

V r. 2013 sa tri z krajín V4 (Slovensko, Česko, Poľsko) stali členmi Výboru OECD pre rozvojovú pomoc¹⁴ (angl. Development Assistance Committee – DAC), čo je medzinárodné fórum poskytovateľov rozvojovej pomoci, zahŕňajúce svojich 29 členov, ďalej pozorovateľov, medzinárodné organizácie a banky (napr. Svetová banka, MMF, UNDP, Africká rozvojová banka). Vyznačuje sa tým, že stanovuje pravidlá a štandardy na poskytovanie rozvojovej pomoci svojimi členmi, ako sú napr. kritériá na efektívnosť pomoci, ktoré obsahujú v sebe o. i. meranie dosiahnutých výsledkov, zladenie pomoci s národnými stratégiami prijímateľských krajín (angl. recipient countries) či neviazanosť pomoci¹⁵. DAC organizuje pravidelné peer-review pre svojich členov, kde sa zhodnocuje kvalita poskytovania pomoci. Pre nové členské krajiny EÚ je DAC prestížnou organizáciou a členstvo v nej považujú za veľký úspech. Nie všetky systémy a politiky oficiálnej rozvojovej pomoci v krajinách V4 však zodpovedajú štandardom DAC. Odborníci často poukazujú na ich slabé stránky, ako ich zhrnuli Lightfoot a Szent-Ivanyi: „Pomoc sa typicky realizuje vo forme jednotlivých malých projektov implementovaných miestnymi MVO. Hoci neexistujú žiadne oficiálne dáta, prevažná väčšina pomoci je viazaná. Projekty v hodnote niekoľko desiatok tisíc dolárov nie sú výnimkou. Pomoc je zväčša sústredená na susedné krajiny, teda západný Balkán a postsovietsky región. Pomoc štátov strednej a východnej Európy je značne orientovaná na donora¹⁶ a postavená vo veľkej miere na technickej pomoci.“ (Lightfoot – Szent-Ivanyi 2013, s. 125)

Jedinou kamennou inštitúciou Vyšehradskej štvorky je International Visegrad Fund, ktorý vznikol v r. 2000. Fond podporuje výmenu skúseností, štipendiá, konferencie, výskum. Do fondu prispievajú rovnakým dielom vlády V4, ale podarilo sa mu nadviazať spoluprácu aj s vyspelými donorskými krajinami ako napr. Nemecko, Kanada, Holandsko, ale aj s neeurópskymi krajinami ako Južná Kórea a Japonsko. International Visegrad Fund podporuje spoluprácu subjektov z V4 v krajinách Východného partnerstva a tiež západného Balkánu. Medzi svojimi tematickými prioritami uvádza napr. prenos skúseností z udržateľného rozvoja, reformu verejnej správy, administrovanie euroregiónov, aspekty euroatlantickej integrácie, regionál-

14 V tejto časti používame označenie „rozvojová pomoc“, keďže tak znie oficiálna terminológia OECD DAC.

15 Neviazanosť pomoci (angl. untied aid) znamená, že rozvojová pomoc nemá byť poskytovaná výlučne či prednostne subjektmi z donorskej krajiny, ale má byť poskytovaná tým, kto je najkompetentnejší a najefektívnejší. Nákupy tovarov sa nemajú realizovať v bohatých donorských krajinách, ale v prijímateľskej krajine, aby sa tým podporila miestna ekonomika a udržateľnosť.

16 Angl. donor driven, znamená to, že rozvojová pomoc sleduje viac záujmy a potreby donora než záujmy a potreby beneficentia pomoci.

ny rozvoj, reformu bezpečnostného sektora (Wursterová 2013). Disponuje však pomerne skromným rozpočtom, v r. 2014 to bolo cca 8 mil. eur (Visegrad Fund 2015). Sporným sa môže javiť aj princíp „nútenej“ spolupráce predstaviteľov všetkých štyroch krajín na projektoch, čo má za následok umelé hľadanie partnerov tam, kde ich obsah projektu nevyžaduje a neraz zbytočné náklady s tým spojené. Takisto rozpočty podporovaných projektov sú veľmi nízke a zodpovedajú kritike citovanej vyššie.

Podľa štatistík OECD krajiny V4 celkovo venujú na rozvojovú a humanitárnu pomoc príliš nízke sumy. Výdavky na ODA neprekračujú 0,08 – 0,15 % HND, čo je veľmi ďaleko od cieľa 0,33 %, ktorý sa zaviazali nové členské štáty EÚ splniť do r. 2015. Väčšina ich ODA prúdi do EÚ a do iných medzinárodných inštitúcií vo forme multilaterálnej pomoci, len zanedbateľnú časť tvoria bilaterálne programy (Lightfoot – Szent-Ivanyi 2013, s. 125) Neexistujú žiadne politické či ekonomické dôvody, ktoré by dovolili predpokladať, že sa tento stav v budúcich rokoch zmení k lepšiemu. Pre objektivitu treba dodať, že až na výnimky si väčšina krajín DAC do roku 2014 nesplnila svoje záväzky (tradiční donori sa zaviazali pomoc na 0,7 % HDP) (OECD, 2015).

Príklad: Porovnanie ODA krajín V4

Zaujímavé je porovnanie ODA krajín Vyšehradskej štvorky v absolútnych číslach, kde za r. 2010–2014 najviac poskytovalo Poľsko (ročne 400 – 500 mil. USD), nasleduje Česko (ročne 200 – 250 mil. USD), Maďarsko (ročne 100 – 150 mil. USD) a posledné je Slovensko (70 – 90 mil. USD). Z európskych krajín môže byť pre nás referenčným rámcom Írsko, ktoré má 4,6 mil. obyvateľov a históriu chudobnej a zaostalej krajiny. Írsko vyčlenilo na ODA v r. 2010–2013 ročne cca 900 mil. USD, čo je 0,4 – 0,5 % HDP (OECD 2015).

Pri rozhodovaní o teritoriálnych prioritách ODA mali v krajinách V4 prednosť iné postkomunistické krajiny, ku ktorým existovali ekonomické a politické väzby. Preto ťažisko teritoriálnych priorit V4 tvoria krajiny západného Balkánu a Východného partnerstva. Pokiaľ ide o najchudobnejšie krajiny sveta, tie sú zastúpené v prioritách len minimálne. U všetkých je prítomný Afganistan, ktorý sa viaže k ich záväzkom voči NATO. Inak nie je medzi prioritami v žiadnej vyšehradskej krajine takmer ani jedna naozaj chudobná krajina (Mihálik 2010). Väčšina prioritných krajín sú krajiny so stredným príjmom. Preto bývajú krajiny V4 označované aj za „*egoistických donorov na základe rozmiestňovania svojej pomoci. Podporujú tých prijímateľov, s ktorými ich spájajú politické, bezpečnostné a ekonomické záujmy (...)*.“ (Lightfoot – Szent-Ivanyi 2013, s. 129) Problémom tiež je slabá ochota krajín V4 podieľať sa na formovaní rozvojových politík EÚ, hoci tam umiestňujú väčšinu svojej ODA (Mihálik 2010). Zároveň to v minulosti boli práve krajiny V4, ktoré presadzovali špeciálnu politiku EÚ voči krajinám Východného partnerstva ešte pred svojím vstupom do EÚ (Brezáni 2012). Niektorí odborníci navrhujú, aby sa pomoc pre západný Balkán a Východné partnerstvo úplne odčlenila od ODA, lebo to nepovažujú za rozvojovú, ale tzv. predvstupovú pomoc EÚ. Mesík (2012) napríklad prináša návrh odovzdať skúsenosti z regionálnej spolupráce V4 Východoafrickému spoločenstvu a sústrediť celú ODA na krajiny okolo Viktóriinho jazera, aby sa tak dosiahol väčší dosah aj pri skromných objemoch.

Medzi tematickými prioritami jednoznačne dominuje tzv. „tranzičná skúsenosť“, teda skúsenosť z reforiem a prechodu k demokracii. Politici V4 krajín často zdôrazňujú jedinečnosť nových členských štátov v tejto oblasti. Odovzdávanie tranzičnej skúsenosti však má mnoho definícií. Môže ísť o technickú pomoc pri konkrétnych riešeniach v rámci reforiem štátnej správy, samosprávy či jednotlivých politik, ale aj o tzv. podporu demokracie, teda viac či menej cieľenú podporu vzniku či fungovania občianskych organizácií, hnutí a iniciatív. Tranzičná skúsenosť funguje ako nálepka, pod ktorou sa môžu skrývať veľmi rozmanité aktivity (Kugiel 2014). Paradoxom je, že nositeľmi tranzičnej skúsenosti sú dnes už len zriedkakedy predstavitelia štátnej správy. Autori najdôležitejších reforiem v krajinách V4 sú dnes v mimovládnom sektore, prípadne na politickom dôchodku, nezriedka v konflikte so súčasnými politickými špičkami. Veľmi zložitým problémom spojeným s rozvojom demokracie je legitimita týchto programov a ich účinnosť. Namiesto kopírovania inštitúcií, zákonov a politik z krajiny do krajiny by sa mali tranzičné programy väčšmi sústrediť na cieľové skupiny, ich prirodzených demokratických aktérov a problémy, s ktorými sa stretávajú (Fialová 2014). Často sa z V4 mechanicky prenášajú programy, ktoré v cieľových krajinách neriešia reálne problémy. Príkladom môže byť Bielorusko, ktoré od r. 1990 dostalo najrobustnejšiu „demokratickú podporu“ z Európy a z USA zo všetkých postsovietskych krajín. Napriek objektívne negatívnym výsledkom sa niektoré organizácie z krajín V4 hrdia svojimi dlhoročnými aktivitami v tejto krajine. Často sa spomína aj oprávnenosť propagovať reformy, ktoré v samotných krajinách V4 nie sú ukončené (napr. reforma súdnictva či bezpečnostného sektora na Slovensku). „*Aby sme boli hodnoverní v podpore demokracie, musíme byť sami ukážkovými demokraciami.*“ (Kugiel 2014)

Oficiálna rozvojová pomoc Slovenskej republiky

Slovenská republika začala poskytovať oficiálnu rozvojovú pomoc od r. 2003. Dnes funguje pod značkou SlovakAid. Podobne ako v ostatných krajinách V4, ODA je v gescii Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ktoré je zodpovedné za koordináciu, programovanie a štatistické vykazovanie pre OECD (MZVaEZ SR 2015). ODA sa riadi špeciálnym zákonom. Medzirezortnú komunikáciu o ODA zabezpečuje Koordinačný výbor pre rozvojovú spoluprácu SR, kde sa zúčastňujú predstavitelia orgánov štátnej správy aj zástupcovia realizátorov ODA. Výbor zasadá zvyčajne niekoľkokrát do roka. Základným strategickým dokumentom je Strednodobá stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci SR, ktorá sa prijíma vždy na päť rokov; zameriava sa však viac na bilaterálnu časť ODA, ktorá je veľmi malá.

Slovensko poskytuje na ODA ročne menej ako 70 mil. eur, z čoho je len približne pätina klasifikovaná ako bilaterálna – dvojstranná pomoc. Je to pomoc, ktorá je poskytovaná priamo cieľovým krajinám, deje sa viditeľne pod značkou Slovenska a na jej podobe a charaktere sa reálne podieľajú slovenskí aktéri. Ostatné prostriedky odchádzajú v podobe príspevkov do medzinárodných organizácií (najmä EÚ), na ktoré má SR, často aj vďaka svojej slabej diplomatickej aktivite, malý alebo žiadny vplyv. Snahy o zvýšenie bilaterálnej ODA už niekoľko rokov nevychádzajú (Beňáková – Brezání 2015), lebo by to znamenalo absolútny nárast vyčlenených prostriedkov. Prevažná časť peňazí multilaterálnej ODA sú totiž povinné príspevky, ktorých objem sa znížiť nemôže. Za implementáciu časti bilaterálnej ODA zodpovedá Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu. Každoročne vydáva správy o svojej činnosti (SlovakAid 2015). Medzi jej nástroje patria: projekty rozvojovej spolupráce (v hodnotách

100- až 200-tis. eur), projekty globálneho vzdelávania, technická pomoc (odovzdávanie skúseností, experti, študijné pobyty), mikrogranty realizované zastupiteľskými úradmi SR v cieľových krajinách, startup pre podnikateľské projekty a rozvojové dobrovoľníctvo. Väčšina vymenovaných modalít má hodnotu rádovo v tisícoch, maximálne v desiatkach tisícoch eur.

Medzi krajinami, kde SR poskytuje pomoc, sú len dve klasifikované ako krajiny s nízkym príjmom (Afganistan, Južný Sudán). V nich je priama bilaterálna pomoc veľmi limitovaná, vzhľadom na bezpečnostné hrozby a vysoké operačné náklady. Ďalej sú na zozname okrem Kene (krajina so stredným príjmom) už len krajiny Východného partnerstva a západného Balkánu.

Príklad: Prečo je pomoc v chudobných krajinách nákladná

V krajinách so slabou infraštruktúrou a vysokou mierou nebezpečnosti je rozvojová spolupráca drahšia. Do úvahy treba brať to, že mnoho tovarov a materiálov potrebných na činnosť rozvojových pracovníkov nie je v týchto krajinách k dispozícii a treba ich dovážať zo zahraničia (napr. autá v Južnom Sudáne). Bývanie rozvojových pracovníkov vyžaduje dodržiavanie bezpečnostných opatrení (strážnici, stavebné úpravy domov, registrácia v bezpečnostných sieťach). Keďže často sa cudzincom neodporúča šoférovať, musia zamestnávať miestnych vodičov, ktorí musia prejsť výcvikom a skúškami. Miestne úrady často vyžadujú od rozvojových organizácií rôzne poplatky, dane, výkazníctvo a pod., čo je nielen častá zámienka na korupciu, ale pohlcuje to veľa ľudských kapacít. Keďže vybudovanie zázemia pre rozvojové aktivity má určité konštantné náklady, je efektívnejšie mať viac projektov a operovať s väčšími peniazmi, aby sa náklady rozložili. Riešením je tiež spájať sa s inými organizáciami do konzorcií, to však naráža neraz na politické a organizačné prekážky (napr. rozdiely v legislatíve donorov, a tým aj v bezpečnostných kritériách).

Aktérmi rozvojovej spolupráce na Slovensku sú okrem MZVaEZ ešte ministerstvo financií zodpovedné za väčšinu multilaterálnych príspevkov a za niektoré programy technickej pomoci, ministerstvo vnútra, ktoré koordinuje materiálnu humanitárnu pomoc a je zodpovedné za politiku voči žiadateľom o azyl (náklady na ktorých sa vykazujú ako ODA), ministerstvo školstva poskytujúce štipendiá študentom z rozvojových krajín, a iné ministerstvá poukazujúce príspevky do agentúr OSN či iných medzinárodných organizácií (napr. ministerstvo poľnohospodárstva, ministerstvo životného prostredia). Dôležitým aktérom je Platforma mimovládnych rozvojových organizácií združujúca hlavných realizátorov rozvojových projektov, ktorá pôsobí ako strategický partner MZVaEZ.

Kritika oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenska a krajín V4

Okrem kritiky nízkych objemov ODA sa často najmä z radov mimovládnych organizácií ozýva aj kritika byrokratického zaťaženia realizácie slovenských projektov, a to aj v porovnaní s inými krajinami V4. Spôsobuje to, že systém SlovakAid nie je schopný administrovať väčšie objemy financií než v súčasnosti administruje, keďže je zablokovaný byrokratickými prekážkami. Predstavitelia vlády kritiku spravidla odmietajú.

Iným problémom je krehkosť systému a realizátorov. Mimovládne organizácie na Slovensku sú väčšinou veľmi malé aj v porovnaní s Českom alebo s Poľskom, pokiaľ ide o rozpočty aj

počty pracovníkov. Mnohé existenčne závisia od projektov SlovakAid a jediná neúspešnosť vo výzvach máva u nich ďalekosiahle následky. Je pre ne veľmi ťažké konkurovať európskym organizáciám vo výzvach z európskych fondov. Keďže systém stagnuje, stagnujú aj mnohé MVO, ktoré nemajú širšie definované ciele a venujú sa primárne rozvoju. S výnimkou kresťanských organizácií je prakticky nemožné získavať zmysluplné prostriedky na profesionálnu rozvojovú spoluprácu, ak organizácie navyše odmietajú skĺzať do manipulatívnych neetic-kých kampaní (pozri bližšie podkapitolu: Etika verejnej diskusie o rozvoji a humanitárnych problémoch).

To signalizuje širší problém krajín V4, ktorým je veľmi slabá podpora spoločnosti pre financovanie medzinárodného rozvoja. Ako uvádza Mihálik (2010, s. 9), hoci nepochybne záväzky z medzinárodných stretnutí na rôznych politických úrovniach prispeli k premenám ODA krajín V4, je zjavné, že hlavné princípy tvoriace ODA na národnej úrovni musia primárne vyjsť z verejnej diskusie a domáceho konsenzu v každej krajine. Chýbajúca politická vôľa rozvíjať rozvojovú spoluprácu vychádza zo slabej alebo z nulovej politickej požiadavky zo strany spoločnosti. *„Existuje jasné vnímanie ľudí v krajinách strednej a východnej Európy, že to oni sú chudobní a že sami potrebujú pomoc.“* (Lightfoot – Szent-Ivanyi 2013, s. 126) Preto sa rozvojové politiky V4 označujú ako „nedospelé donorstvo“ (angl. pre-mature donorship). Tento trend ilustrujú aj politické postoje krajín V4 v dvoch politických krízach, vojne na Ukrajine a migračnej kríze v r. 2014–15. V prípade Ukrajiny sa tri krajiny V4 vyčlenili tým, akým spôsobom odmietali európske sankcie voči Rusku. Všetky vyšehradské krajiny však nakoniec postupovali v súlade s líniou EÚ. *„Akési lavírovanie medzi vlastnými ekonomickými záujmami a záväzkami vyplývajúcimi z členstva v EÚ a v NATO, ktoré bolo možné pozorovať u viacerých politických predstaviteľov Českej republiky, Maďarska i Slovenska, bolo však skôr určené domácemu publiku...“*. (Strážay 2015, s. 79) V reálnej pomoci Ukrajine, humanitárnej, rozvojovej alebo technickej, v rámci krajín V4 výrazne zaostávajú Slovensko a Maďarsko – obe krajiny s relatívne silnými väzbami na Rusko a spolarizovanou verejnou mienkou na tému konfliktu na Ukrajine. Migračná kríza v Európe sa v lete 2015 stala významným predmetom verejnej diskusie v krajinách V4, keďže boli priamo konfrontované s tisíckami utečencov z Afriky a zo Stredného východu, ktorí sa cez ich územie pokúšali dostať do západnej európy. Odmietanie zodpovednosti za osud týchto ľudí, ako aj zdieľania finančných nákladov na vyrovnanie sa s humanitárnou krízou, ktoré vyvrcholili osamoteným negatívnym postojom Slovenska proti kvótam na prijatie utečencov na jeseň r. 2015 (ostatné krajiny V4 sa prispôbili), svedčí o politickej nezrelosti politických reprezentácií týchto krajín odzrkadľujúcej nezrelosť väčšiny spoločnosti. Treba však zdôrazniť, že množstvo lokálnych občianskych iniciatív organizujúcich humanitárnu pomoc či vyjadrujúcich politické presvedčenie o potrebe prijatia zodpovednosti svedčí o tom, že minimálne časť spoločnosti vo všetkých týchto krajinách zaujíma postoj protichodný k postoju politických elít.

Záverečné poznámky

Za viac ako 10 rokov, počas ktorých sú krajiny V4 aktérmi medzinárodného rozvoja, sa im podarilo ustanoviť vcelku funkčné inštitucionálne rámce a programovanie rozvojovej spolupráce. To, čo naďalej chýba, je verejná diskusia a politická legitimita účasti na medzi-

národnom rozvoji. Politické elity v krajinách V4 nie sú pripravené tieto diskusie otvárať a viesť. Udalosti posledných rokov však môžu byť spúšťačmi nálad, ktoré bez kultivovaného dialógu môžu viesť až k extrémizmu. Preto aktéri ODA už teraz musia hľadať odpoveď na otázku, položenú Jurajom Mesíkom (2012, s. 236), čo by sme mali urobiť, „aby sme vyrástli z infantilného postoja národa, ktorý desaťročia s natrčenými rukami prijímal a stále pýta ďalšiu a ďalšiu štedrú pomoc od iných, a stali sa dospelým národom ochotným a schopným pomáhať tým, ktorí sú na tom oveľa horšie.“

Bibliografia

- Beňáková, N. – Brezáni, P. (2015): Slovenská rozvojová spolupráca. In: P. Brezáni (ed.): *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2014*. Bratislava: RC SFPFA, s. 123–140.
- Brezáni, P. (2012): *Vyšehradská štvorka ako rozvojový „hráč“ v Moldavsku. Aktuálne listy k rozvojovej spolupráci*. [Online] Dostupné na: http://www.pdcs.sk/images/AL/AL_2_2012_SK_FINAL.pdf [Cit. 1 Október 2015].
- Fialová, Z. (2014): Development as Freedom? What Sustainable Solutions Can Be Offered to Developing Countries by the EU and Slovakia. In: *International Conference Booklet. Development and Democracy*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 69–77.
- International Visegrad Fund (2000–2015): *The Visegrad Group*. [Online] Dostupné na: <http://www.visegradgroup.eu/about/history> [Cit. 28 September 2015].
- Kugiel, P. (2014): The Promise and Perils of Democracy Support in Development Cooperation of V4 Countries. In: *International Conference Booklet: Development and Democracy*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 101–105.
- Lightfoot, S. – Szent-Ivanyi, B. (2013): Place and Role of V4 Development Cooperation within EU Development Policy?. In: *A Vision of Development Cooperation for a Changing World. Conference Booklet*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 124–131.
- Mesík, J. (2012): *Obor a trpaslík. Slováci, Česi a perspektívy Afriky*. Bratislava: Nadácia Pontis.
- Mihálik, J. (2010): *Least but Not Last? Least Developed Countries in Official Development Assistance of Visegrad Four Countries*. Prague: People in Need. [Online] Dostupné na: <http://www.pdcs.sk/sk/publikacie/least-but-not-last.html> [Cit. 3 Február 2016].
- MZVaEZ SR (2015): *Slovenská rozvojová pomoc*. [Online] Dostupné na: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/oficialna_rozvojova_pomoc-slovenska_rozvojova_pomoc [Cit. 2 Október 2015].
- OECD (2015): *QWIDS Query Wizard for Development Statistics*. [Online] Dostupné na: <http://stats.oecd.org/qwids/about.html> [Cit. 30 September 2015].
- SlovakAid (2015): *Výročné správy*. [Online] Dostupné na: <http://www.slovakaid.sk/sk/dokumenty-publikacie/vyrocné-spravy> [Cit. 2 Október 2015].
- Strážay, T. (2015): Ukrajina ako spúšťač existenciálnej krízy V4? Ďalšiu otázku prosím. In: P. Brezáni (ed.): *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2014*. Bratislava: RC SFPFA, s. 71–80.
- V4aid (2013): *Other publications*. [Online] Dostupné na: <http://www.v4aid.eu/en/publications/other-publications> [Cit. 1 Október 2015].
- Visegrad Fund (2015): *Visegrad Fund*. [Online] Dostupné na: <http://visegradfund.org/about/> [Cit. 30 September 2015].
- Wursterová, K. (2013): Sharing Transition Experience of the Visegrad Group in the Western Balkans and Eastern European Countries. In: *A Vision of Development Cooperation for a Changing World. Conference Booklet*. Bratislava: Nadácia Pontis, s. 179–185.

2. VÝCHODISKÁ A FORMY RIEŠENIA KONFLIKTOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE

Katarína Bajžíková

Druhou veľkou témou, ktorej sa chceme v tejto čítanke venovať je téma „konflikt“. Nemáme ambíciu spracovať ju encyklopedicky a vyčerpávajúcim spôsobom. Skôr ponúknuť základnú terminológiu a spôsoby nazerania na konflikt bez mýtov. Časť terminológie je spracovaná aj pomocou hesiel v Slovníku základných pojmov.

Z hľadiska mierotvornej praxe sa venujeme konceptu budovania mieru a tradičným formám zmierovacích mechanizmov. Zo spleti aktérov, ktorí pôsobia v konflikte, sa bližšie zaoberáme médiami a ich vplyvom na riešenie konfliktov. Na napísanie tejto časti sme prizvali samotné novinárky, ktoré pôsobia aj v krajinách globálneho Juhu.

2a Zmeny v poňatí pojmov konflikt, transformácia konfliktov

Dušan Ondrušek

Napriek tomu, že odborné prístupy k riešeniu a transformácii konfliktov sa za posledných sto rokov dramaticky vyvíjali, zdá sa, že toto poznanie nie príliš poznačilo bežné chápanie konfliktu a možností na jeho riešenia v bežnom chápaní. Ešte stále si množstvo ľudí myslí, že konflikty sú niečo zlé, čomu je potrebné sa vyhnúť, že je to niečo, čo by sa v zdravých vzťahoch malo eliminovať. V bežnej verejnosti stále panuje predstava, že malé aj veľké konflikty možno vyriešiť raz a navždy, že je možné sa ich zbaviť a zabezpečiť „trvalý mier“.

Odborníci, ktorí pracujú s konfliktmi, samozrejme, vedia, že takmer nič z laických predstáv neplatí. Spoločenské konflikty tu boli a budú, ich charakter sa mení, ale nikdy sa ich nezbavíme a napokon nie je ani dôvod, pretože práve ich existencia posúva spoločnosť dopredu. To, o čo nám ide, nie je konečné vyriešenie konfliktov, ale ich transformácia do podoby, ktorá nie je násilná a znamená preformulovanie, rekonštruovanie východiskovej situácie v komunite či v spoločnosti tak, aby sme aj s protichodnými záujmami a názormi dokázali koexistovať a v ich dialógu nachádzali nové netradičné riešenia, ako ich uspokojovať.

Konflikt je prirodzeným dôsledkom rôznorodosti a legitímnou súčasťou sociálnej interakcie. V demokracii umožňuje konflikt definovať záujmové skupiny, je výzvou na formulovanie ideí, utváranie spojenectiev a aliancií, iniciuje ekonomické, politické a sociálne zmeny. Konflikt sa nemusí vždy končiť víťazstvom jedného a prehrou druhého. To, či bude mať konštruktívne alebo deštruktívne dôsledky, je okrem iného dané aj spôsobom, akým sa ľudia ocitajú v konflikte, a spôsobom, akým ho zvládajú a riadia.

Väčšina tradičných definícií konfliktu už od čias Maxa Webera v sebe obsahovala ako dôležité vymedzenie opis niečoho nepriaznivého, neželateľného: boj, fyzickú konfrontáciu, nesúlad medzi protikladnosťami, niečo, čo musí mať násilné alebo mocenské vyústenie. Súčasné definície vidia konflikt inak. Spochybňuje sa v nich predstava o nezlučiteľnosti záujmov strán. Navyše v definovaní konfliktu sa dnes hovorí skôr o vnímaní reality než o reálnych rozdieloch. Za všetky uvedme definíciu Deana G. Pruitta (Pruitt – Rubin 1986, s. 4), podľa ktorého je konflikt „...vnímaná divergencia záujmov“, je to „...presvedčenie, že súčasné aspirácie strán nemôžu byť dosiahnuté naraz“. Povedzme si najprv niečo o mýtoch, ktoré sú rozšírené aj u nás, a pritom neplatia.

2b Mýty okolo konfliktov

Dušan Ondrušek

Pri zobrazovaní a chápaní konfliktov sa rovnako vo verejnosti a dokonca aj v časti odbornej verejnosti iných špecializácií stretávame s pohľadmi a chápaním konfliktov, ktoré sú jednostranné či zužujúce. Ide skôr o mýty a simplifikujúce predstavy než reflektovanie pohľadov odborníkov, ktorí sa konfliktom výskumne či prakticky venujú. Uvedieme niekoľko rozšírených „mýtov“ o podstate konfliktu, ktoré sťažujú porozumenie, môžu zavádzať a niekedy aj nechtiac eskalovať konflikty, či komplikovať efektívnu intervenciu. Aj pre aktérov, ktorých úlohou vo väčšine prípadov nie je zobrazované konflikty riešiť, je užitočné mať aspoň základné informácie o ich dynamike. Spôsob pochopenia a zobrazenia konfliktu môže zainteresovanej verejnosti v budúcnosti pomôcť alebo výrazne sťažiť primeranú intervenciu.

1. mýtus: Konflikt je niečo nepriaznivé, zlé, nenormálne, normálna je harmónia a neprítomnosť konfliktov.

To, samozrejme, neplatí. Konflikty sú bežnou súčasťou života jednotlivcov aj celej spoločnosti. V skutočnosti platí skôr opak – stav konfliktu je normálny. Konflikty majú cyklickú podobu, ich intenzita stúpa či klesá, ale v živote sú stále prítomné a ich prítomnosť je legitímna. Neprítomnosť konfliktu neznamena harmóniu, ale apatiu. Na to, aby sa veci pohli dopredu, aby sme objavili niečo nové, občas potrebujeme konflikt. To, čo môže byť vnímané ako príjemné alebo nepríjemné, je spôsob, akým sa rieši konflikt – ten môže byť konštruktívny alebo spojený s napätím a násilím. Musíme sa učiť spôsobom, ako riešiť alebo transformovať konflikt, nie ako sa mu vyhnúť.

2. mýtus: Konflikt je len komunikačné zlyhanie.

Do konfliktov sa dostávajú len ľudia, ktorí sú neurotickí alebo nedokážu komunikovať, preto sa treba venovať tomu, ako ich doviest' k lepšej komunikácii.

Také jednoduché to, samozrejme, nie je a ak sa v analýzach konfliktov pustíme do laického psychologizovania či rozboru džungle zdrojov konfliktu, obyčajne to nepomáha. V skutočnosti sa vo väčšine prípadov konflikt neodstráni len lepšou komunikáciou, pretože má aj mnohé iné zdroje. Komunikačná rovina konfliktu sa zdá zrozumiteľnou, zjavnou a všeobecne pochopiteľnou. So vzťahovými zdrojmi konfliktov sa stretávame všeci a často (hlavne v chronických, predĺžovaných konfliktoch) začínajú strany konfliktu zlyhávať aj vo vzájomnej komunikácii a vzťahoch. To však nemusí automaticky znamenať, že zdrojom konfliktu sú vzťahy a že zlepšenou či civilizovanou komunikáciou podľa pravidiel efektívnej hádky sa vyrieši podstata konfliktu, hlavne ak je zdroj konfliktu v iných aspektoch, než sú vzťahy. Konflikty nevznikajú len preto, že by ľudia mali v sebe nevyplavenú agresiu alebo zlobu, ktorá pochádza zo závidosti, nedocenenia či iných negatívnych emócií. Zdroje konfliktu sú často štrukturálne, ide často o širšiu, inštitucionálnu, komunitnú, či celospoločenskú štruktúru okolností a regulácií, ktoré ľudí privádzajú do nezmyselných alebo ťažko riešiteľných situácií. Ak ženy na pracovisku za tú

istú prácu dostávajú menší plat ako muži, vzniká štrukturálny konflikt. Ženy a muži na tomto pracovisku môžu spolu dobre vychádzať, ale vzniká nespravodlivosť vychádzajúca zo štrukturálnych zdrojov, napríklad – ak vznikne v takejto situácii spor o rozdelení odmien, zaoberať sa vzťahovými a komunikačnými aspektmi konfliktu je krokom vedľa. Podobne je to aj pri ďalších zdrojoch konfliktu. Bolo by povrchné venovať sa vzťahovým aspektom, ak sú prevládajúcim zdrojom konfliktu dáta a informácie – ich nedostatok alebo odlišná interpretácia, ak sú zdrojom konfliktu reálne sformulované či skryté merateľné záujmy, alebo ak ide o oveľa hlbšie zdroje, akými sú odlišné hodnoty, ak na seba narážajú odlišné chápanie reality vyplývajúce z hodnôt spájaných s vlastnou identitou, akými sú napríklad otázky odlišnej viery, jazyka, etnicity.

3. mýtus: Aktéri z oboch strán konfliktu sú viditeľní, možno ich ľahko identifikovať, keďže sa prejavujú hnevom. Práve oni by mali vystupovať v reportážach, moderovaných okrúhlych stoloch či ako najčastejšie citovaní respondenti v článku.

Mýtus o ľahko identifikovateľnom aktérovi konfliktu je dosť rozšírený. Aj tu je to, samozrejme, zložitejšie, hlavne pri väčších, mnohoúrovňových konfliktoch. Čím väčší rozsah konflikt nadobudol, tým ťažšie je identifikovať strany konfliktu – aktérov, ktorí majú z jednej a z druhej strany špecifický záujem, kvôli ktorému dochádza k zviditeľneniu konfliktu, „hráčov“, ktorí majú záujem na pretrvávajúci či vyriešení konfliktu. Úplne iná situácia nastane v úzko ohraničenom spore mladšieho a staršieho brata o dedičstvo než napríklad v slovensko-maďarskom konflikte v základnej škole v Komárne. Zatiaľ čo v prvom prípade vieme aktérov identifikovať dosť presne, v druhom prípade už samotné porozumenie, kto stojí proti komu, bude vyžadovať oveľa väčšie úsilie a náročnejšiu analýzu. Navyše, ak nesprávne identifikujeme kľúčových aktérov, možno ho týmto falošným obrazom iba eskalujeme.

Neplatí, že aktérov konfliktu rozpoznáme podľa prejavovaného hnevu a zloby. Napriek rozšírenej predstave nebýva v konfliktnej interakcii prevládajúcou emóciou hnev. Oveľa častejšími býva prežívanie osamelosti, sklamania, úzkosti, smútku, neistoty a strachu. Pri konfliktných stránach sa snažíme identifikovať tzv. primárnych, sekundárnych a terciárnych aktérov. Primárnymi aktérmi sú tí predstavitelia z oboch strán konfliktu, ktorí majú primárny záujem na riešení konfliktu akýmkoľvek spôsobom alebo im ide o predlžovanie, pokračovanie konfliktu, ak nedochádza k riešeniu, ktoré si želali. Primárni aktéri veľmi často stoja v pozadí konfliktu, dosť často nie sú takí hlasní a viditeľní ako sekundárni aktéri, ale bez ich zainteresovania, vťahnutia do riešenia sa konflikt nevyrieši. Sekundárni aktéri sú často najhlasnejší a veľmi viditeľní podporovatelia jednej či druhej strany, ktorí sa pridávajú alebo sú vťahnutí do konfliktu primárnymi aktérmi. K tomu dochádza pri eskalácii konfliktu, najčastejšie, ak sa primárni aktéri cítia slabí alebo ohrození. Sekundárni aktéri sú jasní predstavitelia jednej či druhej strany, sú to často dobrí hovorcovia jednej či druhej strany, ale nie sú decizori za jednu či druhú stranu. Terciárni aktéri konfliktu sú osoby alebo inštitúcie, ktoré nestoja na jednej či druhej strane konfliktu, nemajú v konflikte svoj záujem, ale sú do neho vťahnuté, týka sa ich. Často sa stávajú terciárnymi aktérmi konfliktu len preto, lebo konflikt sa odohráva v ich obci, regióne, alebo sa týka profesionálnej skupiny, do ktorej patria.

Mylnou predstavou je, že na konflikte sa zúčastňujú dve strany s protichodnými a vylučujúcimi sa záujmami. Dôsledný pohľad analytika by však mal pátrať po tom, či sporiacich sa

strán nie je viac a či viditeľná úroveň konfliktu nemá viacero úrovní a vplyvných hráčov, ktoré niekedy nemožno rozpoznať na prvý pohľad. V mnohých konfliktoch však ide o spory troch, štyroch, mnohých zapojených strán. Veľké skupiny môžu byť reprezentované negociátormi, ktorí majú či nemajú mandát (poverenie alebo autoritu) hovoriť v mene zastupovaných skupín. Často by sa reportáže alebo pokusy o analýzu konfliktu mali týkať práve málo viditeľných alebo skrytých hráčov, aj keď analyzovať konflikt na tejto úrovni býva menej atraktívne a výsledné návrhy riešení sa nehládajú ľahko.

4. mýtus: Predstavitelia médií¹⁷ sú iba nestranní pozorovatelia. Tým, že opisujú, čo sa deje, nemôžu ovplyvniť samotný konflikt, ich úlohou je len zodpovedne a nepredpojaté reportovať.

Život by bol možno ľahší, keby to tak naozaj bolo. Skúsenosť však ukazuje, že „nestrannosť“ v konflikte sa takmer nedá dosiahnuť, hlavne ak ide o väčšie závažnejšie a pretrvávajúce konflikty, v ktorých ide aj o hodnoty, napríklad vojnové či etnické konflikty. To platí rovnako pre odborníkov vstupujúcich do konfliktu v rámci tzv. „fact-finding missions“ (medzinárodnopolitických a bezpečnostných analytikov, historikov či antropológov opisujúcich konflikt), ako aj pre novinárov. Za poctivejšie sa považuje pripustiť si vlastnú ohraničenosť poznania všetkých súvislostí, uvedomiť si vlastnú zaujatosť a subjektívny odtieň v perspektíve pohľadu. Namiesto tvrdenia o vlastnej „nestrannosti“ je poctivejšie snažiť sa o vyváženosť interpretácie toho, čo novinár zaznamenáva. I keď novinár v ničom nevníma svoj príklon či odklon v posudzovaní oboch strán konfliktu, rozhodne to tak nevidia samotné strany. A ilúziou tiež je myslieť si, že v komplexných konfliktoch ostáva novinár akosi mimo konfliktu, že o ňom len reportuje, ale nijak ho tým neovplyvňuje. Novinár alebo mediálna inštitúcia sa stávajú súčasťou konfliktu aj nezávislým reportovaním a môžu ho utlmať alebo potencovať k eskalácii.

5. mýtus: V konflikte musí byť vždy niekto porazený. Víťazstvo sa vždy deje na úkor niekoho.

Žiaľ, aj tento mýtus je veľmi rozšírený. V matematickej teórii hier sa táto situácia označuje ako hra s nulovým súčtom. V laickom podaní sa tu svet vníma ako delenie ohraničeného koláča. O čo viac niekto získa, o to viac musí druhý stratiť. Ak sa nejaký podnikateľ dopracoval k bohatstvu, okamžite uvažujeme o tom, na úkor koľkých chudobných, ktorí museli prísť o svoje majetky, ho mohol dosiahnuť. (Samozrejme, dochádza i takýmto javom, ale existuje aj množstvo ťažko a poctivo pracujúcich podnikateľov, kde je to naopak, a práve vďaka ich konštruktívnemu úsiliu a zápasu s ťažkosťami dochádza k riešeniam typu výhra-výhra.) V nazeraní na konflikty však máme aj inú možnosť. Môžeme hľadať situácie „s nulovým súčtom“, riešenia, ktorým sa hovorí „win-win“, riešenia, ktoré sa končia obojstrannou spokojnosťou, obojstrannou výhrou. Výsledkom dobre zvládnutého konfliktu je nová situácia, ktorá prináša uspokojenie potrieb a záujmov jednej i druhej strany sporu. Predpokladať, že akýkoľvek konflikt sa musí skončiť víťazstvom jedného a porážkou druhého je nešťastné, pretože sťažuje cesty iným typom vnímania situácie a možného dohovoru.

¹⁷ Úlohe médií a ich vplyve na riešenie konfliktov sa venujeme v podkapitole 2.h.

2c Tradičné a alternatívne prístupy k chápaniu vývoja a k riešeniu konfliktov

Dušan Ondrušek

Moderné demokratické spoločnosti využívajú najmenej dve rozvinuté skupiny inštitútov a praktických postupov, ako zvládať sociálne konflikty. Na jednej strane je to prepracovaný systém prostriedkov trestného a súdneho práva, ktorý v sebe zahŕňa napríklad aj políciu, súdy, systém nápravných a väzenských inštitúcií... Jeho úlohou je presadzovať vládu zákonov, princípy právneho štátu a ochrany ľudských a občianskych práv. Spoločnosťou poverené authority kontrolujú dôsledky tohto typu konfliktov. Právny systém interpretuje konflikty ako prekročenie stanovených pravidiel a zákonov, hovorí o prečine, trestnom čine, zneužití a má tendenciu riešiť problémy tým, že sa potlačia, ohraničia, vymažú.

Na druhej strane majú demokratické spoločnosti prepracované siete sociálnych služieb a systém inštitúcií mentálneho zdravia, ktoré zahŕňujú profesionálov pomáhajúcich profesií: psychológov, sociálnych pracovníkov, psychiatrov, poradcov, ktorí sa snažia pomáhať ľuďom vyrovnávať sa s osobnou a so spoločenskou záťažou. Táto skupina ľudí zasa používa nálepky ako stres, alkoholizmus, dysfunkčné rodiny a konflikty interpretuje ako prejav neprispôsobenia sa a neschopnosti vyrovnávať sa s nadmernou záťažou. V tomto rámci sú profesionáli pripravovaní na to, aby konzultačne a terapeuticky pomáhali ľuďom v konflikte a pomáhali „liečiť“ problém.

V posledných dvadsiatich rokoch sa stále častejšie poukazuje na to, že existujúce právne, morálne a terapeutické prístupy na riešenie širokej palety sociálnych konfliktov, ktoré sa vynárajú v demokratickej spoločnosti, majú svoje ohraničenia. K tradičným inštitútom a prístupom k riešeniu konfliktov, pribúdajú iné – alternatívne prístupy a inštitúty. Za alternatívne považujeme špecifické spôsoby vyjednávania (tzv. principiálne vyjednanie alebo vyjednanie postavené na záujmoch): facilitáciu, mediáciu, konciliačné a arbitrážne postupy. Tie sú stále viac akceptované spoločnosťou a stávajú sa dôležitým doplnkom k tradičným inštitútom vyrovnávania sa s konfliktmi v spoločnosti.

Mnohé z alternatívnych postupov sú relatívne neformálne, neinštitucionalizované verejným sektorom. Východiskom týchto postupov je skutočný záujem a potreby ľudí – strán v konflikte, nie záujem nejakej nadradenej inštitúcie alebo authority. Sú to samotné strany v konflikte, ktoré kontrolujú, o ktorých problémoch v konflikte sa bude vyjednávať a dohodnuté výsledky sú postavené na ich záujmoch a potrebách. Viaceré z týchto postupov počítajú s treťou intervenujúcou stranou – nestrannou osobou alebo inštitúciou, ktorá pomáha riadiť komunikáciu a proces analýzy konfliktu, vyjednávania a jeho riešenia.

Principiálne vyjednanie je formou priameho kooperatívneho vyjednávania medzi jednotlivcami alebo reprezentantmi skupín, ktoré je postavené na identifikovaní spoločných záujmov a na schopnosti prekonať riešenia, ktoré by boli kompetitívne (a končili by sa výhrou jedného z partnerov) alebo iba kompromisné (a končili by sa pocitom prehry u oboch partnerov konfliktu). Vo svojej knihe, ktorá sa stala akýmsi východiskom celého prístupu

k principiálnemu vyjednávaniu Getting to Yes (Cesta k súhlasu), formulovali predstavitelia tzv. Harvardskej školy Roger Fisher a William Ury (Fisher – Ury – Patton 1991) základné princípy vyjednávania postaveného na záujmoch, tzv. prístupu výhra-výhra. Autori analyzovali stovky rôznorodých konfliktov v každodennom živote, pracovné a obchodné konflikty až po analýzy medzinárodných konfliktov (ako napr. karibská kríza, izraelsko-arabský konflikt a ďalšie). Na základe desaťročného výskumného rozboru formulovali nasledujúce štyri princípy principiálneho vyjednávania:

1. oddeliť ľudí a problém
2. zamerať sa radšej na záujmy strán, nie na ich pozície (deklarované stanoviská)
3. zostaviť vždy paletu viacerých návrhov riešenia sporu, aby sa dosiahol obojstranný zisk
4. presadzovať dohody, ktoré sú založené na objektívnych kritériách.

Facilitácia: je kooperatívny proces, v ktorom strany s odlišnými záujmami a cieľmi umožnia, aby proces (nie obsah) ich stretnutia riadila tretia, nezávislá osoba alebo inštitúcia. Úlohou facilitátora je pomôcť skupine alebo stranám, aby sa sústredili na spoločne definovanú úlohu, zvolili a išť podľa čo najproduktívnejšieho postupu, zabezpečiť, aby sa členovia skupiny alebo strany nenapadali, ale aby v čo najväčšej miere participovali na riešení a boli pripravení niesť zodpovednosť za dosiahnuté konsenzuálne riešenie.

Facilitácia sa využíva v celom komplexe diskusií, kde sa rôzne skupiny majú zhodnúť na optimálnom riešení napr. miestnych environmentálnych, vzdelávacích či ekonomických problémov.

Mediácia: je podľa definície jedného z klasikov alternatívnych prístupov k riešeniu konfliktov Chrisa Moora (Moore 1986, s. 14): „...intervencia tretej strany do sporu alebo vyjednávania, ktorá je pre obe strany akceptovateľná, nestranná a neutrálna a nemá žiadnu autoritatívnu rozhodovaciu moc zasahovať z pozície nadradenej autority alebo inštitúcie.“ Úlohou mediácie je doviest strany v spore k riešeniu, ktoré je dobrovoľné, plne závislé od ich dohody a je obojstranne akceptovateľné. Dnes je mediácia najrýchlejšie sa rozvíjajúcou metódou v mnohých demokratických štátoch, hlavne v školách, susedských a rodinných sporoch, v obchodných vzťahoch, vo fungovaní štátnych inštitúcií a pod. Byť mediátorom sa stáva prestížnou profesiou, mediálne postupy vyhľadávaným smerom špecializácie štúdia na početných vysokých školách.

Arbitrácia (rozhodcovský proces) je alternatívnym spôsobom riešenia sporov, ktorý sa podobá súdnym postupom v tom, že neutrálna, tretia strana, ktorá je expertom v oblasti sporu, vypočuje obe strany, zhromaždí a posúdi dôkazové materiály a podobne ako súd rozhodne o výsledku sporu. Arbitrácia je omnoho neformálnejšia a menej komplikovaný postup ako súdne riešenie. Účasť strán je dobrovoľná, hoci, ak sa už rozhodnú podstúpiť tento postup, rozhodnutia rozhodcu sú záväzné a vymáhateľné. Arbitrácia sa využíva ako alternatíva súdu hlavne v komerčných sporoch a v sporoch medzi zamestnávateľmi a pracovníkmi.

Alternatívne postupy riešenia konfliktov tak vytvárajú celé kontinuum, od takých, kde rozhodnutie leží plne v rukách strán (**vyjednanie postavené na princípoch**). Ďalej sú to také, kde v riešení sporu pomáha tretia inštitúcia, ale jej zodpovednosť je len riadiť proces – nerozhoduje sama o zvolených postupoch ani o obsahu (**facilitácia**). Inými postupmi sú tie, ktoré využívajú intervenciu tretej strany tak, že tá nepreberá zodpovednosť za obsah, ale jej

zodpovednosťou je starať sa o primeraný proces riešenia sporu a v súlade s tým voliť aj postupy riešenia (tak je to v prípade **mediácie**). A napokon existujú aj také alternatívne spôsoby riešenia sporov, kde zodpovednosť za proces i konečné rozhodovanie o obsahu sporu ostáva v rukách experta a ich odlišnosť od súdov spočíva v ich dobrovoľnosti a jednoduchosti (tak je to v prípade **arbitrácie**).

2d V čom spočíva transformácia konfliktov (v porovnaní s tradičnými postupmi riešenia konfliktov)

Dušan Ondrušek

Ako sa dopracovávame k mieru prostredníctvom práce s konfliktom? Odpoveď nebude jednoriadková. Pri jej hľadaní narážame na množstvo prístupov a umenie je už len sa v nich zorientovať.

Najčastejšie sa hovorí o troch prístupoch práce s konfliktom:

1. urovnávanie (settlement); 2. riešenie (resolution); 3. transformácia (transformation).

Podľa slangu konfliktologických expertov, teda podľa toho, či niekto hovorí skôr o urovnávaní a riešení alebo skôr o transformácii, sa dá rozpoznať k akej konfliktologickej škole sa hlási. Ako interpretuje celú scéneriu, z ktorej vychádzajú konflikty. Či vníma konflikty ako nepriateľa, ktorého treba odstrániť, prípadne poraziť a neutralizovať, alebo ich vníma ako súčasť nášho sveta. Ako javy, ktoré tu boli, sú a budú. Javy, ktoré nemajú začiatok a koniec, možno sa menia, ale nezmiznú z nášho sveta. Jednotlivé konfliktologické školy mali posledné desaťročia tendenciu vymedzovať sa a ohraničovať oproti tým druhým (a niekedy aj zhadzovať prívržencov iných škôl ako simplifikátorov či naopak nepragmatických rojkov.)

Niektorí autori (napr. Cordula Reimann, Hugh Miall) vidia medzi konfliktologickými školami ostré hranice, väčšinou ich podstatu opisujú takto:

Urovnávanie konfliktov (settlement) zapadá do rámca riadenia konfliktov. Pri racionálno-mechanistických východiskách je konflikt vnímaný ako problém, ktorý treba vyriešiť alebo odstrániť. Hľadajú sa tu jednoduché návody a postupy, ktoré umožňujú dostať konflikt pod kontrolu. Konflikt sa vníma ako niečo cudzie, nepatričné, čo treba vymedziť, „izolovať“ - oddeliť od ľudí a spoločenského kontextu a takým spôsobom ich zvládať. Ku konfliktu pristupujeme ako k „status quo“, ďaleká minulosť a budúcnosť nie je až taká podstatná na jeho pochopenie. Pracujeme so stavom, na ktorý sme narazili. Konflikt je redukovaný na problém, ktorý je mimo nás, je akýmsi „objektom“, ktorý možno zvládať regulovať, rozložiť na „súčiastky“, opraviť a zapasovať späť do vzťahu, aby neškrípал. V takomto prípade možno konflikt plne pochopiť a vysvetliť na základe racionálnych mechanizmov. Pri riešení konfliktu sa hľadá presný a čo najviac univerzálny návod. Určí sa sekvencia krokov a merateľné ukazovatele pokroku.

Prístup **riešenia konfliktov** (resolution) hľadá procesuálne kroky, ktoré by mohli odstrániť alebo reagovať na hlbšie príčiny konfliktu. Tento prístup sa najčastejšie spája s mienami ako John Burton, Herb Kelman, Ron Fisher a Luis Kriesenberg. Príčina konfliktu sa najčastejšie nachádza v dlhodobó neriešených potrebách ľudí a vo väčšej miere než pri prístupe urovnávania konfliktov sa pozornosť venuje aj lídrom a mienkotvorným predstaviteľom spoločností strednej úrovne. V tomto prístupe sa väčšmi presadzuje predstava, že skutočné riešenie konfliktov sa musí diať na všetkých úrovniach spoločnosti, že dohodou najmocnejších predstaviteľov sporiacich sa strán sa konflikt nekončí a to, čo sa dosahuje,

je spravidla „krehký mier“, ktorý nevydrží, ak sa ho nepodarilo zakoreniť do spoločnosti na všetkých úrovniach.

Prístup **transformácie konfliktov** (transformation) sa najčastejšie spája s menami expertov a mierových aktivistov: Johan Galtung, Adam Curle, John Paul Lederach a v oblasti mediácie aj Baruch Bush a Joseph P. Folger. V transformačných prístupoch sa konflikty vnímajú „len“ ako vonkajší prejav hlbšieho spoločenského napätia a potreby spoločenskej zmeny. Konflikt neexistuje mimo jeho aktérov, mimo sporiacich sa strán a mimo jednotlivcov, ktorí sú doň vtiahnutí, alebo trpia jeho dôsledkami. Konflikt nie je vnímaný ako niečo negatívne, niečo, čo by sa jedným momentom začalo a v určitý moment sa ukončilo. Hodnoty ľudí a spoločentiev sa vynárajú, obnažujú práve cez konflikt. Vyjavenie konfliktu umožňuje pracovať s emóciami, ktoré ho sprevádzajú a ktoré sú spravidla len prejavom štrukturálnych problémov v spoločnosti. Vynorenie sa a uvedomovanie si súvislosti konfliktu umožňuje pracovať na potrebných spoločenských zmenách, ktoré chápeme práve vďaka reflexii konfliktu. Možno sa konflikt, ktorý ničí kvalitu života ľudí a možno aj samotné životy, pri dosiahnutí mieru neskončí, ale transformuje sa. Prostredníctvom transformácie konfliktu dochádza k tomu, že sporiace sa strany transformujú seba a niekedy aj celospoločenský systém, ktorý produkoval alebo udržiaval mocenskú nerovnováhu a nespravodlivosť. Konflikt im umožňuje vidieť a redefinovať situáciu iným spôsobom než v minulosti. Možno bývalé strany konfliktu nevyriešia konflikt, ale vyjdú z tejto situácie posilnení a v budúcich problémoch sa vďaka tomuto obohateniu budú pohybovať kultivovanejšie.

Transformačný prístup otvára aj otázku súvislosti medzi nástrojmi, ktoré použijeme, a výsledku, ktorý očakávame, t. j. napríklad zmysluplnosti použitia násilia s cieľom odstrániť nespravodlivosť. Niektoré z prístupov hovoria, že najdôležitejšie je nenásilné riešenie akýchkoľvek sporov. Podľa nich je nenásilie dokonca dôležitejšie ako spravodlivosť. Tá postupne príde. Možno ju dosiahnuť, ak sa spoločnosť rozvíja bez násilia. Iné prístupy hovoria, že spravodlivosť je dôležitejšia ako dočasný mier. Ak porušenie mieru v konečnom dôsledku nastolí spravodlivosť, je to – podľa tohto názoru – lepší základ na dlhodobé mierové (nenásilné) spolužitie. Nenásilie a spravodlivosť asi nemožno kategoricky dávať do protikladu, ale príklon k tej či onej hodnote je silne daný nielen praktikami prevažujúcimi v každej spoločnosti, ale napríklad i kultúrnymi tradíciami.

Tradične sa predpokladalo, že riešiť konflikt znamená zaoberať sa tým, ako prekonať nezlučiteľnosť cieľov dvoch sporiacich sa strán. Isteže, je to jedna z ciest, ale k riešeniu ich môže viesť množstvo.

Hovoriť o transformácii znamená pozeráť sa na konflikty s veľkou dávkou tvorivosti a uvažovať o možnostiach ich riešenia veľmi, veľmi široko. Transformačný prístup ponúka paradoxné a niekedy až protichodné odporúčania oproti ostatným prístupom. Napríklad Johan Galtung ponúka priam nepredstaviteľnú paletu prístupov k riešeniu konfliktov. Uvádza, že nezlučiteľnosť cieľov dvoch strán možno vyriešiť aj bez toho, že by sme do problému vtiahli aktérov alebo ich vzťah. Dokonca sa v niektorých situáciách nemusíme zaoberať ani formálnymi aspektmi konfliktu. K takému momentu dochádza, ak dôjde k radikálnej zmene procesu, v rámci ktorého pristupujeme ku konfliktu, napríklad objavíme nový prijateľný vzorec ako „podeliť koláč“. Iný prístup k riešeniu konfliktov je kompromis, tretí je vycúvanie z konfliktu. Ďalším prístupom je prehĺbenie rozsahu interakcie medzi konfliktnými stranami.

Je absolútne protichodný prístup oproti tomu, čo ponúka Harvardská škola. Harvardská škola hovorí, že by sme do konfliktu mali vťahovať len ľudí – aktérov, ktorých sa konflikt priamo týka a ich vyjednanie by sme sa mali snažiť štrukturovať tak, aby sme ho zužovali na problémy, ktoré bezprostredne súvisia s konfliktom. Galtung na to ide naopak. Niekedy je dobré rozširovať konfliktné témy a problémy, o ktorých sa bude hovoriť. Tým, že začneme hovoriť aj o ďalších existujúcich konfliktoch, rozširuje sa možnosť dohôd v zmysle ponúk a ústupkov. Takéto definovanie situácie umožňuje vznik nových typov sprostredkujúcich činiteľov, vedie k situáciám, keď požiadavky v jednom konflikte „obchodujeme“ za ústupky v inom konflikte.

No konflikt sa môže podľa Galtunga riešiť aj zmenami v rámci jeho aktérov. Napríklad môže dôjsť k *multilateralizácii* konfliktu. Môžeme sa snažiť mať nie menej, ale viac aktérov konfliktu. Väčší počet vytvorí situáciu, keď sa cykly konfliktov budú navzájom neutralizovať. Tradičný spôsob bolo snažiť sa o integráciu aktérov a harmonizáciu cieľov (pozícií a záujmov). To sa považovalo za tradičný západný prístup, z neho najviac vychádzala Harvardská škola. Galtung však aj tu hovorí, prečo by to nemohlo byť aj naopak? Čo takto uvažovať i o tom, že sa pokúsime konflikty riešiť – *dezintegráciou* alebo narušením väzieb (*decoupling*) medzi protistojacimi aktérmi? V niektorých situáciách môže narušenie tradičných väzieb viesť k tomu, že tradičný utláčateľ nemá možnosť naďalej utláčať. Narušenie takého vzťahu mení pozíciu utláčateľa aj utláčaného, oslobodzuje oboch. Hoci narušenie vzťahov nikdy nemôže byť konečným riešením. Dlhodobým cieľom nie je narušenie, ale integrácia, jednota, fúzia.

Podľa Galtunga sú všetky spomenuté prístupy k riešeniu konfliktu príkladmi transformácie konfliktu. Prístup transformácie vychádza z presvedčenia, že čokoľvek čo nakoniec vedie k systémovej zmene spoločnosti a zmene podmienok, ktoré boli koreňmi štruktúrnemu násiliu, je vhodná cesta.

V súčasnosti už deliace čiary medzi jednotlivými konfliktologickými školami nie sú také ostré. Niektorí z autorov spochybňujú či vôbec možno jednoznačne nakresliť rozlišujúce hranice medzi prístupmi odborníkov pri interpretovaní potrebných intervencií v konflikte. Napríklad Christopher Mitchell (2005) hovorí, že celý prístup, ktorý vyzdvihuje transformáciu konfliktov na rozdiel od tradičného poňatia riešenia konfliktov, nehlása až také odlišné princípy, ale skôr reaguje na to, že na rozdiel od pôvodných autorov sa porozumenie tomu, čo je prístup „riešenia konfliktov“ veľmi redukovalo. Githathevi Kanisin (2003) hovorí, že oveľa dôležitejšie než vyhľadávanie možných rozdielov medzi jednotlivými prístupmi je rozpušťanie hraníc medzi nimi. Prístupy sa dopĺňajú a nemožno hlásať jeden prístup na úkor druhého. Väčšina rozdielov, ktorá sa medzi nimi objavuje, je skôr výsledkom neporiadneho predpojatého čítania a vytrhávania myšlienok z kontextu.

2e Rámce pre transformačnú prácu

Dušan Ondrušek

V prístupoch k riešeniu konfliktov nejde len o nástroje, techniky, spôsobilosti. To, čo robíme v intervencii, je ako podpora a presadzovanie nejakého typu spoločnosti, usporiadania, ktoré vychádza z hodnôt, ku ktorým sa vzťahujeme. Je dobré reflektovať, že naše kroky nie sú hodnotovo neutrálne. Preto chceme pár slov venovať aj porozumeniu rámcov, z ktorých vychádzame.

Známi zástancovia transformačného prístupu ku konfliktom, Američania Robert A. Baruch Bush a Joseph P. Folger (1994), ukázali, že prístupy k riešeniu konfliktov (vo svojej analýze sa špeciálne zameriavajú na mediáciu) možno vysvetľovať v kontexte štyroch rámcov. Ich záujem sa sústredil na mediálne hnutie a spôsoby, ako interpretovať mediáciu. Organizovanie zmierovacích procesov, príslušné inštitúcie a postupy môžu vyzeráť rôzne. Bude sa líšiť aj podľa toho, z ktorej strany si budeme všímať výhody mediácie a alternatívnych spôsobov riešenia konfliktov. Pri rámcoch používajú Busch a Folger pojem „príbeh“ (story), hovoria o „príbehoch mediácie“.

Prvým asi najčastejšie spomínaným je „**príbeh úspešnosti**“. V takomto „príbehu“ sa mediácia celosvetovo opätovne presadzuje hlavne preto, lebo využíva kooperatívne a integratívne prístupy, spôsob obojstrannej výhry. Takže je vo svojich dôsledkoch úspešnejšia než iné postupy, napríklad úspešnejšia než súdne zásahy. Ako prínos mediácie sa zdôrazňuje konsenzuálnosť, pružnosť, neformálnosť.

Ďalší príbeh je „**príbeh sociálnej spravodlivosti**“. Ak sa diskusia točí okolo spravodlivosti, za výhodu mediácie sa považuje možnosť dospieť k sociálne spravodlivému riešeniu, vyhnúť sa vykorisťovaniu, hľadať spoločný záujem a vyhnúť sa závislosti slabšej strany v spore.

„**Transformačný príbeh**“ hovorí, že mediácia je jedinečná metóda, pretože prostredníctvom transformácie konfliktu umožňuje, aby sporiace sa strany zmenili (transformovali) seba aj spoločnosť. Konflikt im umožňuje vidieť a redefinovať situáciu iným spôsobom než v minulosti. Tým, že sa strany ponoria do hľadania možných riešení konfliktu, obohacujú seba i svoje okolie. Riešenie ich vedie k zamýšľaniu sa a možno i k zmene spoločnosti. Možno plne nevyriešia konflikt, ale z tejto situácie vyjdú posilnení („empowered“) a v budúcich problémoch sa môžu pohybovať istejšie aj vďaka tomuto skúsenostnému obohateniu.

K trom príbehom pridávajú i „príbeh“ – akoby z iného súdka- „**príbeh utláčania**“ (oppression story). Tento „príbeh“ nepovažuje mediáciu za niečo pozitívne. Hovorí, že mediácia môže byť nebezpečná a zavádzajúca. Silnejšia strana v spore môže zneužiť mediáciu na to, aby upevnila svoju prevahu, mediácia môže byť manipuláciou. Keďže sa vychádza zo záujmu strán a nie nevyhnutne z verejného záujmu, výsledky mediácie môžu vyostriť existujúce triedne rozdiely a ešte viac posilniť silnejšieho.

Ako vidieť prístupy v riešení konfliktov nemusia všetci vnímať len pozitívne, nie všetci sa zhodnú, čo sa vlastne má v spoločnosti dosiahnuť alternatívnymi prístupmi k riešeniu konfliktov.

To, že v praxi majú jednotlivé prístupy práce s konfliktmi komplexnú a hybridnú povahu, zároveň potvrdzuje aj koncept budovania mieru, ktorý našiel svoje uplatnenie v mnohých postkonfliktných krajinách vo svete. Bližšie sa mu venujeme v nasledujúcej podkapitole.

Bibliografia

- Bush, R. A. B. – Folger, J. P. (1994): *The Promise of Mediation: Responding to Conflict Through Empowerment and Recognition*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Fisher, R. – Ury, W. L. – Patton, B. (1991): *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. New York: Penguin Books.
- Galtung, J. (1996): *Peace By Peaceful Means*. London: Sage Publications.
- Kanisin, G. (2003): *Consilience of Knowledge for Sustained Positive Peace: A Response to the Articles by Cordula Reimann and Hugh Miall*. In: M. Fischer – N. Ropers: *The Berghof Handbook in Conflict Transformation*. [Online] Dostupné na: http://www.berghoffoundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Handbook/Articles/kanisin_handbook_resp.pdf
- Miall, H. (2004): *Conflict Transformation: A Multi-dimensional Task*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
- Mitchell, Ch. r. (2002): *Beyond Resolution. What Does Conflict Transformation Actually Transform?*. *Peace and Conflict Studies*, Vol. 9, No. 1 (May 2002), s. 1–23.
- Mitchell, Ch. r. (2005): *Conflict, Social Change and Conflict Resolution. An Enquiry*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management – Berghof Handbook Dialogue No. 5. [Online] Dostupné na: <http://www.berghof-foundation.org/en/publikationen/category/handbook-1/> [Cit. 28 Január 2016].
- Moore, Ch. W. (2003): *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. Jossey-Bass: 3rd Edition. Revised Edition.
- Reimann, R. (2004): *Assesing the State-of-the-art in Conflict Transformation: Reflections from a Theoretical Perspective*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.

2f Budovanie mieru (peacebuilding) v rozvojovom svete

Katarína Bajžíková

„Teoreticky – povojnová transformácia predstavuje výnimočné okno možností vybudovať zlyhávajúce štátne inštitúcie a spoločnosť a zabrániť tak opakovaniu chýb z minulosti. V praxi – vybudovanie spoločností a štátov v povojnových krajinách vytvára oveľa viac problematických otázok ako odpovedí.“

(Sessay, Ukeje, Gbla, Ismail 2009, s. 2)

Budovanie mieru (peacebuilding) je jedným z **pilierov mierových operácií**. Je súčasťou tzv. mierového slovníka spolu s ďalšími pojmami, ako sú preventívna diplomacia (preventive diplomacy), udržovanie pokoja (peacekeeping), mierotvorstvo (peacemaking), vynútenie mieru (peace enforcement)¹⁸. Patrí medzi pojmy, ktoré treba vnímať minimálne v dvoch rovinách v súlade s vývojom v mierovej oblasti, ktorý je neustále konfrontovaný so skúsenosťami z praxe. V **užšom ponímaní** sa vzťahuje na **postkonfliktnú fázu rekonštrukcie a zmierenia**, v **širšom slova zmysle** zahŕňa aj **kroky smerujúce k prevencii konfliktu** bez ohľadu na fázu konfliktu.

Keďže v tejto oblasti pôsobí širší okruh aktérov (medzinárodné organizácie, regionálne združenia, jednotlivé štáty, mimovládne organizácie, odborníci z praxe a výskumníci, miestne komunity), používaná terminológia môže závisieť aj od rôznorodosti hráčov na mierovej šachovnici. Na lepšie dokreslenie uvádzam niekoľko definícií.

System OSN

Prvým krokom z hľadiska konceptualizácie budovania mieru bola správa vtedajšieho *generálneho tajomníka OSN Butrus Butrus – Ghálí – Agenda pre mier z roku 1992*. Správa uvádza nasledujúci postup pri riešení konfliktov. Preventívna diplomacia sa má snažiť vyriešiť spory ešte pred tým, ako prepuknú do otvoreného násillia. V prípade neúspechu prvej fázy prepuknutý konflikt by mal byť zastavený pomocou prostriedkov peacemaking a peacekeeping a mal by sa udržať nastolený mier. Po úspešnom nastolení mieru nasleduje fáza postkonfliktného peacebuildingu, ktorého hlavnou úlohou je zabrániť znovu obnoveniu násillia. Konkrétne je v správe definovaný ako „*aktivita vedúca k identifikácii a podpore štruktúr, smerujúcich k posilneniu a konsolidovaniu mieru za účelom vyhnutia sa konfliktu*“ (Agenda pre mier, 1992, ods. 21). Medzi postkonfliktnými aktivitami správa uvádza odzbrojenie bývalých bojujúcich strán a nastolenie poriadku, zber a možné zničenie zbraní, repatriáciu utečencov, pomoc pri výcviku bezpečnostného personálu, monitorovanie volieb, zvýšenie úsillia s cieľom ochraňovať ľudské práva, reformovať a posilniť vládne inštitúcie a podporovať formálne a neformálne procesy politickej participácie.

Tento koncept rozvíjali jeho nasledovníci, čo potvrdzujú aj slová ďalšieho generálneho tajomníka OSN *Kofliho Annana* (1997, s. 660), ktorý hovorí o peacebuildingu ako o „*súbore súbežných a integrovaných aktivít, ktoré sa začnú po skončení ozbrojeného konfliktu a ktorých cieľom*

18 Časť mierovej abecedy uvádzame i v Slovníku základných pojmov na konci 5. kapitoly.

je konsolidovať mier a predchádzať regresii ozbrojeného násillia;... kľúčovou súčasťou týchto aktivít je demobilizácia a demilitarizácia, inštitucionálne reformy, transformácia právneho, policajného a súdneho systému, monitorovanie dodržiavania ľudských práv, volebné reformy a podpora sociálneho a ekonomického rozvoja“.

Dôležitosť agendy budovania mieru bola potvrdená aj prijatím návrhu generálneho tajomníka OSN K. Annana na vytvorenie *Komisie pre budovanie mieru*, jej *Podporného úradu* a *Fondu* v roku 2005 na Svetovom samite OSN¹⁹. Jedným z významných katalyzátorov tejto zmeny bola aj tzv. *Brahimho správa* z roku 2000 o reforme peacekeepingových operácií OSN smerom ku komplexnejším integrovaným misiám, ktoré by išli nad rámec chápania mieru ako absencie vojny.

Prípád Africkej únie (AÚ) a Nového Partnerstvo pre Rozvoj Afriky (NEPAD)

V podmienkach afrického kontinentu na celosvetovú diskusiu o budovaní mieru nadviazali dve celokontinentálne inštitúcie: NEPAD a AÚ prostredníctvom *Rámca postkonfliktnej rekonštrukcie (2005)* a o rok neskôr v rámci AÚ prijatím *Politiky pre postkonfliktnú rekonštrukciu a rozvoj*. Pričom druhý v poradí spomínaný dokument definoval úlohu AÚ v hľadaní spôsobov, ako prelomiť cyklus opakujúceho sa násillia, ako čeliť príčinám konfliktov, ako podporiť rýchlu identifikáciu a implementáciu rekonštrukčných aktivít a ako zabezpečovať komplementaritu a koordináciu medzi jednotlivými aktérmi. Pri zdôraznení princípov afrického vlastníctva a budovania kapacít za účelom udržateľnosti nastolených procesov. Na adresu svojho príspevku do budovania mieru AÚ spresňuje, že by malo ísť o „*súbor opatrení, ktoré by mali odpovedať na potreby postkonfliktných krajín, vrátane potrieb dotknutého obyvateľstva, zabrániť eskalácii nepokojov, vyhnúť sa obnoveniu násillia, zaoberať sa príčinami konfliktu a konsolidovať udržateľný mier.*“ (PCRD 2006, s. 3 – 4)

Špecifiká na úrovni vybraných štátov

Povojnová rekonštrukcia a budovanie mieru sa ako inštitucionalizovaný prístup riešenia konfliktov v medzinárodných vzťahoch objavuje po druhej svetovej vojne v súvislosti s obnovou Japonska a Nemecka. V obidvoch prípadoch sa však skôr používal termín *nation-building/state-building* (budovanie národa a štátu²⁰), čiže „*použitie ozbrojených síl po skončení konfliktu v snahe podporiť trvalý prechod k demokracii, ktorého prvotným cieľom nie je ekonomická rekonštrukcia, ale predovšetkým politická transformácia*“ (Dobbins 2003, s. 17, 23). Ide o činnosť medzinárodných ozbrojených síl za účelom nastolenia nového politického zriadenia v krajine. Z časového hľadiska predstavuje krátke obdobie a tematicky úzku oblasť. Počas obdobia studenej vojny dostalo spomínané pomenovanie budovania národa/štátu ideologický podtext, ktorý sa začiatkom 90. rokov 20. storočia čiastočne odstránil. No zamieňanie pojmov budovania národa/štátu a budovania mieru ostáva stále kontroverzné z viacerých dôvodov. Samotné *budovanie národa* zvonka je v protiklade s tým, čo znamená národ a ako vzniká. História pozná veľa príkladov, keď boli tieto procesy sprevádzané ozbrojeným násillím. Čiže označenie tohto pojmu za synonymum budovania mieru je z tohto hľadiska veľmi nepresné. Newman (2009, s. 29 – 30) uvádza, že viac je na mieste pomenovanie *budovanie štátu*, ktorého cieľom je *obnova/vybudovanie vládnych inštitúcií, zabezpečovanie služieb, kontrola územia a hraníc*. Tu sa však ponúka otázka,

19 Bližšie: United Nations Peacebuilding Fund, 2009.

20 V anglo-americkéj terminológii nie je chápanie národa a štátu tak striktné odlišné ako v európskom kontexte.

o akú alebo čiu víziu štátu ide. Máme na mysli západnú formu štátu čerpajúcu z liberálnych hodnôt? A preto i budovanie mieru v tejto línii má slúžiť zadržaniu konfliktov a vybudovaniu silných štátov podobných prozápadným inštitúciám. Rozšíriť „rodinu“ podobne zmýšľajúcich a určitým spôsobom „civilizovať“ dysfunkčné krajiny tretieho sveta.

Liberálne budovanie mieru z hľadiska akademickej obce

Vychádza z dvoch prúdov: 1. wilsonizmu; 2. mocenského neoliberalizmu. Wilsonovský liberálny model je postavený na šírení demokracie a trhovej ekonomiky ako prostriedkov, ktoré prispievajú k mieru a stabilite štátov, ako aj mierových vzťahov medzi nimi. Predpokladá, že konsolidované trhové demokracie sú najstabilnejšie a najbezpečnejšie formy zriadenia. Rozpútanie násilia v nich je ťažšie, pretože lídri v nich nemajú neobmedzenú moc, sú kontrolovaní ďalšími zložkami moci a rovnako ich ekonomická previazanosť im komplikuje vstúpiť do vojnového stavu. Preto je úplne prirodzené šírenie a prijímanie tohto modelu ostatnými štátmi sveta s cieľom zabezpečiť udržateľný mier. Obzvlášť tými, ktoré majú skúsenosť s občianskymi vojnami či inými prejavmi násilia. *Pokiaľ ide o druhý prúd – na úrovni politického a ekonomického liberalizmu zastáva rovnaké východiská, no skôr chráni záujmy veľkých globálnych hráčov ako obyvateľstva po-stihnutého násilným konfliktom.* Slúži na vyrovnávanie sa s negatívnymi javmi, ktorým globálni hráči čelia v rôznych častiach sveta pri presadzovaní mocenských záujmov. (Newan, Paris, Richmond 2009, s. 49)

Galtung a jeho poňatie budovania mieru

„V pôvodnom koncepte Johana Galtunga je budovanie mieru jedným z troch pilierov mierových aktivít (spolu s mierotvorstvom a udržiavaním pokoja). Budovanie mieru smeruje ku kľúčovým príčinám konfliktu (Galtung, 1969). Niektorí ho spájajú s fázou „postkonfliktnej rekonštrukcie“. Práca s kľúčovými príčinami konfliktu však môže prebiehať v ktorejkoľvek fáze konfliktu.“ (Mihálik, Ondrušek 2009, s. 66)

Podľa neho cieľom povojnovej obnovy nie je budovanie mieru, ale pozitívneho mieru, keď v spoločnosti dochádza k spravodlivému prerozdeleniu zdrojov, k pomerne vysokému stupňu spolupráce medzi jednotlivými aktérmi a k absencii štrukturálneho, resp. inštitucionálneho a kultúrneho násilia. Negatívny mier predstavuje pre Galtunga situáciu, keď síce v spoločnosti neprebíha priame ozbrojené násilie, ale samotná spoločnosť trpí politickými represiami a ekonomickým vykorisťovaním nastavenými zo strany mocenskej štruktúry v konkrétnom štáte. Respektíve sa snaží tento systém ospravedlniť a zdôvodniť, často aj s odvolaním na tradície či miestnu kultúru.

Samotnú fázu negatívneho mieru by mohlo predstavovať užšie chápanie budovania mieru, ktoré som spomínala v úvode podkapitoly. Keď sa v krajine postihnutej konfliktom podarí ukončiť otvorené násilie, prijať prvotné opatrenia zabráňujúce jeho opätovnému návratu a položiť základy na ďalší rozvoj spoločnosti. Spravidla je pre toto obdobie charakteristické dohodnutie prímeria, resp. podpísanie mierovej dohody, prítomnosť cudzích mierových ozbrojených síl v krajine. Po nej by mala nasledovať fáza zmierenia, sociálneho a ekonomického rozvoja a politickej participácie celého obyvateľstva krajiny na jej transformácii. Čiže by sa konfliktom postihnutá spoločnosť mala dostať k hodnotám pozitívneho mieru²¹.

21 Spracované, ako aj ďalšie časti tejto podkapitoly na základe Bajzíkovej, K. (2009): *Bezpečnostné výzvy západnej Afriky v kontexte postkonfliktnej rekonštrukcie v Libérii*. Dizertačná práca. FPPVaMV UMB Banská Bystrica.

Budovanie mieru zdola

Hoci budovanie mieru býva spájané s činnosťou medzinárodného spoločenstva, resp. mierovými aktivitami externých hráčov, prax mierotvorcov a vedcov poukázala na limity vonkajšieho zásahu. Adam Curle (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2008, s. 218) uznáva dôležitú úlohu OSN v tomto procese, ktorá by mala intenzívne komunikovať s mimovládny sektorom v konfliktných oblastiach. Ďalší vedec – praktik v tejto oblasti John Paul Lederach (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2008, s. 219) hovorí o „domorodom posilnení“. *Budovanie mieru zdola* (prostredníctvom komunit, ktoré sa nachádzajú v konflikte) by malo byť spojené s myšlienkou *oslobodenia týchto komunit od útlaku a biedy násillia v projekte, ktorého hlavným cieľom by bolo vybudovanie kultúry a štruktúr mieru* (v zmysle Galtungovho pozitívneho mieru).

Obsah a fázy budovania mieru

Aj z tohto krátkeho prehľadu definícií budovania mieru vyplýva, že nejde o jednoznačnú záležitosť. Každou ďalšou skúsenosťou v praxi a jej zhodnotením sa mierotvorské odvetvie posúva, rozvetvuje, komplikuje, vyjasňuje. Ak je budovanie mieru stále vágne, poďme sa pozrieť, čo je vlastne jeho obsahom a ako ho vnímať v čase.

Hoci ani v obsahu agendy budovania mieru neexistuje zhoda, zvyčajne ide o nasledujúce tematické piliere: mier a bezpečnosť, sociálno-ekonomický rozvoj, humanitárna pomoc, ľudské práva, spravodlivosť a zmierenie, politická participácia, správa a demokratizácia, obnova infraštruktúry, rodová rovnosť. Niektoré obsahové agendy zahŕňajú aj manažment a koordináciu ako špecifický bod.

Ako príklad môže poslúžiť obsahové zameranie základných pilierov postkonfliktnej rekonštrukcie, ktoré uvádzajú Hamre a Sullivan (2002, s. 91 – 92):

1. Bezpečnosť. Kľúčovým pilierom postkonfliktnej rekonštrukcie je zaistenie bezpečnosti, predovšetkým obyvateľstva a jednotlivcov, vytvorenie prostredia bez vnútorných a vonkajších neistôt, rozvoj legitímnych a stabilných bezpečnostných inštitúcií a obnovenie územnej integrity postkonfliktného štátu. Zaistenie bezpečnosti je nevyhnutnou podmienkou na úspech v ďalších oblastiach postkonfliktnej obnovy.
2. Spravodlivosť a zmierenie. Dlhodobo úspešná postkonfliktná rekonštrukcia predpokladá vytvorenie neustranného právneho systému a vyrovnanie sa s bolestnou minulosťou (napríklad: etnické čistky, nútené presídľovanie obyvateľstva, vojnové sexuálne zločiny...). Vytvorenie efektívneho vynútenia práva, právneho systému rešpektujúceho ľudské práva a mechanizmov pre formálne a neformálne riešenie konfliktov znižuje pravdepodobnosť obnovenia násilných konfliktov a pôsobí ako nástroj na odstrašenie pre budúce páchanie podobných zločinov. Dôležitou súčasťou tejto fázy sú aj snahy o zmierenie bývalých bojovníkov, obetí a páchatelov.
3. Sociálny a ekonomický blahobyt. Zaistenie bezpečnosti a vytvorenie funkčného právneho systému musia byť sprevádzané sociálnymi a ekonomickými opatreniami. Postkonfliktná spoločnosť musí získať mimoriadnu pomoc, musia byť obnovené základné služby obyvateľstvu, položené základy na fungujúci ekonomický systém a otvorené programy rozvoja miestnych komunit, regiónov a štátov. Ekonomická a sociálna obnova má chrániť obyvateľstvo pred chudobou, epidémiami a nedostatkom. Po stabilizovaní situácie pomocou humanitárnej pomoci sa pozornosť sústreďuje na dlhodobý

sociálny a ekonomický rozvoj. Jeho zabezpečenie stabilizuje spoločnosť a podporuje zmierenie medzi jednotlivými spoločenskými skupinami. Obzvlášť citlivou otázkou je odškodňovanie obetí konfliktov. Spravodlivá materiálna pomoc je podľa niektorých afrických odborníkov účinnejšia ako samotná činnosť zmierovacích komisií. Môže zabrániť, aby sa pri ďalšom ozbrojenom násilí nestali z bývalých obetí konfliktu jeho protagonisti²².

4. Vládnutie a politická participácia. V neposlednej miere si úspešná obnova krajiny vyžaduje aj premenu politickej architektúry a vytvorenie legitímnych, demokratických a účinných politických a správnych inštitúcií, ich stabilizáciu, vytvorenie podmienok zaisťujúcich rôznym skupinám možnosť účasti na politických procesoch, na tvorbe vlády a miestnej samosprávy (predovšetkým prostredníctvom volieb). Politické inštitúcie sú zdrojom tvorby pravidiel a noriem, sú centrom politického rozhodovania a majú zaručiť účasť všetkých skupín obyvateľstva na tomto rozhodovaní.

Na úspešnosť/neúspešnosť realizácie postkonfliktných agiend budovania mieru má vplyv viacero faktorov, niektoré z nich uvádza aj Š. Waisová (2005, s. 114 – 115):

- predchádzajúca skúsenosť s demokraciou
- záujem a rozsah úsilia vonkajšej autority. Viacero výskumov v tejto oblasti potvrdilo, že úspešná postkonfliktná rekonštrukcia si vyžaduje prítomnosť vonkajšej autority na konfliktnom území najmenej počas obdobia desiatich rokov.
- zaangažovanie susedných krajín alebo štátov celého regiónu do postkonfliktných rokovaní a rekonštrukcie. Výhodou regionálneho prístupu je, že rozmiestňovanie pozorovateľov aj mierotvorných síl spomedzi susedných štátov a regiónu je pružnejšie ako nasadenie mierotvorných jednotiek OSN a pre znepriatelené strany aj prijateľnejším riešením, keďže vojaci pochádzajú z geograficky a kultúrne bližšieho prostredia. Mnohé regionálne iniciatívy, najmä v rozvojovom svete, však trpia nedostatkom finančných prostriedkov alebo ľudských či materiálnych kapacít a nedokážu efektívne plniť ambiciózne ciele, napríklad africký kontinent (akcie AÚ, ECOWAS).
- zdôraznenie zodpovednosti bojujúcich strán za závažné porušenia ľudských práv a základných noriem humanitárneho práva a následné potrestanie vinníkov.
- rýchly politický prechod a prenesenie politickej moci na legitímne zvolených lokálnych vodcov.

Okrem vplyvu spomínaných faktorov je proces obnovy krajiny špecifický, pretože závisí od konkrétnych historických aspektov jednotlivých konfliktov, politicko-geografickej charakteristiky danej krajiny, jej prístupu k zdrojom a či ide o geopoliticky dôležitú oblasť, ktorá priťahuje pozornosť medzinárodného spoločenstva. No žiadna postkonfliktná rekonštrukcia krajiny nemôže byť úspešná bez záujmu a snahy domácej spoločnosti nastoliť v rekonštruovanej spoločnosti udržateľný mier.

Pokiaľ ide o fázovanie procesov budovania mieru, dochádza k vzácnnej zhode medzi viacerými aktérmi o počte fáz. Konkrétne tento proces rozdeľujú do troch fáz. Jedinečnosť príspevku

²² Vychádzajúc zo skúseností z afrických konfliktov, mnohokrát je aktívna účasť v otvorenom ozbrojenom násilí materiálne výhodnejšia, keďže so zbraňou v ruke si rebeli alebo iní ozbrojenci môžu zabezpečiť svoje materiálne potreby od civilného obyvateľstva. Po vyčerpaní vlastných zásob krajiny sú prví, ktorí sa môžu dostať k medzinárodnej humanitárnej pomoci.

ostáva zachovaná odlišným pomenovaním fáz. Napríklad C. De Conning (2008, s. 88) hovorí o stabilizačnej, tranzičnej a konsolidačnej fáze, rovnako sa odvoláva na pojmový aparát použitý v dokumente Asociácie americkej armády (AUSA) a Centra pre strategické a medzinárodné štúdie (CSIS), kde sú jednotlivé fázy identifikované nasledujúco: počiatočná odpoveď, transformácia a podporná udržateľnosť. Prípadne (Barnett – Hunjoon – O'Donnell – Sitea, 2007, s. 49) možno hovoriť o fáze budovania stability, obnovy štátnych inštitúcií a riešenia socioekonomických dimenzií konfliktu, čo spomínaný kolektív autorov prirovnáva k fázam bývalého tajomníka OSN K. Annana: skorá a strednodobá obnova a tranzícia k fáze rozvoju (Explanatory Note of the Secretary-General, 2005). V nasledujúcom príklade použijeme periodizáciu, ktorá je uvádzaná v Africkom rámci pre agendu postkonfliktnej rekonštrukcie (African Post-Conflict Policy Framework, 2005) z dielne NEPAD nasledovne: **fáza pohotovosti, tranzície a rozvoja.**

Príklad: 3- fázová periodizácia postkonfliktnej rekonštrukcie NEPAD

V prvej fáze sa rekonštrukčný proces zameriava na vytvorenie bezpečného prostredia a humanitárnu obnovu. Pričom miera externých aktérov je v tejto fáze masívna. Predovšetkým v podobe vojenských mierových síl a humanitárnych pracovníkov a programov. Podľa materiálov NEPAD táto fáza väčšinou trvá 90 dní až jeden rok (African Post-Conflict Policy Framework, 2005, s. 7).

Počas druhej fázy je posilňovaná legitimita a kapacity rekonštruovaných spoločností. Predstavuje obnovu základných sociálnych služieb, ekonomiky, súdneho systému, vytvorenie mechanizmu vládnutia a uzmierenia spoločnosti. Toto obdobie sa vo väčšine prípadov stotožňuje s pôsobením prechodnej vlády, vymenovanej do funkcie na jeden až tri roky, s cieľom pripraviť čo najvhodnejšie podmienky na uskutočnenie volieb, z ktorých by mala vzniknúť prvá postkonfliktná legitímna a suverénna vláda. V rámci tejto fázy by malo postupne dochádzať k užšej spolupráci medzi miestnymi a externými aktérmi a k zvyšovaniu zodpovednosti za rekonštrukčné programy lokálnymi inštitúciami. Čo priamo predpokladá programy zamerané na budovanie miestnych kapacít, ktoré by boli schopné efektívne využiť zdroje určené na proces obnovy.

Cieľom tretej fázy je udržať dosiahnuté výsledky predchádzajúcich fáz. Úlohou externých aktérov je podporovať miestne iniciatívy obnovy a rozvoja, poskytnúť potrebnú predovšetkým technickú pomoc. Pričom počet príslušníkov mierovej misie sa má v začiatkoch tejto fázy výrazne znížiť a následne stiahnuť. Podľa spomínaného dokumentu NEPAD (African Post-Conflict Policy Framework, 2005, s. 9) ide o časový úsek štyroch až desiatich rokov. Stratégie a programy v rámci tejto fázy sa snažia nasmerovať krajinu k trvalo udržateľnej bezpečnosti a rozvoju.

Hoci opísané fázy môžu pôsobiť ako lineárne procesy s jasne definovanými časovými a obsahovými ohraničeniami, v praxi sa prekrývajú a jednotlivé programy spustené počas jednej fázy pokračujú i v nasledujúcich fázach. Takisto sa ich forma a trvanie môže líšiť aj v závislosti od konkrétnych krajín a od ich špecifik. Prípadne zanedbanie niektorej agendy v prvých fázach, môže spôsobiť jej presunutie do nasledujúcich, a teda môžeme hovoriť o jednotlivých podfázach v rámci spomínaných fáz.

Kritika

Koncept budovania mieru čelí i kritickým hlasom, vďaka ktorým sa neustále posúva. Hlavná os kritiky sa sústreďuje okolo týchto bodov: časový rámec, inštitucionálny prístup/budova-

nie kapacít, obsahová agenda a hodnotová orientácia konceptu. Hlavnou niťou tejto kritiky je snaha externých hráčov vytvoriť univerzálny a časovo veľmi efektívny systém ukončenia násilia, zdôrazňujúci inštitucionálny prístup budovania štátu.

Nie vždy sa však prihliada na dostatočný čas, ktorý je nevyhnutný na taký komplexný jav, ako je zmierenie, vybudovanie novej povojnovej spoločnosti. J. P. Lederach hovorí o dekáde (Lederach, 1997), ktorá je potrebná na transformáciu spoločnosti, na ktorej treba ďalej pracovať niekoľko generácií. Načasovanie mechanizmov spravodlivosti a zmierovania je veľmi špecifické a v niektorých prípadoch aj jeho odklad a iniciovanie po určitom stabilizačnom období plní svoju funkciu. Ako napríklad prípad súdneho procesu s Charlesom Taylorom, ktorý získal v roku 2003 exil v Nigérii a až na základe žiadosti riadne zvolenej národnej vlády bol vydaný pred Špeciálny súd Sierra Leone v Haagu.

Začať ambicióznymi ekonomickými a politickými reformami, ktoré samy môžu spôsobiť turbulentnú situáciu v krajinách so slabo fungujúcimi inštitúciami, nie je tá najbezpečnejšia cesta. Nehovoriac o tom, že krajina, ktorá sa spamätáva z násilného konfliktu, musí vytvoriť dostatočné kapacity, aby mohla poskytnutú podporu aj náležite využiť. Paradoxne, najviac pozornosti a z toho vyplývajúcej aj finančnej či materiálnej podpory získava krajina v prvej fáze budovania mieru po ukončení konfliktu a podpísaní mierovej dohody či prímeria. O. Ismail (2008, s. 21) tento spôsob prístupu medzinárodného spoločenstva prirovnal k pohotovostnému hasičskému zásahu, ktorý sa hneď po uhasení požiaru presúva k ďalším ohniskám vojnového násilia. V tejto súvislosti R. Paris (2004, s.7) hovorí o peacebuildingovej stratégii Inštitucionalizácia pred Liberalizáciou, ktorá sa má začať pred zavádzaním spomínaných reforiem, vybudovaním siete domácich inštitúcií, schopných viesť tieto zmeny, no sériou postupných krokov, nie „šokovou terapiou“.

Tím autorov, ktorý skúma skúsenosti Libérie a Sierra Leone s vyrovnaním sa konfliktnej minulosti (Sessay, Ukeje, Gbla, Ismail 2009, s. 12 – 18) pridáva svoje kritické pozorovania. Po prvé, nedostatok koordinácie medzi hlavnými aktérmi, ktorí často presadzujú rôzne, dokonca i protichodné záujmy. Po druhé, videnie povojnovej rekonštrukcie ako udalosti s kontrolným zoznamom úloh, počas ktorej sa „opravia“ inštitúcie a procesy v krajine v rámci 2- až 5-ročného plánu. Po tretie, preceňovanie prístupu mieru za každú cenu. Tu majú autori na mysli podpisy mierových zmlúv, prímerí, moc deliacich dohôd (power sharing agreements) medzi bojujúcimi stranami, ktoré sú síce potrebné na naštartovanie povojnovej obnovy, nie sú však všeliakom. V neposlednom rade dôraz na mierové dohody znamená, že lídri bojujúcich strán v konflikte sa stávajú stálymi hrdinami alebo mierovými celebritami z večera na ráno.

Zo stručného pokusu o zmapovanie nedostatkov súčasného konceptu postkonfliktnej rekonštrukcie a budovania mieru vyplýva, že donorská komunita sa z rôznych dôvodov snaží spolu s poskytovanou pomocou šíriť aj prozápadné hodnotové rámce. Pričom jej priority sú preferované na úkor lokálnych potrieb. S čím súvisí aj opomínanie dôležitosti budovania spoločnosti zdola nahor. Momentálne dominujúcim procesom je budovanie štátnych inštitúcií (state building), resp. obnova funkcií tzv. slabých afrických štátov, ktoré v očiach bežného obyvateľstva neznamenajú záruku bezpečnosti ani ochrany. V prípade potreby, ohrozenia ich záujmov sa obyvatelia neobracajú na štátne inštitúcie so sídlom v hlavnom meste, ale snažia sa danú situáciu riešiť na komunitnej úrovni. Z tohto hľadiska je nutné aktívne pôsobiť práve na tejto úrovni, či už pri obnove infraštruktúry, zmierovania, alebo pri budovaní „novej spoločnosti“.

Vzdelávaním, osvetou a aktívnou prácou s obyvateľstvom dosiahnuť jeho samostatnosť a seba-dôveru, aby bolo schopné aktívne sa podieľať na rekonštrukcii vlastnej krajiny. V súčasnosti proces rekonštrukcie a budovania mieru pripomína skôr reklamné slogany vychvaľujúce produkty demokracie, vlády zákona či dobrej správy, bez možnosti si ich kúpiť na miestnom trhu.

Aj napriek kritickým hodnoteniam do procesu budovania mieru sa popri liberálnych hodnotách pomaly alebo s rôznym úspechom začleňujú aj rôzne formy lokálnych tradičných mechanizmov, resp. vznikajú nové – tzv. hybridné formy kombinujúce prvky z miestneho a z medzinárodného prostredia. Ako príklad môžu poslúžiť komisie pravdy a zmierenia (TRC), ktorých za posledné dve dekády bolo viac ako 25, z toho najmenej sedem na africkom kontinente. Tie nielenže pomáhajú rekonštruovať pravdu a uľahčiť zmierenie, zároveň môžu prispievať k budovaniu národa a mieru. Hybridným a tradičným mechanizmom zmierenia sa bližšie venujeme práve v nasledujúcej podkapitole.

Bibliografia

- African Post-Conflict Reconstruction Policy Framework. (2005). NEPAD. 2005. 37 s.
- Agenda pre mier. (1992). [Online] Dostupné na: <http://www.un.org/docs/SG/agpeace.html> [Cit. 12 Január 2008].
- Annan, K. (1997): UN Secretary-General's reform announcement: Part II measures and proposals. 1997.
Zdroj: Waisová, Š. 2007: Postkonfliktní obnova IN Lupták, L. (2007): Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2006/2007. Bratislava: Ministerstvo obrany.
- Bajzíkova, K. (2009): Bezpečnostné výzvy západnej Afriky v kontexte post-konfliktnej rekonštrukcie v Libérii. Dizertačná práca. Banská Bystrica: FPVaMV UMB.
- Barnett, M. – Hunjoon, K. – O'Donnell, M. – Sitea, L. (2007): Peacebuilding: What Is in a Name? IN: Global Governance 13/ 2007. s. 35 – 58.
- de Coning, C. (2008): The Coherence Dilemma in Peacebuilding and Post-Conflict IN: African Journal on Conflict Resolution Vol. 8, No. 3/ 2008, s. 85 – 109.
- Dobbins, J. (2003): Nation-Building. The Inescapable Responsibility of the World's Only Superpower. [Online] Dostupné na: <http://www.rand.org/publications/randreview/issues/summer2003/rr.summer2003.pdf> [Cit. 6 Júl 2009].
- Explanatory Note of the Secretary-General. (2005). [Online] Dostupné na: http://www.peacewomen.org/un/September_Summit/SGPBC05.pdf [Cit. 26 Apríl 2009].
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. Journal of Peace Research, s.167 – 191.
- Hamre, J. J. – Sullivan, G. r. (2002): Toward Postconflict Reconstruction. [Online] Dostupné na: <http://www.twq.com/02autumn/hamre.pdf> [Cit. 12 Január 2008].
- Lederach, J. P. (1997): Building peace. Sustainable Reconciliation in Divided Societies. Washington: USIP.
- Mihálik, J. a Ondrušek, D. (2009): Peacework. Práca pre mier. Bratislava, PDCS.
- NEPAD : African Post-Conflict Reconstruction Policy Framework. [Online] Dostupné na: <https://www.issafrica.org/uploads/PCRPOLJUN05.PDF> [Cit. 19 Február 2016].
- Newman, E., Paris, R., Richmond O.P. ed. (2009): New Perspectives on Liberal Peacebuilding. New York: United Nations University.
- Paris, R. (2004): At War's End. Building Peace After Civil Conflict. Cambridge: Cambridge University Press.
- PCRD: AU Policy on Post-Conflict Reconstruction and Development. [Online] Dostupné na: <http://www.peaceau.org/uploads/pcrd-policy-framwovork-eng.pdf> [Cit. 19 Február 2016].
- Ramsbotham, O. – Woodhouse, T. – Miall, H. (2008): Contemporary Conflict Resolution. Malden: Polity Press.
- Sessay, A. – Ukeje, Ch. – Gbla, O. – Ismail, O. (2009): Post-war Regimes and State Reconstruction in Liberia and Sierra Leone. Dakar: CODESRIA.
- United Nations Peacebuilding Fund. (2009). [Online] Dostupné na: <http://www.unpbf.org/index.shtml> [Cit. 12 Apríl 2009].
- Waisová, Š. (2005): Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. Praha: Portál.

2g Tradičné mechanizmy zmierenia

Katarína Bajžíková

„Ak nevieš, kam kráčaš, obzri sa, aby si vedel, odkiaľ prichádzaš.“

(senegalské príslovie, Cabakulu 2008, s. 521)

„Ten, kto prináša orech kola, prináša život.“

(libérijské príslovie, Pajibo 2008, s. 16)

Tradičné mechanizmy zmierovania nemusia byť len alternatívou k západným súdnym procesom, zdôrazňujúce potrestanie vinníkov v systéme chápania tzv. odvetnej spravodlivosti (retributive justice), ale aj žiadaným a potrebným doplnkom. Obzvlášť v prípade, keď miestny a medzinárodný systém moderného práva nemá dostatočnú kapacitu vyrovnáť sa s veľkým počtom páchatelov zločinov v adekvátnom časovom horizonte (príklad vytvorenia GACACA súdov v Rwande).

Potreba existencie jasného inštitucionálneho rámca pre obnovu krajiny, ktorá si prešla konfliktom, je veľmi dôležitá. Ide o veľmi komplexný systém stratégií a jednotlivých krokov, zasahujúcich široký okruh oblastí, ktorý sme spomínali bližšie v podkapitole 2f. Bolo by však chybou ostať iba na národnej úrovni v rovine stratégií, dokumentov a formálnych inštitúcií bez úprimnej snahy pretaviť dokumenty do praxe a aj na lokálnej úrovni. Predpokladom na úspešnú postkonfliktnú rekonštrukciu je zmierenie a uzdravenie vzťahov v spoločnosti, ktorá bola konfliktom vytrhnutá zo svojho prirodzeného vývoja.

Práve zmierenie na úrovni obyvateľov danej krajiny, ktorá bola svedkom občianskeho, medzištátneho či medzinárodného konfliktu, je náročné uskutočniť podľa unifikovaného vzoru. Zmierovacie mechanizmy by mali byť pre miestnych obyvateľov zrozumiteľné a lokálne ukotvené. Obzvlášť, keď nimi miestni obyvatelia disponujú, keďže konflikt je prirodzenou súčasťou fungovania ľudskej spoločnosti. V niektorých prípadoch sa prvky tradičných foriem zmierenia stali inšpiráciou pre koncepty využívané aj v rámci medzinárodného konceptu budovania mieru, ako je to v prípade Komisií pravdy a zmierenia (Truth and Reconciliation Commissions – TRC), či boli vzorom pre modernú formu staronových inštitúcií ako napríklad už spomínané súdy GACACA. V odbornej literatúre sa označujú aj pojmom tzv. hybridné alebo ad hoc tribunály.

V nasledujúcej časti podkapitoly by som rada ilustrovala skúsenosti z africkej praxe na konkrétnych prípadoch použitia tradičných konceptov zmierenia v Libérii, Mozambiku a v Rwande.

Libéria

Pokiaľ ide o tradičné mechanizmy urovnávania sporov na území Libérie, patria medzi ne napríklad: palava hut (tzv. okrúhly stôl), sharing the kola nut (poskytnutie odškodného, náhrada škody) a sassywood (tzv. boží súd).

Palava hut je proces urovnávania majetkových, manželských, pozemkových sporov. Niekedy je tento mediačný mechanizmus použitý aj v prípade krádeží alebo vrážd. Funkcia tzv. mediátorov je zverená starešinom komunity (prevažne muži nad 45 rokov). Na stretnutiach sa zúčastňuje okrem samotného predsedajúceho a vybraných lídrov komunity aj rodina vinníka a obeť, prípadne ďalší svedkovia sporu. Priebeh procesu závisí od charakteru sporu, ako aj etnickej príslušnosti. Jeho súčasťou je i očisťovací rituál (spoločné posedenie, požehnanie rozhodnutí duchmi predkov). Vo všeobecnosti zahŕňa komponent hľadania pravdy, prevzatia zodpovednosti za zlé skutky, zmierenia sporiacich sa strán a náhrady škod, resp. materiálnu kompenzáciu.

Počas posledných desaťročí však „okrúhly stôl“²³ čelí podozreniam z korupcie, odkedy vláda začala zasahovať do vymenovávania tradičných autorít (od 40. rokov 20. storočia). Tiež jeho dôveryhodnosť a použiteľnosť narušili násilné presuny obyvateľstva, ktoré muselo opustiť vlastné príbytky a pôdu kvôli činnosti nadnárodných ťažobných spoločností (Pajibo 2008, s. 16). V krajine, kde je v platnosti duálny právny systém, môže jeho existencia byť jednou z príčin ďalšieho napätia. Presnejšie ide o nezabezpečenie právnej ochrany pre všetkých obyvateľov rovnakým spôsobom. Tradičné zvykové právo, na ktoré sa spolieha takmer celá vidiecka populácia, keďže k inému druhu spravodlivosti nemá prístup, nie je dostatočne prepojené s písaným právom v rámci prebiehajúcej právnej a súdnej reformy. A tým vzniká prirodzená delba na právo pre vidiecke oblasti – chudobných ľudí a právo pre mestské sídla – bohatých ľudí.

Sharing the kola nut predstavuje ďalšiu formu riešenia sporov, v rámci ktorej vinník žiada o odpustenie tým, že prináša poškodenej strane orechy kola, trstinový džús (iný miestny nápoj), kura alebo kozu. Väčšinou sa využíva v občianskych priestupkoch, kde je pokuta kompenzovaná spomínanou naturálnou náhradou. Je veľmi rozšírená a z hľadiska písaného práva a reformy právneho systému legálna a udržateľná. (Pajibo 2008, s. 16 – 17)

Sassywood praktiky sú aj napriek ich ilegalite stále medzi miestnym obyvateľstvom rozšírené a uznávané ako prostriedok pri potrestaní krádeží majetku, smrti či čarodejníctva.

Kým v prvých dvoch prípadoch ide o zmierovacie procesy, v treťom prípade o označenie vinníka a následné potrestanie²⁴. Ďalším negatívom je, že tento mechanizmus má protiústavný charakter.

23 Bližšie: Pajibo 2008, s. 18–24.

24 Bývaly generálny prokurátor T. Gongloe (1999, s. 3–5) upozorňuje na protiústavnosť tejto formy vykonávania trestu. Keďže obvinený je počas rituálu nútený preukázať svoju nevinu, kým podľa ústavy z roku 1986, ako aj v jej predošlých úpravách, táto úloha pripadá na plecia žalujúceho. Rovnako spôsob, akým je vykonávané dokazovanie nevinu (napríklad: vypitie otrávenej zmesi alebo otieranie horúceho železa o dolné končatiny. V prípade, že nastane otrávenie alebo popálenie, obvinený je vinný, v opačnom prípade je zbavený viny.) je v rozpore s ďalším ústavným konštatovaním, podľa ktorého by sa mali podporovať pozitívne prejavy a prvky libérijskej kultúry.

25 Gamba (v množnom čísle magamba) je pomenovanie pre ducha, chorobu/utrpenie a tiež liečiteľa, ktorý sa zaoberá gamba súdmi. Vo všeobecnosti magamba predstavujú duchov padlých vojakov. Bližšie: Igreja, s. 277–297.

Mozambik

V prípade mozambickej občianskej vojny bolo vyrovnanie sa s ňou sprevádzané mlčaním, amnestiami a beztrestnosťou. Toto ťaživé ticho vojnových zločinov a krívd nastolené vládou bolo prerušené uzdravujúcimi tradičnými praktikami vedené pomocou magamba²⁵ duchov a liečiteľmi v centrálnej časti Mozambiku – Gorongosa. Tento prístup predstavuje lokálnu formu povojnovkej spravodlivosti, pomocou ktorej sú vojnoví pozostalí vyzývaní, aby prevzali individuálnu a kolektívnu zodpovednosť za svoje činy a činy svojich blízkych spáchané počas vojny. Prostredníctvom rituálu, na ktorom sa zúčastňuje celá rodina posadnutého duchom, sa rekonštruuje pravda a dosahuje odškodnenie, ktoré si počas rituálu duch padlého vojaka/vojnovej obeť vyžiada.

Rwanda

V mnohých prípadoch sa siahalo po lokálnych alternatívach aj pre neschopnosť právneho systému zabezpečiť vyrovnanie sa s minulosťou. Ako napríklad v prípade rwandskej genocídy, po ktorej bolo zadržaných takmer 120 000 obvinených Rwandanov (Scanlon, H. and Motlafi, N. 2009, s. 301). Gacaca v jazyku kinyarwanda znamená „záhradná/trávniková spravodlivosť“. Svoje korene má v predkoloniálnej histórii. Ide o komunitné sudy, zložené zo starešinov – Inyangamugayo v pozícii sudcov. Ich autorita je odvodená od kráľa Mwami a legitimita je získaná prostredníctvom ich voľby členmi komunity. Využitie tohto prvku domorodej spravodlivosti (indigenous justice) na uspokojenie potreby nastolenia spravodlivosti a naštartovania procesu zmierovania spoločnosti bolo spočiatku prijaté veľmi pozitívne. Vláda načrtla pre systém gacaca veľmi ambiciózne ciele: zistiť pravdu o priebehu genocídy, podporiť zmierenie medzi Rwandanmi, vykoreniť kultúru beztrestnosti, urýchliť súdne procesy s podozrivými zo spáchania genocídy a posilniť vlastné kapacity riešenia problému (Ibidem, s. 302).

Tradičné gacaca sudy však nemali skúsenosť s prípadmi, ktoré priniesla 100 dní trvajúca genocída. Historicky sudcovia (výlučne muži) týchto sudov rozhodovali majetkové či rodinné spory alebo menšie útoky. Kompenzácie obetiam boli hradené vinníkmi. Preto bolo potrebné upraviť ich pôsobnosť a tiež aktívne zapojiť i ženy do ich výkonu a činnosti. Nové gacaca sudy vytvorené zákonom v roku 2000 boli priamo napojené na národný právny systém a bola im zverená jurisdikcia v dvoch kategóriách zločinov spojených s genocídou: úmyselné aj neúmyselné fyzické útoky (končiace sa aj smrťou) a majetkové zločiny. Zločiny prvej kategórie (organizátori genocídy, mnohonásobní vrahovia a násilníci) boli zverené Medzinárodnému centru pre tranzitnú spravodlivosť (ICTJ) a rwandským súdom. Ďalšou inováciou bolo vytvorenie Kompenzačného fondu, resp. mohutné externé financovanie, ktoré vzhľadom na početnosť obetí nebolo dostačujúce, aby mohla rwandská vláda zaplatiť odškodné každej obeť.

Ako uvádza Helen Scanlon a Nompumelelo Motlafi (Ibidem, s. 308) medzinárodné ľudskoprávne organizácie alarmovali, že nový gacaca systém nenapĺňa medzinárodné štandardy pre spravodlivý súdny proces, poukazujúc na zaujatosť a netransparentnosť či nátlakovosť. Zároveň však treba dodať, že počas existencie mandátu (do konca decembra 2007) sa podarilo otvoriť 800 000 prípadov. Do apríla 2007 bolo ukončených viac ako 70 000 procesov (Ibidem, s. 302 a 305).

Aj keď analytici a externí odborníci upozorňujú na nedostatky a zlyhania, či už na úrovni hybridných ad hoc mechanizmov, alebo tradičných foriem spravodlivosti, na ich nesúlad s medzinárodnými štandardmi, neschopnosť naplniť mandát, očakávania stanovené pri ich kreovaní či implementovanie ich odporúčaní zodpovednými autoritami, často však opomínajú čiastkové, no dôležité úspechy, lokálne posuny v jurisdikcii napríklad v oblasti medzinárodných zločinov so zvláštnym zreteľom na ženy a deti.

Hoci výkon spravodlivosti by nemal byť menej ambicióznejší pre obyvateľov rozvojových krajín či krajín tzv. globálneho Juhu, v celom priebehu mierových procesov by nemal byť preceňovaný medzinárodný právny aspekt. Záujem medzinárodného spoločenstva, ktorého stálosť a podpora mieru a spravodlivosti v konkrétnych vojnových poznačených krajinách, je veľmi otázna. Dôraz by sa mal klásť na lokálny kontext, porozumenie miestnym podmienkam a tradíciám. Lebo tak ako ozdravne môže pôsobiť rekonštrukcia pravdy pre určité komunity, môže pre iné spoločenstvá znamenať jatrenie hlbokých rán a traumatizáciu, ktorá im zabráňuje vykonať potrebné kroky smerujúce k zmiereniu a uzdraveniu spoločnosti. Ako to demonštruje použitie Komisie pravdy a zmierenia v Juhoafrickej republike (JAR) a v Sierra Leone. Kým v prípade JAR, kde jednotlivci, ktorí sa priznali k svojim politicky motivovaným zločinom, získali pravdou výmenou za spravodlivosť amnestiu na rozdiel od tých, ktorí svoje zločiny nepriznali a boli postavení pred súdne stíhanie. V Sierra Leone bolo verejné odhaľovanie pravdy a pripomínanie bolestí z vojny prekážkou na vytvorenie novej spoločenskej identity aktérov i obetí vojny v tradičnom rituáli zmierenia (tzv. „cool heart“). Tu komunitné zmierenie spočíva v tichom odpustení a nie v odhaľovaní krívd na verejnosti (Borer, Darby and McEvoy-Lévy 2006, s. 27 – 28).

Aj keď sa môže zdať, že v prípade medzinárodného a tradičného práva ide o dva hodnotovo rozdielne koncepty, o to dôležitejšie je prekonanie ich vzájomného vzťahu „buď – alebo“, obzvlášť keď prítomnosť tradičného práva (aj keď so svojimi všetkými nedostatkami) je jedinou možnosťou domáhania sa spravodlivosti pre stále drvivú väčšinu lokálneho obyvateľstva. Nevhodne zvolenou stratégiou by mohlo nepriamo dochádzať k podporovaniu kultúry beztrestnosti, ktorá zažívala svoj rozkvet počas občianskeho konfliktu.

Rovnako aj vo svetle večnej dilemy mieru či spravodlivosti, kritika súdnych procesov a tribunálov upozorňuje, že majú tendenciu potvrdiť spravodlivosť „vítaza“, resp. prehliadať potrebu odškodnenia a zmierenia obetí, uzdravenie spoločnosti a jej znovu vybudovanie.

Na základe afrických skúseností v oblasti mieru a spravodlivosti by mala byť zodpovednosť za nastolenie mieru, spravodlivosti a zmierenia rozšírená v dvoch smeroch. Po prvé, zodpovednosť by nemala ležať len na pleciach štátu alebo právnych inštitúcií. Zapojenie občianskej spoločnosti v prípade Ghany, využitie médií v JAR alebo v Nigérii či tradičných praktík v Mozambiku dokazujú úspešnosť rozšírenia tejto zodpovednosti. V druhom smere, africká prax potvrdzuje, že vo väčšine prípadov občianskych vojen bol ich dosah, resp. regionálny dosah (napríklad konflikt v regióne rieky Mano v západnej Afrike, konžské vojny, genocída v Rwande, ktoré bezprostredne vtiahli aj ďalších hráčov z východnej a z Afriky, resp. boli nimi živé, rovnako ako darfúrsky konflikt a jeho priamy dosah na Čad a na Stredoafrickú republiku). Takmer vo všetkých prípadoch boli do ukončenie konfliktu zapojené aj regionálne africké inštitúcie ako ECOWAS (Hospodárske združenie západoafrických

štátov), AÚ (Africká únia) alebo SADC (Juhoafrické združenie pre rozvoj). Tie by sa mali tiež podieľať na hľadaní riešení podporujúce spravodlivosť a zmierovanie v postkonfliktnej fáze (Sriram – Pillay 2009, s. 355 – 356).

Bibliografia

- Borer, T.A. – Darby, J. – McEvoy-Levy, S. (2006): *Peacebuilding After Peace Accords. The Challenges of Violence, Truth and Youth*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Cabakulu, M. (2008): *Maxi Proverbs Africans*. Marabout.
- Gongloe, T. (1999): The Legal Status of Sassywood. In: *The Criminal Justice Review*, Volume 1, Number 5/1999.
- Igreja, V. (2009): The Politics of Peace, Justice and Healing in Post-war Mozambique. In: Ch. L.
- Pajibo, E. (2008): *Traditional Justice Mechanisms: The Liberian Case*. Stockholm: International IDEA. [Online] Dostupné na: http://www.idea.int/publications/traditional_justice/upload/TJM_Liberian_web.pdf [Cit. 31 Január 2016].
- Scanlon, H. – Motlafi, N. (2009): Indigenous Justice or Political Instrument? The Modern Gacaca Courts of Rwanda. In: Ch. L. Sriram – s. Pillay (eds.): *Peace versus Justice? The Dilemma of Transitional Justice in Africa*. New York/Cape Town: James Currey/University KwaZulu-Natal Press.
- Sriram, C. L. – Pillay, S. (eds.) (2009): *Peace Versus Justice? The Dilemma of Transitional Justice in Africa*. New York/Cape Town: James Currey/University KwaZulu-Natal Press.

2h Úloha a vplyv médií pri riešení konfliktov v rozvojových krajinách

Magdaléna Vaculčiaková, Alexandra Demetrianová

V nasledujúcej podkapitole sa pozrieme bližšie na to, ako v tejto spleti aktérov v podmienkach konfliktných situácií pôsobia médiá. Je možné, aby si zachovali nestrannosť? Aké sú príklady z praxe?

Roly médií v konfliktoch

Teória závislosti tvrdí, že médiá majú schopnosť naplniť potreby ľudí, komunity, spoločnosti. Čím viac sú schopné ich naplniť, tým väčšiu silu majú²⁶. V prípade konfliktov ľudia potrebujú informácie, ľahko sa tak stanú závislými od médií, ktoré im ich môžu poskytnúť.

Médiá sú schopné hrať významnú úlohu vo všetkých fázach konfliktu. Ich úloha môže byť preventívna, môžu ovplyvniť vývoj konfliktu a môžu tiež podporiť, resp. spomaliť proces reconciliácie v spoločnosti.

Príklady z rôznych regiónov sveta dokazujú, že historicky i v súčasnosti médiá rôznymi spôsobmi zasiahli do konfliktov – negatívne i pozitívne.

1. Pozitívne verus negatívne pôsobenie médií v konfliktoch

Väčšina existujúcich štúdií sa zameriava na negatívny vplyv médií počas fázy eskalácie a násilia. Veľmi málo štúdií skúma skutočný alebo potenciálny príspevok médií k riešeniu konfliktov či reconciliácii. Je vždy jednoduchšie podnieť konflikt, ako ho vyriešiť, preto je rola médií v riešení konfliktov komplikovanejšia ako tá, ktorú médiá zohrávajú vo fáze násilia. (Gilboa 2009)

Médiá vytvárajú priestor na komunikovanie o konflikte. Zároveň sú samy aktérmi konfliktu. Navyše, bojujúce strany sa „stretávajú“ buď na bojovom poli, alebo v médiách (a práve ten druhý spôsob môže byť dôležitejší). (Puddephatt 2006)

Médiá využívali pri vzniku konfliktu napr. nacisti či Sovietsky zväz. Za ich pomoci vytvorili hegemonne prostredie, v ktorom mohli jednoduchšie uplatňovať svoju moc. Negatívny vplyv pôsobenia médií na provokáciu či priebeh konfliktu malo napríklad Rádio-Television Mille Collines v prípade rwandskej genocídy či médiá v Juhoslávii, ktoré podnecovali nacionalizmus. (Puddephatt 2006)

Naproti tomu pozitívnu rolu v celom procese konfliktu môžu zohrať médiá za nasledujúcich podmienok:

- ak majú v spoločnosti pozíciu strážnych psov, tzv. watchdogs, a z nej upozorňujú na vznikajúce konflikty, čím môžu zohrať preventívnu úlohu,

26 Sandra Ball-Rokeachová and Melvin DeFleur prišli s Teóriou závislosti v roku 1976. Ide o jednu z prvých mediálnych teórií, ktorá vníma publikum ako aktívnu zložku komunikačného procesu. Viac informácií dostupných online: <http://communicationtheory.org/media-dependency-theory/> [Cit. 15 Marec 2015].

- ak plnia vzdelávaciu funkciu,
- ak siahajú po objektívnej a zodpovednej žurnalistike, ktorá je základom socioekonomického rozvoja spoločnosti. (ITDG Practical Action 2005)

2. Peace journalism – mierová žurnalistika

Teóriu mierovej žurnalistiky (peace journalism) priniesol mediálny teoretik a odborník v oblasti mierových štúdií Johan Galtung ako alternatívu k vojnovkej žurnalistike. Jeho prístup sa zameriava na transformáciu konfliktu, na ľudí, ktorí v dôsledku násillia trpia, a na riešenia, v ktorých sú obe strany víťazmi.

Vojnová žurnalistika sa podľa Galtunga orientuje hlavne na to, kto v konflikte vyhráva a kto kapituluje, sleduje počty mŕtvych a materiálne škody. Tento typ spravodajstva polarizuje spoločnosť a eskaluje konflikt, pretože volá po nenávisti a ďalšom násillí či pomste. Vojnová žurnalistika je riadená propagandou a manipuláciou, a preto je nevyvážená a skresľuje.

Napriek tomu mierová žurnalistika hľadá dôvody násillia a snaží sa o jeho zníženie tým, že vyzdvihuje skôr mierové riešenie. (Galtung 2009)

Galtungova teória sa rozvinula do dnes už globálneho reformného hnutia novinárov, akademikov a aktivistov. Dokonca sa jej kurzy vyučujú na univerzitách²⁷. Aj táto teória však podlieha kritike iných mediálnych teoretikov.

Napríklad Thomas Hanitzsch kritizuje mierovú žurnalistiku, keď tvrdí, že dáva médiám zodpovednosť za predchádzanie, manažment, riešenie a transformáciu konfliktov. (Gilboa 2009) Hanitzsch si myslí, že úlohou žurnalistiky nemôže byť aktívne zapojenie sa do upevnenia mieru, pretože je to úloha politiky alebo armády. Hoci nespochybňuje, že žurnalistika môže prispieť k mierovému riešeniu konfliktov, ale jej potenciál vníma ako obmedzený. (Hanitzsch, 2004)

3. Efekt CNN, Efekt Al Jazeera

Rôzne typy médií zohrávajú rôznu úlohu v procese konfliktov. Podľa jedného možného delenia mediálna teória rozlišuje tradičné a nové médiá. Medzi *tradičné médiá* zaraďuje televíziu, rozhlas, tlač, kino, telefón, atď. Tie nie sú sprostredkované digitálnou technológiou. Sú obmedzené časom i priestorom. *Nové médiá* sú digitálne médiá: internet, blogy, sociálne siete, internetové vysielanie, webové stránky, komunikačné programy (Skype, ICQ, Viber a pod.), atď. Kľúčová pri nových médiách je ich interaktivita, ktorá umožňuje používateľom, aby vytvárali obsah okamžite a zdieľali ho. (United States Institute for Peace)

Efekt CNN a efekt Al Jazeera popisujú schopnosť oboch sietí ovplyvňovať názory verejnosti a tvorbu zahraničných politík prostredníctvom vysielania silných obrazov a reportáží. (Zingarelli 2010)

Efekt CNN sa po prvý raz spomína začiatkom 90. rokov. CNN²⁸ ako jediná americká stanica v roku 1991 dva týždne vysielala zábery z vojny v Perzskom zálive. Priniesla zábery priamo z frontovej línie v Iraku, aj zábery exodu utečencov z tzv. diaľnice smrti. Aj tieto podnety vtedy

²⁷ Viac informácií získate na www.peacejournalism.org.

²⁸ CNN je americká káblová a satelitná televízna stanica, ktorú začiatkom 80. rokov založil Ted Turner. Je to prvá čisto spravodajská americká televízna stanica. Uviedla reláciu World Report, v ktorej miestni reportéri z celého sveta 24 hodín denne informovali o tom, čo sa v ich krajinách deje.

donútili administratívu Georgea Busha ukončiť vojnu v zálive. (Babak Bahador in Zingarelli, 2010) Bývalý americký minister zahraničných vecí Lawrence Eagleburger sa vtedy vyjadril, že CNN ovplyvnila tvorcov politik, pretože „tu bola neustále“. (Zingarelli, 2010)

Steve Livingston definuje tri rôzne aspekty, ktoré spadajú pod termín *efekt CNN*. Média pôsobia striedavo alebo súčasne ako agenti nastoľovania politickej agendy²⁹, ďalej ako prekážka v dosahovaní želaných politických cieľov, a/alebo ako akcelerátor politických rozhodnutí. (Ducrotte, 2015)

Na to, aby efekt CNN naozaj fungoval, médiá často využívajú zobrazovanie reality, ktoré môže byť za hranicou etiky. Najmä v prípade katastrof, keď zobrazujú obeť, aby vyvolali záujem verejnosti aj politikov. Príkladom je hladomor v Somálsku začiatkom 90. rokov, keď USA poskytli africkej krajine humanitárnu pomoc práve na základe zobrazení hladujúcich Somálčanov.

Mnohí mediálni teoretici však napriek tomu tvrdia, že ani jeden z vyššie spomenutých príkladov nie je dôkazom vzťahu medzi pôsobením médií a tvorbou politických rozhodnutí, čím spochybňujú efekt CNN.

Mnohí tiež upozorňujú na negatíva mediálneho vplyvu v kontexte pôsobenia CNN efektu. Jeangene Wilmer medzi ne zaraďuje subjektívizáciu zobrazenia, selektívnosť a zjednodušenie. Spravodajstvo je sociálny konštrukt: produkt toho, ako novinári vnímajú udalosti a ako sa ich rozhodnú posunúť publiku. (Cohen in Jeangene Wilmer, 2012) Dôsledkom subjektívizácie je, že niektoré fakty či detaily zostanú nezobrazené.

Dôsledkom snahy o prilákanie pozornosti na udalosť je fakt, že médiá z nej často urobia senzáciu. Ľudia na také správy reagujú selektívne, pretože nemôžu empaticky absorbovať všetko, čo sa k nim z médií dostáva. K simplifikácii – zjednodušeniu – dochádza preto, lebo sa médiá snažia sprístupniť informácie o kríze čo najväčšiemu počtu ľudí, a tak ju komunikujú zjednodušene. Média majú podľa Jeangene Wilmera tendenciu vnímať svoje publikum pejoratívne, takže často znížia komunikačnú úroveň dokonca až na používanie vulgarizmov. (Jeangene Wilmer, 2012)

*Efekt Al Jazeera*³⁰ je ten istý jav ako v prípade efektu CNN, len v kontexte nových médií a moderných technológií. Svet sa vďaka novým technológiám môže dozvedieť o tom, čo sa deje v častiach sveta, kde prebiehajú konflikty či revolúcie. Podľa Phillipa Seiba nové médiá posilňujú identitu a dávajú priestor na vyjadrenie marginalizovaných skupín, ktorým chýbali ich vlastné médiá. (Seib, 2008)

Seib tiež tvrdí, že využívanie nových médií prispeje k demokratizácii³¹ a politickej reforme vo svetovom meradle. Príkladom, že je to naozaj tak, sú podľa Youmansa udalosti Arabskej jari, v ktorých obyvatelia Blízkeho východu a severoafrických krajín využili moderné technológie na zvrhnutie režimov či dosiahnutie zmeny v krajine (Youmans 2013).

29 Teória nastoľovania agendy (agenda setting theory) hovorí o tom, ako médiá ovplyvňujú publikum. Jej autori Maxwell McCombs a Donald Shaw tvrdia, že médiá nehovoria ľuďom, čo si majú myslieť, ale výberom správ určujú, o čom sa v spoločnosti hovorí.

30 Al Jazeera je vysielateľ so sídlom v Dohe, ktorý pôvodne vznikol ako satelitná spravodajská televízna stanica, predovšetkým orientovaná na arabské správy. V súčasnosti informuje celý svet najmä o dianí na Blízkom východe a v najmenej rozvinutých krajinách sveta.

31 Pre viac informácií o demokratizácii médií navštívte stránku Institute PANOS: <http://www.panosnetwork.org/about>

Médiá podľa rôznych konceptov a mediálnych teórií bezpochyby naplňujú najrôznejšie funkcie pri všetkých fázach konfliktu. Ich pôsobenie môže byť negatívne i pozitívne. Príklady z minulosti i súčasnosti z rôznych častí sveta dokazujú, že všetky druhy médií (print, audiovizuálne a v súčasnosti najmä sociálne siete) môžu využívať a využívajú rôzni aktéri v konfliktoch po celom svete.

Vplyv médií na riešenie konfliktov vo vybraných rozvojových krajinách

Nižšie uvádzame príklady pôsobenia médií v konfliktoch v rôznych regiónoch, ako aj v rôznych fázach konfliktov.

Printové médiá a konflikt v severnej Ugande

Konflikt v severnej Ugande trvá od roku 1986. Podľa prezidenta Museveniho je príčinou fakt, že komunity Ackholi a Laghi na severe Ugandy sa obohacujú na úkor ostatných Ugandanov. Podľa Národného hnutia odporu (National Resistance Movement, vládnuca strana v Ugande) išlo na začiatku najmä o zdroje.

Predstavitelia Lord's Resistance Army (rebeli pôsobiaci na severe Ugandy) tvrdia, že prezident Museveni je diktátorom, ktorý sa sám dosadil do funkcie a upiera Ugandanom ich občianske a ľudské práva, predáva Ugandu zahraničným vykorisťovateľom (Acayo – Mnjama 2004).

Vo vojne prišlo o život viac ako stotisíc ľudí. Približne 1,7 milióna ľudí bolo vnútorne presídlených³². Deti a mládež trpia traumami v dôsledku znásilnenia či sú nakazené vírom HIV/AIDS.

Médiá v Ugande sa dnes tešia väčšej slobode, ako to bolo v časoch, keď sa vojna začínala. Napriek tomu mnohé vládne politiky a zákony robia novinárov neslobodnými. V roku 1995 prijali v krajine zákon o tlači a novinároch, podľa ktorého musia mať všetci novinári licenciu. So zákonom vznikla Mediálna rada, ktorá monitoruje a hodnotí prácu reportérov a editorov. Mediálna rada má zo zákona moc rozhodovať v nezhodách medzi médiami a štátom, udeliť novinárom tresty,... vláda málokedy žiada Mediálnu radu, aby v sporoch rozhodovala a radšej sa spolieha na krutejšie kriminálne sankcie (Acayo – Mnjama 2004).

Cenzúra, ktorá bola v predchádzajúcich zákonoch priamo pomenovaná, vystriedala autocenzúra. Novinári vedia, o ktorých témach písať môžu a o ktorých by nemali, ak nechcú byť prenasledovaní.

Consolata Acayo a Nathan Mnjama, akademici z Ugandy a z Botswany, uskutočnili výskum o tom, či médiá v Ugande vojnu podporili šírením nepravdivých a neoverených informácií o dianí. Uskutočnili obsahovú analýzu dvoch ugandských týždenníkov: The Monitor (súkromný) a The New Vision (vlastnený vládou). V náhodne vybraných rokoch sledovali pokrývanie vojnového konfliktu na severe krajiny. Následne ešte uskutočnili rozhovory s novinármi, zástupcami médií, ale i s čitateľmi v Ugande.

Podľa záverov výskumu vládny týždenník informoval o konflikte na severe Ugandy a jeho ukončení systematickejšie, zatiaľ čo The Monitor uverejnil viac článkov, ktoré sa venovali riešeniu konfliktu na

32 Resolve, LRA Crisis Initiative: <http://www.theresolve.org/the-lra-crisis/key-statistics/>

severe krajiny. Na druhej strane The New Vision uverejnil viac článkov o eskalácii konfliktu a mierových spôsoboch riešenia. Obe médiá čerpali pri pokrývaní správ predovšetkým zo zdrojov, ktorými boli obeť konfliktu, resp. vládne obranné sily. Málokedy dávali priestor opozícii – rebelom.

Autori textu dospeli k záveru, že noviny prispeli skôr k eskalácii konfliktu než k jeho riešeniu (Acayo – Mnjama 2004).

Rozhlas a konflikt v Rwande

V decembri 2003 odsúdil Medzinárodný trestný tribunál pre Rwandu troch kľúčových novinárov na doživotie, resp. 35 rokov odňatia slobody za genocídu spáchanú prostredníctvom ich vplyvu v rwandských médiách. Išlo o zakladateľov rozhlasovej stanice Radio-Television Libre des Mille Collines a šéfredaktora denníka Kangura. Zneužili popularitu svojich médií na rozpútanie a šírenie nenávisti a násilia voči tu-tsjskej minorite. (Čechová, In: Dějiny, film a lidská práva)

Najmä rozhlas bol začiatkom deväťdesiatych rokov najpopulárnejším médiom v rozvojevej Rwande. Rádio Milles Collines si uvedomovalo svoju popularitu. Aktívne sa zúčastňovalo na budovaní nenávisti proti menšine Tutsiov, na ktorej v roku 1994 spáchali väčšina Hutuovia genocídu. V dokumentárnom filme Proč zabili své sousedy sa ozývajú autentické nahrávky rozhlasového vysielania, v ktorom moderátori bez ostychu ponúkali návody, ako Tutsiov vraždiť. Jeden zo sloganov rádia napríklad znel: Hroby ešte nie sú plné³³. Významnú úlohu médií pri podnecovaní genocídy nemožno v tomto prípade spochybníť.

Na druhej strane, rozhlas zohral významnú úlohu aj v procese rekonciliácie. Produkčná spoločnosť LaBenevolencia vytvorila v roku 2001 rozhlasovú drámu o spolunažívaní dvoch susedných dedín Musekeweya a New Dawn. Príbeh je o konflikte a násilí medzi oboma dedinami, ale zároveň aj o milostných príbehoch, priateľstve a rodinných vzťahoch. Jednotlivé epizódy písali rwandskí autori a vkladali do nich komunikačné elementy v záujme podporenia rekonciliačného procesu. Vysielanie sa začalo v máji roku 2004. Podľa prieskumov z roku 2005 nastali u tých, ktorí počúvali rozhlasovú drámu, zmeny v správaní i v postojoch. Napríklad zvýšili dôveru voči svojim komunitám, verili v spoluprácu a hlboký kontakt medzi rôznymi sociálnymi skupinami, či rozumeli, prečo je dôležité hovoriť o liečení tráum. (Staub, Weiss, 2007)

Podobných rozhlasových programov sa realizovalo v Rwande viacero.

33 Viac o pôsobení rádia RTLMC počas rwandskej genocídy: http://www.rwandanstories.org/genocide/hate_radio.html

Kambodža: V tieni Červených kmérov a v ére rozhlasu i internetu

Kambodža patrí k rozvojovým krajinám, najviac skúšaným svojou históriou. Za posledných tristo rokov éru francúzskej kolonizácie doplnilo niekoľko krehkých nezávislých režimov, ničivá vojna vo Vietname a nakoniec genocída na vlastnom národe režimom Červených kmérov. Nárast ich vplyvu, a to, ako sa dostali k moci v roku 1975, bolo do určitej miery následkom vojny vo Vietname, do ktorej bola Kambodža zatiahnutá. USA v boji proti Vietcongu zhodili na pohraničie Kambodže pol milióna ton bômb s bilanciou 300-tisíc mŕtvych, väčšinou civilistov. Išlo o najhustejšie bombardovanie, ktoré nemalo obdobu ani počas 2. svetovej vojny. Maoistickí Červení kméri tak mali dostatok podpory na to, aby zvrhli vládu a rozpútali utopistickú revolúciu vidieckeho ľudu. Za štyri roky vyhnaní ľudí z miest na vidiek, kde žili v komúnach a nútene pracovali na rýžových poliach. Systematickými čistkami i hladom sa režimu podarilo vyvraždiť takmer tretinu národa, zhruba dva milióny ľudí. Krutovláda zničila rodinu, náboženstvo, kultúru a vyvražдила takmer celú inteligenciu v krajine. Po Červených kméroch tak zostala len hrstka ľudí, ktorí mohli krajinu opäť vybudovať.

Genocída Červených kmérov sa zaradila medzi najhoršie zločiny proti ľudskosti 20. storočia. Napriek tomu dlho trvalo, kým krajina zdevastovaná vojnou, genocídou a chudobou dostala priestor na zmierovanie sa s minulosťou. Tribunál pre vojnové zločiny Červených kmérov pod záštitou OSN zriaďovali 10 rokov. Od roku 2007 sa podarilo odsúdiť len troch dožívajúcich lídrov krvavého režimu. V krajine, kde boli všetci Červení kméri, keďže inej voľby nebolo, je tribunál kontroverzný. Ako jasne oddeliť vinníka od obete a zabrániť ďalšiemu konfliktu a traumatizovaniu? Tým však argumentujú i tí, ktorí majú eminentný záujem na umlčaní spravodlivosti. Mnoho z vysokopostavených kádrov Červených kmérov je dnes súčasťou verejného života a politickej scény vrátane premiéra Hun Sena. Tribunál preto sprevádza tlaky a manipulácie.

Vplyv médií na riešenie konfliktu a postgenocídneho zmierovania v Kambodži závisí od slobody prejavu i občianskej spoločnosti. Hun Senov režim tradične vládne tvrdou päsťou, a to sa odráža aj v kvalite médií. V Kambodži dominujú vládne tituly a opozičné či nezávislé bojujú s bezpečnosťou novinárov, ale aj s prístupom k informáciám. Televízia je výlučne v rukách vlády a ľudí lojálnych premiérovi, zatiaľ čo rozhlas má len dve slobodné stanice. Nezávislá tlač sa spolieha tiež len na dva denníky – anglické. Medzinárodná organizácia Freedom House považuje mediálne prostredie v Kambodži za „not free“ – „nie slobodné“. To platí pre tlač a elektronické médiá, no internet dostal vyššiu priečku – „častočne slobodný“. Internet je aj v Kambodži hubou novej budúcnosti slobodnej komunikácie názorov a informácií.

Témy konfliktu a genocídy sa objavujú viac-menej vo všetkých médiách, je to skôr interpretácia riešenia konfliktu a postgenocídneho zmierovania, ktorá sa rôzni. Tribunál s Červenými kmérmí sledujú vládne, opozičné i nezávislé médiá. Tie lojálne premiérovi Hun Senovi uprednostňujú skôr rétoriku o posilňovaní konfliktu v súčasnej Kambodži procesmi, zatiaľ čo nezávislé médiá idú hlbšie do problému genocídy, zločinov proti ľudskosti a národného zmierenia. Voice of Democracy (Hlas demokracie) – jedna z dvoch slobodných rozhlasových staníc, často prináša príbehy a zážitky, spomienky ľudí z čias utopistického režimu, diskusie s expertmi na národné zmierenie, konflikt a genocídu. Novinár Nop Vy približuje, ako sa VOD rozhlasová frekvencia Sarika FM podieľa na riešení konfliktu v Kambodži: „Od začiatku pokrývame intenzívne tribunál pre zločiny Červených kmérov. Na procesy a rozsudky sme posielali nášho reportéra. Spolupracujeme tiež s miestnymi a medzinárodnými neziskovými

organizáciami na produkcii rozhlasových šou. Chceme tak vzdelávať ľudí a dosiahnuť, aby tribunál sledovali. V rámci našich talkšou ponúkame názory odborníkov na národné zmierenie, ako sa vyrovať s traumatickými spomienkami. Mnoho ľudí nebolo spokojných s rozsudkami tribunálu. Snažíme sa poskytnúť priestor na slobodnú diskusiu o tejto téme, aby ľudia mohli vyjadriť svoj názor. Robili sme reportáž o niekdajšej bašte Červených kmérov v Anglung Veng, profily lídrov režimu, hovorili sme s ich príbuznými. Snažíme sa tieto informácie sprístupniť poslucháčom, najmä mladšej generácii, aby pochopila, čo sa stalo a ako sa tomu v budúcnosti vyhnúť.“

Nop Vy je okrem novinára VOD aj analytikom Kambodžského centra pre nezávislé médiá, a tak jedným dychom dodáva: „Byť novinárom v Kambodži môže byť nebezpečné, ak idete proti moci a vplyvu. Mediá by mali byť v prvom rade slobodné, aby mohli hrať profesionálnu rolu. Inak nemôžu prežiť. Ak mediá nie sú nezávislé, ako môžu posilniť mier? Preto niekedy prispievajú ku konfliktu.“ Tu podľa neho prichádza na scénu slobodného prejavu v Kambodži internet. Zatiaľ nie je nijak cenzurovaný a aj keď nie je dostupný všade a každému, stále väčšie množstvo Kambodžanov a najmä mladých a strednú triedu zachvacuje mánia smartfónov a tabletov, iní podliehajú Facebooku v internetových kaviarňach. Používanie internetu sa v Kambodži zvýšilo v poslednom roku o 60%. K tomu pridajme fakt, že v krajine existuje viac SIM kariet ako ľudí a že dve tretiny obyvateľstva sú mladšie ako 35 rokov. S takýmto základom bude vplyv internetu na riešenie konfliktov v spoločnosti len rásť.

Vplyv nových médií na riešenie konfliktov

Všeobecne pozorujeme dve názorové perspektívy o tom, akú rolu majú nové médiá v konfliktoch. *Kyber utopisti* zdôrazňujú, že nové médiá môžu vlády prinútiť, aby preberali zodpovednosť. Ďalej podnecujú verejnosť, aby sa spájala v protestoch proti násiliu, slúžia na koordináciu, na zmocnenie občanov, aj na „výstavbu mostov porozumenia naprieč hranicami“.

Na druhej strane *kyber skeptici* spochybňujú, či majú nové médiá naozaj vplyv na politické reformy a poukazujú na ich úlohu v polarizácii spoločnosti, pri propagácii násilných podnetov, poskytovaní nepresných informácií a nakoniec možno aj poskytujú totalitným lídrom bezprecedentný nástroj na kontrolu občanov. (United States Institute for Peace)

Mnohé konflikty a sociálne zmeny v posledných rokoch ukázali, že potenciál nových médií spočíva najmä v tom, že svet sa môže dozvedieť aj o priebehu konfliktov, ktoré sa miestna vláda pokúša utajiť. Napríklad v roku 2007 sme sa o Šafránovej revolúcii mníchov v Barme dozvedeli vďaka tomu, že novinári z exilového média Democratic Voice of Burma tajne nakrúcali dianie v krajine a internetovým vysielaním šírili o ňom informácie. Vďaka internetu a okamžitým správam, ktoré šíria najmä miestne neziskové organizácie, môžeme tiež neustále sledovať etnické konflikty, ktoré v Barme prebiehajú ešte aj dnes.

Ďalším príkladom môže byť konflikt srílanskej vlády s Tamilskými tigrami. V roku 2008 nemali zahraničné spravodajské organizácie možnosť informovať z krajiny. Informačné vákuum vyplnili obyvatelia Srí Lanky, ktorí zdieľali informácie a obrázky o konflikte na digitálnych platformách. Oni sami však boli ovplyvnení propagandou miestnej vlády. (United States Institute for Peace)

Príkladom toho, ako sociálne médiá ovplyvnili dynamiku revolúcií, je Arabská jar. Podľa nového výskumu na University of Washington sociálne médiá priniesli v severnej Afrike a na Blízkom východe správy o slobode a demokracii, čo pomohlo zvýšiť očakávanie úspechu v podobe povstaní. Napríklad počas týždňa pred rezignáciou egyptského prezidenta Husní Mubaraka stúpol počet tweetov o politickej zmene v krajine z 2 300 za deň na 230 000 za deň. Videá zachytávajúce protesty a politické komentáre sa stali virálnymi – 23 najsledovanejších videí videlo viac ako päť miliónov ľudí³⁴.

Riziko, ktoré sa v každom konflikte viaže na využívanie nových médií, je, že k nim má prístup ktokoľvek, teda nielen profesionálni novinári, ktorí sa riadia zásadami, ako je ne-strannosť či objektivita. Informácie o konflikte šírené prostredníctvom nových médií nemusia byť vždy pravdivé a treba k nim pristupovať kriticky.

Bibliografia

- Acayo, C. – Mnjama, N. (2004): *The Print Media and Conflict Resolution in Northern Uganda*. African Journal on Conflict Resolution, 4(1), s. 27 – 43
- Barbanti, O. Jr. (2004): *Development and Conflict Theory*. [Online] Dostupné na: <http://www.beyondintractability.org/essay/development-conflict-theory> [Cit. 13 Marec 2015].
- Cambodian Center for Independent Media. [Online] Dostupné na: <http://www.ccimcambodia.org/> [Cit. 13 Marec 2015].
- Carvin, A. (1999): *Cambodia Colonized: The Fall of Angkor to the Arrival of French*. [Online] Dostupné na: <http://www.edwebproject.org/sideshow/history/french.html> [Cit. 13 Marec 2015].
- Communication Theory. *Media Dependency Theory*. Cultural Communication, Mass Communication. [Online] Dostupné na: <http://communicationtheory.org/media-dependency-theory/> [Cit. 29 Január 2016].
- Čechová, B. – Kopeček, M. (eds.) (2010): *Dějiny, film a lidská práva*. Praha: Člověk v tísni. [Online] Dostupné na: http://www.dejinyfilmalidskaprava.cz/ow/festival/userfiles/file/DFLP_skripta_A4_FINAL.pdf [Cit. 18 September 2015].
- Ducrotte, F. *The Role of Media in Conflict*. ISI europe Blog. [Online] Dostupné na: <https://isiseurope.wordpress.com/2014/03/04/the-role-of-media-in-conflict/> [Cit. 18 September 2015].
- Facebook. The Cambodian Center for Human Rights (CCHR) [Online] Dostupné na: <https://www.facebook.com/cchrcambodia?fref=ts> [Cit. 13 Marec 2015].
- Freedom House (2015): *Cambodia. Freedom of the Press 2014*. [Online] Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2014/cambodia#.VQmQJo6RiuJ> [Cit. 13 Marec 2015].
- Galtung, J. (1996): *Peace By Peaceful Means*. London: Sage Publications.
- Gilboa, E. (2009): *Media and Conflict Resolution: A Framework for Analysis*. 93 Marq. L. Rev. 87. [Online] Dostupné na: <http://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol93/iss1/9> [Cit. 16 Jún 2015].
- Hanitzsch, T. (2004): *Journalists as Peacekeeping Force? Peace Journalism and Mass Communication Theory*, Journalism Studies, Volume 5, Issue 4.
- Chandler, D. (2001): *Cambodia: Historical overview*. Asia Society.
- ITDG Practical Action (2005): *The Need for Media Objectivity in Reporting Conflict*. Practical Action-EA Peace Bulletin. [Online] Dostupné na: <http://practicalaction.org/media-objectivity> [Cit. 18 September 2015].
- Jensen, S. (2013): *Politics and Social Media in Cambodia*. The School for Conflict Analysis & Resolution, Commonwealth Center for Excellence, George Mason University, Volume 7, Issue 4. [Online] Dostupné na: <http://scar.gmu.edu/newsletter-article/politics-and-social-media-cambodia> [Cit. 13 Marec 2015].

34 Catherine O'Donnell. *New Study Quantifies the Use of Social Media in Arab Spring*. UW Today, University of Washington, 2011. Autorom štúdie je Phil Howard. Štúdiu a viac informácií o projekte, v rámci ktorej vznikla, nájdete na www.philhoward.org

- Media, Conflict and Society in Cambodia. [Online] Dostupné na: <http://www.peacemakers.ca/research/Cambodia/MediaCambodia.html> [Cit. 13 Marec 2015].
- O'Donnell, C. (2011): *New Study Quantifies the Use of Social Media in Arab Spring*. UW Today, University of Washington. [Online] Dostupné na: <http://www.washington.edu/news/2011/09/12/new-study-quantifies-use-of-social-media-in-arab-spring/> [Cit. 29 Január 2016].
- Peace Journalism. [Online] Dostupné na: www.peacejournalism.org [Cit. 29 Január 2016].
- Ponchaud, F. (2007): *Brief history of Cambodia*. Phnom Penh.
- Puddephatt, A. (2006): *Conflict and the Role of Media*. [Online] International Media Support, s. 32. Dostupné na: <http://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2012/11/ims-voices-of-war-2006.pdf> [Cit. 18 September 2015].
- Rainsy, S.: *Sam Rainsy Official (V)*. [Online] Facebook. Dostupné na: <https://www.facebook.com/rainsy.sam.5?fref=ts> [Cit. 13 Marec 2015].
- Rwanda Stories. [Online] Dostupné na: www.rwandanstories.org [29 Január 2016].
- Seib, P. (2008): *The Al Jazeera Effect: How the New Global Media are Reshaping World Politics*. Washington, D.C.: Potomac Books.
- Staub, E. – Weiss, G. (2007): *Public Education through Radio to Prevent Violence, Promote Trauma Healing and Reconciliation, and Build Peace in Rwanda and the Congo*. Education, s. 1–39.
- The World Bank. Cambodia. [Online] Dostupné na: <http://data.worldbank.org/country/cambodia> [Cit. 13 Marec 2015].
- UK Essays (2013): *Cambodia and South Africa Under Foreign Colonization History Essay*. [Online] Dostupné na: <http://www.ukessays.com/essays/history/cambodia-and-south-africa-under-foreign-colonization-history-essay.php?cref=1> [Cit. 13 Marec 2015].
- UNESCO. UNESCO Office in Phnom Penh. [Online] Dostupné na: <http://www.unesco.org/new/en/phnompenh> [Cit. 13 Marec 2015].
- United States Institute for Peace (2011): *The Impact of New Media on Peacebuilding and Conflict Resolution*. [Online] Dostupné na: http://www.usip.org/sites/default/files/Adan/2011-2012_study%20guide_final_full.pdf [Cit. 19 August 2015].
- Vilmer, J-B. J. (2012): *Does CNN Effect Exist? Military Intervention and the Media*. [Online]. Dostupné na: <http://www.inaglobal.fr/en/ideas/article/does-cnn-effect-exist-military-intervention-and-media> [Cit. 20 September 2015].
- Vym, N. (10 Marec 2015). [Rozhovor]. Cambodian Center for Independent Media, Phnom Penh: Kambodža.
- White, s. – Titthara, M. (2015): *Khmer Rouge Duo Charged*. [Online] The Phnom Penh Post. Dostupné na: <http://www.phnompenhpost.com/khmer-rouge-duo-charged> [Cit. 29 Január 2016].
- Youmans, W. L. (2013): Al Jazeera Effect. In: H. Kerric – J. J. Golson (eds.): *Encyclopedia of Social Media and Politics*. CQ Press/SAGE Reference.
- Zingarelli, M. E. (2010): *The CNN Effect and Al Jazeera Effect in Global Politics and Society*. Georgetown University.
- Zsombor, P. (2015): 'Systematic' Labour Abuse at Garment Plants, Group Find. The Cambodia Daily. [Online] Dostupné na: <https://www.cambodiadaily.com/news/group-finds-systematic-labor-abuse-at-garment-plants-79661/> [Cit. 13 Marec 2015].

3. MEDZIKULTÚRNA CITLIVOSŤ A MEDZIKULTÚRNA KOMUNIKÁCIA V ROZVOJOVEJ SPOLUPRÁCI

Zuzana Fialová

„Kvapka rosy môže byť pre mravenisko potopou.“

Afganské príslovie

Téma konfliktov je úzko prepojená s témami medzikultúrnej komunikácie a citlivosti. Množstvo konfliktov vzniká práve pre nepochopenie kultúrnych odlišností, či pre kultúrnu uzavretosť niektorých aktérov. V súčasnosti už nie je trendom porovnávať a hierarchizovať jednotlivé kultúry rovnako, ako nie je žiadateľné lineárne merať „mieru rozvinutosti“ jednotlivých spoločností. V tejto kapitole sa sústreďíme skôr na rôzne podoby rešpektovania inakosti zo strany rozvojových a humanitárnych pracovníkov, predstavíme si príklady situácií citlivých na vnímanie odlišnosti kultúr, a tiež rôzne stratégie správania v kultúrne odlišných prostrediach. Zaujímavé sú tiež rôzne kultúrne vzorce správania v konflikte vlastné rôznym tradičným aj moderným spoločenstvám.

3a Medzikultúrna gramotnosť

Dušan Ondrušek, Juraj Jančovič

Kompetencia medzikultúrne komunikovať – „medzikultúrna gramotnosť“, je pre profesionálnu prácu v globalizujúcom sa svete absolútne dôležitá (Pedersen 1999). Dva hlavné prístupy v medzikultúrnych štúdiách sa zvyknú označovať ako „etický“ a „emický prístup“ (Helfrich 1999; Berry et. al. 1999). Eticky orientovaní autori (v tomto chápaní) vychádzajú z trans- alebo metakultúrnej perspektívy, hľadajú univerzálne prejavy, „deskriptívny systém“ platný v každej kultúre.

„Emická“ orientácia znamená vidieť a interpretovať fenomény očami ľudí (klientov, skupín, inštitúcií), s ktorými pracujeme. Východiskom je presvedčenie, že všetky prejavy správania a prežívania sú kultúrne podmienené a v interpretácii nemožno nič „separovať“ zo systému podmienenosti kultúrou.

Výzvou pre rozvojových pracovníkov ostáva, ako sa integrovane tvoriť vzťahy s ľuďmi, ktorí sú kultúrne „iní“.

W. J. Bennett hovorí, že medzikultúrna citlivosť sa u väčšiny ľudí vyvíja. V ideálnom prípade sa na základe priamej skúsenosti s inakosťou a primeranej reflexie ľuďa dopracujú do zrelejších spôsobov, ako sa vyrovnávať, konfrontovať, obohacovať inakosťou. Bennett (2004a, 2004b) hovorí o kontinuu šiestich štádií osobného rastu v medzikultúrnej citlivosti – od etnocentrizmu až po etnorelativizmus. Každé zo štádií vyjadruje iný spôsob prežívania a reagovania na odlišnosť:

1. POPRETIE
2. OBRANA
3. MINIMALIZOVANIE ROZDIELOV
4. AKCEPTOVANIE
5. ADAPTÁCIA
6. INTEGRÁCIA.

Prvé tri štádiá označuje za rôzne úrovne etnocentrizmu a posledné tri za vzostupné úrovne etnorelativizmu. Skúsme si na príklade postojov z perspektívy rozvíjajúceho sa rozvojového pracovníka ilustrovať, ako by sa v jeho práci prejavovali jednotlivé úrovne etnocentristických a etnorelativistických štádií.

Najnižšou úrovňou etnocentrizmu je POPRETIE. Ľudia s touto východiskovou pozíciou odvodzujú svoje vnímanie sveta z presvedčenia o nadradenosti, primárnosti svojej kultúry. Odmietajú brať vážne do úvahy, že existujú aj iné kultúry. Majú potrebu izolovať sa od iných kultúrnych vplyvov alebo sa separovať od možných kontaktov s inými. Ťažko si vieme predstaviť takéhoto profesionála, ktorý by mohol efektívne fungovať v praktickom vzťahu s klientmi a partnermi, ale jeho prejavy alebo myšlienkové úvahy by vyzerali asi takto:

„Taká špecifická skupina, ako sú gejovia, vlastne ani neexistuje... v zásade ide o ľudí rovnakého typu ako sme my, vo všetkom, len oni si to neuvedomujú, musíme ich prevychovať.“ „Menšina si nemá čo sťažovať, v skutočnosti neexistujú žiadne problémy so spoložitím... nemajú sa čo vyčleňovať... a nebudú problémy. Musíme byť jednotní... inakosť spôsobuje problémy.“

Ďalšou úrovňou etnocentrizmu je OBRANA (proti odlišnosti). Táto úroveň sa prejavuje hlavne u ľudí s hlbokými a niekedy aj potláčanými pocitmi vlastnej inferiority. Ľudia na tejto úrovni pripúšťajú odlišnosti, ale ostatné kultúry, hlavne menšiny, nevidia partnersky, ale ako tých menej rozvinutých. Nevidia veľký význam v snahe poznávať inú kultúru, pretože už vopred majú zafixované parochiálne postoje a interpretáciu sveta. Väčšinou si neuvedomujú znevažujúce, nadradené formulácie, z ktorých je jasné, že „my“ sme tí rozvinutejší a „oni“ sa majú prispôbiť. Rozvojový či humanitárny profesionál s takýmito postojmi by sa asi prejavil výrokmi typu:

„Afričania sú objektívne nerozvinutí, nekultúrni, necivilizovaní... V génoch majú lenivosť. Musíme ich učiť od škôlky, niekto to musí riešiť... musíme niečo robiť s otázkou hladu v Afrike... Ľudia z Afriky, keď s nimi spolupracujeme, nikdy nevedia byť profesionálni, majú vo všetkom neporiadok... vidieť na nich, že nehovoria pravdu... sú neúprimní... Oni nevedia tak ako my...“

Tretia úroveň etnocentrizmu má podobu MINIMALIZOVANIA ROZDIELOV. V tejto úrovni ľudia uznávajú rozdiely medzi kultúrami, ale tie vytvárajú obavu a strach z výzvy inakosti a menšiu mieru akceptovania ambiguity. Prejavujú ju hlavne ľudia, ktorí odpoveď na tieto výzvy vidia vo fyzickom či v transcendentnom univerzalizme a s neistotou odpovedí sa vyrovnávajú romantizujúcim potláčaním možných konfliktov, bez snahy o hľadanie odlišných či jedinečných tvorivých postupov v nových situáciách, voči novým niekedy nepoznaným typom správania a prežívania klientov či partnerov. Sami neuvažujú o výhodách odlišností, diverzity o tom, že vývoj môže spochybňovať tradície a konfrontácia rôznych právd môže priniesť niečo nové. Výroky človeka na tejto úrovni môžu mať napríklad takúto podobu:

„Všetci sme dietky božie, niet rozdielov medzi nami... netreba poukazovať na rozdiely... Niet medzi nami skutočných rozdielov, keď sa spoľahneme na naše srdcia, vlastne sme všetci vo všetkom rovnakí.“ „Netreba iné prístupy k tým deťom, kto pomáha deťom, ktoré nie sú zo slumov?“

Štvrtá úroveň už patrí do citlivejších prejavov – do nižšej podoby etnorelativizmu a Bennett ju označuje ako **AKCEPTOVANIE**. Umožňuje porozumieť kultúrnej odlišnosti ako spôsobu vyrovnávania sa s realitou. Vnímať iných ako iných a akceptovať to v komunikácii a práci s nimi. Kultúrne rozdiely sú uvedomované a rešpektované, rozdielnosť je chápaná nie ako absolútna odlišnosť, ale ako vyplývajúca z procesu vzájomného poznávania. Rozvojový pracovník s touto mierou etnorelativizmu dokáže neprejavovať svoje predsudky navonok. Uvedomuje si odlišnosti, ktorým u druhých nerozumie, ale snaží sa nachádzať neodsudzujúci postoj. V niektorých prípadoch dovolí klientovi či partnerovi prejavovať sa tak, ako je on zvyknutý v súlade so svojimi kultúrnymi vzorcami. Jeho výroky na tejto úrovni by asi zneli:

„Je to v poriadku, že hovoríme inými jazykmi, žijeme podľa rôznych hodnôt... Nie všetko sa mi páči, ale snažím sa tomu porozumieť a to, čomu nerozumiem, zatiaľ nekomentujem negativisticke... Snažím sa rešpektovať odlišné správanie a odlišné hodnoty. Nekomentujem hodnotiace pre mňa zvláštne prejavy chuti, jazyka, náboženstva, ale pýtam sa a snažím sa porozumieť dôvodom a histórii...“

Piata úroveň etnorelativistického interpretovania sveta má u Bennetta označenie **ADAPTÁCIA**. Charakterizuje ľudí, ktorí sa pokúšajú adaptovať sa na odlišnú kultúru v kontaktoch priamo „tvárou v tvár“ v každodennej realite. Vyskytuje sa u ľudí, ktorí vychádzajú z rámca kultúrneho pluralizmu – sú schopní brať do úvahy a rovnocenne hodnotiť dve odlišné kultúry. Príkladom je šťastné manželstvo dvoch Slovákov – kresťanky a moslima, ktorí so svojimi deťmi slávia rovnako Vianoce, ako aj Eid po skončení ramadánu. Umožňujú svojim deťom vybrať si, či chcú v dospelosti uprednostniť jedno, druhé, nesláviť intenzívne ani jeden z týchto sviatkov, či naopak rovnako si vychutnať „otcov“ i „matkin“ sviatok. Adaptácia v tomto poňatí znamená nielen tolerovať, akceptovať druhú kultúru, ale aktívne si vybrať jej elementy, prispôbiť ich do podoby „stráviteľnej“ pre príslušníka inej kultúry, adaptovať si ich a zabudovať ich elementy do svojho života. Človek na tejto úrovni etnorelativistického postoja sa aktívne snaží porozumieť druhej kultúre a dozvedieť sa niečo o nej. Nemá problémy naučiť sa pozdrav v jazyku partnera, poblahoželať mu k životným udalostiam, ktoré sú pre toho druhého dôležité, hoci tento rozvojový pracovník sám v minulosti nepoznal zvyky a hodnoty inej kultúry. Typický výrok na tejto úrovni je napríklad:

„Keby som bol predstaviteľom menšiny, viem si predstaviť, aké by to bolo, viem tomu porozumieť, čiastočne sa do toho dokážem vžiť...“ *Nezdieľam niektoré hodnoty klienta, ale pokúšam sa načúvať vysvetleniu z jeho strany a zvažujem slovník a vlastné činy tak, aby som jeho zvyky a hodnoty nede-
honestoval, neútočil na to, čo on považuje za osobne mimoriadne dôležité.“*

Príklad: Pozdrav s moslimskou ženou vo výskumnom centre v Kwale

Monitorovací tím Trnavskej univerzity počas svojho pobytu na rozvojovom projekte v regióne Kwale na pobreží Kene navštívil veľa miest a stretol sa s mnohými ľuďmi. Jednou z nich bola aj mladá moslimská žena vo výskumnom centre v nemocnici Kwale. Zamestnankyňa výskumného centra im ju predstavila a jeden z členov monitorovacieho tímu jej podal ruku. Mladá žena s takmer ospravedlňujúcim výrazom v tvári povedala, že ešte nie je vydatá, a teda sa nemôže dotýkať žiadneho muža. Aj napriek tomu, že sa v tom momente stretli dve kultúry, bol to po chvíľkových rozpakoch veľmi pozitívny a poučný zážitok pre pracovníka monitorovacieho tímu. Prispel k tomu najmä spôsob, akým zareagovala mladá žena.

Najvyššou úrovňou na kontinuu medzikultúrnej senzitivity je podľa Bennetta INTE-GRÁCIA. Znamená to schopnosť hodnotiť javy a prisudzovať im hodnotu v kultúrnom kontexte. Integrované posudzovanie znamená, že človek si vypracuje a v nekončiacom sa celoživotnom procese stále prepracováva etickú bázu, ktorá ho vedie pri rozhodovaní a pri osvojovaní si rôznej kultúrnej identity. Človek si sám volí svoju kultúrnu identitu nezávisle od vlastného rodu, rasy, jazyka, výchovy v detstve. Človek na tejto úrovni si dokáže vážiť sám seba, kultúru a identitu, ktorú si zvolil, takže nemá potrebu súťažiť s inými kultúrami, zhadzovať iné zvyky a hodnoty, zdôvodňovať, v čom je jeho kultúra lepšia a rozvinutejšia – vie, že jeho kultúra (tá, ktorú si zvolil) je v tomto období lepšia než iné – pre neho. Nenárokuje si univerzálne povyšovanie kultúrnych vzorcov a hodnôt, s ktorými sa v tejto fáze života stotožnil. Tento nesúťaživý (nekonkurenčný postoj) vedie k otvorenosti a úprimnému záujmu o iné kultúry a ľudí, ktorí sú nimi ovplyvnení. Integrácia neznamená neúctu k vlastnej kultúre, ale znamená neznevažovanie a otvorenosť pre iné kultúry. Výrok rozvojového

či humanitárneho profesionála charakterizujúci integráciu by v teoretickej rovine mohol znieť napríklad takto:

„Moja identita nezávisí od kultúry, ktorá mi bola daná, dokážem si osvojiť rozdielne kultúrne vzorce správania, nepovažujem niektoré z nich za hodnotnejšie z absolútneho hľadiska, vnímam skôr ich kontextovú výhodu alebo nevýhodu...“

Taký rozvojový pracovník sa dokáže otvorene správať ku klientovi napríklad z kolektivistickej ázijskej kultúry, klientovi, ktorý prichádza s predstavou nekonečnej úcty voči nekritizovateľným rodičom, klientovi, ktorý má špecifické predstavy o kultúre stravovania, sexuality, rodinných vzťahov. Samozrejme, aj tu narazíme na hranice toho, čo naša kultúra považuje za prijateľné a čo nie, ale na rozdiel od ľudí s menšou mierou kultúrnej otvorenosti, je človek z tejto úrovne ochotný a pripravený diskutovať o všetkom. Nemal by sa uzatvárať s postojom, že o niektorých javoch nie je možná diskusia.

Príklad: Medzikultúrna citlivosť ako súčasť života v meste Kwale na pobreží Kene

Trnavská univerzita vyslala na svoj rozvojový projekt zameraný na zníženie detskej podvýživy v regióne Kwale na pobreží Kene dobrovoľníka, ktorý mal naučiť zamestnancov výživových centier pracovať s počítačom. Po mesiacoch intenzívnej práce nastal moment slávnostnej ceremónie a odovzdania certifikátov úspešným absolventom za prítomnosti hostí zo Slovenska. Na úvod slávnosti nastala pre slovenských hostí zaujímavá udalosť. Keďže v regióne Kwale žijú moslimovia spolu s kresťanmi, tak je zvykom pred každou udalosťou predniesť modlitbu – moslimskú aj kresťanskú, pričom všetci zúčastnení si s rovnakou úctou vypočujú obe modlitby. Je to samozrejmosť a nikto z obyvateľov Kwale sa nad tým nepozastavuje – veď prečo by to tak nemalo byť? Jediní, v ktorých to zanechalo silný zážitok, boli slovenskí hostia. Všetci zúčastnení – Keňania aj Slováci odchádzali s dobrým pocitom, že sa naučili niečo nové.

3b Podoby konfliktu kultúr v rozvojovej spolupráci

Dušan Ondrušek

Viacerí kultúrni antropológovia hľadali vysvetlenia, prečo v niektorých spoločenstvách je násilie a nekonštruktívne riešenie konfliktov každodennou súčasťou života a v niektorých spoločenstvách takmer neznámou, a naopak kultúrnym vzorcom je nenásilie, mierové riešenie konfliktov alebo vyhýbanie sa konfliktom. Na ich základe sa pokúšajú definovať kultúrne predispozície komunit pre nekonštruktívne či konštruktívne zvládanie konfliktu. Porovnávanie „vysokokonfliktných“ spoločenstiev s „nízkokonfliktnými“ prinieslo viacero zaujímavých vysvetlení. Žiadne z vysvetlení, samozrejme, nie je úplné, nemá deterministickú povahu a rozhodne v hre nebude jediným určujúcim faktorom.

Pozorovania a výskumy ukazujú prekvapujúci fakt: Rozdiel medzi „nízkokonfliktnými“ a „vysokokonfliktnými“ spoločenstvami nie je daný napríklad vysokou diverzitou etník alebo vierovyznaní žijúcich na spoločnom území. Takáto situácia je niekde sprevádzaná veľkými konfliktmi, inde takmer vôbec. Konflikt medzi katolíkmi a protestantmi má už niekoľko desiatok rokov vyhrotenú podobu v Severnom Írsku, ale nespôsobuje takmer žiadne problémy na mnohých iných miestach.

Kultúrny antropológ a politológ z Yale University, Marc Howard Ross (1993) uskutočnil množstvo porovnávacích štúdií a dospel k predpokladu, že v tzv. „nízkokonfliktných“ spoločenstvách existujú psychokultúrne dispozície, ktoré členov spoločenstva vedú k zdieľanému pohľadu na svet, čo znižuje tendenciu k násiliu. Tiež sú v týchto spoločenstvách prítomné silné vzájomné väzby, ktoré idú naprieč rozdielnym rodovým, rodinným, susedským, záujmovým podskupinám, takže nedochádza tak často k vytváraniu lokalizovaných mocenských skupín a záujmov, ktoré by sa vylučovali. Hovorí, že okrem psychosociálnych charakteristík nenašiel veľa štruktúrnych črt, ktorými by bolo možné vysvetliť nízku mieru konfliktov. Nízka miera konfliktov nie je spôsobená tým, že by šlo o bohaté spoločnosti, kde by nebol dôvod na vzájomný boj. Nenašiel ani spoločný preferovaný modus produkcie – nízkokonfliktné spoločenstvá sa vyskytovali v usadených roľníckych, ako i v loveckých kultúrach. Nízka miera konfliktov sa nedala pripísať ani fenoménu mocensky centralizovaných štátov, ktoré autoritárne potláčajú vnútorné rozpory (tak ako to bolo v predindustriálnej *Bugande*, u *Aztekov* alebo napríklad aj v *Sovietskom zväze*). Niekedy sa neprítomnosť násilných konfliktov vysvetľuje aj tým, že v takých spoločenstvách je silne rozvinutá tradícia intervencie tretej strany do konfliktu. Ani to sa vo výskumoch Marca Rossa nepotvrdilo. To, čo sa zdalo kľúčové, skutočne možno redukovať na **psychokultúrne charakteristiky a väzby idúce naprieč záujmových podskupín**. Jeho výskumy sú fascinujúcim čítaním a v ďalšom texte si neodpustíme aspoň niekoľko citácií príkladov, ktoré ilustrujú tieto dva princípy.

Marc Ross hovorí, že presnejšie než o „nízkokonfliktných“ spoločenstvách je hovoriť o „spoločenstvách s kultúrou konštruktívneho zvládania konfliktu“. To, že sa niekde takmer nevyskytuje konflikt, nemusí byť samo o sebe pozitívnym prejavom. V kmeni Cayapa, ktorý žije v horských oblastiach Ekvádoru a Kolumbie, a podobne aj u Eskimákov kmeňa Utke, sa konflikty nevyskytujú nie preto, lebo by sa o to príslušníci kmeňa nejako cielene snažili, ale

hlavne vďaka tomu, že sa vyhýbajú akejkolvek vzájomnej interakcii. U kmeňa Cayapa vedie nedôvera a podozrievavosť k minimu spoločného stretávania. S napätím a so stressom sa jeho členovia vyrovnávajú prostredníctvom osamelého pitia a izolácie. Briggs (podľa Ross 1993) opisuje prejavy Eskimákov Utke, ktorí podľa zdanía zvonku akoby nemali schopnosť navonok vyjadrovať akúkoľvek výraznejšiu emóciu. Po detskom zážitku mimoriadnej materskej starostlivosti sú vrhnutí do sveta, ktorý je extrémne iný. V dospelosti reagujú stiahnutím a vzájomným vyhýbaním sa, takže zriedka dochádza k vzájomným konfrontáciám.

Časť kultúr charakterizuje extrémne vysoká miera násilia. Yost (podľa Ross 1993) spočítal, že v kmeni Waorani počas posledných piatich generácií viac než 60 % dospelých mužov ukončilo svoj život v kmeňových vojnách (44 % v bojoch v rámci kmeňa, 17 % v bojoch s inými kmeňmi). Marc Ross sa rozhodol zamerať na opačné príklady. Čo charakterizuje kultúry, kde prevláda konštruktívne zvládanie konfliktov? Zamerail sa na charakteristiky extrémnych príkladov v tomto smere. Skúmal kmeň *Kung* z juhoafrickej púšte Kalahari, malajziských *Senoi Semai*, kmeň *Tikopia* v Polynézii, severoamerických Indiánov *Papago*, *Mbutiov* zo Zairského dažďového pralesa, kmeň *Lepcha*, ale napríklad aj „civilizované“ národy typu novovekých *Nórov*. Definoval sedem charakteristík, ktoré sú typické pre spoločenstvá, kde prevláda konštruktívne zvládanie konfliktov:

Psychokultúrne praktiky, ktoré posilňujú pocit bezpečia a dôvery. V skúmaných spoločenstvách boli deti od malička zvyknuté na pocit bezpečia a lásky. V správaní svojich rodičov nenachádzajú bojovné, konfrontačné prejavy, ktoré by mohli imitovať. Na rozdiel od spoločenstiev, kde hrdinom je muž, ktorý zomiera v boji a „len zbabelec umiera prirodzenou smrťou v starobe“ (ako hovoria napr. gruzínski *Swanovia*), sa v týchto spoločenstvách nepriamo odovzdáva posolstvo, že násilie je nepatričné. Napríklad ženy a starší ľudia v kmeni *!Kung* okamžite po vypuknutí konfliktu vstupujú medzi rozhádané strany a vlastným telom bránia ich priamemu fyzickému stretnutiu. Jednotlivcov, ktorí odmietajú ukončiť konfrontáciu, „odtiahnu“ a presťahujú na iné miesta, tak ďaleko, aby sa nestretávali. Deti sa od malička stretávajú s mimoriadnym záujmom a podporou oboch rodičov, otec vystupuje takisto láskavo ako matka, neprejavuje konfrontačné emócie. Ak sa deti dostávajú do vzájomného konfliktu, rodičia sa ich snažia „odpútať“ alebo „vyviesť“ z konfliktu, ale nijako ich za to netrestajú.

Početné vzťahy medzi jednotlivcami a komunitou a identifikácia jednotlivcov s cieľmi komunity. Ľudia sa neodťahujú od diania v komunite, vedia o všetkom, čo sa deje, zúčastňujú sa na živote komunity, záleží im na tom, ako sa riešia spoločné verejné problémy. U *!Kung* existujú bohaté vzťahy i mimo komunity, rodinné väzby siahajú ďaleko. Deliaci čiara medzi tým, čo patrí jednotlivcovi a spoločenstvu, je takmer nepozorovateľná. To platí aj v prípade obmedzených zdrojov (napr. jám – rezervoárov pitnej vody). Napriek tomu, že formálne patria niektorým jednotlivcom, užívajú ich aj ostatní.

Spoločné riešenie problémov. Problémy sa riešia spoločne, spôsobom, ktorý umožňuje ponechať konečné rozhodovanie v rukách zainteresovaných strán. U *Mbutiov* sa nespolupráca považuje za niečo veľmi nepatričné. *Turnbull* (podľa Ross, 1993) opisuje príbeh mladíka, ktorý sa rozhodol, že rozhodí svoje lovecké siete sám bez toho, že by to koordinoval s ostatnými, že možno získa – aj na úkor ostatných – väčší úlovok. Po návrate mu celá dedina vyjadřila opovrhnutie, dospelí i malé deti ho oplúli, nedostal jedlo. Odmietnutie sociálnej podpory bol

oveľa účinnejší nástroj kontroly neželaného správania než fyzické potrestanie a po 24 hodinách sa previnilec opravdednil a snažil sa dostať späť do komunity.

Možnosť treťostrannej pomoci. Existuje subjekt (niekedy je to komunita), ktorý môže zohrať úlohu tretej strany. Niektoré spoločenstvá neponechávajú možnosť nestrannej pozície. Nútia všetkých svojich členov, aby sa v konflikte pridali na tú či onú stranu. Nik nemá nezávislú autoritu a možnosť vnímania z odstupu. Dobre fungujúce spoločenstvá vždy ponechávajú neutrálny priestor a možnosť pre niektorých jednotlivcov alebo celú komunitu prebrať intervenujúcu funkciu tretej strany. V polynézskom spoločenstve Tikopia uznávaná staršia autorita v prípade konfliktu sťahuje pozornosť na seba, zúri, vyhráza sa konfliktným stranám potrestaním, trpí tým, že takýto konflikt vznikol a svoje silné emócie dáva najavo tak, že okolie sa snaží zastaviť takéto správanie, až kým sa nepodarí upokojiť ho a zastaviť konflikt. Tieto silné emócie sú prežívané, ale súčasne „predpísané“, v tej istej sekvencii a podľa tradičného „scenára“.

Sociálna harmónia. Opätovné nastolenie pokoja a sociálnej harmónie je mimoriadne dôležité. Mier sa považuje za rovnako dôležitý ako vyriešenie problémov v konflikte. Napríklad ak sú príslušníci kmeňa Semai konfrontovaní s vonkajšou agresiou, radšej utečú, než by bojovali, a tento typ správania sa v spoločenstve pozitívne oceňuje.

Reálna možnosť „vycúvať“ z konfliktu. Existuje mechanizmus pre čestný ústup, ani jedna zo strán nie je nútená pri nehode pridať sa k inej komunite, neexistuje povinnosť odplácať násilie (podobne ako sicílska „vendetta“ či albánsky „Kódex“)

Stratégie na prevenciu alebo vyhnutie sa konfliktu. V spoločenstve existujú postupy, ktoré sa využívajú, ak hrozí eskalácia konfliktu. Na niektorých miestach je kultúrne neprijateľné na verejnosti vyjadrovať ostré konfrontačné emócie. Dalo by sa očakávať, že skrývanie nepriateľských emócií musí viesť k frustrácii a následným výbuchom agresie, ale v prípade Papago, Semai a Nórov sa to nijak nepotvrdilo. V prípade konfliktnej situácie v kmeni Semai sa zídu sporiace strany, aby prediskutovali, ako vyriešiť konflikt. No dlho, dlho pred tým, ako sa dostanú k podstate sporu, za prítomnosti všetkých rozprávajú o tom, aké dôležité je rešpektovať odlišnosť a nezávislý názor, aká dôležitá je vzájomná závislosť a jednota v spoločenstve, aké dôležité je uchovať tieto hodnoty, bez ohľadu na to, čo bola podstata sporu. Tikopovia podobne ako !Kung v konflikte používajú mnoho kriku a verbálnych útokov, ale takmer nikdy fyzické násilie.

Sedem charakteristík, ktoré možno nájsť v spoločenstvách s tradíciou konštruktívneho zvládania konfliktov, je inšpiráciou aj pre dnešok. Ďaleko od tradičných spoločenstiev v podmienkach modernej spoločnosti objavujeme, že mechanizmy a predpoklady na konštruktívne zvládanie konfliktov sú také isté v industriálnych metropolách ako v austrálskom buši či mongolskej stepi. Vraciame sa k tradícii.

Bibliografia

- Bennet, J. – Bennett, M. J. (2004): Developing Intercultural Sensitivity. An Integrative Approach to Global and Domestic Diversity. In: D. Landis – J. Bennett. – J. M. Bennett (2004): *Handbook of Intercultural Training*. 3rd ed., Sage, ISBN 0-7619-2332-2, s. 147 – 165.
- Bennet, J. – Bennett, M. J. – Castiglioni, E. (2004): Embodied Ethnocentrism and the Feeling of Culture. A Key to Training for Intercultural Competence?. In: D. Landis – J. Bennett – J. M. Bennett (2004): *Handbook of Intercultural Training*. 3rd ed., ISBN 0-7619-2332-2, s. 249 – 257.
- Berry, J. W. (1999): Emics and Etics: A Symbiotic Conception. *Culture & Psychology*, 5, 165 – 171.
- Helfrich, H. (1999). Beyond the Dilemma of Cross-cultural Psychology: Resolving the Tension Between Etic and Emic Approaches. *Culture & Psychology*, 5, s. 131–153.
- Pedersen, P. B. (ed.) (1999): *Multiculturalism as a Fourth Force*. Philadelphia: Brunner/Maze.
- Ross, M. H. (1993): *The Management of Conflict. Interpretations and Interests in Comparative Perspective*. New Haven a London: Yale University Press.

4. PRAKTICKÉ ZRUČNOSTI V INTERVENCI DO KONFLIKTOV

Zuzana Fialová

„Mladá jedovitá žena sa zlostila úplne na všetko. Hnevalo ju, že tento národ je ešte vždy závislý od jadrovej energie. A od ropy. Napriek nadbytku riek a vybudovaným vodným elektrárnám. Napriek nepríjemne hučiacim veterným elektrárnám. Napriek tomu, že sa chystá výstavba mosta do Dánska. Hnevala sa na Dánov, lebo boli Dánmi. Na chovateľov noriek, lebo ich chovali. Na všetkých chovateľov zvierat vo všeobecnosti. Na všetkých, ktorí jedli mäso. Na všetkých, ktorí ho nejedli. ... Na všetkých kapitalistov. Na takmer všetkých komunistov. Na svojho ocka, lebo pracoval v banke. Na svoju mamu, lebo vôbec nepracovala. Na starú mamu, lebo mala šľachtický pôvod. Na seba, lebo bola nútená otročiť a nemala čas meniť svet. A na svet, ktorý neponúkal nijaký rozumný dôvod na takéto otročenie za peniaze.

Zlostila sa na okolnosti, ktoré ju donútili bývať ... zadarmo v dome na zbúranie, takže nemohla odmietiť platiť nájomné. Bože, ako len túži postaviť sa na barikády! A úplne najväčšmi ju štvalo, že nemôže nájsť jedinú vhodnú barikádu, na ktorú by sa mohla postaviť.

Nombeko si pomyslela, že mladej zlostníčke by sa zišlo, keby sa na pár týždňov ocitla ako čierna v Južnej Afrike. Stačilo by, aby vyniesla niekoľko vedier obsahu verejných latrín, hneď by mala iný pohľad na život.“

Jonas Jonasson: Analphabetka, ktorá vedela počítať

V konfliktnej situácii sa môžeme stretnúť s rozmanitými spôsobmi, ako sa vyrovnáť s odlišnosťou záujmov alebo potrieb. Na to, ako postupovať v konflikte v situácii, keď sme jednou zo strán (vyjednávanie), alebo z nezaujatej pozície tzv. tretej strany (facilitácia, mediácia či zmierovanie), existujú praktické kurzy nácviku týchto zručností. Zvládnuť facilitáciu, mediáciu či profesionálne vyjednávanie, samozrejme, nie je možné na základe čítania a teoretického štúdia. Na osvojenie praktických zručností a návykov je nutná prax a zážitky, ktoré môže sprostredkovať tréning. V tejto podkapitole sme sa rozhodli sústrediť skôr na vysvetlenie základných pojmov, ako aj popis niektorých spôsobilostí užitočných pri intervencii do konfliktov.

Čitateľ tu nájde prístupy a techniky, ktoré pomáhajú „vyznať sa v konflikte“ a „niečo s ním urobiť“. Vychádzame z toho, že nie vždy je jediným možným a efektívnym prístupom okamžité pristupovať k riešiu konfliktu. Dôležitými zručnosťami sú počúvanie, diagnostikovanie, ale niekedy je jediným možným variantom únik. Venujeme sa tiež pojmu transformácie konfliktov a hľadaniu riešenia pri konflikte záujmov. Veľmi dôležitým nástrojom na pochopenie konfliktu je analýza konfliktu, ku ktorej poskytujeme súbor otázok, na ktoré by mala odpovedať. Mediácia ako jeden zo spôsobov riešenia konfliktu má tiež svoje pravidlá a postupnosť krokov, ktoré predstavujeme. V rozvojovom kontexte je dôležité zmierovanie a jeho princípy, o ktorých sa zmieňujeme na záver. Poskytujeme tu tiež príklady situácií na analýzu či rozmanité cvičenia, ktoré pochádzajú z rozvojovej praxe.

Témy tejto kapitoly sú vybrané tak, aby poskytli čo najlepší základ na zvládnutie vzdelávacích simulácií opísaných v kapitole číslo 5.

4a Prístupy a techniky užitočné pri riešení konfliktov

Dušan Ondrušek

Únik

Niektorí ľudia sa pokúšajú vyhnúť určitým typom konfliktných situácií alebo sa vyhnúť konfliktným situáciám ako-takým. Sú to tí, ktorí zvyknú potláčať emocionálne reakcie, vyhýbať sa konfliktu alebo sa úplne zo situácie stiahnuť. Nieкто môže napríklad odísť zo zamestnania, nechať školu alebo sa rozvieť. Ide o ľudí, ktorí buď nedokážu čeliť situácii efektívne, alebo nemajú spôsobilosti, vedúce k riešeniu konfliktov.

Hoci vyhýbanie sa konfliktu môže pomôcť jednotlivcovi prežiť v prípadoch, keď je únik možný, zvyčajne nie je zdrojom vysokej úrovne spokojnosti. Vyhýbanie sa konfliktným situáciám často vyústí do pochybností a strachu, či bude človek schopný zvládnuť podobné situácie v budúcnosti a do úvah nad takými povahovými črtami, ako sú odvaha či odolnosť.

Stlmenie

Stlmenie či zmiernenie je v podstate len odsúvajúcou taktikou. Stratégie zmiernenia sa pokúšajú stíšiť alebo zmierniť situáciu (aspoň dočasne), alebo nechať veci také zahmlené, že pokusy o konfrontáciu budú nepravdepodobné. Príkladmi taktík zmiernenia môže byť riešenie nepodstatných vecí a súčasne vyhnutie sa diskusií o dôležitých témach, odloženie konfrontácie na vhodnejší čas či vyhnutie sa vyjasneniu dôležitých a zásadných problémov, tvoriacich konflikt. Takéto taktiky zvyčajne vyústia do pocitov neuspokojenia, úzkosti z budúcnosti, obáv, týkajúcich sa samého seba a zníženého sebadomia.

Konfrontácia

Tretí prístup k riešeniu konfliktov zahŕňa konfrontáciu tém, tvoriacich konflikt alebo osôb na konflikte zúčastnených. Konfrontáciu možno rozdeliť na *mocenské a vyjednávacie stratégie*. Medzi mocenské stratégie patrí využitie fyzickej sily (napr. úder do nosa), podplácanie (napr. peniaze či iné výhody) a trest (napr. odmietnutie lásky, peňazí). Mocenské taktiky sú z hľadiska „vítaza“ alebo „úspešnej“ strany v konflikte veľmi efektívne. Nanešťastie však môže ísť vlastne o začiatok dlhodobého konfliktu. Pre „porazeného“ sú následnými dôsledkami mocenskej taktiky „výhra – prehra“ pocity nepriateľstva, úzkosti alebo dokonca fyzického poškodenia.

Vyjednávacie stratégie predstavujú na rozdiel od mocenských stratégií príležitosť vyhrať pre obe strany. Cieľom vyjednávania je vyriešiť konflikt prostredníctvom kompromisného riešenia, ktoré je uspokojivé pre obe strany, zúčastnené v konflikte. Zdá sa, že z troch opísaných stratégií poskytuje vyjednávanie najviac pozitívnych a najmenej negatívnych dôsledkov.

Aktívna práca s konfliktom obsahuje diagnostiku, iniciovanie, počúvanie a riešenie problémov.

Diagnostika

Určenie povahy konfliktu je východiskovým bodom akéhokoľvek pokusu o riešenie konfliktu prostredníctvom vyjednávania. Najdôležitejšie je rozhodnúť sa, či je konflikt založený na hodnotách (ideologický), alebo či spočíva na skutočných rozdieloch v záujmoch, vo vzťahovom nesúlade, či sú kľúčovým zdrojom konfliktu údaje (prípadne iná interpretácia skutočnosti) alebo ide o kombináciu rôznorodých zdrojov. Hodnotové konflikty je nesmierne ťažké riešiť. Ak si napríklad jeden účastník konfliktu myslí, že so ženami by sa malo zaobchádzať rovnocenne v každej situácii spoločenského a súkromného života (pretože mu to tak diktuje jeho svedomie alebo kultúra), a druhý účastník verí, že ženám by sa malo zakázať vykonávať určité činnosti, lebo sú fyzicky slabšie a spoločnosť by ich mala chrániť, bolo by pre oboch ťažké dospieť k vzájomne akceptovateľnému riešeniu.

Napriek rozdielnym hodnotám je možné vyjednávať, a to hlavne vtedy, ak odlišné hodnoty ovplyvňujú postoje a konanie ľudí hmatateľným spôsobom. Ak napríklad hodnoty účastníka konfliktu, týkajúce sa ženských práv, vyústia do situácie, že sa žene odoprie zamestnanie, pre ktoré má kvalifikáciu a ktoré žiada, potom tu existuje základňa pre konflikt, o ktorom možno vyjednávať. Na to, aby sa v tomto hmatateľnom konflikte dosiahlo vzájomne prijateľné riešenie, nepotrebuje žiadna zo strán zmeniť svoje hodnoty. Ak však každá z protichodných strán len opakuje svoje hodnotové princípy a odmieta diskutovať aj o ich dôsledkoch pre reálne postoje a konanie, pravdepodobnosť riešenia je minimálna. Ak sa účastníci konfliktu zamerajú na hmatateľné efekty konfliktu, možno budú schopní dohodnúť realistické riešenie.

V úvode diagnostikovania situácie musíme rozhodnúť, či ide o reálny (hmatateľný) konflikt alebo o konflikt hodnôt, ktorý nemá hmatateľné vyústenie.

Iniciovanie

Druhým dôležitým krokom smerom k riešeniu konfliktov je podnietenie konfrontácie. Konfrontácia neznamená napadnutie alebo urazenie protivníka. Útok skoro vždy vyvolá obrannú reakciu, ktorá zablokuje rýchle riešenie problémov. Efektívnejším spôsobom konfrontácie je to, aby jedna zo strán vyjadrila, aké hmatateľné dôsledky má pre ňu konflikt. Konfrontácia neznamená verbálny útok.

Počúvanie

Po podnietení konfrontácie by mal byť ten, kto ju vyvolal, ochotný vypočuť názor svojho protivníka. Ak nie je prvou reakciou to, čo konfrontujúci očakával, môžu nasledovať defenzívne reakcie. S maximálnou snahou by sme sa mali vyhnúť replikám, vyvolávajúcim škriepky. Konfrontujúci by sa nemal pokúšať sám „chrániť“, vysvetľovať určitú konkrétnu pozíciu alebo niečo žiadať či hroziť. Skôr by sa mal snažiť o reflexívne alebo aktívne počúvanie.

Pri reflektívnom počúvaní konfrontujúci počúva, reflektuje to, čo počul a vyjasňuje si pozíciu konfrontovaného. Ak dokázal interpretovať konfliktnú pozíciu k plnej spokojnosti konfrontovaného, potom by mal opäť predstaviť svoj pohľad na vec, opatrne sa snažiac zamerať na hmatateľné výstupy a vyhnúť sa výrokom, postaveným na hodnotách. Zvyčajne, ak sa ľudia navzájom počúvajú, dochádza k zníženiu rozdielov a obe strany začnú lepšie vnímať

pohľad toho druhého. Ak sú obe strany spôsobilé reflektívne počúvať, pravdepodobnosť úspešného vyjednávania sa vysoko zvyšuje.

Riešenie problémov

Poslednou spôsobilosťou, potrebnou na úspešné vyjednanie, je spôsobilosť využiť *procesy riešenia problémov* s cieľom dospieť ku konsenzuálnemu riešeniu. Jednotlivé kroky tohto procesu možno jednoducho určiť a ľahko použiť. Patrí sem:

- **Objasnenie problému**, identifikovanie hmatateľných problémov a určenie pozícií jednotlivých strán vo vzťahu k problémom.
- **Vytvorenie a zhodnotenie možných riešení**. Realisticky možno vytvorenie a zhodnotenie alternatívnych riešení uskutočniť v dvoch krokoch. Prvým krokom je vytvorenie všetkých možných riešení prostredníctvom brainstormingu a druhým je zhodnotenie každej navrhovanej alternatívy.
- **Spoločné rozhodnutie o najlepšom riešení**. Vybrať by sa malo riešenie, ktoré bude najpriateľnejšie pre obe zúčastnené strany. Ide o proces hľadania zhody, nie hlasovanie.
- **Plánovanie realizácie riešenia**. Kedy a ako sa riešenie uskutoční?
- **Plánovanie vyhodnotenia riešenia** po určitom konkrétnom časovom úseku. Tento posledný krok je dôležitý, pretože vybrané riešenie nie je vždy najlepším alebo najlepšie použiteľným. Ak prvé riešenie nevyhoví, celý proces riešenia problému treba zopakovať od prvého kroku.

Pretože vyjednanie je najefektívnejšou stratégiou zo všetkých stratégií riešiacich konflikty, pri čelení nevyhnutným konfliktom sú spôsobilosti, potrebné na dosiahnutie zmysluplného rokovania extrémne dôležité.

4b Možnosti vyrovnať sa so situáciou konfliktu záujmov

Dušan Ondrušek

Kľúčový odkaz pre všetkých, ktorí sa zaoberajú riešením konfliktov, je uvažovať o veľmi širokej palete možných riešení. Málokedy stojíme pred čiernobiou situáciou s možnosťami „áno – nie“. Ak konfliktnú situáciu interpretujeme binárnou logikou s výlučnými možnosťami „áno – nie“, „súhlasiť – odmietnuť“, „pravda – nepravda“, dostávame sa do pasce, ktorá vo svojich dôsledkoch spravidla vedie k ďalšiemu eskalovaniu konfliktu, nie k jeho transformácii. Pritom paleta možností riešenia alebo transformácie konfliktu je obrovská, určite viac, než sme zvyknutí – na našu škodu – zvažovať.

Na ilustráciu uveďme zjednodušený príklad z dielne nórskeho odborníka Johana Galtunga. Ide o rozšírený a už hádam aj notoricky známy príklad s názvom „kauza pomaranč“. Na príklade možno ľahko ukázať, prečo riešenie konfliktov znamená hlavne inováciu, tvorivosť a odvahu pozrieť sa na problém z inej perspektívy, než sme to robili doteraz, inak, než by uvažovala väčšina. Situácia konfliktu je v tomto príklade zo záhradkárskeho prostredia maximálne zjednodušená, aby sa na tomto základe dalo uvažovať komplexnejšie a odvodzovať princípy, pomocou ktorých možno porozumieť aj zložitejším situáciám.

Predstavme si situáciu susedov, ktorých oddeluje plot. Kmeň pomarančovníka pri plote, ako aj väčšina jeho koreňov je na pozemku prvého suseda, ale veľká časť koruny stromu aj so zrelými pomarančmi prevísa na pozemok druhého suseda. Tam často ostávajú aj pomaranče popadané zo stromu. To, samozrejme, spúšťa susedské napätie a konflikty.

Pri absolútne zjednodušenom uvažovaní vidíme len dve možnosti konečného riešenia tohto problému. Hľadáme víťaza a porazeného v spore a očakávame simplexné a navždy platné riešenie. Znamená to jednu chabú perspektívu, jeden nie bohvieaký záver. Môže sa nám zdať, že jediným spôsobom, ako sa má ukončiť tento susedský spor, je rozhodnúť, či pomaranče popadané do záhrady suseda, patria prvému alebo druhému susedovi. A hotovo. V tomto prípade môže ísť o drobnosť, ktorá si nezaslúži veľkú pozornosť. Takto redukovaný pohľad však riešeniu konfliktov nepomáha a dokonca práve podobný zjednodušujúci spôsob uvažovania často povzbudzuje eskalovanie konfliktov a vedie k tomu, že konflikty sa stávajú chronickými. Ako by teda mohlo vyzeráť komplexnejšie a možno zodpovednejšie uvažovanie v prípade tohto príkladu.

Ak by sme sa ohrančili len videním, že **jedna strana sa presadí na úkor druhej**, črtajú sa tu štyri najčastejšie možné rámce. Uveďme si, aké dôsledky prináša uprednostnenie každého z nich:

- a: Podľa prvého rámca je východiskom *človek* a primerané sa odvíja od toho, čo si rozhodnú samotní susedia. Ak sa dohodnú, nik nemá právo zasahovať im do ich dohody. Ak sa nedohodnú a presadí sa silnejší z nich, takisto je to prijateľné, pretože nik nemá oprávnenie miešať sa a perspektíva, že konečným riešením je zodpovednosť samotných ľudí vtiahnutých do konfliktu, môže stáť nad všetkým.

- b:** Druhé východisko uprednostní *právny pohľad* a regulatívne zásahy. Tu sa využije pohľad zákona či vyhlášok a spor bude riešiť súd, starosta či iné nadradené authority. Bude sa brať do úvahy spravodlivosť definovaná uplatňovaním zákonov, vlastnícke práva, nezávislé expertné posudzovanie práva na úrodu, väčšia potreba či využiteľnosť pomarančov pre jedného či druhého suseda. A autoritatívne určené rozhodnutie bude platiť i v prípade, že by sa rozhodnutie nepáčilo jednej či oboch stranám sporu.
- c:** Tretie východisko zvýhodní *náhodu*. Na jedného zo susedov sa usmeje šťastie. Keďže máme ohraňované možnosti dosiahnuť riešenie, ktoré by ako rovnako spravodlivé vnímali obe strany, prijmemo toto ohraňovanie. Zmierime sa s presvedčením, že najvhodnejším riešením bude také, kde rozhodne náhoda. Žrebovanie, náhodný výber pomarančov pre jednu či druhú stranu, náhodná odpoveď prvého okoloidúceho...
- d:** Štvrté východisko bude uvažovať o nejakej možnosti vzájomnej *kompenzácie*. Riešenie sa bude spočiatku javiť ako výhodnejšie pre jednu zo sporiacich sa strán.

Riešenie však nemusí spočívať v presadení sa jednej strany na úkor druhej. Strany si môžu povedať, že ich pokoj je dôležitejší, než zaoberanie sa problémami úrody v záhrade a že jednoduchším riešením je veľkorysé **vycúvanie – odstup od súčasného riešenia tohto konfliktu**. Aj v tomto prístupe sa črtajú štyri možnosti, ako vycúvanie, neriešenie tohto problému realizovať.

- a:** Je možné odísť z problémovej situácie, nevenovať sa jej, urobiť z tejto témy tabu. Nehovoriť, nekomentovať, nevenovať sa v myšlienkach tomu, prečo je to takto, či je to spravodlivé alebo nie, z oboch strán nechať situáciu plynúť, bez vlastného zásahu do nej.
- b:** Zbaviť sa pomarančov či pomarančovníka. Dohodnúť sa, že pomaranče sa každoročne (kým sa susedia nedohodnú inak) venujú niekomu tretiemu, dostanú ich deti, ostanú na strome, kým ich nevyzobú vtáky, alebo ako najkrajnejšie riešenie sa pomarančovník vyrúbe, lebo neexistujúci pomarančovník a pokoj spojený s takouto možnosťou je cennejší než nekonečné dohadovanie sa o úrodu.
- c:** Pomaranče na strome a pod ním možno pozorovať, fotiť, opisovať, tešiť sa pohľadom z ich existencie, ale to je všetko. Estetický zážitok sa stane ich dôležitejšou a spájajúcou funkciou, než boj o to, kto ich skonzumuje.
- d:** Pomaranče sa zamrazia a v mrazničke budú čakať na čas, kým sa susedia (alebo ich zrelšie uvažujúce deti) dokážu dohodnúť na tom, ako by sa spravodlivo malo postupovať.

Riešenie môže byť postavené na **kompromise**: susedia môžu na milimeter presne rozpoliť každý pomaranč zo stromu či pomaranč zdvihnutý zo zeme na ktorejkoľvek časti pozemku. Štavu z pomaranča možno odvážiť, kôru odmerať, kôstky spočítať, všetky merateľné časti úžitkovej hodnoty možno za prítomnosti nestranného kontrolóra rozdeliť presne na polovicu.

Riešenie sa však môže získať aj **transformáciou konfliktu**. Nájdením tvorivého východiska, ktoré obe strany postaví pred novú výzvu a tvorivosťou dovedie k novej interpretácii celej problémovej situácie. Takýmito transformujúcimi riešeniami by boli napríklad:

- a:** Zvýšiť počet problémových situácií. Napríklad z druhej strany plota u druhého suseda nasadiť ešte jeden pomarančovník, ktorého plody budú naopak prepadať na stranu prvého suseda. Alebo nasadiť také množstvo pomarančovníkov a iných ovocných stromov do záhrady i všade naokolo, že otázka jedného stromu v tomto kontexte prestane byť relevantná.

- b:** Zvýšiť počet ľudí, ktorí majú právo využívať plody stromov v záhrade jedného i druhého suseda.
- c:** Z dužiny pomarančov na strome i na zemi upiecť vzácny pochúťkový koláč a uvažovať, ako s ním nakladať pre vlastný i všeobecný prospech.
- d:** Spoločne zasadiť semenka pomaranča a vypestované planty v črepníkoch predávať alebo darovať iným.

Galtungov príklad s pomarančovníkom sa na prvý pohľad môže zdať ako príliš zjednodušujúci a neaplikovateľný na zložité situácie celospoločenských či mnohoúrovňových medzinárodných konfliktov. Aj keď to tak na prvý pohľad nevyzerá, podobný spôsob uvažovania možno uplatniť aj pri zložitejších konfliktoch, kde je objekt sporu oveľa ťažšie uchopiteľný a kde sú v hre nielen merateľné aspekty, ale aj hodnoty a zložité štruktúry. Hlavné posolstvo je v drobných i v masových konfliktoch podobné. Transformovať konflikt znamená zmeniť perspektívu nazerania naň tak, že uvažujeme o mnohých alternatívach, ako postupovať, neredukujeme uvažovanie na dve riešenia. Ak sa nám to podarí, otvárame dvere tvorivosti, imaginácii pre nové, doteraz nevyskúšané riešenia. A každý konflikt je jedinečný, signalizuje novú potrebu (inak by nevznikol), žiada si od nás odvahu vyskúšať aj netradičné riešenia.

4c Postupnosť krokov v mediácii

Dušan Ondrušek

V úvode tejto podkapitoly vysvetľujeme, že treťostranné intervencie do konfliktu môžu byť rôzneho druhu (napr. rozhodnutie autoritou, zmierovanie, facilitovaný dialóg, mediácia, arbitrácia, súdne rozhodnutie). V slovníku pojmov sú ich špecifiká podrobne popísané.

Aké sú jednotlivé kroky v procese mediácie? V nasledujúcom texte uvádzame fázový model mediačného procesu, ktorý vychádza najviac z Harvardskej školy, hoci v súčasnosti sa asi najviac presadzujú rôznorodé eklektické prístupy, ktoré kombinujú postupy viacerých škôl. V tomto – relatívne jednoduchom modeli – vyzerajú odporúčané kroky takto:

1. krok Príprava a úvod

Úlohou mediátora v tejto časti procesu je uviesť proces mediácie a dohodnúť so sporiacimi stranami pravidlá, ktoré budú po schválení akceptovať všetky strany. Mediátor sa snaží získať súhlas strán s pravidlami.

Základné pravidlá komunikácie v mediačnom procese

- Vždy rozpráva len jeden, ostatní zatiaľ mlčia a počúvajú.
- Ak sa budú strany hádať, osočovať alebo dokonca naznačovať fyzický útok, mediátor má právo ich zastaviť a nedovoliť im to.

Dôvernosť

- To, čo sa odohrá pri mediácii, je dôverné, nebude sa o tom hovoriť ostatným, pokiaľ to strany nechcú.

Časový limit

- Mediátor zistí, koľko času majú strany na mediačné sedenie (stretnutie spravidla trvá hodinu alebo dve).

Otázky autority

- Mediátor nerozhoduje o tom, kto je vinný a kto nie, ani nerozhoduje o tom, ako sa strany spolu dohodnú. Ak by chceli, aby niekto rozhodol, nech sa obrátia na vedúceho alebo inú autoritu.

Rola pozorovateľa alebo spolumediátora

- V prípade, že mediátora sprevádza ďalší kolega (spolumediátor), tak ho mediátor predstaví a vysvetlí jeho rolu.

Oddelené stretnutia (caucus)

- Ak by bolo potrebné – keď mediátor uzná za vhodné, alebo si to vyžiada jedna zo strán –, je možné urobiť oddelené stretnutia mediátora s jednou zo strán (nezabudnúť urobiť oddelené stretnutia aj s druhou stranou).

2. krok Rekonštrukcia sporu

Úloha mediátora

- Dohodnúť poradie rozprávania strán (tak, ako chcú strany).
- Aktívne počúvať ich prerozprávanie sporu.
- Zapisovať si sťažnosti, otázky, pozitívne vyhlásenia o druhej strane.
- Odhadovať, čo chce každá strana získať, čo potrebuje, aby bola spokojná.
- Úlohou mediátora je pomenovať všeobecné pozitíva (ochotu na spoluprácu, že prišli na stretnutie, čo pozitívne ich spájalo pred sporom, atď.), ako aj reflektovať emocionálne problémy (hnev, sklamanie, nádej, ochotu, a pod.).

Kroky

- Postupne každá strana stručne oznámi mediátorovi svoju perspektívu pohľadu na spor.
- Mediátor stručne nahlas zosumarizuje KLÚČOVÉ problémy.
- Mediátor kontroluje, či obe strany rovnako pochopili podstatu problému (testujte realitu).
- Mediátor spíšte problémy.
- Mediátor navrhne poradie rozoberania problémov.

3. krok Definovanie sporných bodov a spoločných záujmov

Ciele

- Z začať sa na seba pozeráť ako na ľudské bytosti.
- Presun od zamerania na minulosť k budúcnosti.
- Pracovať na pochopení druhej pozície (nie nevyhnutne na zhode).
- Prejsť od osobných útokov k riešeniu spoločného problému.

Techniky komunikovania zo strany mediátora

- Parafrázuje – svojimi slovami prerozpráva podstatu sporu.
- Uzná pocity každej strany a ich ochotu riešiť spor.
- Preformuluje nároky a požiadavky do neutrálneho jazyka.
- Sumarizuje – zhrnie, k čomu sme dospeli a čo nás čaká.

Kroky

- Ak treba, mediátor dohodne prestávku a strany si po nej zdefinujú sporné body a spoločné záujmy.
- Mediátor si u strán overuje, či takto pomenované sporné body súhlasia s ich predstavou sporu.
- Navrhne na riešenie ten sporný bod, ktorý je najjednoduchší a „neutrálny“.

4. krok Vytváranie možností

Rola mediátora

- Dozerať na to, aby sa strany dotkli všetkých problémov.
- Podporiť tvorbu návrhov riešení od všetkých strán.
- Staráť sa o rovnováhu počtu návrhov a aj o to, aby boli návrhy konkrétne.
- Zdôrazňovať ústretovosť jednotlivých návrhov.
- Podporovať „výmenný obchod“ ústretových krokov.
- Spájať návrhy a overovať si, či takto vytvorené riešenia začínajú vyhovovať obom stranám.
- Nechať strany vybrať riešenia, ktoré im vyhovujú.
- Spolu so stranami doladiť návrhy riešení.
- Doviesť strany k tomu, aby si vybrali jedno najlepšie riešenie.

Kroky mediátora

- Začne s najjednoduchšími problémami a faktami.
- Riadi brainstorming možností, bez ich okamžitého hodnotenia.
- Ak treba, vytvorí so stranami objektívne kritériá na posúdenie možností.
- Určí spoločne so stranami dôležitosť kritérií a postup, ako vybrať najlepšie možnosti.

5. krok Formovanie dohody

Kroky mediátora

- Dohoda má byť v neutrálnom jazyku.
- Mediátor napíše návrh a nahlas ho prečíta.
- Samostatne zaznamenáva jednotlivé body dohody.
- Vyhýba sa všeobecným formuláciám.
- Popíše konkrétne správanie a činnosti, ktoré majú vykonať obe strany, vyhne sa formálnostiam.
- Obe strany sa podpíšu.
- Dohoda by mala byť: špecifická (konkrétna), merateľná (aby sa dalo zistiť, či sa plní), dosiahnuteľná (uskutočniteľná), reálna, časovaná (dokedy).
- Cieľom je udržať a dotiahnuť riešenia sporu, na ktorých sa pri mediácii strany dohodli.

Ukončenie sedenia v prípade dohody

Kroky mediátora

- Zhrnie výsledok.
- Spomenie možné pokračovanie v prípade potreby.
- Oznámi, že „toto sedenie je ukončené“.

Naplánovanie ďalšieho sedenia, ak je nutné

- Zhrnie pokrok, ktorý sa podarilo dosiahnuť.
- Definuje doterajšie dohody.
- Určí so stranami dátum nasledujúceho sedenia.
- Pochváli účasť strán na tomto sedení.

V prípade žiadnej dohody

- Pozitívne zhrnie to, čo sa dosiahlo a dialo.
- Uvedie zvyšné ťažkosti a možnosti.
- Spomenie ďalšie pokračovanie a svoju otvorenosť ďalšiemu stretnutiu.
- Pochváli účasť oboch strán.

4d Sekvencia otázok užitočných pri analýze konfliktu³⁵

Dušan Ondrušek

Analýza konfliktu je nevyhnutná na lepšie pochopenie jeho aktérov, ich pozícií a záujmov, dynamiky konfliktu a v neposlednom rade možností jeho riešenia a transformácie. V literatúre sa vyskytujú rôzne varianty sekvencie užitočných otázok. Tu uvádzame tie, ktoré by mali pomôcť, ak má konflikt šancu na riešenie mediáciou.

Kto sú **strany** v konflikte:

- a: V konflikte ide o spor dvoch či viacerých strán (koľkých)?
- b: Strany sú predstavované jednotlivcami, skupinami, inštitúciami, koalíciami, komunitami, národmi a pod.?
- c: Je možné určiť prvotných aktérov konfliktu (tých, medzi ktorými spočíva jadro konfliktného vzťahu), sekundárnych aktérov (tých, ktorí sú vtáňovaní do diania niektorou zo strán), terciálnych aktérov, (tých, ktorých sa dôsledky konfliktu týkajú a nepriaznivo/či priaznivo ich konflikt ovplyvňuje, aj keď nie sú jeho viditeľnými aktérmi)?

Aká je doterajšia **história** konfliktu:

- d: Možno vystopovať začiatok nekonštruktívneho riešenia sporu?
- e: Ako ďaleko postúpil konflikt z hľadiska svojej eskalácie/deeskalácie (vnímaná krivda aspoň jednej zo strán, nálepkovanie, extremizácia a polarizácia, nabaľovanie ľudí v konflikte, nabaľovanie nových problémov v spore)?
- f: Vyskytlo sa v spore násilie medzi stranami?
- g: Existuje faktor, ktorý spustil novú vlnu eskalácie v relatívne stabilizovanom konflikte?
- h: Aké postupy na prekonanie sporu sa použili v minulosti? S akým výsledkom?

Aké je **mocenské rozloženie** vo vzťahu strán v konflikte:

- i: Je moc rozložená symetricky (rovnomerne) alebo asymetricky, s výraznou prevahou moci u jednej zo strán?
- j: V prípade asymetrie moci ide o informačnú, fyzickú, finančnú, expertnú alebo pozíčnú (statusovú) moc?
- k: Sú všetky aspekty moci silnejšie u jednej zo strán? Pokiaľ nie, ktoré aspekty sú silnejšie a u ktorej zo strán?
- l: Existujú možnosti na posilnenie/oslabenie moci u jednotlivých strán (existuje potenciál moci)?
- m: Uvedomujú si strany svoju súčasnú (príp. potenciálnu) mocenskú prevahu?

³⁵ Okruhy sme podrobnejšie rozvinuli v publikácii Ondrušek, D. – Labáth, V. – Tordová, Z. (2006): Zmierovanie a zmierovacie rady. Bratislava: PDCS.

Aký **typ riešenia konfliktu** sa najlepšie hodí na jednotlivé aspekty sporu:

- n:** Napr. diskusia dvoch či viacerých sporiacich sa strán bez prítomnosti tretej strany, facilitovaný dialóg, štruktúrované vyjednávanie, dohovor autority, mediácia (sprostredkovanie v spore), vynútenie si riešenia mocenskou autoritou, oficiálna arbitráž (rozhodcovské konanie), súdne konanie?
- o:** Je vhodné vyskúšať jeden postup alebo sekvenciu viacerých postupov?
- p:** Aký typ „intervenujúceho“ treťostranného aktéra vstupujúceho do konfliktu môže v tomto prípade pomôcť najlepšie: nezávislý pozorovateľ (výskumník, zberateľ faktov – „fact-finder“, ktorý nezasahuje, len podá objektívnu správu o situácii), profesionálny advokát jednej strany (externista s mandátom hovoriť za spravidla slabšiu stranu), aktivista (hlas, ktorý hovorí v záujme jednej strany a je aj jej členom), mediátor alebo autorita s rozhodovacou alebo donucovacou mocou?

Do akej miery je pravdepodobné, že spor sa dá vyriešiť **mediáciou**:

- q:** Jeden z dôležitých aspektov pri mediácii je posúdiť, aká je pravdepodobnosť úspešnosti mediačnej intervencie. Skôr než sa pustíme do mediácie, mali by sme si zodpovedne odpovedať na tieto otázky.
- r:** Nasledujúci návod môže pomôcť pri rozhodovaní, či sa istý spor dá vyriešiť mediáciou:
- s:** Sú od seba strany závislé? Je pravdepodobné, že budú od seba závislé v budúcnosti (napr. budú to v budúcnosti susedia?)
- t:** Existujú oblasti (aspoň náznakovo), v ktorých strany zdieľajú súhlasné stanovisko alebo spoločný (podobný) pocit?
- u:** Majú strany reálnu možnosť riešiť problematické záležitosti?
- v:** Majú strany spoločný pocit zodpovednosti za konflikt medzi nimi?
- w:** Existuje miesto na pohyb v možnostiach riešenia sporu? Ponúka konfliktná situácia rôzne riešenia?
- x:** Je pravdepodobné, že obe strany budú súhlasiť na účasti na mediácii? Je možné ich dobrovoľnú účasť posilniť (napr. lepšou informovanosťou o procese mediácie, o dôveryhodnosti procesu o osobe a skúsenosti mediátora)?
- y:** Sú strany schopné spolu efektívne komunikovať aspoň na minimálnej úrovni, existuje zdieľaný komunikačný kanál, takže je možné vymieňať si nové informácie a vypočuť si odlišný pohľad na vec zo strany druhej strany?
- z:** Majú strany pozitívnu spätnú väzbu (informáciu) o možnostiach mediácie v podobných prípadoch?

Splnía dohodnutý (či potenciálny) **mediátor** (príp. mediačný tím) základné predpoklady na výkon svojej funkcie?

- aa:** Je to odborník na procesy, má príslušnú prípravu pre takúto činnosť a minulú skúsenosť v pomoci stranám prostredníctvom procesu mediácie?
- ab:** Má osobnostné predpoklady na takýto proces (schopnosť nestranne počúvať všetky názory, empatiu, trpezlivosť, schopnosť znášať agresiu zo strany klientov, pýtať sa v záujme získať dostačujúci obraz o situácii, neviniť, nevyjadrovať osobný názor a pod.?)
- ac:** Je nestranný, nemá osobný záujem na väčšom prospechu jednej zo strán, nemá osobnú históriu spojenú s predstaviteľmi alebo podporovateľmi jednej zo strán?
- ad:** Nie je v nedávnej minulosti zaťažený nejakým druhom osobnej skúsenosti, kde by hrozil nevládaný prenos voči jednej zo strán alebo voči spôsobu riešenia problému (napr. mediovanie rozvodového prípadu čerstvo po vlastnom rozvode, vymáhania dlhov po tom, ako mediátor naletel finančnému podvodu od iného dlžníka, apod.)?
- ae:** Je schopný pomôcť formulovať vzájomne prijateľnú a rovnomernú dohodu s konkrétnym opisom vzájomných záväzkov a návrhov riešení? Má skúsenosť so správnou formuláciou dohôd a mechanizmom posilňovania ich uplatňovania?

4e Prípadové štúdie na analýzu a prácu v skupinách

Zuzana Fialová, Juraj Jančovič

Nasledujúci text predstavuje niekoľko príkladov typických konfliktov v rozvojovej práci a tiež dve podnetové prípadové štúdie. Ide o príklady z reálneho pôsobenia v rozvojovej spolupráci, ktoré sú podkladom na cvičenie zamerané na analýzu konfliktov i ako ilustrácia rôznych typov situácií, v ktorých rozvojoví pracovníci intervedujú, resp. stávajú sa súčasťou konfliktu. Možno ich tiež použiť na poukázanie na rôzne typy konfliktov podľa zdrojov: vzťahový konflikt, konflikt informácií, konflikt záujmov, štrukturálny konflikt, konflikt hodnôt. (Moore 1989)

1. V nemocnici v severnej Keni, prevádzkovanvej organizáciou z Európy zomiera dievčatko v ťažkom stave podvýživy. Rodičia sa rozhodli vziať dievčatko na vyličenie k šamanovi. Kresťanský lekár z Európy sa im v tom snaží zabrániť.
2. Riaditeľ polorozpadnutého sirotinca v severovýchodnom Afganistane prijal pomoc od medzinárodných organizácií, ktoré poskytli nové matrace pre deti, lebo staré už boli premočené od vody, ktorá presakuje cez zatekajúcu strechu. Matrace však skončili v sklade, lebo riaditeľ uviedol, že podľa ich predpisov on nemôže vymeniť staré matrace, kým mu to neschváli ministerstvo. Prestavitelia NGO išli za riaditeľom odboru školstva, ktorý príkaz nakoniec vydal. Pri kontrole v sirotinci sa však ukázalo, že matrace medzičasom niekto odcudzil.
3. Na stavbe zavlažovacieho kanála sa podieľali tri dediny, ktoré sú blízko seba a môžu čerpať vodu z toho istého zdroja. No dedina najbližšie pri prameni sa rozhodla pestovať najmä ryžu, takže spotrebovala väčšinu vody. Neostáva dostatok vody pre ostatné dve dediny na ich polia.
4. Slovenská rozvojová pracovníčka odmietla zdieľať kanceláriu s lokálnymi pracovníkmi s odôvodnením, že smrdia a rozprávajú sa medzi sebou vlastným jazykom a ona nevie, čo o nej hovoria.
5. Rodiny navrátilcov z emigrácie v krajine po vojnovom konflikte si nárokujú na pôdu, ktorú opustili. Medzitým ju však už obrábajú iné rodiny z iného kmeňa, ktoré nechcú pôdu odovzdať.
6. Rozvojová organizácia v Afganistane sa rozhodla finančne nepodporiť aktivitu na založenie roľníckeho družstva v komunite, o ktorej sa od NATO rozvedky dozvedela, že podporuje Taliban. Informáciu rozvedke však poskytol človek, ktorý mal sám záujem o túto podporu pre svoju komunitu.
7. Rodičia 13-ročného dievčatka, podporovaného z adopčného programu, sa rozhodli, že už nebude pokračovať v školskej dochádzke, lebo sa má veľmi výhodne vydať za dobrého a bohatého muža. Pracovníci organizácie poskytujúcej adopčný program sa ich snažia presvedčiť, aby to nerobili.
8. NGO sa rozhodla kúpiť pozemok. Zabudli však, že na kúpu pozemku musia mať potvrdenie ministerstva. Majiteľ pozemku bol nespokojný, že kúpa sa oddialila. Medzinárodná organizácia, ktorá chcela stavať na pozemku nemocnicu, odstúpila od svojho zámeru, lebo si myslela, že miestna administratíva im nechce stavbu umožniť.

Nasledujúce prípadové štúdie boli zostavené pre vzdelávacie účely. Vymyslené príbehy sa však opierajú o reálie oboch krajín a obsahujú príbehy a zážitky, ktorých boli autori svedkami. Nejde o typické situácie, ktoré sa odohrávajú v daných spoločnostiach „každý deň“, no každá z nich sa pokojne mohla takto odhrať. „Nahustenie“ emócií, udalostí a kontroverzií dáva dobrý materiál nielen pre samotnú analýzu konfliktu, ale aj pre diskusiu o kultúrnej citlivosti rozvojových pracovníkov.

Prípadová štúdia k analýze konfliktu 1: Afghanistan

Fahima mala 15 rokov, keď sa jej otec Ghullam rozhodol, že ju vydá za bohatého staršieho muža zo susednej dediny, Abdula Hafiza. Členovia Ghullamovej rodiny boli Tadžici. Len pred pár rokmi prišli z Tadžikistanu, kde boli počas talibanského režimu utečencami. Krajinu, z ktorej pochádzajú, okupujú kmene Paštunov a Uzbekov. Dostali od vlády malý kúsok zeme, aby prežili. Napriek tomu je táto rodina veľmi chudobná, podobne ako ostatné rodiny utečencov, ktoré sa vracajú do tejto oblasti.

Fahima sa vydala a jej otec Ghullam mal za ňu dostať 3 000 amerických dolárov. Fahima bola štvrtou ženou Abdula Hafiza. Krátko po svadbe si uvedomila, že ju vydali do veľmi zlej domácnosti. Zvyšné tri ženy si z nej spravili slúžku. Musela robiť všetky domáce práce a starať sa o ich deti. Abdul Hafiz ju bil a zneužíval všetkými spôsobmi. Netrvalo dlho, kým otehotnela, ale vzhľadom na zlú výživu a ťažkú prácu potratila. Potom ťažko ochorela a vyzeralo to, že zakrátko zomrie. Jej matka, Firuza, ju navštívila, a keď videla, ako je na tom zle, tajne ju vzala so sebou domov. Fahima bola jej jedinou dcérou a Firuza nechcela, aby sa vydala tak skoro. Ghullam sa rozhodol dať svoju dcéru preč najmä pre zlý stav, v ktorom sa ich rodina nachádzala. Firuza sa Ghullamovi sťažovala, že Fahima je chorá a pravdepodobne čoskoro zomrie. Doktora si však nemohli dovoliť. Ghullam sa nahneval na svoju ženu za to, čo spravila, lebo Abdul Hafiz mu mal ešte stále vyplatiť zvyšných 1 000 amerických dolárov. Abdul Hafiz bol vysokopostavený a vplyvný veliteľ. Ghullam sa od neho bál pýtať peniaze. Fahima nemala žiadny majetok, všetko jej svadobné zlato jej zobrali. Firuza sa hádala so svojim manželom Ghullamom o tom, že by bolo lepšie, keby ich dcéra zostala doma, ako keby ju mali zabiť tým, že zostane vydatá za toho krutého muža, Abdula Hafiza. Fahima by sa mala lepšie, keby zostala doma a pomáhala matke Firuze s ostatnými deťmi (bratia Fahimy).

O týždeň prišli bratia Abdula Hafiza do domu Ghullama, aby vzali Fahimu naspäť. Ghullam im povedal, že Firuza vzala Fahimu domov len dovtedy, kým sa vyzdravie a hneď, ako bude schopná chodiť, tak ju oni sami dovedú naspäť. Ghullam sa bál veliteľa Abdula Hafiza, ale zároveň jeho žena Firuza nechcela pustiť ich ťažko chorú dcéru Fahimu do domu veliteľa Abdula Hafiza. O ďalší týždeň sa traja bratia Abdula Hafiza znova vrátili a povedali, že Abdulovi Hafizovi sa táto žena (Fahima) už nepáči, lebo je chorá a nie je na nič dobrá. Chce sa s ňou rozviesť a od Ghullama požaduje, aby mu vrátil všetky peniaze. Ghullam však už peniaze nemal. Pohrozili mu, že zabijú Ghullamových bratov a vypália jeho pole. Povrávalo sa, že Abdul Hafiz sa chce oženiť s inou ženou, s dcérou jedného z jeho uzbeckých príbuzných, ktorý bol dilerom drog.

Zdravotný stav Fahimy sa však nezlepšoval. Jej svokra navštívila Fahimu a jej matku Firuzu. Svokra naliehala, aby sa Fahima vrátila k Abdulovi Hafizovi. Povedala, že sa rozprávala s Abdulom Hafizom, ktorý súhlasil, že sa s ňou nerozvedie. Pripomenula im, že Fahimu inak zoberú násilím, lebo je hanbou pre ich rodinu, keď žena Abdula Hafiza nie je doma a rozpráva o svojom mužovi zlé veci. Ghullam dostával opakované hrozby. Jeho brat mu pomohol napísať sťažnosť do Afganskej nezávislej komisie pre ľudské práva. Zaniesli im tento list a následne na to k nim domov prišiel človek z ANKLP, ktorý sa ich pýtal rôzne otázky.

Prípadová štúdia k analýze konfliktu 2: Keňa

Denis je 8-ročný albínsky chlapec, ktorý žije v slume Kayaba v Nairobi so svojou matkou Keziah. Jeho otec Edwin (z kmeňa Kamba) ich opustil krátko po tom, ako sa Denis narodil a obvinil svoju ženu z nevery s bielym mužom kvôli farbe jeho pleti. Povedal, že vedel, že si nemal brať ženu z kmeňa Luya. Jeho mladší brat Joseph sa rozhodol, že sa o Keziah a Denisa postará. Kvôli Denisovej bielej farbe pleti je v škole často terčom šikany a nemá žiadnych kamarátov. Jedného dňa sa jeho otec Edwin vrátil a bez akéhokoľvek vysvetlenia povedal, že ho berie k svojim príbuzným. Edwin je prvorodený syn, a preto má medzi svojimi súrodencami výnimočné postavenie. Keziah nemá žiadne právo ničो namietat', lebo má nárok starať sa o dieťa len do 3 rokov veku, a potom dieťa patrí otcovi.

Joseph, ktorý svojim príbuzným každý mesiac posielal peniaze, sa spýtal svojej sestry na Denisa, ale jeho sestra mu povedala, že Denis tam nie je. Spomenula, že keď tam bol Edwin naposledy, tak hovoril o svojich finančných problémoch. Joseph sa rozhodol, že sa stretne so Sebastianom, Edwinovým dobrým priateľom, aby sa opýtal na Denisa. Ten mu povedal, že Edwin niekomu dlhuje 200 000 Ksch, od ktorého si ich požičal, aby si založil vlastnú firmu, ale nevyšlo mu to a o všetko prišiel. Teraz ten človek chce všetky peniaze naspäť. Povedal mu, kde Edwin je, tak sa ho rozhodol navštíviť. Edwin bol prekvapený, keď ho uvidel. Bol zúfalý a všetko mu povedal. Priznal sa, že ak nevráti peniaze, tak ho zabijú, a preto sa rozhodol, že Denisa predá šamanovi, lebo vedel, že za neho dostane veľa peňazí kvôli všeobecnému presvedčeniu, že krv a časti tela prinášajú šťastie, keď sa z nich pripravia elixíry.

Joseph nič nespravil, lebo Edwin je jeho starší brat, ale keď sa vrátil domov, Keziah sa ho pýtala na Denisa a prinútila ho, aby jej všetko povedal. Keziah utiekla z domu a na ďalší deň Edwin zavolať Josep-hovi, že uniesla jeho syna. Keziah odišla k svojim rodičom, ale tí ju odmietli prijať kvôli jej albínskemu chlapcovi. Bola zúfalá, tak išla k mimovládnej organizácii Open Hearts, ktorá pracuje v slumoch a poskytuje základnú zdravotnú starostlivosť a poskytuje informácie HIV pozitívnym ľuďom. Poprosila ich o prístrešie a prácu v ich kancelárii. Zamestnancom tejto organizácie ich bolo ľúto, tak jej poskytli izbu a možnosť pracovať pre nich ako upratovačka za malý plat. Jedného dňa Edwin videl svojho syna, ako ide do školy. Jeho rodina a starešinovia z jeho kmeňa išli do tejto organizácie a obvinili ich, že uniesli ženu a chlapca. Chceli ich naspäť, inak im vypália kanceláriu.

Bibliografia

Moore, Christopher W. (1989): *Effective mediation (Foreword by Archbishop Desmond Tutu)*. CDR Associates, Boulder Colorado.

4f Zmierovanie, zmierovacie rady

Dušan Ondrušek

O zmierovaní a spôsoboch nápravy zla, ktoré vzniká pri násilných konfliktoch, sa uvažuje tisícky rokov. Žiadny konflikt neeskaluje donekonečna. Po určitom období (niekedy ide o dni, inokedy o desiatky rokov) protivníci vyčerpajú možnosti násilného eskalovania konfliktu a dochádza k náprave, zmierovaniu, vyrovnávaniu sa s násilnou minulosťou. Proces zmierovania, aj jeho výsledok sa v angličtine označuje ako **rekonciácia** (čo v doslovnom preklade znamená *znovu* zmierovanie alebo *znovu* zmierenie). Predpona **re-** v angličtine a v jazykoch, ktoré vychádzajú z gréckeho a latinského jazykového základu, obyčajne označuje niečo, čo sa má udiť alebo čo prichádza znovu. V tomto prípade teda uvažujeme o návrate k situácii, ktorá panovala pred prejavmi násillia. Predpona **re-** je takmer vo všetkých pojmoch, ktoré sa v práci pre mier (angl. *peacework*) používajú v súvislosti so zmierovaním: *reparácia*, *retribúcia*, *reštitúcia*, *renovácia*, *rehabilitácia*, *rekultúracia*, atď.

Panuje zjednodušená predstava, že po určitých nápravných krokoch sa možno vrátiť tam, kde sme boli na začiatku, pred vyostrením konfliktu. Stále jednoznačnejšie sa ukazuje, že to nie je celkom pravda. Dokonalý návrat do pôvodného stavu pred vyostrením konfliktu nie je úplne možný, aj keď si to úprimne želáme. Konfliktná situácia mení štruktúry, mení partnerov/protivníkov, po fáze vrcholu sa stretávajú a riešenie do budúcnosti hľadajú partneri, ktorí sú zmenení (iní než kedysi), v transformovaných podmienkach a kontexte, ktoré sú iné než to, čo existovalo na začiatku konfliktu.

Johan Galtung (2000) hovorí, že to najväčšmi kľúčové, čo musí nasledovať po násillí v spoločnosti aj na úrovni jednotlivcov, sú „3 R“. Týmito tromi pojmami na „R“ sú: **rekonštrukcia** (reconstruction), **rekonciácia** (znovu zmierenie) a **riešenie konfliktu** (resolution). Aj mnohé ďalšie pojmy, ktoré sa spomínajú pri znovu zmierovaní majú v sebe predponu RE-:

O zmierovaní sa ťažko hovorí všeobecne, pretože na dosiahnutie skutočného udržateľného mieru sú nutné transformatívne zmeny na úrovni jednotlivcov skupín aj celých spoločností. Potrebné je ukončenie násilných bojov – dosiahnutie **pokoja zbraní** a neskôr aj odzbrojenia alebo aspoň kontroly zbraní u hlavných znepriatelených strán. Potrebné sú transformatívne zmeny na **politickej** (prípadne diplomatickej) úrovni v zmysle dosiahnutých dohôd. Rovnako nutné je ukončenie predpokladov na násillie a **zmierenie** aj na úrovni **komunit a jednotlivých ľudí** (na strane páchatelov násillia aj na strane obetí). A v niektorých momentoch vôbec nie je jednoznačné určiť, kto bol obeť a kto páchatel. Viacero strán násilného sporu sa môže oprávnene cítiť ako obeť a niekedy sa k skutočnému zmiereniu nedopracujeme, ak neprijmeme takéto východisko.

Pri deeskalácii konfliktu sa spravidla začína od nápravy materiálnych škôd. Odmínujú sa polia, rekonštruujú sa cesty a infraštruktúrne komunikácie, opravujú a stavajú sa domy, obnovujú sa trhy a fungovanie verejných inštitúcií. Aj keď materiálna obnova a sfunkčnenie práve verejných inštitúcií je nesmierne nákladná záležitosť, z hľadiska skutočnej deeskalácie konfliktu je to relatívne ľahšia a kratšie trvajúca časť nutnej práce. V prácach na obnove

existujú oblasti, ktorých úžitok pre všetkých je zjavný a nepopierateľný. Viacerí odborníci sa zhodujú, že v deeskalácii sa má začínať práve činnosťami, ktoré sa týkajú tzv. **super ordinárnych cieľov**. Studne s pitnou vodou potrebujú rovnako naše deti ako deti bývalých nepriateľov. V komunite je všetkým zrejmé, že na prežitie potrebujeme čisté studne, že je nutné obnoviť škôlky, do ktorých budú chodiť deti bývalých nepriateľov, že odmiňované polia a fungujúce trhy sú v záujme prežitia všetkých.

Neexistuje zhoda o tom, či v ďalších krokoch je väčšmi potrebné pracovať na posilnení **spravodlivosti** a potrestaní vinníkov, na odhalení **pravdy** o všetkých zločinoch a krivdách, ku ktorým došlo, na mechanizmoch **priznania viny a odpustenia**, na práci s **traumami a psychikom vyrovnaní sa obetí** so stratami a s prejavmi zla, s ktorými sa možno úplne vyrovať ani nedá. V ktorých procesoch môže byť užitočná intervencia štátu a súdnej moci a v ktorých sa skutočné zmierenie najlepšie udeje bez intervencie štátu na základe terapeutického úsilia, osvety, rituálnych krokov a duchovného vyrovnania?

Ak dosiahnuté prímerie nemá byť len dočasnou prestávkou, ktorá je nutná na vybudovanie pevnejších krytov, prezbrojenie a doplnenie materiálnych a ľudských zdrojov potrebných na ďalšiu vojnu, ak má dočasné prímerie prerásť v udržateľný mier, aj proces zmierenia musí mať komplexný charakter.

Súčasti procesu zmierenia

Proces zmierenia môže mať pre jednotlivé skupiny bývalých nepriateľov rozličnú podobu: časť obyvateľov asi za najhlavnejší cieľ označí spravodlivosť. Krivdy majú byť pomenované a odstránené, aby v budúcnosti nemohla byť skupina ľudí zvýhodňovaná alebo znevýhodňovaná na základe neodôvodnených kolektívnych charakteristík. Tribunály majú vyniesť rozsudky a každý kriminálny čin má byť potrestaný. Táto časť obyvateľstva bude ochotná zabudnúť, až keď uvidí páchatelov vo väzniciach alebo v elektrickom kresle. Pre inú časť obyvateľov bude mať najväčšiu hodnotu pravda. Podmienkou na zmierenie bude, že o nepravostiach, násilnostiach, o minulosti sa bude hovoriť, že na mená obetí, mená páchatelov i mená hrdinov, ktorí sa otvorene postavili zlu, sa nezabudne, televízia objektívne ukáže tabuizovanú históriu, médiá a archívy historikov zverejnia svedectvá. Prezident Sinn Fein Gerry Adams povedal, že: „...*hlupáci nikdy neodpúšťajú a nikdy nezabúdajú; naivní – vždy odpustia a zabudnú; a múdri – odpustia, ale nezabudnú...*“

Pre priame obeť násilia a ich rodiny, ale rovnako aj pre jednotlivých páchatelov môže byť pre vyrovnanie sa s minulosťou najdôležitejší moment ospravedlnenia, požiadania a odpustenie a vyhovenie tejto žiadosti – skutočné odpustenie zo strany obetí a ich príbuzných. Bez ospravedlnenia a odpustenia sa konflikt dostáva do cyklov potreby odplaty za prežité trápenia (v tej istej alebo v ďalšej generácii), a to vedie ku kolobehu vracania sa násilia. Nespracované cykly násilia v komunitách s tradíciou krvnej pomsty vedú nikdy sa nekončiacim začarovaným kruhom násilia. Odpustenie však nie je formálny akt. Enright a North (1998) ho definujú ako ochotu „*vzdať sa vlastného práva na zlosť, hnev, odpor a nenávisť, vzdať sa negatívneho posudzovania a ľahostajného správania k človeku, ktorý ma nespravodlivo zranil a snaha pestovať v sebe voči nemu postoj šľachetnosti, veľkorysosti a nezaslúženého zľutovania a dokonca aj lásky*“. K skutočnému odpusteniu nedochádza, ak poškodený odpustenie prijme formálne, navonok, ak tak necíti vo svojom vnútri. Odpustením nie je jednoduché zabudnutie – hrubá

čiara za minulosťou, postoj „čo bolo, bolo“, nie je ním ignorovanie (snaha, čo mi niekto spôsobil), nie je ním ani „pardonovanie“ (odpustenie všeobecnou amnestiou, právnym prepáčením), odpustením nie je iba kondolovanie (vyjadrenie spoluúčasti). K ospravedlneniu nedochádza, ak namiesto vyjadrenia skutočnej ľútosti, páchatel' vysvetľuje zdôvodnenia a vysvetlenia vtedajšej situácie.

Okrem procesu liečby a psychického vyrovnania sa so skutočnosťou je rovnako dôležitý aj pokus o nápravu materiálnych škôd tam, kde to ide. Desmond Tutu povedal, že „*ak mi vezmeš pero... povieš, že ľutuješ, čo si urobil, ale nevrátiš ho späť, nič sa neudialo... nejde o skutočné ospravedlnenie*“. Navrátenie domov, majetku, finančné kompenzácie, odškodnenia zo strany štátu či tých, čo spôsobili škody, majú význam, i keď sa niekedy realizujú až po desiatkach rokov, či iba v symbolickej hodnote a často ich pocítia až potomkovia obetí.

Cykly uzdravovania

Viacerí autori sa snažia pomenovať činnosti, ako aj postupnosť krokov, ktorými majú spoločnosti postupovať v postkonfliktnom vyrovnávaní sa s minulosťou. Diane Perlman hovorí, že liečba kolektívnej traumy v spoločnosti je dlhodobý proces, ktorý má svoje štádiá. Sama hovorí o desiatich štádiách cyklu uzdravovania, ktorý označuje ako „reparológiu“. Podľa nej je postupnosť oblastí, ktorým sa v procese uzdravovania má venovať pozornosť, nasledujúca:

Štádium 1 – BEZPEČIE:

Na to, aby sa skončilo utláčanie, neistota a stav, keď nik neverí nikomu, musia vzniknúť a začať fungovať nové sociálne inštitúcie. Tie udržiavajú pokoj, poriadok a zabezpečujú pocit bezpečia a dôvery v sociálny poriadok.

Štádium 2 – PRAVDA:

Verejné uznanie a validizovanie toho, čo sa skutočne stalo. Presné zaznamenanie histórie, zhromažďujú sa naratívne záznamy, dôkazy, kompletizujú, ochraňujú a zverejňujú archívy. Média a historici a vzdelávanie verejnosti majú v tom kľúčovú úlohu.

Štádium 3 – POSKYTNUTIE SVEDECTVA:

Uvedomenie si, získanie a citlivé spracovanie kompletného svedectva obetí. Konajú sa verejné tribunály a verejné komisie pravdy. Informovanie sveta a medzinárodné uvedomenie si, k čomu došlo.

Štádium 4 – UZNANIE VINY:

Akceptovanie zodpovednosti dominantnou skupinou. Reflexia, znovu prežitie minulých traumatických udalostí. Pokánie.

Štádium 5 – OSPRAVEDLNENIE:

Ospravedlnenie obetiam, obrana obetí, vyrovnanie sa s viktimizáciou. Z bývalých obetí sa sníma hanba, podceňovanie, verejne sa uznávajú ublíženia, ktoré im boli spôsobené. Priznanie zodpovednosti na strane páchatel'ov alebo ich podporovateľov. Žiadosť o odpustenie, pričom obeť môžu akceptovať alebo odmietnuť túto žiadosť.

Štádium 6 – SPRAVODLIVOSŤ:

Odsúdenie a uväznenie (v oprávnených prípadoch), priamy dialóg obetí a páchatelov („re-storative justice“). V dialógu obetí a páchatelov sú svedkami aj iní predstavitelia, komunity, ktoré možno neboli priamo vtiahnuté do konfliktu, ale postupne si uvedomujú svoju metafyzickú spoluzodpovednosť za to, čo sa stalo. Kompenzatórna spravodlivosť, afirmatívna akcia, akty symbolickej spravodlivosti.

Štádium 7 – REŠTITÚCIA, REPARÁCIA a KOMPENZÁCIA:

Reštitúcia rovnakých práv a statusu, kompenzácia strát, zlepšenie materiálno-finančných podmienok, ktoré umožňujú dôstojný život obetí a ich príbuzných. Symbolické gestá, všeobecné uznanie zodpovednosti v spoločnosti a všeobecné šírenie snahy konať dobro.

Štádium 8 – MEMORIÁLY, RITUÁLY, MONUMENTY, MÚZEÁ:

Verejný priestor na spomínanie, pamätne dni, pripomínanie výročí dôležitých udalostí vo vzťahu k prekonanému konfliktu.

Štádium 9 – TRANSFORMAČNÉ VYKÚPENIE:

Niektorí z bývalých páchatelov sa zúčastňujú na verejných nápravných aktivitách. Niektoré z bývalých obetí sa verejne snažia prispieť k náprave vzťahu voči bývalým páchatelom. V spoločnosti dochádza k prejavom transformácie konfliktu.

Štádium 10 – ZNOVUZRODENIE, OBNOVA:

Objavujú sa nové politické formy umožňujúce primerané zastúpenie a mierové riešenie rozdielov u bývalých strán konfliktu. Vynára sa nádej do budúcnosti. Zmeny v spoločnosti ukazujú, že utrpenie malo význam.

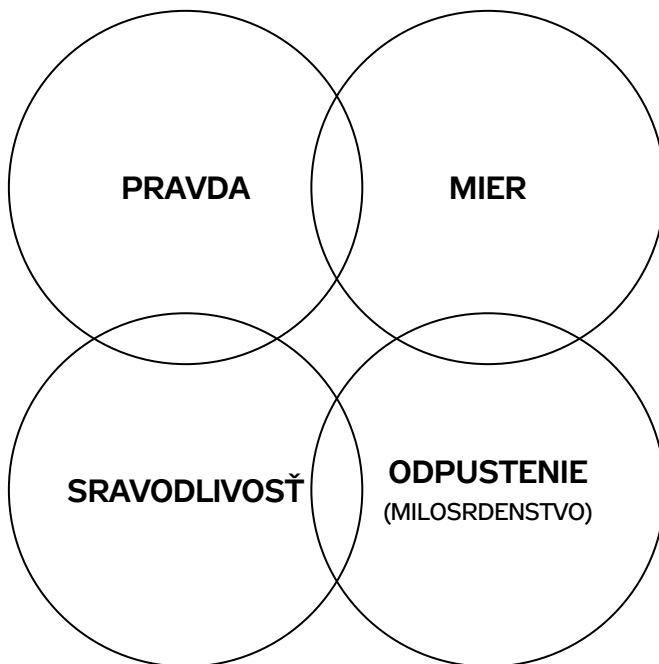
O poradí týchto krokov, ako aj o prelínaní sa jednotlivých činností možno diskutovať, ale podstatnejšie než presné vymedzenie štádií je Perlmanovej upozornenie na rovnakú dôležitosť praktických reparačných krokov a dôležitosť rituálnych aktivít.

Dilemy o tom, čo má byť v zmierovaní dôležitejšie a v akom poradí sa má postupovať v zmierovaní, elegantne rieši Jean Paul Lederach (1995). Ukazuje, že úvahy o prioritách a postupnosti krokov v zmierovaní je skôr naším konštruktom, aby sme sa dokázali vyrovnáť s nekonečnou zložitosťou všetkých aspektov, ktoré sa vyjavujú v zmierovaní. V práci pre mier máme tendenciu k dichotómnemu uvažovaniu. Špekulujeme o tom, čo je v prístupe dôležitejšie a rozhodujeme sa, čo si viac zaslúži našu pozornosť a energiu. Lederach ukazuje, že by sme mali uvažovať transformatívne a radšej prijať „paradox mierovej činnosti“. Namiesto dichotómie by sme sa mali pokúšať uvažovať v štyroch pároch zdanlivo protikladných prístupov. Berieme do úvahy a hľadáme riešenie, ktoré zohľadňuje obe protikladné možnosti. Štyri páry myšlienok, ktoré zvažujeme, sú:

- Napätie medzi **osobnou transformáciou a systemickou transformáciou**. Vyrovnáť sa s minulosťou znamená vyvažovať úsilie, ktoré je zacielené na tisíce jednotlivcov, a ich potrebu osobnej transformácie s úsilím, ktoré sa snaží o transformáciu celej spoločnosti. Ani jedno nebude mať prednosť, pretože nie je možné realizovať jedno bez druhého.

- Napätie medzi **spravodlivosťou** a **odpustením** (alebo milosrdenstvom). Na dosiahnutie dokonalej spravodlivosti sa musíme čiastočne vzdať odpustenia, ale pri úplnom odpustení rezignujeme na spravodlivosť. Transformatívny prístup znamená zvažovať a vyvažovať spravodlivosť a odpustenie súčasne.
- Napätie medzi **posilnením (zmocnením) jednotlivcov** a **kultivovaním vedomia ich zodpovednosti voči sebe navzájom**. Na prekonanie minulosti potrebujeme silných zodpovedných ľudí, ktorí budú schopní rozvoja v oboch týchto smeroch. Zisky v jednom smere však majú tendenciu oslabovať tú druhú sadu potrebných charakteristík. I tu je nutné vyvažovanie.
- Napätie medzi **oddanosti procesu** či záujmu o **skutočný viditeľný výsledok** zmierenia. Dopredu sa posunieme len malými krôčikmi v smere procesu aj výsledkov súčasne.

John Paul Lederach zobrazuje proces zmierovania ako schému, ktorá nemá lineárny charakter, s časovou následnosťou. Hovorí o štyroch vyvažujúcich princípoch v transformácii konfliktov, kde žiadny z nich nemá prednosť a všetky sú rovnako dôležité, aj keď nerovnomerným posilňovaním každého z nich môžeme oslabiť ostatné tri. Jeho schéma vyzerá takto:

Dávať prioritu štyrom (v určitom zmysle vzájomne protikladným) princípom súčasne, vyžaduje neštandardný spôsob uvažovania, a to je pre mnoho ľudí nepredstaviteľné. Možno čaká úspech v zmierovaní len ľudí, ktorí dokážu veriť v úspech a odvážia sa púšťať do problémov spôsobmi, ktorých úspech vôbec nie je garantovaný.

Práca zmierovacej rady, jej tvorba a rozvoj

Pod **zmierovaním** máme na mysli špecifický typ mediácie (pozri tiež Slovník pojmov). Taký spor dvoch či viacerých zainteresovaných skupín, kde sa v pozícii tretej – neutrálnej – strany ocitá kolektívny orgán – **zmierovacia rada**. Zmierovaciu radu tvorí spravidla skupina 5 – 11 miestnych občanov, ktorí sú profesionálne pripravení vyvážené zasahovať do konfliktov, ro-zumejú miestnemu kontextu a z hľadiska vonkajších charakteristík (jazyk, pôvod, národnosť, sociálne postavenie, demografické charakteristiky) majú blízko k tej či onej skupine občanov, ktoré sa ocitli v spore. I keď členovia zmierovacej rady zodpovedajú za proces a spravidla obsahovo nevstupujú do riešenia sporov, ich úloha v konštruktívnom vyústení sporu, ako aj z hľadiska prevencie ďalších sporov, je kľúčová. Tvoria ju totiž občania, ktorí sú miestne neformálne autority. Ľudia, ktorí majú dôveru ostatných v komunite, sú sociálne citliví, vyhýbajú sa etnickým či hodnotovým predsudkom, majú v komunite mienkotvornú kapacitu a sú známi svojím nekonfrontačným prístupom k riešeniu problémov.

V zmierovacej rade musia byť jednoznačne zastúpení predstavitelia všetkých početnejších významných menšín v komunite (napr. ženy, príslušníci a príslušníčky rôznych etnických skupín a pod.) Členovia zmierovacej rady pochádzajú a majú informácie zo všetkých spoločenských sektorov – z komunitných organizácií, verejného sektora (samosprávy i miestnych štátnych inštitúcií), ako i z podnikateľského sektora. Je ideálne, ak sú v nej zastúpení verejne „viditeľní“ predstavitelia profesií, ktoré môžu mať prirodzený vplyv vo verejnosti – novinár, kňaz, starejší, menšinový líder, miestny učiteľ, podnikateľ, poslanec, policajt, študent, občiansky aktivista. Členovia zmierovacej rady musia byť na výkon funkcie (napriek tomu, že spravidla ide o dobrovoľnú prácu) profesionálne pripravení.

Princípy zmierovania a jeho výhody

Zmierovanie je postup charakterizovaný princípmi, ktorých dodržiavanie pomáha zabezpečiť, že strany v spore vnímajú pomoc tretej strany pozitívne. Medzi základné princípy patria:

Dobrovoľnosť

Podmienkou na úspešný proces zmierovania je, že ľudia sa sami dobrovoľne rozhodnú zúčastniť sa na zmierovacom procese, zotrvať v ňom, a tým preberajú spoluzodpovednosť za výsledok. Dobrovoľnosť je potrebné overovať v prípade, ak je niekto okolnosťami nútený zúčastniť sa na zmierovacom procese.

Dôvernosť

Ak sa strany nedohodnú na inej forme, na zmierovaní sa zúčastnia len bezprostredne dotknuté osoby, ktoré majú právo prijímať rozhodnutia v konflikte. Zmierovateľ je viazaný mlčanlivosťou, bez súhlasu klientov nesmie poskytovať žiadne informácie o probléme, resp. o priebehu zmierovania. Pocity bezpečia a dôvery podporuje neformálna, akceptujúca a prijímajúca atmosféra.

Neutralita, nezávislosť

Zmierovateľ je úplne nezávislý od prerokovaného problému v konflikte, nie je emočne ani mocensky angažovaný. Nič neprikazuje, nerozhoduje, nesúdi, právo rozhodovať prenecháva

zúčastneným stranám. Zmierovateľ nerozhoduje o tom, čo je správne a čo nie, nepresadzuje svoje riešenie. Jeho nezávislosť spočíva v tom, že nie je finančne, vzťahovo ani psychicky prepojený so stranami v konflikte.

Zameranie na budúcnosť

Mediácia a zmierovanie je proces, ktorý naštartováva nové pravidlá a postupy do budúcnosti. V tom sa odlišuje od iných techník komunikácie a riešenia konfliktu.

Skúsenosť ukazuje, že dodržiavanie týchto princípov, na rozdiel od súdnych postupov, vedie k častejšej ústretovosti sporiacich sa strán. Spoločná dobrovoľná účasť na riešení konfliktu umožňuje prechod od konfrontačného spôsobu vyjednávania k ústretovému spôsobu komunikácie a vytvára priestor na nájdenie akceptovateľných riešení a spoluprácu do budúcnosti. Zmierovanie podporuje tvorivé riešenia tak, aby sa uspokojili záujmy všetkých strán v spore. V procese zmierovania sa pracuje aj s emóciami strán v konflikte, čo vedie k trvácnejšiemu výsledku zmierovania, ktorý neznamená len racionálne rozhodnutie o pravde a nepravde. Výhodou zmierovania je aj rýchlosť. K sedeniu sa nevyžaduje množstvo komplikovaných administratívnych predpokladov a zdĺhavé súdne konania. Zmierovanie tak šetrí čas, problém, konflikt je možné riešiť takmer okamžite, bez predlžovania obdobia, počas ktorého môže eventuálne eskalovať.

Zmierovacie služby sú finančne podstatne menej náročné ako využitie právnych služieb, resp. súdne konanie. V experimentálnych podmienkach sa dosiaľ zmierovanie poskytovalo záujemcom bezplatne. I v prípade platených služieb hľadajú zmierovacie rady možnosti, ako zabezpečiť, aby zmierovanie bolo dostupné i sociálne slabým (napr. odstupňované poplatky, len symbolické platby vďaka podpore programov, časť zmierovacích služieb sa robí bezplatne, „pro bono“ a podobne).

Bibliografia:

- Enright, R. D. – North, J. (eds.) (1998): *Exploring Forgiveness*. Madison: University of Wisconsin Press; 1 edition.
- Galtung, J. (2000): *Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcend Method)*. United Nations Disaster Management Training Programme, United Nations. Dostupné na: https://www.transcend.org/pctrcluj2004/TRANSCEND_manual.pdf [Cit. 16 Február 2016].
- Gordon, T. (1971): *Tréning v rodičovskej efektívnosti*. New York: Peter H. Wyden.
- Lederach, J. P. (1995): *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures*. 1.vyd. Syracuse University Press, s. 3–23.
- Moore, Christopher W. (1989): *Effective mediation (Foreword by Archbishop Desmond Tutu)*. CDR Associates, Boulder Colorado.
- Ondrušek, D. – Labáth, V. – Tordová, Z. (2006): *Zmierovanie a zmierovacie rady*. Bratislava: PDCS.
- Perlman, D.: *Reporology: Towards a Scientific Evolutionary Model of Healing after Protracted Collective Trauma*. [Online] Dostupné na: <http://www.consciouspolitics.org/Reporology.htm> [Cit. 16 Február 2016].
- Stepsis, J. A. (1974): Stratégie riešenia konfliktov. In: V. J. E. Jones – J. W. Pfeiffer (eds.): *Výročná kniha pre skupinových facilitátorov*. San Diego, CA: Pfeiffer and Comp.
- Wiley, G. E. (1973): Situácie výhra/prehra. In: V. J. E. Jones – J. W. Pfeiffer (eds.): *Výročná kniha pre skupinových facilitátorov*. San Diego, CA: Pfeiffer and Comp.

5. SIMULOVANIE VYJEDNÁVACÍCH PRÍSTUPOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE

Dušan Ondrušek, Katarína Bajzíkova

Učiť sa prostredníctvom niekoľkohodinových alebo celodenných simulácií je jedným z najefektívnejších spôsobov, ktorý naplno vtáhuje pozornosť študentov. Rozvíja rozumovú aj postojoú kapacitu študentov. Tento spôsob si určite zapamätajú, z hľadiska prežívania nie je možné nezúčastniť sa, len stať obďaleč a „nehrať“. Každý, kto sa počas simulácie ocitol v miestnosti, sa po začiatku aktivity stáva aktérom, aj keby celý čas mlčal a pozeral sa do zeme. Ak má na sebe menovku s exotickým menom v cudzom jazyku, prípadne nezvyklý kostým, ak sa ostatní k nemu správajú v súlade s takýmto označovaním, je nútený nejakú sa s tou situáciou pocitovo vyrovnáť. Chtiac-nechtiac sa vciťuje do ponúknutej roly a je zjavné, že ak sa o krajine a charaktere konfliktu v simulácii neučí teoreticky, ale prežije si pozíciu aktéra na vlastnej koži, spomienku na toto meno a prežívanie si uchová dlho, možno aj celoživotne.

Využívať simulácie sa nám veľmi osvedčilo v programe Študentské simulačné soboty so študentmi a mladými profesionálmi, ktorých zaujíma problematika riešenia konfliktov a rozvojovej spolupráce alebo humanitárnej pomoci. Hoci môže koncept simulácií pôsobiť ako nenáročný a jednoduchý, je veľmi dôležité mať v lektorskom tíme odborníkov na dané témy aj na samotný proces simulácií. Na to, aby sa simulácia stala efektívnym nástrojom učenia, musia platiť prinajmenšom tieto tri podmienky:

1. Študenti musia byť **motivovaní** aktívne sa zúčastniť, vyskúšať si to „na vlastnej koži“. To znamená, že pred simuláciou aj počas nej výrazne pracujeme s motiváciou. Tomu môžu poslúžiť vtahujúce úvody (s kvízom, obrázkami, zaujímavým rozprávaním o krajine, spomenutie atraktívnych hostí). Počas samotnej simulovanej hry pomáha využitie hudby danej krajiny, pridelenie autentického mena z dotknutej krajiny alebo regiónu, využitie čo najautentickejších kostýmov, využitie občerstvenia (napr. zákusok, burek z Palestíny, špeciálne orechy...) alebo nápoja (mäťový čaj zo severnej Afriky, masala – čaj z Nepálu, káva atď...) z príslušnej krajiny/regiónu. Motivujúce je tiež uviesť krátky dokumentárny film, ktorý ilustruje reč, štýl obliekania, obydlia, dianie v danej krajine. Takisto veľmi pomáha priamy rozhovor (zoči-voči, alebo napr. cez skype) s človekom z krajiny, o ktorej sa bavíme.

2. Študenti si musia **vopred naštudovať** reálie o simulovanej krajine, o type a charaktere konfliktu, ktorý sa bude simulovať. Materiály na čítanie/samoštúdium by študenti mali dostať aspoň týždeň pred samotnou simuláciou. Naša skúsenosť ukazovala, že motivovaní ľudia zvládali prečítať 20 – 40 strán v slovenčine alebo v angličtine v príprave pred samotnou simuláciou. Väčšina z nich nezvládla prípravné čítanie viac ako 40 strán. Preto je dobré mať vopred pripravené dobre prepracované materiály na čítanie alebo videá, ktoré si študenti majú pozrieť vopred, niekoľko dní pred samotnou simuláciou. Čím viac budú vopred fak-

tograficky vedieť o prehrávanej situácii, tým viac sa naučia, tým intenzívnejšie môžu byť aj simulácie, tým viac materiálu majú na to, aby simulácie urobili živými a hodnovernými. Veľa faktografického poznania im súčasne neulahčí možnosti, ako sa postaviť ku konfliktu. Často je to dokonca naopak, čím viac o problematike vieme, tým hlbšie vidíme problémy, ktoré riešime.

3. Prísna **neutralita a vyváženosť** pri úvodnom prezentovaní všetkých strán. Vedúci kurzu, ktorý uvádza simulácie, by sa mal snažiť, aby nestránil ani jednej zo strán, aby v jeho podaní nebola niektorá zo strán vykreslená tak, že má väčšmi pravdu alebo historické oprávnenie než iní, ani jedna zo strán by nemala byť vykresľovaná ako jednoznačný vinník, nemala by byť obviňovaná alebo zosmiešňovaná. V úvodných inštrukciách – písomne aj ústne – by jednotlivé strany sporu mali byť opisované tak, ako by asi charakterizovali svoje úmysly a postavenie ony samy. Simulácia by nemala byť rozohranou scénkou o vyrovnaní sa s „vinníkom“, „teroristom“, „utláčateľom“, „konšpirátorom“. Na možné nálepky (labeling) si musíme dávať pozor.

Pri každej simulácii by sme mali ponechať dostatočný čas a priestor na prípravu, ako aj na spätnú väzbu a analýzu po uskutočnenom hraní rolí počas simulácie.

Spätná väzba a analýza (tzv. debriefing) po prehrávanej rolovej hre by mala obsahovať nasledujúce kroky:

1. Bezprostredná spätná väzba o tom, ako sa zmocnili svojej roly a ako sa v nej cítili účastníci zo všetkých strán, ako aj treťostranní aktéri (vyjednávaci, facilitátori, mediátori/konciliátori...).

Napr. pomocou otázok: *Ako ste sa cítili počas hry? Ako to šlo? Bolo to v súlade s tým, čo ste očakávali alebo nie? Prečo?*

2. Spätná väzba o krokoch a intervenciách od všetkých účastníkov aj treťostranných aktérov.

Napr. pomocou otázok: *Čo ste chceli dosiahnuť v úvodnej, strednej, záverečnej fáze vyjednávania? Darilo sa to? Prečo áno? Prečo nie? Aký je výsledok v tejto fáze rokovania? Ako by ste asi pokračovali, ak by ste mali viac času? Čo bol účinný ťah? Čo vôbec nefungovalo? Prečo? Prečo ste v takejto situácii postupovali takto? Mali ste jednotný postoj, alebo niekto navrhol/urobil niečo iné? Ako spätne hodnotíte tento krok? Čo to vyvolalo? Aký záložný plán ste mali? Čo ste museli meniť? Ako ste interpretovali, o čo asi šlo druhej strane? Ako to bolo naozaj? Čo bolo pre vás dôležitou lekciou? Čo asi nebol dobrý krok? Prečo?*

3. Spätná väzba nielen k bezprostredným krokom, ale k celkovým dlhodobejším stratégiám a možným strategickým postupom. Napr. pomocou otázok: *Čo bol váš dlhodobý plán? O čo má zmysel usilovať sa v takejto situácii? Čo je dôležité poznanie o charaktere konfliktu a možných intervenciách z dlhodobého hľadiska? V čom bol váš postup a výsledok podobný realite pri konflikte, ktorý preberáme? V čom to bolo iné? Čo sme sa z toho naučili?*

4. Spätná väzba účastníkov rolovej hry z vlastných osobných pozícií po odložení pridelených rolí, ktoré hrali počas simulácie. Napr. pomocou otázok: *Ako hodnotíte priebeh simulácie z vášho pohľadu? Čo bolo pre vás najťažšie? Čo vás pozitívne prekvapilo? Priviedlo vás to k novým zisteniam, zmenám postojov? Ako to môžete využiť vo vašom osobnom/profesijnom živote?*

V tomto bode je veľmi dôležité zdôrazniť, že hodnotenie simulácie je z osobných pozícií. Odstúpenie z rol je dobre dotiahnuť aj symbolicky, vyzlečením sa z kostýmov. V prípade po-

citov neúspechu, frustrácie, úzkosti sa aj vďaka tomuto symbolickému gestu podarí uzavrieť hru a nechať priestor aktérom z bezpečnej vzdialenosti hodnotiť jej priebeh. V prípade pretrvávajúcich animozít v hodnotení medzi aktérmi je potrebné zdôrazniť ukončenie rolovej hry a prekonanie hraného konfliktu.

V prvých troch krokoch spätnej väzby sa okrem sebahodnotenia pýtame účastníkov simulácie aj na hodnotenie treťostranných aktérov. Ide obyčajne o najťažšie roly a spoločné zdieľanie pozorovaní môže pomôcť celej skupine objasniť dobrú prax a vyvarovať sa neželateľných postupov.

Sedenie by sa malo ukončiť pochvalou všetkých hráčov a hlavne vyjednávačov, facilitátorov, mediátorov/konciliátorov (tí to väčšinou majú najťažšie) a doplnením informácií o tom, ako sa tento konflikt odohrával v realite a čím sa skončil, pokiaľ sa skončil.

V ideálnom prípade by každá zo simulácií mala pripraviť študentov na prácu napríklad v mimovládnych neziskových organizáciách, medzinárodných či lokálnych inštitúciách, ktoré sa venujú rozvojovej spolupráci, resp. riešeniu konfliktov. Študenti budú zorientovaní v problematike týkajúcej sa rôznych kultúrnych a etnických konfliktov, budú poznať kontexty rôznych problematických regiónov. Jedným z výstupov bude ich podstatne zvýšená schopnosť adaptovať sa na miestne pomery – teoretická časť simulácií je zameraná na popis a diskusiu o špecifických situáciách, ktoré v jednotlivých krajinách môžu nastať a ako sa s nimi vyrovnáť. Najväčším prínosom bude zvýšená schopnosť účastníkov istým spôsobom manažovať a facilitovať konflikt – či už dvojstranný alebo viacstranný. Každý z nich si minimálne na jednom workshope vyskúša úlohu mediátora a roly zainteresovaných ich pripraví na rôzne úlohy, ktoré sa v konflikte môžu vyskytnúť.

Pri realizovaní simulácií je ešte pár zásad, na ktoré treba dávať si pozor:

- 1. Simulácia predpokladá expertízu. Tréner/inštruktor by mal mať o regióne, aj o špecifickom prístupe teoretickú znalosť a aj praktickú zručnosť (väčšiu než len zvyčajné „akademické“ poznanie problematiky).**

Nie je možné robiť simuláciu o regióne, o ktorom nemáme dost informácií. Nie je možné baviť sa o nejakom konkrétnom probléme bez toho, že by sme o ňom vedeli viac než len to, čo máme napísané v inštrukciách. Veľmi sa nám osvedčilo pravidlo, že simuláciu vedie vždy niekto, kto krajinu/región pozná, navštívil ju/ho a pozná tiež špecifickú metódu riešenia konfliktov, ktorá sa precvičuje v tej-ktorej simulácii.

- 2. Simulácia samotná je len podnetovou situáciou. V tréningovom kontexte je jej cieľom okrem zážitku aj poznanie. Bez rozobratia (debriefingu) nemá sama o sebe veľký zmysel. Rozboru by sa mal venovať porovnateľný časový priestor ako samotnej hre. Ak nemáme dostatok času na rozbor a spätnú väzbu, nemali by sme sa do simulácie vôbec púšťať.**

Použitie simulácie má nejaký vzdelávací dôvod, účel, pre ktorý sme sa rozhodli realizovať ju. Možno sa sústredíme viac na kognitívne zvládnutie problematiky, inokedy nám ide viac o zručnosti. Podľa toho bude vyzeráť aj pomer času, ktorý v analýze venujeme jednotlivým aspektom. No rozhodne nemajú simulácie slúžiť len pre zábavu. Nie sú to hry, ktoré slúžia na čistú zábavu.

3. Hra vyžaduje špecifické prostredie. Má sa realizovať tam, kde sú pre ňu vhodné, pripravené podmienky.

Nemali by sme zabudnúť na potrebné priestory, na nerušené prostredie. Účastníci by sa nemali cítiť trápne, že ich niekto pozoruje. Pokiaľ sa niektorí študenti nechcú zapojiť, treba to rešpektovať, ale súčasne sa treba spýtať ostatných účastníkov, či je v poriadku, že sa niekto nebude zapájať a bude len pozorovať. Pokiaľ by to prekážalo hoc aj len jednému účastníkovi, nepripúšťame možnosť mať „pozorovateľov“. Tiež kombinovaná rola „ja nehrám, len to budem komentovať, radiť...“ nie je šťastné riešenie.

4. Simulácia sa má doladiť k jazyku, prežívaniu a svetu účastníkov. Tréner musí myslieť na to, aby nebola necitlivá k hodnotám a prežívaniu účastníkov.

Žiadny postoj, vyjadrenie názoru by nemalo byť zosmiešňované. Tréner by mal zasiahnuť, ak študenti namiesto prehrávania prehávajú a karikujú nejaké postoje alebo účastníkov. Robiť si „srandu“, zosmiešňovať v simulácii Rómov, gejev, moslimov, veriacich, neveriacich, starších... nepatrí nielen do simulácií. Zosmiešňovanie mien, hodnôt, zvykov sa v simulácii môže vyskytnúť (vyskytuje sa aj v živote), ale po jej ukončení má byť časť diskusie venovaná aj tomu, prečo je práve toto nepatričné a nebezpečné. V čom to predstavuje podobu agresie.

5. Simulácia je účinná, ak je profesionálne pripravená, odskúšaná a realizovaná trénerom, ktorému tento prístup sedí.

Každá simulácia vyžaduje prípravu, prínajmenšom v takej dĺžke, koľko trvá samotná simulácia. Pri skupine 15 – 20 účastníkov potrebujeme aspoň 2 – 3 trénerov, ktorí ju pripravujú a vedú.

6. Každá simulácia vyžaduje improvizáciu, prispôsobenie aktuálnej situácii a v niektorých prípadoch aj odvahu kompletne zmeniť formát, vypustiť hru a veriť si v improvizovaní. Konať to, čo velí zdravý sedliacky rozum alebo intuícia.

Je výborné mať dobre spracované materiály a dizajn, ale vždy bude v niečom dochádzať k odlišnostiam a v niečom bude treba improvizovať. Pri simuláciách uvádzame aj orientačné dizajny, časové rozvrstvenie, ktoré sa osvedčilo nám. Prevažne ide o celodenné aktivity (osem – deväť hodín). V prvej časti (cca 2,5 – 3 h) je dôraz na zvládnutie pochopenia kontextu konfliktu, oboznámenie sa s prostredím, do ktorého je konflikt zasadený. Tiež aj s formátom vyjednávania. Túto časť je vhodné oživiť pozvaním experta, či už na daný región, alebo formát vyjednávania. Obzvlášť cenné sú lokálne pohľady, priamo z predmetnej krajiny/regiónu. Druhá časť simulácie (cca 3 h) je venovaná samotnej rolovej hre, ktorej predchádza zadanie inštrukcií a bezprostredná príprava na vyjednávanie v tímoch na základe rozdelených rolí. Tretiu časť tvorí tzv. debriefing (1,5 – 2 h). Jeho priebeh je opísaný vyššie. Vždy je potrebné tento dizajn pripravovať nanovo a tiež byť pripravený na to, že sa niečo zmení.

V tejto kapitole uvádzame osem rôznych simulácií. Vznikali a boli testované v rámci už spomínaného PDCS programu Študentské simulačné soboty v posledných štyroch rokoch. Autorsky, formátovo a tematicky ide o pestrú mozaiku originálnych simulácií. Konkrétne ide o tieto simulácie:

Libéria: Mierové rokovania v Accre

ARIA: Chrámová hora (Izreal-Palestína)

Gruzínsko-abcházsky konflikt: Otázka návratu vnútorne presídlených osôb (IDPs)

Nepál: Postavenie a rola žien v konflikte

Cyperský konflikt: Majetkové vyrovnanie a budovanie dôvery medzi komunitami na rozdelenom ostrove

Hidžáb v škole

Údolie rieky Ulanga: Ženy a muži v rozvojovej spolupráci

Čabuvo a Nová Ves

Pre väčšiu prehľadnosť sme sa snažili zladit' ich štruktúru do siedmich úrovní:

1. Cieľ (vrátane formátu rokovaní)
2. Program
3. Kontext/pozadie (mapka)
4. Aktéri
5. Inštrukcie, argumenty a pozície
6. Študijný materiál
7. Prílohy

Nie vždy bolo možné dodržať tieto úrovne vzhľadom na rozdielny charakter a špecifickosť. Preto pri niektorých simuláciách môžu byť určité úrovne viac alebo menej rozsiahle, resp. úplne absentovať. Cieľom tejto kapitoly nie je podať vyčerpávajúce inštrukcie na ich samotnú realizáciu, ale čo najsystematickejšie spísať priebeh simulácie s poskytnutím podkladových materiálov a odkazmi pre relevantnú literatúru či videomateriál. V prípade záujmu vyskúšať si a úspešne zrealizovať jednotlivé simulácie odporúčame kontaktovať tím PDCS a samotných autorov. Rovnako budeme radi, ak vás touto pestrou ochutnávkou inšpirujeme k tvorbe vašich vlastných simulácií.

Takže – do simulácií! Želáme veľa šťastia. Nech sa darí.

Libéria: Mierové rokovania v Accre

Autori: © Katarína Bajzíkóvá,
Martin Pašiak, 2010

zdroj: © Katarína Bajzíkóvá, Monrovia jún 2008

1 Cieľ simulácie

Dosiahnuť podpísanie všeobecnej mierovej dohody s dôrazom na vytvorenie vzorcov správania nového spoločenského poriadku. Ide o viacstranné (multi party) a viacbodové (multi issue) rokovania na medzinárodnej úrovni s cieľom ukončiť občiansku vojnu za účasti regionálnych mocností (združené v zoskupení ECOWAS a AÚ) a medzinárodného spoločenstva. V simulácii sa využíva inkluzívny model delby moci (power sharing).

2 Program

- Privítanie, vysvetlenie cieľa, pravidiel, program, rozdanie materiálov (15 min)
- História „LONESTAR“ (prednáška, vyjasňovacia diskusia o kontexte konfliktu (45 min)
- Pray the Devil Back to Hell (projekcia častí filmu – 25 min)
- Prestávka (10 min)
- Prístup „Multi-party multi-issue“ (prezentácia, vyjasňovacia diskusia – 25 min)
- Inštrukcia k simulácii + rozdelenie rolí (čítanie inštrukcií a príprava vlastnej stratégie v skupinách³⁶ – 55 min)
- Obed (60 min)
- Prezlečenie sa do kostýmov a posledné dohovory a pokyny o vyjednávacích miestnostiach (15 min)
- Simulácia rokovaní (150 min) + tlačovka (15 min)
- Prestávka (10 min)
- Spätná väzba k vyjednávaniu + projekcia video materiálu z ich vyjednávania (50 min)

36 Účastníkov simulácie rozdelíme do ôsmich skupín, ktoré by mali mať k dispozícii vlastnú miestnosť. Ideálne je zabezpečiť jednu rokovaciu miestnosť, kde budú prebiehať hlavné rokovania pod záštitou ECOWAS a ďalších šesť až sedem miestností pre ďalších aktérov. V prípade nedostatku miestností sa môže skupina novinárov pohybovať v spoločných priestoroch, resp. je možné umiestniť dve skupiny do jednej miestnosti.

③ Kontext

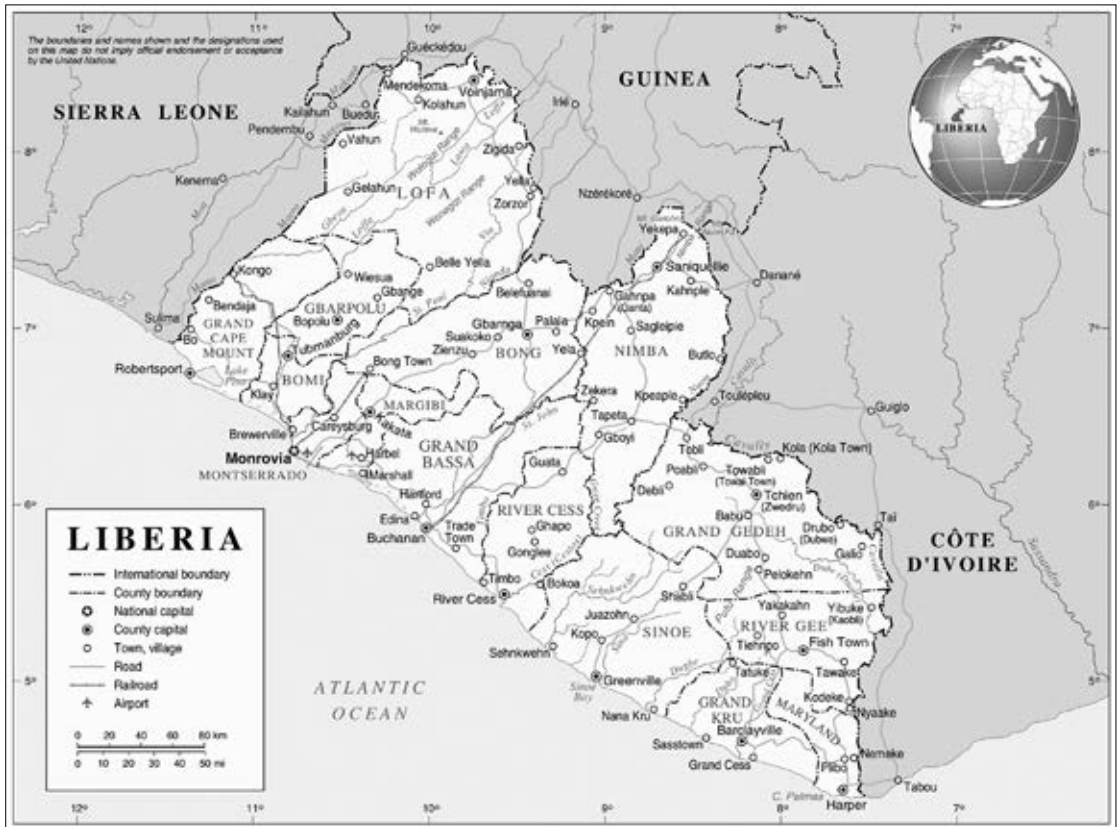
Po 14-ročnej občianskej vojne medzi troma rebelskými frakciami sa dosiahlo dočasné zastavenie bojov. Jednou z hlavných príčin občianskej vojny je dlhodobé potláčanie pôvodného väčšinového obyvateľstva na úkor menšinovej (10 % z celkového počtu obyvateľstva) vládnucej skupiny – „amerických Libérijčanov“. Táto skupina bola pri moci od založenia samostatnej republiky v polovici 19. storočia s výnimkou 10-ročného obdobia (1980–1989), keď sa k moci dostalo väčšinové obyvateľstvo prostredníctvom etnika Krahn.

Rebelské skupiny vstúpili do konfliktu, pretože nesúhlasili so spoločenským zriadením, ktoré považovali za nespravodlivé. Snažili sa získať opätovne svoju vládnu pozíciu po prevrate, ktorý vyniesol k moci domorodé obyvateľstvo v roku 1980. V roku 1989 síce zvrhli diktátora, ktorého vynieslo k moci väčšinové obyvateľstvo, ale boje o moc pokračovali ďalších 14 rokov.

Súčasná zmätočná a nejasná situácia týkajúca sa ďalšieho smerovania krajiny svojím spôsobom vyhovuje všetkým rebelským hnutiam, ktoré sa snažia mať v bezpečnostných zložkách svojich zástupcov, aby mohli kontrolovať proces vytvárania polície a armády. To isté platí aj pre oblasť verejných financií, kde korupcia vyhovuje zúčastneným stranám a sú proti hĺbkovej reforme. Snažia sa spomaliť jej priebeh a zmierniť jej účinky.

Oficiálne rokovanie sa bude konať na pôde neutrálneho štátu – Ghany, ktorá je v regióne považovaná za maják stability, pod záštitou regionálneho spoločenstva ECOWAS. Tomuto stretnutiu predchádzala séria neúspešných mierových dohôd. Pre hladší priebeh rokovaní bol hneď na začiatku vyzvaný vodca vládnucej rebelskej skupiny NPFL a posledný úradujúci prezident – Charles Taylor, aby sa na predmetných rokovaní aktívne nezúčastňoval a bol mu poskytnutý azyl v Nigérii až do začatia riadneho súdneho procesu.

Mapa Libérie

zdroj: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Un-liberia.png>

Témy rokovaní

Program rokovaní obsahuje nasledujúce 3 hlavné a 2 prierezové sporné body:

Hlavné body

- Politická deľba moci – cieľom je navrhnúť zloženie dočasnej vymenovanej exekutívnej a legislatívnej zložky moci, jej zloženie a zorganizovanie (čas a spôsob) odovzdania moci v slobodných voľbách.
- Riešenie otázky obetí v občianskej vojne – vrátane zmierenia a odškodnenia obetí s označením zdrojov financovania.
- Pozemková reforma – vyriešenie vlastníckych vzťahov týkajúcich sa vysídencov (internally displaced people – IDPs) a takisto s prihliadnutím na možné koncesie pre ťažobný priemysel.

Prierezové body

- Reforma/vytvorenie bezpečnostných zložiek – výcvik policajných a vojenských zložiek.
- Transparentnosť verejných financií – vytvorenie fungujúceho mechanizmu na kontrolu verejných financií.

4 Aktéri

Hospodárske združenie západoafrických štátov – **ECOWAS** – (2 – 3 ľudia)

Vládnuca rebelská frakcia – **NPFL** (National Patriotic Front of Liberia) (2 – 3 ľudia)

Opozičná rebelská frakcia – **LURD** (Liberians United for Reconciliation and Democracy), **MODEL** (Movement for Democracy in Liberia) (2 – 3 ľudia)

Politické strany nenapojené na rebelské frakcie – **PS** (2 – 3 ľudia)

Nadnárodné spoločnosti – **TNC** – Transnational corporations (2 ľudia)

Medzinárodné spoločenstvo – (2 ľudia ; **OSN**: 1 – politická úroveň, **SB**, **MMF**: 1 – ekonomická úroveň)

Mimovládne organizácie (2 – 3 ľudia)

Médiá (2 ľudia)

5 Inštrukcie, argumenty a pozície

Inštrukcie k simulácii

Vašou úlohou je pokúsiť sa dosiahnuť mierovú dohodu a obhájiť svoje najdôležitejšie záujmy.

Jednou časťou simulácie sú oficiálne rokovania. Tie sa uskutočňujú pod záštitou ECOWAS. Každá strana môže posadiť k rokovaciemu stolu maximálne 1 zástupcu, ECOWAS môže byť zastúpený 2 osobami. Rokovania za stolom nemusia prebiehať nepretržite.

Po prečítaní inštrukcií a po otázkach všetky zúčastnené strany napíšu svoje ambície v simulovaných mierových vyjednávaniach (budú neverejné). Počas rokovaní vás môžu osloviť novinári, aby mohli oboznámiť verejnosť so stanoviskami vašej skupiny.

Rokovania sa končia/budú prerušené o 15.45, keď ECOWAS ako hosťiteľ vyhlási výsledky rokovaní na tlačovej konferencii.

Rebelské frakcie a miestne politické strany (PS) sú zastúpené svojimi najvyššími predstaviteľmi, ostatné skupiny osobami poverenými konať v mene organizácie.

Pozície aktérov

Vládnuca rebelská frakcia – NPFL

K moci sa frakcia dostala po štátnom prevrate, ktorý sa pokúsila legitimizovať po niekoľkých rokoch vládnutia v diskutabilných prezidentských voľbách. V súčasnosti ovláda tri pätiny územia štátu, vrátane hlavného mesta. V oblasti delby moci chce dosiahnuť udržanie si rozhodujúceho podielu na moci, hlavne v exekutive. V porovnaní s opozičnými rebelmi disponuje vládnuca frakcia väčšou a lepšie vyzbrojenou armádou vojakov. Odmieťa niest hlavný diel zodpovednosti za vojnové škody, pretože im bola v priebehu konfliktu spôsobená väčšia hospodárska škoda. Takisto odmieta vydať hlavných predstaviteľov vtedajšieho režimu medzinárodnej spravodlivosti. Ovláda väčšiu časť ložísk nerastných surovín, ktoré získali za pomoci rebelských skupín zo susedných štátov. Ložiská sú však do určitej miery poškodené v dôsledku bojov a ich funkčnosť je obmedzená.

Opozičné rebelské frakcie – LURD, MODEL

O obdobné postavenie sa snaží aj opozičná rebelská frakcia. V súčasnosti ovláda dve pätiny územia štátu. V oblasti delby moci chce dosiahnuť získanie rozhodujúceho podielu na moci, najmä pozíciu prezidenta a prevahu v parlamente. Disponuje menšou armádou vojakov. Odmieťa nieť hlavný diel zodpovednosti za vojnové škody, pretože na ich území bol počet civilných obetí o 30 percent vyšší. Ovláda menšiu časť ložísk nerastných surovín, ale menej poškodených.

Mimovládne organizácie (NGOs)

OXFAM/International Centre for Transitional Justice,

Mano River Union Women's Peace Network, Inter-Religious Council of Liberia

Zasadzujú sa za nastolenie vlády zákona po 14-ročnom bezprecedentnom porušovaní ľudských práv a slobôd. Ich prioritou je zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv, potrestať vinníkov vrátane vydania vodcov medzinárodnej spravodlivosti. Takisto im ide o spravodlivé odškodnenie obetí konfliktu a zdôrazňujú aj celospoločenský zmierovací proces. Stavajú sa proti účasti rebelov na riadení štátu, rovnako ako proti ich účasti v novotvoriacej sa armáde a polícii, ako aj pri spravovaní verejných financií. Sú ochotní súhlasiť s účasťou rebelských hnutí pod podmienkou vylúčenia ich vodcov. Podporujú PS v oblasti získania podielu na moci. NGOs sa delia na domáce a zahraničné, s odlišnými záujmami. Významnú úlohu zohráva aj sieť ženských mimovládnych organizácií. Jednou z ich úloh je dohodnúť mechanizmus distribúcie programov pomoci a rozvoja pochádzajúcich z medzinárodného spoločenstva.

Medzinárodné spoločenstvo

Skladá sa z OSN, Medzinárodného menového fondu (MMF) a Svetovej banky (SB). Hlavným záujmom OSN je zamedziť ďalšiemu pokračovaniu konfliktu a vyslať regulárnu mierotvornú misiu. Má výhrady proti prílišnej účasti rebelských frakcií na moci. Prioritou je uskutočniť hĺbkovú reformu bezpečnostných zložiek a má v úmysle dohliadnuť na dodržanie vyváženého stavu v jednotlivých zložkách moci (checks and balances). Má možnosť uvaliť politické a ekonomické embargo v prípade obštrukcií predkladaných reforiem. Hlavným záujmom MMF a Svetovej banky je presadiť neoliberálne princípy hospodárstva, hlavne pri posilnení transparentnosti verejných financií a pri zamedzení korupcii. Ich hlavným nástrojom je poskytovanie pôžičiek na obnovu hospodárstva, podmieňujú to však prijatím balíka neoliberálnych princípov. Prvotnými kanálmi na distribúciu týchto programov budú medzinárodné NGOs. Majú podozrievavý až odmietavý postoj proti domácim NGOs.

Politické strany nenapojené na rebelské frakcie (predstavitelia strán, paramount chief – najvyšší tradičný náčelník)

Sú to zástupcovia časti spoločnosti, ktorá nepatrí ani k jednej z rebelských frakcií. Nemajú ozbrojené zložky, ale ich atraktivita je založená na podpore a akceptovaní medzinárodným spoločenstvom, pretože predstavujú alternatívu oproti rebelským skupinám. Pre mimovládne organizácie (NGOs) predstavujú zástupcov obetí. Ich záujmom je získať rozhodujúci podiel na moci a vyriešiť odškodnenie obetí.

ECOWAS – Economic Community Of West African States (nigérijský a ghanský prezident)

Vystupuje ako hosťiteľ stretnutia a hlavný mediátor. Vašou úlohou je primáť jednotlivé strany k dohode, pretože chcete znížiť peacekeepingové bremeno, ktoré z veľkej časti nesiete (1. misia bola vyslaná do oblasti práve týmto zoskupením – ECOMOG). Vyhlasujete výsledky rokovaní, určujete agendu rokovaní a vediete vyjednávania.

Novinári

Reprezentujú tak miestne, ako aj medzinárodné agentúry. Ich úlohou je podávať spravodajstvo a prispievať k transparentnosti vyjednávania.

Súkromné inštrukcie pre aktérov³⁷

Vládnuca rebelská frakcia – NPFL (zástupca bývalého prezidenta, náčelník armády)

K moci sa frakcia dostala po štátnom prevrate, ktorý sa pokúsila legitimizovať po niekoľkých rokoch vládnutia v diskutabilných prezidentských voľbách. V súčasnosti ovláda tri pätiny územia štátu, vrátane hlavného mesta. V oblasti delby moci chce dosiahnuť udržanie si rozhodujúceho podielu na moci, hlavne v exekutive. V porovnaní s opozičnými rebelmi disponuje vládnuca frakcia väčšou a lepšie vyzbrojenou armádou (vojakov). Odmieťa nie byť hlavný diel zodpovednosti za vojnové škody, pretože im bola v priebehu konfliktu spôsobená väčšia hospodárska škoda. Takisto odmieťa vydať hlavných predstaviteľov vtedajšieho režimu medzinárodnej spravodlivosti. Ovláda väčšiu časť ložísk nerastných surovín, ktoré získali za pomoci rebelských skupín zo susedných štátov. Ložiská sú však do určitej miery poškodené v dôsledku bojov a ich funkčnosť je obmedzená.

Súkromné inštrukcie vládnucej frakcii

Vašou úlohou je v prvom rade udržať si rozhodujúci podiel na moci, keďže sa cítite, že vami uskutočnený coup d'etat (štátny prevrat, revolúcia) bol spravodlivý a vaše aktivity mali za cieľ rozbehnúť krajinu hospodársky, čo sa vám aj podarilo. Chcete hlavne väčšinový podiel vo vláde a 80 percent kresiel v parlamente. Odmietate byť hlavný diel zodpovednosti za vojnové škody, pretože vám bola v priebehu konfliktu spôsobená väčšia hospodárska škoda. Ovládate väčšiu časť ložísk nerastných surovín, ale značná časť z nich je poškodená. Vašou výhodou je väčšia a lepšie vyzbrojená armáda, ale vaša medzinárodná legitimita je pomerne nízka. Presadzujete modernejšie vzťahy v spoločnosti, lebo vaši podporovateľa pochádzajú hlavne z väčších miest.

Opozičné rebelské frakcie – LURD, MODEL (vedúci rebelov, hlavný ekonóm)

O obdobné postavenie sa snaží aj opozičná rebelská frakcia. V súčasnosti ovláda dve pätiny územia štátu. V oblasti delby moci chce dosiahnuť získanie rozhodujúceho podielu na moci, najmä pozíciu prezidenta a prevahu v parlamente. Disponuje menšou armádou (vojakov). Odmieťa byť hlavný diel zodpovednosti za vojnové škody, pretože na ich území bol počet civilných obetí o 30 percent vyšší. Ovláda menšiu časť ložísk nerastných surovín, ale menej poškodených.

³⁷ Pokyn pre lektora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

Súkromné inštrukcie opozičníkom

Vašou úlohou je v prvom rade vyrokovať si rozhodujúci podiel na moci, keďže cítite, že ste bojovali za správnu vec. Kvôli zločinom páchaným terajším prezidentom chcete získať najmä funkciu prezidenta, aby ste ju zbavili zlého mena. Odmietate niesť hlavný diel zodpovednosti za vojnové škody, pretože na vašom území bol počet civilných obetí o 30 percent vyšší. Ovládáte menšiu časť ložísk nerastných surovín, ale menej poškodených, takže ste schopní ponúknuť nadnárodným spoločnostiam (TNC – transnational corporations) koncesie rýchlejšie a s menšími nákladmi. Vašou nevýhodou je menšia a horšie vyzbrojená armáda, ale máte za sebou pomerne veľkú časť populácie. Presadzujete tradičnejšie vzťahy v spoločnosti, lebo vaši podporovatelia pochádzajú hlavne z vidieka.

Mimovládne organizácie

OXFAM/ International Centre for Transitional Justice – 1 predstaviteľ medzinárodnej organizácie

Inter-Religious Council of Liberia, Mano River Union Women's Peace Network – 1 predstaviteľ lokálnych NGOs (non-governmental organization)

Zasadzujú sa za nastolenie vlády zákona po 14-ročnom bezprecedentnom porušovaní ľudských práv a slobôd. Ich prioritou je zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv, potrestať vinníkov vrátane vydania vodcov medzinárodnej spravodlivosti. Takisto im ide o spravodlivé odškodnenie obetí konfliktu a zdôrazňujú aj celospoločenský zmierovací proces. Stavajú sa proti účasti rebelov na riadení štátu, rovnako ako proti ich účasti v novotvoriacej sa armáde a polícii, ako aj pri spravovaní verejných financií. Sú ochotní súhlasiť s účasťou rebelských hnutí pod podmienkou vylúčenia ich vodcov. Podporujú PS v oblasti získania podielu na moci. Ich vzťah k nadnárodným spoločnostiam (TNC – transnational corporations) je definovaný predovšetkým snahou o spoluúčasť TNC na rozvoji na území ložísk nerastných surovín. NGOs sa delia na domáce a zahraničné, s odlišnými záujmami. Významnú úlohu zohráva aj sieť ženských mimovládnych organizácií. Jednou z ich úloh je dohodnúť mechanizmus distribúcie programov pochádzajúcich z medzinárodného spoločenstva.

Súkromné inštrukcie NGOs

Medzinárodná NGO – (OXFAM/International Centre for Transitional Justice)

Angažujete sa v oblasti dodržiavania ľudských práv, ale aj v oblasti rozvojovej pomoci. Vaším cieľom je dosiahnuť najmä materiálne odškodnenie obetí občianskej vojny. Máte veľké výhrady k účasti oboch rebelských skupín vo vláde, najmä ich politických špičiek. Preferujete rovnovážne zloženú vládu.

Domáce NGOs (Inter-Religious Council of Liberia, Mano River Union Women's Peace Network)

Snažíte sa o vyriešenie konfliktu pomocou odškodnenia obetí násillia, ale za rovnako dôležitý považujete zmierovací proces a vytvorenie zmierovacích komisií. Jednoznačne podporujete PS, pre vás predstavujú budúcnosť krajiny ony, nie rebelské frakcie. Víťate záujem TNC o ťažbu, ale požadujete (priamo alebo prostredníctvom PS), aby 20 percent príjmov z ťažby bolo využitých na investície v krajine a komunitný rozvoj. Vašou úlohou je presvedčiť MMF a Svetovú banku, aby vám dôverovali a zverili časť administrácie rozvojovej pomoci.

Nadnárodná spoločnosť – TNC Transnational corporation (Firestone&Waterwind: Viceprezident pre financie a viceprezident pre ťažbu)

TNC sú v krajine prítomné a zaujíma ich najmä ťažba diamantov, vzácnych drevín a kaučuku. Boli v krajine prítomné aj počas konfliktu, ale ich ťažba bola obmedzená po vydaní embárgu, preto sa majoritná časť ťažby presunula do oblasti čierneho trhu. Ich hlavným záujmom je získať predkonfliktný stav v podobe dlhodobých a výhodných koncesií na ťažbu. Sú ochotní vyjednávať s oboma rebelskými skupinami o podmienkach. V prípade, že sa ukáže, že PS budú mať rozhodujúci podiel na moci, sú ochotné vyjednávať aj s nimi. V medzinárodných kruhoch majú ambíciu presadiť výhodné podmienky (úľavy).

Súkromné inštrukcie TNC

Vaším cieľom je minimalizovať náklady a využiť libérijské nerastné bohatstvo. Nemáte veľký záujem rozvíjať miestne komunity. Pred vojnou a v začiatkoch vlády frakcie NPFL ste mali veľmi výhodnú pozíciu, pretože ste vlastnili 77 percent práv na ťažbu a vývoz vzácneho dreva, diamantov a kaučuku – hlavných exportných surovín Libérie. No ako vojna pokračovala, vaša pozícia sa zhoršovala, pretože sa zvyšovali náklady na bezpečnosť – museli ste platiť súkromné bezpečnostné firmy na ochranu ložísk a dopravy, keďže vaši partneri toho už neboli schopní. Niektoré z nálezísk boli poškodené a zničené, niektoré obsadené opozičnou rebelskou frakciou, ktorá však žiadala vyššie poplatky ako dovtedy, preto ste sa rozhodli s nimi nevyjednávať. Pre tieto dôvody vítate prímerie a je vo vašom záujme, aby vydržalo. Takisto podporujete čo najskoršie vytvorenie dočasnej vlády, s ktorou máte ambíciu uzatvoriť nové zmluvy o ťažobných koncesiách. Prekážku pre vás predstavujú uvalené sankcie zo strany OSN v podobe embárgu, o zrušenie ktorých sa budete usilovať za každú cenu. Takisto sa vaše záujmy môžu krížiť s požiadavkami Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu, keďže ich reformy budú znamenať síce väčšiu stabilitu, ale na druhej strane zvyšovanie nákladov, napr. na prácu.

Medzinárodné spoločenstvo

Skladá sa z OSN, Medzinárodného menového fondu (MMF) a Svetovej banky. Hlavným záujmom OSN je zamedziť ďalšiemu pokračovaniu konfliktu a vyslať regulárnu peacebuildingovú misiu. Má výhrady proti prílišnej účasti rebelských frakcií na moci. Prioritou je uskutočniť hĺbkovú reformu bezpečnostných zložiek a má v úmysle dohliadať na dodržanie vyváženého stavu v jednotlivých zložkách moci (checks and balances). Presadzuje zavedenie súladu medzi písomným a zvykovým právom, s prevahou písomného práva. Má možnosť uvaliť politické a ekonomické embargo v prípade obštrukcií predkladaných reforiem. Hlavným záujmom MMF a Svetovej banky je presadiť neoliberaálne princípy hospodárstva, hlavne v oblasti posilnenia transparentnosti verejných financií a zamedzenia korupcii. Môžu na dianie pôsobiť aj nepriamo cez nadnárodné spoločnosti TNC – transnational corporations (podmienečné úľavy). Ich hlavným nástrojom je poskytovanie pôžičiek na obnovu hospodárstva, no podmieňujú to prijatím balíka neoliberálnych princíпов. Prvotnými kanálmi na distribúciu týchto programov budú medzinárodné NGO. Majú podozrievavý až odmietavý postoj k domácim NGO.

Súkromné inštrukcie medzinárodnému spoločenstvu

OSN – vaším prvoradým záujmom je zachovať mier v krajine. V každom prípade chcete dosiahnuť uskutočnenie hĺbkovej reformy bezpečnostných zložiek a chcete dohliadnuť na dodržanie rovnovážneho stavu v jednotlivých zložkách moci (checks and balances). Ako hrozbu môžete použiť politické a ekonomické embargá – obmedzenie slobody vrchných predstaviteľov oboch frakcií, zmrazenie ich kont, zákaz vývozu vzácneho dreva, diamantov a kaučuku. Na druhej strane, v prípade splnenia vašich požiadaviek ste ochotní pomôcť novovytvorenej vláde vycvičením polície a armády – ale len v prípade, že budú očistené od oboch frakcií.

MMF a Svetová banka – vaším prvoradým záujmom je rozvoj krajiny, pri zachovaní neo-liberálnych princípov a zásad dobrej správy, vrátane zamedzenia korupcie. Chcete presadiť trvalo udržateľný rozvoj v krajine za pomoci reštrukturalizácie ekonomiky, rozvinutia ťažby diamantov, kaučuku a vzácneho dreva. Ekonomické politiky Libérie musia byť transparentné. Ste ochotní Libérii poskytnúť pôžičky na rozvoj infaštruktúry a hospodárstva, ale len za podmienky, že minimálne 75 percent bude vedených cez mimovládne organizácie, konkrétne medzinárodné, keďže pri lokálnych sa obávajú neprofesionality a korupcie.

Politické strany nenapojené na rebelské frakcie (predstavitelia strán, paramount chief – najvyšší tradičný náčelník)

Sú to zástupcovia časti spoločnosti, ktorá nepatrí ani k jednej z rebelských frakcií. Nemajú ozbrojené zložky, ale ich atraktivita je založená na podpore a akceptovaní medzinárodným spoločenstvom, pretože predstavujú alternatívu oproti rebelským skupinám. Pre mimovládne organizácie NGO (nongovernmental organizations) predstavujú zástupcov obetí. Ich záujmom je získať rozhodujúci podiel na moci, urovnať pozemkové záležitosti a vyriešiť odškodnenie obetí.

Súkromné inštrukcie PS

Štrnásť rokov ste trpeli pod útlakom občianskej vojny, v ktorej zahynuli mnohí členovia vašich rodín a spoločenstiev. Aj keď v malej miere máte spojenia s obidvoma frakciami (obojsstranne výhodné obchody), nesympatizujete s nimi. Vidíte samých seba ako alternatívu oproti týmto dvom skupinám, pretože nie ste aktívne zapojení do konfliktu. Takisto je vo vašom záujme dosiahnuť odškodnenie vojnových obetí a ich rodín, tak materiálne, ako aj morálne. Máte nevýhodu, že nemôžete svoje pozície obhajovať aj s pomocou ozbrojených zložiek, pretože nemáte žiadnu armádu. Môžete však využiť skutočnosť, že z vašich radov pochádzajú vojnové obeť, a že disponujete väčšou legitimitou v očiach medzinárodného spoločenstva. Musíte ho však presvedčiť, že máte predpoklady byť vo vláde, a že dokážete riadiť vašu krajinu efektívne. Využite na svoju podporu aj mimovládny (NGO), prostredníctvom ľudskoprávnej agendy. Uvedomte si, že nemôžete vládnuť sami, a že možno budete musieť zľaviť zo svojich podmienok na odškodnenie obetí vojny.

ECOWAS – Economic Community Of West African States (nigérijský a ghanský prezident)

Vystupuje ako hosťiteľ stretnutia a hlavný mediátor. Vašou úlohou je prísť jednotlivé strany k dohode, pretože chcete znížiť peacekeepingové bremeno, ktoré z veľkej časti nesiete (1. misia bola vyslaná do oblasti práve týmto zoskupením – ECOMOG). Vyhlasujete výsledky rokovaní, určujete agendu rokovaní a vediete vyjednávania.

Súkromné inštrukcie ECOWAS

Ste najvyšší predstavitelia okolitých štátov a tento konflikt vám škodí tak politicky, ako aj ekonomicky. Utečenci utekajú do vašich krajín, celý región hospodársky trpí pre stagnujúci obchod, ECOWAS musí znášať bremeno vojny v zmysle, že je zodpovedný za peacebuildingové aktivity. Nemáte preferenciu žiadnej frakcie, je vo vašom prvoradom záujme, aby z Libérie bola opäť fungujúca, stabilná krajina, ktorá je zodpovedný a spoľahlivý člen regiónu. Preto ste zvolali toto stretnutie a je vašou úlohou prísť jednotlivé strany k dohode v sporných otázkach. Nemáte však k dispozícii žiadne sankcie ani mocenské páky, musíte využiť diplomaciu a skutočnosť, že máte možnosť zadávať agendu a pozývať jednotlivé strany k rokovaciemu stolu. Využívate tiež kultúrnu a geografickú blízkosť. Ste nestranní hosťitelia, to znamená, že sa snažíte rovnako preferovať všetky strany a vítate všetky ponuky na stretnutia. Snažte sa vypočúť si argumenty všetkých strán a prípadne navrhovať riešenia, ktoré by boli akceptovateľné. Nemusíte byť stále obaja/obe prítomní/é pri rokovacom stole. Jeden/a z vás môže zatiaľ zisťovať pozície iných skupín, ktoré sú práve pri stole. Tiež môžete zvolávať k rokovaciemu stolu predstaviteľov v rôznom formáte. V stanovenom čase je vašou úlohou prezentovať dohodu, ktorá bola dosiahnutá.

Novinári

1 z agentúry AP

1 z miestnych novín naklonených NPFL/1 z miestnych novín naklonených etniku Krahn

Reprezentujú tak miestne, ako aj medzinárodné agentúry. Ich úlohou je podávať spravodajstvo a prispievať k transparentnosti vyjednávania.

Súkromné inštrukcie novinárom

Vašou úlohou je odhaľovať skryté prepojenia medzi jednotlivými účastníkmi stretnutia, s prihliadnutím na vašu politickú afiliáciu (noviny naklonené NPFL sa prevažne sústreďujú na Krahn a jeho prešľapy, Krahn na NPFL, obaja budú kritickí k medzinárodnému spoločenstvu.) Medzinárodný novinár, máš skúsenosti s Afrikou, ale nevieš sa preniesť cez určité stereotypy, napr. európoctrizmus, nepochopenie a podcenenie tradičných väzieb v africkej spoločnosti.

🕒 Študijný materiál

Detzel, J. – Dupuy, K. (2008): Power-sharing and Peacebuilding in Liberia. Power-sharing Agreements, Negotiations and Peace Processes. Oslo: PRIO. Odporúčané strany: 1–6, 16–19, 24–27.

Jörgel, M. – Utas, M. (2007): MANO River Basin Area: Formal and Informal Security Providers in Liberia, Guinea and Sierra Leone. [Online] Dostupné na: www.foi.se/ReportFiles/foir_2418.pdf [Cit. 29 Október 2015]. Odporúčané strany a kapitoly: 16–18, 36–38, 40–44, 5. a 6. kapitola.

Truth and Reconciliation Commission – Volume II: Consolidated Final Report (2009). [Online] Dostupné na: http://trcofliberia.org/resources/reports/final/volume-two_layout-1.pdf [Cit. 29 Október 2015]. Doplnkový materiál pre hlbšie pochopenie histórie konfliktu, zmapovanie jeho dosahov na rôzne vrstvy obyvateľstva. TRC (Komisia pravdy a zmierenia) je jedným z nástrojov, ako sa vyrovať s traumatickou skúsenosťou občianskej vojny.

Inšpirácie pre dress code. [Online] Dostupné na: <https://www.google.com/search?q=Traditional+Western+African+dress&biw=1366&bih=622&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=X7w6VZDoMc-WaqakgPAO&ved=0CBsQsAQ>. [Cit. 29 Október 2015].

Zoznam libérijských mien. [Online] Dostupné na: http://www.tlcafrica.com/african_names_liberia.htm. [Cit. 29 Október 2015].

Pray the Devil Back to Hell. (2008). [Film]. USA: Gini Reticker.

Aria: Chrámová hora

Autor: © Dušan Ondrušek, 2010

zdroj: <http://www.alkurum.com/article-31959.html>

1 Cieľ simulácie

Počas nastávajúcej simulácie si odskúšame prístup k transformácii konfliktov, ktorého autorom je Jay Rothman. Ten je asi najviac známy prístupom, ktorý nazval ARIA (Antagonism-Resonance-Intervention-Action). Sformuloval ho na základe svojej 6-ročnej práce v urovnávaní konfliktov medzi predstaviteľmi komún Židov a Arabov v Jeruzaleme. Stručné vysvetlenie prístupu nájdete tu: <http://www.pegasus.com/levpoints/rothman.html>

Rothmanova najznámejšia kniha sa volá: *Resolving identity-based conflict in nations, organizations, and communities*. Krátky sumár myšlienok tejto knihy je tu: <http://www.colorado.edu/conflict/peace/example/roth7516.htm>

2 Program

- Privítanie, predstavenie programu, rozdanie materiálov (10 min)
- Úvodná prednáška + vyjasňovacia diskusia (1 h)
- Prístup ARIA – prezentácia, vyjasňovacia diskusia + rozdelenie rolí (20 min)
- Prestávka (10 min)
- Projekcia filmov k problému Jeruzalem – zo židovskej perspektívy a palestínskej perspektívy (50 min)
- Inštrukcia k simulácii – čítanie inštrukcie a príprava vlastnej stratégie v skupinách³⁸ (1 h)
- Obed (1 h 15 min)
- Prezlečenie sa do kostýmov a posledné dohovory a pokyny o miestnostiach (15 min)
- Simulácia rokovaní – vyjednávanie v dvoch skupinách v súlade s princípmi ARIA (2 h)
- Prestávka (10 min)
- Spätná väzba k vyjednávaniu + projekcia video materiálu z ich vyjednávaní (40 min)

38 Vytvorí sa dve skupiny Palestínčanov a Židov po štyroch členoch v každej z nich, ktorí sa budú pripravovať na rokovania v samostatných miestnostiach (čiže potrebujeme štyri miestnosti). Tiež jednu miestnosť pre dve skupiny mediátorov po dvoch členoch.

📍 Kontext

Radikalizmus a Chrámová hora³⁹

Jedno z najcitlivejších miest na dnešnom Blízkom východe, ktoré je zároveň spájané s náboženským radikalizmom, je jeruzalemská Chrámová hora (heb. *Har ha-Bajit*). Toto rozľahlé priestranstvo, rozkladajúce sa na východnej strane jeruzalemského Starého mesta, je nielen najposvätejšie miesto judaizmu, ale aj tretie najsvätejšie miesto pre moslimov, ale aj miesto zvláštneho významu pre niektorých kresťanov. Skôr než sa k extrémizmu spojenému s Chrámovou horou dostaneme, je potrebné uviesť niekoľko základných informácií.

Miesto, kde sa nachádza Chrámová hora, je biblickou horou Moria, kde mal podľa Biblie Abrahám obetovať Izáka. Na tomto mieste neskôr kráľ Šalamún vybudoval ústrednú židovskú svätyňu. Šalamúnov chrám (prvý Chrám) približne v r. 587–586 p. n. l. zničili Babylončania. Neskôr (cca 520–515 p. n. l.) po porážke Babylonie, bol na tom istom mieste vybudovaný druhý Chrám. O niekoľko stoviek rokov neskôr však tento Chrám zničili Rimania (70 n. l.) a väčšina Židov bola vtedy donútená opustiť svoju biblickú domovinu a rozprchla sa do celého sveta (diaspóry). Židovský chrám nebol od tej doby obnovený. Miesto, kde pôvodne stál (ktoré sa začalo označovať ako Chrámová hora) a jeho údajne jediná zachovaná stena – známy Múr nárekov (heb. *Ha-Kotel ha-Ma'aravi*, alebo Západný múr) – však zostali pre Židov naďalej teologicky najvýznamnejším miestom.

O niekoľko storočí neskôr, po zničení židovského druhého Chrámu, sa to isté miesto stalo v duchu abrahámovskej tradície islamu posvätným miestom aj pre moslimov. Vyznávači islamu totiž veria, že z vrcholku hory Moria (v skutočnosti skôr zo skaliska) vystúpil po Nočnej púti (arab. *Al-Isrá*) prorok Mohamed do neba (arab. *Al-Mi'rádž*). Mohameda údajne prebudil v Mekke archanjel Gabriel a doviedol ho k okrídlenému žrebcovi Buráqovi. Na jeho chrbte sa Mohamed preniesol do Jeruzalemu, kde sa na Chrámovej hore spolu s Abrahámom, Mojžišom, Ježišom a ďalšími prorokmi pomodlil k Bohu⁴⁰. Potom odtiaľ Mohamed vystúpil po rebríku skrz sedem „nebies“ až do samotnej blízkosti Boha. Táto udalosť potom učinila Jeruzalem tretím najvýznamnejším pútnickým miestom moslimov. Na rovnakom mieste nechali kalifovia vybudovať dve známe mešity: Skalný dóm (arab. *Qubbat as-Sachra* alebo Kupola skaly), skrývajúci vrcholok posvätej skaly (a dnes známy svojou zlatou kupolou) a v jeho susedstve vizuálne menej nápadnú, no podstatne väčšiu mešitu Al-Aksá (arab. *Al-Masdzid Al-Aqsá*, Najstaršia mešita). Ako celok je Chrámová hora pre moslimov Posvätným okrskom (arab. *Al-Haram aš-Šaríf*), podobne ako svätostánky v Mekke a v Medine.

Tak dnešní religiózni Židia, ako aj niektorí kresťania (najmä evanjelici) veria, že Chrámová hora sa stane miestom Poslednému súdu. Židia veria, že keď príde dlho očakávaný Mesiáš a stane sa kráľom Izraela, vybuduje na Chrámovej hore tretí Chrám. Podobne sa aj niektorí kresťania domnievajú, že keď prebehne konečná bitka v Armagedone (to je miesto, ktoré leží na izraelskom území), bude takisto potrebný tretí Chrám, odkiaľ bude vykonaná vláda nad tisícročným Kristovým kráľovstvom. Chrám je tak symbolom eschatologického očakávania

39 Kontext konfliktu popisuje kapitola Radikalizmus a Chrámová hora od Marka Čejku, ktorý bol zároveň pozvaný ako expert na simuláciu. Kapitola je dostupná na: Čejka, M. (2009): *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister & Principal, str. 235–243. [Online] Dostupné na: <http://www.barrister.cz/knihy/271/judaismus-a-politika-v-izraeli/> [Cit. 3 Február 2016].

40 Pavlincová, H.; Horyna, B. (eds.) (2003): *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc: nakladatelství Olomouc. s. 604–605.

– konca tohto veku a začiatku nového veku: príchod Mesiáša a vykúpenie židovského ľudu, pre kresťanov Kristov návrat na Zem a nastolenie jeho tisícročného kráľovstva.

Chrámová hora sa v priebehu storočia stala svedkom mierumilovného spolužitia troch náboženstiev, ako aj teologických sporov a krvavých udalostí. Pod stredovekou islamskou nadvládou sa medzi náboženstvami v Jeruzaleme vytvoril status quo, rešpektujúci navzájom špecifický vzťah odlišných náboženstiev k tomuto miestu. Keď však Jeruzalem dobyli kresťanskí križiaci, vyvraždili väčšinu jeruzalemských moslimov a Židov a mešity na Chrámovej hore premenili na kostoly. Status quo sa opäť stabilizoval v priebehu štyristoročnej tureckej nadvlády nad Jeruzalemom (1517–1917). Po križiackych vojnách spadla správa nad Chrámovou horou pod právomoc *waqfu* – moslimskej náboženskej nadácie (to v obmedzenej miere platí dodnes) a Židom bol naďalej umožnený prístup k Múru nárekov.

Udalosti 20. storočia rozpútali množstvo konfliktov a vyostrieli mnohé náboženské nezohody, a to nielen navzájom medzi náboženstvami a etnikami v Svätej zemi, ale aj vnútronáboženské spory. Po tom, čo v roku 1917 obsadili Jeruzalem Briti a Palestína sa stala následne britským mandátom, zostala Chrámová hora vrátane Múru nárekov formálne vo vlastníctve *waqfu*. V dvadsiatych rokoch si však sionisti osvojili myšlienku odkúpiť Múr nárekov. V tom začali mnohí Arabi vidieť symbol toho, čo sa nakoniec stane s celou Palestínou. Násilie z roku 1929 malo svoju predohru v roku 1928, keď Židia chceli na mieste Múru nárekov oddeliť látkou priestor pre mužov a ženy. Aj v tom videli Arabi porušenie storočného statusu quo. V tomto spore sa za nich Briti postavili a látku odstránili. Potom došlo k násilným potýčkam, ktorým sa dostalo medzinárodného ohlasu. Spory o Múr nárekov a iné posvätné miesta sa začali veľmi politizovať a do vzájomných provokácií sa zapojili tak poprední náboženský predstavitelia oboch komunít (o. i. veľký muftí Al-Husajní a rabín Kook), ako aj predstavitelia radikálnych politických frakcií (Vladimír Žabotinskij). Dvadsiateho tretieho augusta 1929 sa medzi Arabmi rozšírila fáma o chystanom židovskom útoku na jeruzalemské mešity. Arabi začali útok na židovskú štvrť, kde zavraždili 64 mierumilovných a neozbrojených ultraortodoxných Židov. To vyvolalo v radoch sionistov reakciu a došlo k útoku na mnoho mešít v celej Palestíne. Výsledok krvavých nepokojov bol hrozivý: zahynulo 133 Židov a 116 Arabov. Došlo aj k veľkému masakru v Hebrone, v dôsledku ktorého museli byť následne evakuovaní všetci tamojší Židia⁴¹.

V roku 1948, v období vojny za izraelskú nezávislosť, plánovali radikálne skupiny Irgun a Lechi likvidáciu moslimských svätostánkov na Chrámovej hore. Tomu však oponovali laburistickí sionisti (pod vedením Bena Guriona), navyše po ukončení bojov zostala Chrámová hora po roku 1948 v jordánskych rukách.

Násilnosti na Chrámovej hore súvisiace s izraelsko-arabským konfliktom pokračovali aj počas jordánskej správy východného Jeruzalema. Dvadsiateho júla 1951 bol po piatkovej modlitbe v mešite Al-Aksá zavraždený jordánsky kráľ Abdulláh I. Atentátnikom bol Palestínčan, ktorý tak spravil pre údajnú tajnú mierovú dohodu medzi Izraelom a Jordánskom.

41 V Hebrone bolo besniacim davom zavraždených 69 Židov. Stovky ďalších Židov našli útočisko u svojich arabských susedov. Izraelský historik Tom Segev uvádza, že pri štúdiu v Sionistických archívoch narazil na zoznam 435 hebronských Židov zachránených Arabmi. Segev, T. (2001): *One Palestine, Complete – Jews and Arabs under the British Mandate*. New York: Henry Holt and Company. s. 325–327.

K ďalším kontroverziám a násilnostiam súvisiacim s Chrámovou horou došlo vzápätí po izraelskom obsadení východného Jeruzalema v roku 1967. Obsadenie miest ako Chrámová hora (a Múr nárekov) vyvolalo vlnu náboženského mesianizmu a zároveň netolerancie a agresivity zo strany niektorých náboženských sionistov. Napríklad významný rabín Šlomo Goren vzápätí po obsadení Chrámovej hory izraelskými vojakmi navrhoval deštrukciu oboch mešít⁴². Jeho návrh bol nielen zamietnutý, ale izraelským vedením bolo naopak nariadené zvesiť izraelskú vlajku, ktorá bola vyvesená izraelskými výsadbákmi na obsadenej Chrámovej hore. Status quo a aj správa *waqfu* nad Chrámovou horou tak zostali aspoň čiastočne zachované aj po roku 1967. Aj napriek tomu však udalosti spojené so šesťdňovou vojnou ešte väčšmi postavili Palestínčanov a moslimský svet proti Izraelu. Najmä dobytie Chrámovej hory Izraelom malo silný symbolický význam a mnoho moslimov po celom svete ho vnímalo ako veľkú potupu.

Čo sa týka Izraelčanov, výsledky šesťdňovej vojny prispeli k polarizácii zradikalizovaných mesianistických fundamentalistov proti umierneným religióznym a sekulárnym Židom. Obsadenie Chrámovej hory vytvorilo množstvo politických a teologických otázok a konfliktov a vyvolalo spory vnútri religióznej židovskej komunity. Po šesťdňovej vojne sa tak riešilo, či má byť napr. pozmenené storočné status quo, týkajúce sa Chrámovej hory, či sa má alebo nemá začať s budovaním (alebo aspoň prípravou na budovanie) tretieho Chrámu, či majú Židia na Chrámovú horu prístup (podľa židovskej tradície je na mieste Chrámu stála Božia prítomnosť – *šechina* – a do priestoru bývalého Chrámu majú prístup iba rituálne očistení veľkňazi, nie všetci Židia). V dôsledku toho niektorí rabíni vstup Židom na Chrámovú horu zakázali, iní ho naopak výslovne dovolili, alebo ho aspoň tolerovali. Mnoho židovských radikálov však bolo v každom prípade nespokojných s faktom, že sekulárna izraelská vláda nechala oficiálne Chrámovú horu pod moslimskou správou. Jeden z radikálov, Eliezer Waldman, v tejto súvislosti verejne vyhlásil:

„Čo sme to za vykupiteľských sionistov, keď bezradne stojíme pod vrcholom a pokrytecky si pripomíname zničenie Chrámu, plačeme, postíme sa a dívame sa, ako sa Arabi chodia modliť na naše posvätné miesto, ktoré nám daroval Boh? Poďme tam, strhnime arabské svätyne a hlásajme slávu Pánovi nášmu!“⁴³

Po roku 1967 sa stala Chrámová hora svedkom množstva incidentov, z ktorých mnohé súviseli nielen s náboženským fundamentalizmom židovským i moslimským, ale aj kresťanským. Najmä prejavy židovského a kresťanského radikalizmu mali často mesianistický podtext a chceli „ľudskou vôľou pomôcť k naplneniu Božieho plánu“ (aspoň v predstavách radikálov).

V auguste 1969 sa napríklad austrálsky občan Denis Rohan z evanjelickej fundamentalistickej organizácie Svetová Božia Cirkev (Worldwide Church of God) pokúsil založiť v mešite Al-Aksá požiar. Tomuto incidentu sa dostalo veľkej medializácie.

42 Cohen, Y. : *The political role of the Israeli Chief Rabbinate in the Temple Mount question*. Jewish Political Studies Review. Vol. 11:1-2 (jar 1999) .

43 Mendel, M. (2000): *Náboženství v boji o Palestinu – Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu*. Brno: Atlantis.s.129.

V apríli 1982 vtrhol do mešity Al-Aksá izraelský vojak Alan Goodman, ktorý sa nie dávno predtým prisťahoval do Izraela z USA. Strelbou usmrtil dvoch Palestínčanov.

V roku 1984 malo dôjsť k incidentu, ktorý je veľmi zaujímavý z hľadiska témy tejto knihy. Vyššie spomínaná skupina Židovské podzemie (s väzbou na osadnícke hnutie Guš Emunim) sa totiž pokúsila vyhodiť do vzduchu obe mešity. Za týmto účelom odcudzili členovia skupiny veľké množstvo výbušnín zo základní izraelskej armády na Golanských výšinách a vyrobili 28 účinných náloží. Autori síce plánovali podniknúť celú akciu tajne, boli však pripravení v prípade potreby zabiť stráž. Preto si zaobstarali množstvo kanistrov s benzínom a sadu špeciálnych tlmičov na samopaly typu Uzi. Miesto bolo pred akciou zaistené a bola vycvičená skupina dobrovoľníkov na vykonanie celej akcie. Tesne pred jej začiatkom však vypukla medzi jej autormi roztržka a operácia bola tak pred svojím uskutočnením odhalená izraelskou tajnou službou *Šin Bet*. Počas následného vyšetrovania bola odhalená podstata logiky páchatelov teroristického útoku:

„Zničenie mešity na Chrámovej hore popudí milióny moslimov po celom svete. Pravdepodobne dôjde k vojne, ktorá vyústi do svetovej vojny. V tejto vojne dôjde k obrovským stratám na životoch. Moslimovia však budú nakoniec zničení. Proces Vykúpenia tak postúpi ďalej, až bude všetko pripravené na príchod Mesiáša...“⁴⁴

Žiadna z náboženských autorít radikálnej pravice sa za tento čin otvorene nepostavila. Chrámová hora bola aj pre nich príliš posvätná, aby mohol človek do jej osudu zasahovať. Teroristi zo Židovského podzemia boli síce odsúdení na doživotie, ale prezident Herzog v roku 1990 zmiernil ich tresty, keďže podľa jeho názoru všetci „vyslovili hlbokú lútosť nad svojimi činmi“. Po šiestich rokoch tak boli plánovači útoku prepustení na slobodu.⁴⁵

V roku 1997 začalo opäť niekoľko členov hnutia Guš Emunim znova plánovať zničenie islamských svätýň za účelom postavenia tretieho Chrámu. Plánovaná operácia však bola opäť odhalená. Teroristi sa následne obhajovali argumentmi typu, že „sám Boh ich predurčil na tento čin“.⁴⁶

Dvadsiateho ôsmeho septembra 2000 došlo k značne medializovanej udalosti v súvislosti s Chrámovou horou: izraelský opozičný politik Ariel Šaron vtedy podnikol „vychádzku“ na Chrámovú horu. Po nej nasledovalo rozpútanie už dlho nevidanej vlny násilností, ktorá nakoniec prerástla do druhej intifády. Šaronova návšteva bola jeho geniálnym politickým kalkulom. Dobré vedel, aký odpor jeho návšteva vyvolá medzi Palestínčanmi. Na nebezpečenstvo, ktoré môže jeho návšteva vyvolať, bol však dopredu upozornený izraelskými bezpečnostnými zložkami. Napriek tomu ju podnikol a označil ju dokonca za „posolstvo mieru“.⁴⁷ Problematický bol aj fakt, že rozhodne nešlo o „bežnú“ návštevu, keďže Šaronova ochrana pri tejto udalosti predstavovala viac ako tisíc izraelských policajtov. „Arikovi“ tak muselo byť celkom jasné, že podobná akcia povedie k násilnému konfliktu. Z hľadiska

44 Watzal, L. (1999): *Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine*. Jerusalem: Passia. s. 214.

45 Gorenberg, G. (2000): *The End of Days: Fundamentalism and the Struggle for the Temple Mount*. Oxford: Oxford University Press. s. 128-137.

46 Shindler, C. (1991): *Ploughshares into Swords? – Israelis and Jews in the Shadow of the Intifada*. London: I.B. Tauris & Co. s. 40.

47 Bližšie: [Online] Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/28/newsid_3687000/3687762.stm [Cit. 3 Február 2016].

izraelského práva mu síce nemohlo byť v návšteve zabránené, no z hľadiska politického a náboženského išlo jednoznačne o cieleňú provokáciu Palestínčanov a zároveň o snahu získať body na izraelskej politickej scéne. Oboje sa mu nakoniec podarilo, pretože vypukla intifáda a v tejto situácii bol Šaron onedlho zvolený za premiéra. Šaronova návšteva bola ďalším prejavom jeho génia v politike „rozdúchavania“ konfliktov, v ktorých vzápätí ponúka riešenia.⁴⁸

Vyššie nie je uvedených množstvo potýčok, konfliktov, demonštrácií, nepokojov a vzájomných provokácií, ku ktorým došlo od roku 1967 do súčasnosti. Týkali sa napríklad aj archeologického výskumu na Chrámovej hore, ktorému sa *waqf* vehementne bráni.⁴⁹ Stáročná tolerancia medzi moslimami a Židmi sa v priebehu politických udalostí 20. storočia naštrbila, niekedy nevráživosť zachádza až tak ďaleko, že niektorí moslimskí predstavitelia dnes už nie sú schopní uznať židovský vzťah k Chrámovej hore.

Problém Chrámovej hory je srdcom jedného zo základných sporných bodov súčasného izraelsko-palestínskeho konfliktu: vyriešenie budúceho statusu Jeruzalema. Ako sme ukázali vyššie, otázka Chrámovej hory je pre izraelskú i palestínsku stranu extrémne dôležitá a zároveň emotívna. Pokiaľ jej pri snahách o dosiahnutie konečnej izraelsko-palestínskej mierovej dohody nebude venovaná enormná pozornosť, pri ktorej nebude usilované o dosiahnutie čo najspravodlivejšieho riešenia, bude otázka Chrámovej hory i naďalej významným zdrojom napätia.

Na záver tejto kapitoly doplnujeme ešte niektoré židovské radikálne skupiny, ktoré majú priamu väzbu k Chrámovej hore.

Ne'emanej Har ha.Bajit, (Verní Chrámovej hore, angl. *The Temple Mount Faithful*) je židovské fundamentalistické a mesianistické hnutie so sídlom v Jeruzaleme. Jeho kľúčovou postavou je *Geršon Salomon*. Základným cieľom hnutia je prispieť k výstavbe tretieho Chrámu. Verní Chrámovej hore získavajú financie o. i. od kresťanských sionistických organizácií v zahraničí. V čase mierového procesu nadviazalo hnutie kontakty s Hamasom, pretože ich spájal boj proti spoločnému nepriateľovi.⁵⁰ Je to značne paradoxné, pretože odpor proti Rabinovi mal u osadníkov a arabských radikálov diametrálne odlišné dôvody.⁵¹

Machon ha-Mikdaš (heb. Chrámový inštitút) je izraelská mesianistická náboženská organizácia založená v r. 1983 židovskými náboženskými radikálmi, o. i. neskoršími členmi strany Kach. Ich hlavným poslaním je výstavba tretieho židovského chrámu na Chrámovej hore. Chrámový inštitút sa pokúsil napríklad aj o vyšľachtenie červenej jalovice, ktorá je nevyhnutná na obetovanie a očistenie ľudu Izraela. Chrámový inštitút bol obvinený izraelskými orgánmi z podnecovania napätia medzi Židmi a Arabmi. Napriek tomu stále dostáva časť podpory na svoju činnosť od štátu a od amerických kresťanských sionistov.

48 Pripomeňme si napríklad Šaronovu podporu výstavby židovských osád v pásme Gazy a ich následnú evakuáciu v roku 2005.

49 Ide zrejme o to, že by vykopávky na Chrámovej hore zrejme priniesli ďalšiu legitimizáciu židovských nárokov na Chrámovú horu. Moslimovia z waqfu sa taktiež obávajú, že by archeologický prieskum mohol narušiť statiku mešit a ďalších moslimských stavieb na Chrámovej hore.

50 Wertz, A. in Frankfurter Rundschau, 3. 11. 1993.

51 Pripomínam, že rôzne absurdné spojenectvá židovských radikálov s „arcinepriateľom“ majú svoju tradíciu napríklad v aktivitách skupiny Lechi (Sternov gang), ktorý sa pokúsil nadviazať spojenectvo s nacistickým Nemeckom a v priebehu druhej svetovej vojny bojoval proti Britom.

Mapa

zdroj: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1947-UN-Partition-Plan-1949-Armistice-Comparison.png>

v Starom zákone, že žili v Palestíne ako relatívne malá komunita a niekoľko storočí tu mali svoje kráľovstvo. V dávnej histórii to bola vždy Palestína, nie Izrael. Tak prečo si nárokuje právo na toto miesto?

Dvadsaťštyriročný aktivista Hamasu

Vo vašej domácnosti ani v susedstve nikto nemal zbrane. Od detstva si pamätáte kontroly a prepady izraelskej polície a armády. Prichádzali neohlásene a bez príčin. Strieľali do každého domu. Mysleli si, že každý v meste je terorista. Strieľali a pokračovali v tom, hoci sa nikto nebránil. Keď odišli a mohli ste vyjsť z domov, zistili ste, že zomrelo mnoho ľudí. Deti, ženy, malí, veľkí... Táto skúsenosť vám dala pocit, že byť Palestínčan znamená byť stále objektom

4 Aktéri

ROLY Z PALESTÍNSKEJ STRANY – 4 ľudia

ROLY ZO ŽIDOVSKÉJ STRANY – 4 ľudia

MEDIÁTORI – 4 ľudia

5 Inštrukcie, argumenty a pozície

Roly z palestínskej strany

Štyridsaťšesťročná novinárka

Vyrastali ste v okupovanej Gaze a zažili bombardovanie obytných domov, pri ňom vášmu otcovi od strachu zbeleli vlasy. Zo strany Židov nie je vôľa na dôstojné spolužitie s Arabmi a dokazujú to denne. Arabi moslimského vierovyznania boli pre agresívnu politiku židovského štátu donútení opustiť svoje domovy. Sú národom, ktorého polovica žije v utečeneckých táborech a v emigrácii, druhá polovica v okupácii alebo ako občania druhej kategórie v Izraeli. Vy žijete v palestínskej autonómii a túžite po samostatnom palestínskom štáte. Vo svojich článkoch píšete o tom, ako sa vám nedostáva vody, nemáte polia, na ktorých by ste mohli pestovať plodiny, zamestnanie.

Štvú vás Židia, ktorí si osobujú právo na pôdu, pamiatky, vlasť. Áno, v histórii sa na tomto území vyskytli aj Židia, ale žili tu oveľa kratšie ako Arabi. Palestína na svojom území hostila množstvo národov – Kanaáncov, ktorí prišli z Arabského polostrova zhruba 3 500 rokov pred našim letopočtom. Feničanov, ktorí vynikali organizovaným obchodom a moreplavbou, dali svetu abecedu a založili Kartágo. Asýrčanov, Babylončanov, „morské národy“, po ktorých dostal Kanaán meno Palestína, antických Grékov aj Rimanov. Židia sa spomínajú len

možného násilia a nemôcť žiť normálny život. Tak ste objavil vlastnú identitu... Podľa Izraela byť Palestínčan znamená byť teroristom.

Keď sa Hamas uchýlil k stratégii samovražedných útokov a výbušnín v motorových vozidlách, nepodporovali ste to. Nič iné však nefunguje. Nedá sa vyjednávať, keď partneri sú nerovnocenní, jeden má zbrane, peniaze, kontroluje mediálny svet, druhý musí použiť všetky prostriedky, ktoré povedú ku konečnému oslobodeniu Palestíny.

V poslednom čase vás najviac štvie, že izraelská polícia vám neumožňuje zúčastniť sa na piatkovej modlitbe v Al-Aksá. Je to vaše podstatné duchovné právo, modlitba na inom mieste nemá tú silu. Zdôvodnenie, že mladíci hádzu kamene na Židov, ktorí prechádzajú okolo Chrámovej hory, je smiešne. Vy ste kamene nehádzali a určite ich hádzu len po Židoch, ktorí provokujú.

Štyridsaťštyriročná žena – palestínska kresťanka

Patríte ku kresťanskej menšine Palestíncov. Chceli by ste náboženskú slobodu, akceptovanie kresťanov zo strany Palestíncov aj Židov. Vaším susedom – kresťanom vypálili dom. Asi to urobili Palestínčania, ale židovská polícia sa len prizerala, neurobila nič. Máte pocit, že to urobili, lebo ste slabší. Počuli ste, ako útočníci skandovali *Allahu Akbar* a tiež heslá: „Upáľte neveriacich, upáľte križiakov.“ Hovorili, že to nie je preto, že ste kresťania, ale preto, že vaše dcéry sa správali nehanebne. Prechádzali sa v minisukni a s rozpustenými vlasmi po ulici a vraj zvädzali mužov.

Na kresťanov útočia aj ortodoxní Židia. V rámci nedávnych násilností proti kresťanským misionárom vo Svätej zemi podpálili stovky výtlačkov Nového zákona. Po tom, ako misionári rozdali záujemcom výtlačky Nového zákona, židovskí náboženský študenti začali chodiť od dverí k dverám a rozdané Nové zákony pozbierali. Knihy potom pri synagóge nahádzali na kopy a spálili. Polícia sa k záležitosti nevyjadrila.

Sedemnástočné dievča

Celý svoj život žijete v Jordánsku v nedôstojných podmienkach, v chudobe a v špine. Vraj ste v palestínskej autonómii mali svoj krásny veľký dom, ale to bolo ešte pred vašim narodením, nikdy ste ho nevideli, neuchovala sa z neho ani fotografia. Túžite žiť normálne, vydať sa, mať svoju rodinu, zamestnanie... Ak ostanete žiť v tábore, nič z toho sa poriadne neudeje. Nevidíte perspektívu. Stále pokračuje konfiškácia palestínskej pôdy, ničenie palestínskych sadov, búranie domov civilistov, zatýkanie nevinných ľudí, strelba na farmárov, rybárov či nenásilných demonštrantov. Pri útokoch židovských vojakov nejde o občasné individuálne zlyhanie vojaka, ale o systematické zneužívanie moci jednej z najsilnejších armád sveta proti podrobenému civilnému obyvateľstvu.

Len za vášho života sa udialo niekoľko masakier, bol vybudovaný obrovský rasistický múr, jeden a pol milióna obyvateľov Gazy bolo uvrhnutých do otvoreného väzenia a doteraz sú držaní na hranici humanitárnej katastrofy. Počet nelegálnych židovských kolonistov na palestínskom území sa viac ako zdvojnásobil a narástol na pol milióna. Týchto osadníkov nenávidíte a podporujete všetkých, ktorí na nich útočia. Aj tak je to len z bezmocnosti, aj tak to nepomôže.

Do 15. februára 2011 sa v izraelských žalároch nachádzalo 6-tisíc väzňov, z toho je vyše 4 400 Palestínčanov. V dvoch väzniciach sa nachádza aj 38 Palestínčaniek, medzi nimi je aj vaša sestra. Je vo väzbe, čaká na súd, písala, že ich dávajú aj do izolačiek. Nie je tam ventilácia, miestnosti sú vlhké, s väzňami žijú šváby a iný zápachajúci hmyz. Najväčšou traumou pre väzenkyne je upieranie ich práva prijímať návštevy rodiny.

Roly zo židovskej strany

Tridsaťšestročná archeologička

Pracujete pre vládny jeruzalemský archeologický ústav. Ste dobrá odborníčka, hrdá na to, že objavujete a dokumentujete hodnotu jedného z najvzácnejších miest na svete. Vykopávky okolo Chrámovej hory, Dávidovo mesto dokazujú o.i. aj nároky na štátnu suverenitu Izraela. Nenávidíte islamskú nadáciu waqf, lebo ich barbarstvo, s ktorým pristupujú k pamiatkam a k Svätej zemi, je neslýchané. Bez zábran a bez výskumu už vyviezli z Chrámovej hory tisíce ton zeminy vrátane obrovského množstva historických predmetov z obdobia prvého a druhého židovského chrámu, ale aj z obdobia islamskej éry. Je to neslýchaný zločin. Je jasné, že to robia preto, lebo chcú zničiť históriu a z Chrámovej hory urobiť výlučne islamské miesto. Ste pokojný človek, ale v kontakte s ľuďmi, ktorí obraňujú takéto barbarstvá, sa neviete udržať.

Dvadsaťosemročná psychologička

Vaša rodina v USA sa počas vášho detstva hlásila k židovskej komunite, ale nikdy ste nepatrili k ortodoxným židom, svoje židovstvo ste vnímali skôr ako kultúrnu tradíciu. Narodili ste sa v USA, vyštudovali tam univerzitu a počas 3-mesačného študijného pobytu v Izraeli ste si našli muža (žida ruského pôvodu, ktorý tu žije už 25 rokov). Ste osadníci, ale nepáči sa vám to, radšej by ste žili vo vnútrozemí a s mužom často diskutujete, či by sa územia, ktoré obývajú osadníci, nemali dať (vrátiť) Palestíncom, ktorí tu pred desiatkami rokov žili. Vás a vašich kamarátov niektoré radikálne židovské skupiny posmešne označujú ako SHIT (Self-hating, Israel Threa-tening) židov. Áno, ste kritická k izraelskej politike (a myslíte si, že s Palestíncami a Arabmi sa má rokovať a uznať im čo najväčšie práva), ale súčasne Izrael – jeho kultúru, duchovnú krásu, krajinu – milujete, je to vaša pravá vlasť. Trpíte, keď sa rozpory Židov a Palestíncov prehľbujú.

Päťdesiatročný majster na stavbe

Nenávidíte Palestínčanov, nedôverujete Arabom, neveríte moslimom a ani kresťanom.

Váš synovec zahynul pri výbuchu autobusu, ktorý odpálili teroristi z hnutia Al-Aksá, palestínska raketa zničila aj dom vašej sestry pri hraniciach. Každý deň vidíte dôkaz, že Arabom sa nedá veriť. Nedodržali ani jedinú dohodu a každý ústupok a prejav dobrej vôle berú len ako slabosť. S Arabmi je nemožné dosiahnuť mier. Zneužijú každý ústupok, stačilo. O Chrámovej hore vám rozprával už váš dedo a váš rabín vám v detstve vysvetlil, že raz bude na Chrámovej hore opätovne vybudovaný židovský chrám. To bude vtedy, keď sa navráti mesiáš a na Zemi sa vybuduje Božie kráľovstvo. Zničenie Chrámovej hory bude znamenať celosvetovú vojnu. Na ňu sa treba pripravovať. Židia mali, majú a večne budú mať nárok chodiť po tomto nasvätejšom mieste.

Štyridsaťosemročná matka 6 detí

Deťom ste dali všetko, niektoré z nich sú už samostatné a odišli z domu, o tie menšie sa musíte ešte stále starať. Našťastie ste veľká súdržná rodina, pomôžu sestry, bratia aj židovskí susedia. Zakázali ste deťom hrať sa s deťmi Palestínčanov zo susedstva. Ich rodičia síce vyzerajú ako slušní ľudia, ale ich príbuzní takí slušní nebudú. Židia tu musia mať väčšie práva než Palestínčania či iní cudzinci. Táto zem v dávnej histórii patrila Židom, je to zem daná priamo Bohom. Židia si ako vyvolený národ vytrpeli nekonečné utrpenia (diaspóry, prenasledovanie, holokaust, útoky zo strany susediacich štátov), jednoznačne majú právo na vlasť a miesta, ktoré sú neodcudziteľné. Palestínčania môžu ísť inde, Židia nemajú iné miesto, ktoré by bolo ich skutočnou vlasťou. Vaši dvaja najstarší synovia slúžia v armáde a niekedy rozprávajú kruté príbehy o tom, ako bránili Izrael proti útokom teroristov. No Izrael neútočí, len sa bráni a cielene odpovedá na útoky tak, aby odstránil ich zárodok. Rozkazy, ktoré plnia pri obrane osadníkov, sú kruté, ale je to len odpoveď na zákerné mučenie a podlé útoky, ktoré neustávajú. Odpoveďou na násilie je jedine rozhodnosť a exemplárne odstránenie hniezd teroristov, ich zdrojov a civilov, ktorí ich podporujú. Smrť každého židovského vojaka musí byť potrestaná smrťou viacerých arabských teroristov – inak sa teror neskončí.

Súkromné inštrukcie/Argumenty⁵²

Hlavné argumenty zo strany Palestínčanov:

- *Haram aš-Šaríf* – Vznešená svätosť (to je ten správny názov, nevieme pochopiť, ako ju Židia môžu nesprávne označovať ako Chrámovú horu) je tretím najposvätejším miestom islamu. V centre Dómu sa tu nachádza skala, z ktorej sa v r. 621 n.l. na koni odrazil prorok Mohamed, keď sa vybral do neba na nočnú návštevu Mojžiša, veď sa to spomína aj v Koráne.
- To, že tu stál židovský chrám, je iba povest', historické a archeologické dôkazy to nepotvrdzujú.
- To, čo je skutočne Pravda, je, že miesto, kde stojí mešita *Al Aksá* na *Haram aš-Šaríf* je miestom posledného súdu. Sem budú prichádzať duše, tu sa bude rozhodovať, či pôjdu do neba alebo do pekla.
- *Haram aš-Šaríf* je v správe moslimskej nadácie *waqf* a je dobrý dôvod, aby sem Židia nechodili, aby svojou prítomnosťou neznesväcovali toto miesto. Preto je nepochopiteľné, ak napr. izraelský premiér Netanyahu v roku 1996 začal archeologické práce a bez konzultácie vybúral tunel na západnej strane *Haram aš-Šaríf*. To je neprípustné!
- Židia nám strpčujú každodenný život, stavajú zábrany na cesty, ktoré vedú na polia, na trhy, za lekárom, na návštevu príbuzných, sťažujú prístup na polia, znemožňujú pozbierať úrodu, narezávajú nám olivovníky (a olivovník je posvätný strom), ničia naše elektrické vedenie...
- Palestínčania sa radikalizujú nie kvôli svojej agresii, ale ako odpoveď na vyhnanie, utlačovanie a nekončiacu okupáciu palestínskych území. Oprávnené povstania proti Izraelu sú dôsledkom strachu a beznádeje, ktorú Palestínčania cítia už 60 rokov.
- Okolo súčasného izraelského územia Židia zákerne postavili 6 m vysoký múr, ktorý oddeľuje ľudí, znemožňuje dialóg a nakoniec, tak ako všetky iné múry, aj tak padne, lebo nezabráni násiliu.

⁵² Pokyn pre lektora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

- Útoky izraelskej armády sú neľudské, neprimerané a neospravedliteľné. Napríklad počas izraelskej operácie Dni kajúčnosti v roku 2004 bolo odpoveďou za zabitie dvoch izraelských detí odpálenie rakety Kasim, izraelská vojenská operácia, ktorá viedla k zabitiu 108 Palestínčanov (z toho 18 detí!), úplne bolo zničených 77 domov a poškodené stovky ďalších domov. Proti tejto izraelskej agresii protestoval vtedy celý svet.
- So Židmi a s Izraelom sa nedá rokovať. Nie sú nezávislým partnerom. Oni vlastne nehovoria za seba, ale presadzovanie Izraela v skutočnosti odráža makropolitické globálne záujmy USA, ktoré chcú ovládať celý svet.
- Prvú intifádu vyprovokovali Židia. V čase 20. výročia od začiatku izraelskej okupácie izraelské vojenské vozidlo „rozmaširovalo“ taxík so 4 mladými Palestínčanmi. Nik tieto obete už neoživí. Povstanie len ukázalo, čo si ľudia myslia o agresoroch.
- Druhú intifádu (od roku 2000) vyprovokovali Židia. Prečo sa budúci izraelský premiér za sprievodu ozbrojenej ochrany išiel prechádzať práve na *Haram aš-Šaríf*? Nie je to vari najjasnejší príklad zlovoľe? Roky na tieto posvätné miesta nevstúpila bez dohody židovská noha ... prečo práve on musí takto provokovať.
- Až 50 % nezamestnanosť a 70 % chudoba Palestínčanov je spôsobená Izraelom, keby sa Palestínčania mohli voľne pohybovať a študovať, nemali by problém so zamestnaním a s chudobou.

Hlavné argumenty zo strany izraelských Židov:

- Chrámová hora (to je ten správny názov, nevieme pochopiť, ako ju moslimovia môžu nesprávne označovať ako *Haram aš-Šaríf*) je najposvätejším územím na Zemi, nachádza sa tu skala, okolo ktorej Boh stvoril celú Zem.
- Jeruzalem je už viac ako 2 500 rokov historickým dôkazom toho, že Židia boli vyvolení, dôkazom toho, že napriek masakrom, utrpeniu, útokom sa nikdy nevzdali sľubu ich konečného údely.
- Jeruzalem a hora Sion reprezentujú odkaz do minulosti a nádej do večnej budúcnosti.
- Raz bude na Chrámovej hore opätovne vybudovaný židovský chrám, to bude vtedy, keď sa navráti mesiáš a na Zemi sa vybuduje Božie kráľovstvo.
- Keby bola Chrámová hora zničená (úplne, po častiach alebo pod zámienkou nejakého „archeologického výskumu“), vnímame to ako výzvu na útok zo strany moslimov na celom svete, znamenalo by to celosvetovú vojnu...
- Dobré, že budúci izraelský premiér prechádzkou po Chrámovej hore pripomenul, že Židia mali, majú a večne budú mať nárok chodiť po tomto nasvätejšom mieste. Dobré, že mladí palestínski muži nemajú prístup do mešity Al Aksá. Väčšina z nich by to zneužívala ako zámienku na teroristické útoky. Keď ich deti na nás hádzajú kamene, čo by asi hádzali dospelí. Preventívnych bezpečnostných opatrení nie je dostatok, už aj prítomnosť palestínskych žien a detí v mešite Al Aksá na Chrámovej hore je nebezpečná.
- Odkedy sme okolo súčasného izraelského územia postavili 6 m vysoký múr, výrazne to zabránilo prenikaniu ľudí na naše územie a počet útokov zo strany palestínskych radikálov sa oproti minulosti znížil asi na jednu desatinu.

- Výpady a nájazdy na hniezda teroristov sú regulárnym spôsobom boja, nikdy nechceme útočiť na nevinných ľudí, vždy ide o zničenie teroristických vodcov (a domov, odkiaľ pripravovali útoky), ktorí strieľali rakety, zabíjajúce izraelské deti a dospelých.
- Židia sú v menšine, obkolesení moslimskou väčšinou a počet detí a nepomer počtu Židov a Palestínčanov sa stále zväčšuje. Izrael nezačína konflikty, ale bráni sa. Na teroristov z hnutí Hamas, Fatáh, Islamský džihád, Brigáda Ezedin al Kasám platí jedine taktika „cieleného zabíjania“ (targeted killing).
- Vedenie palestínskej samosprávy je nespoľahlivý partner, nedá sa s nimi vyjednávať, nedodržali ani jeden sľub, ktorý v minulosti zaznel pri pokusoch o dohodu.
- Samovražedné útoky v reštauráciách, autobusoch, na trhoviskách je tá najväčšia zákernosť Palestínčanov. O život prichádzajú iba nevinní ľudia, civili. Je správne, ak za každú nevinnú židovskú obeť nasleduje potrestanie. Ak by nenastalo, útokov by bolo oveľa viac. Navyše palestínske samovražedné útoky sú dosť neúčinné – je pri nich nakoniec oveľa viac palestínskych obetí než židovských, na ktorých boli útoky cielené (do roku 2004 to bolo 3 600 palestínskych obetí na 967 židovských), to len dokazuje krvilačnosť a hlúposť nepriateľov Izraela.
- Teritoriálne je územie Izraela také úzke, že Izrael nemôže vytvárať front a zázemie bojov, každý ozbrojený konflikt musí vnímať ako totálny konflikt, hrozbu pre prežitie, ako moment, ktorý by – v prípade, že by nenastala rázna odpoveď– mohol viesť k zániku Izraela.
- Palestínčania sú leniví, neschopní a nekooperatívni, vidieť to aj na ich nezáujme nájsť si mierumilovnú prácu, ekonomicky prosperovať a vedieť sa dohodnúť medzi jednotlivými politickými frakciami.

🕒 Študijný materiál

Filmy pre „židovskú“ skupinu:

Jerusalem – 4000 Years in 5 minutes. (2011). [Video]. <http://www.youtube.com/watch?v=2mR2W43t6tI&feature=related>

Kritická potreba Izraela brániť sa v záujme trvalého mieru. (2011). [Video]. 5 min
<http://www.youtube.com/user/TheJerusalemCenter>

Chrámová hora – Izraelský pohľad (prečo si ju Palestínčania nevážia). (2011). [Video]. 8 min
<http://www.youtube.com/watch?v=xU9CauJP4Pg&feature=related>

Filmy pre „palestínsku“ skupinu:

The Promise of Heaven (História Jeruzalema prerozprávaná z moslimskej perspektívy). (2008). [Video]. 10 min.
<http://www.youtube.com/watch?v=tSZiqyEII34>

Palestinians Homes Under Threat (Izraelská polícia zasahuje proti Palestínčanom žijúcim vo východnom Jeruzaleme). (2008). [Video]. <http://www.youtube.com/watch?v=Tprjhwlovn0>

East Jerusalem: Witnessing the Truth (Polícia chrániaca osadníkov útočí na Palestínčanov vo východojeruzalemskej štvrti Silwan – snímané skrytými kamerami). (2011). [Video]. 9 min <http://www.youtube.com/watch?v=9hVB6sVx1fY&feature=related>

Arabs in Israel Complain of Discrimination (Palestínčania diskriminovaní vo východnom Jeruzaleme). (2009). [Video]. 3 min http://www.youtube.com/watch?v=yL5r-6_7eLU

Na konci pre obe skupiny:

Jerusalem: War in My Land (Mierové riešenie z pohľadu mladého Žida a Palestínčana). (2010). [Video]. 10 min.
<http://www.youtube.com/watch?v=XHksMBwkO6c>

Gruzínsko-abcházsky konflikt: otázka návratu vnútorne presídlených osôb (IDPs)

Autor: © Oliver Wolleh,
Zuzana Hardoš Kurnasová,
2015

foto: © Andrej Bán,
<http://monitor.clovekvohrozeni.sk/zijeme-horsie-ako-mrtvi/>

1 Cieľ simulácie

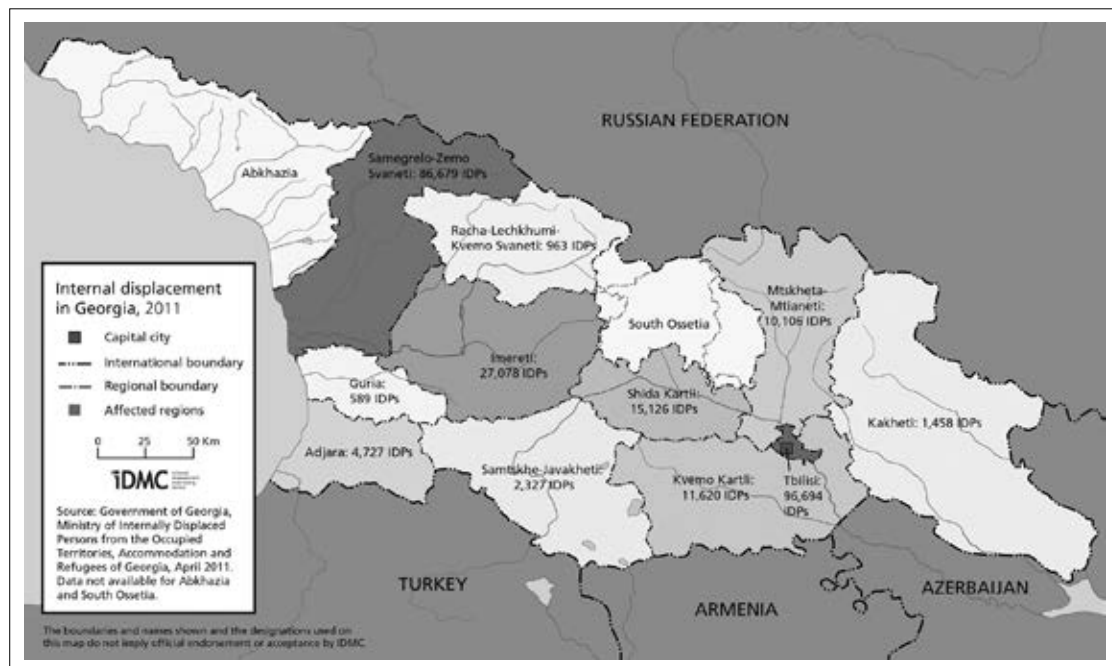
Vyskúšať si rokovanie, kde občianska spoločnosť a oficiálni predstavitelia sú si partnermi a ako takýto formát funguje, aké má výhody a prekážky. Ideálne by bolo dohodnúť sa na spoločnom najlepšom možnom scenári, ako by vyzeralo nažívanie Gruzínska a Abcházska o 10 rokov. Ak sa však podarí študentom vžiť do svojich postáv, zaujímavejším výstupom by bolo ideálny scenár nedosiahnuť a pochopiť, prečo je to také ťažké.

2 Program

- Privítanie, vysvetlenie cieľa, pravidiel, program, rozdanie materiálov (15 min)
- Úvodná prezentácia (historický kontext do roku 2008) a otázky študentov (1 h)
- Film *Absence of Will* (30 min)
- Prestávka (10 min)
- Problem Solving Workshopy – PSWs – Stretnutia k vyriešeniu problémov (20 min)
- Inštrukcia k úlohám podskupín a rozdelenie rolí, nové mená, štúdium inštrukcií a príprava v podskupinách (25 min)
- Simulácia 1. kolo – najlepší možný scenár, oddelené skupiny Abcházci, Gruzínci (1 h)
- Obed (60 min)
- Zhrnutie pozícií, plánov + simulácia 2. kolo – spoločný najlepší možný scenár: spoločne Abcházci s Gruzíncami (1 h a 45 min)
- Prestávka (10 min)
- Zhrnutie pozícií, plánov + simulácia 2. kolo – spoločný najlepší možný scenár: spoločne Abcházci s Gruzíncami (30 min)
- Ukončenie, spätná väzba na celý deň (30 min)

🌐 Kontext

Mapa

zdroj: <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/georgia/2011/internal-displacement-in-georgia-2011> (Internal Displacement Monitoring Centre)

Vznik konfliktu v Gruzínsku bol do výraznej miery ovplyvnený predovšetkým štruktúrnymi faktormi, ukotvenými v politikách Sovietskeho zväzu, rovnako ako aj politickými aktérmi oboch etnických skupín – Gruzíncov aj Abcházcov. Práve tieto podmienky prispeli k eskalácii napätia medzi etnickými Gruzíncami a Abcházcami, ktorá viedla k vzniku otvoreného konfliktu. Sovietsky zväz v 20. rokoch 20. storočia presadil politiky budovania národov a kolonizácie, ktorých dôsledkom bolo vytvorenie administratívnych celkov (republík, autonómnych regiónov či oblastí) založených na národnosti ich obyvateľov. Tento proces viedol k vzniku napätia a boju za národnostné práva u menších národnostných celkov, kam je možné zaradiť aj Abcházcov.

V roku 1921 sa Gruzínsko stalo súčasťou Transkaukazskej sovietskej socialistickej federatívnej republiky. V roku 1931, po rozpade federácie, sa Gruzínsko, spolu s Arménskom a Azerbajdžanom, stalo titulárnym národom únijných republík Južného Kaukazu. V tomto období sa tiež zmenil status Abcházska. Na základe ústavy z roku 1925 malo Abcházsko status federatívnej republiky federácie Abcházska a Gruzínska s rovnakými právami ako Gruzínsko. Po rozpade Transkaukazskej sovietskej socialistickej federatívnej republiky sa z Abcházska stala autonómna republika v Gruzínskej únijnej republike, podriadená rozhodnutiam Gruzínska.

Počas rokov 1930 až 1950 a aktívnej politiky „gruzinizácie“ vedenej Stalinom a Berijom⁵³ bolo do Abcházska presídlených mnoho etnických Gruzíncov ako metóda umelého zníženia

53 Obaja boli gruzínskej národnosti, čo mohlo prispieť k ich imidžu imperialistických Gruzínčanov.

počtu etnických Abcházcov žijúcich na území Abcházska. Z Abcházcov⁵⁴ sa touto politikou stala etnická menšina, tvoriaca len 17 % obyvateľov Abcházska, kým Gruzínci tvorili až 50 %⁵⁵ podielu obyvateľstva na tomto území. Abcházci to vnímali ako ohrozenie ich etnickej identity systematicky realizované práve gruzínskymi nacionalistami v sovietskom vedení⁵⁶.

Spomenuté procesy viedli k tomu, že v rokoch 1956, 1967 a 1978 politické vedenie Abcházska zaslalo petičné listy centrálnemu vedeniu v Moskve, v ktorých žiadalo, aby bolo pričlenené k Rusku. Rusko reagovalo zavedením systému kvót v štátnych inštitúciách a v úradoch, ktoré zabezpečovali Abcházcom politickú reprezentáciu. Zavedenie kvót však situáciu nevyriešilo, práve naopak, prispelo k budovaniu spoločenskej bezpečnostnej dilemy medzi Gruzíncami a Abcházcami. Obe skupiny v snahe ochrániť svoju etnickú identitu, sa začali jasne vymedzovať – Abcházci proti „gruzinizácii“ a Gruzínci proti „rusifikácii“⁵⁷. V snahe ochrániť svoju etnickú identitu sa obe skupiny ocitli v špirále zatiaľ nenásilných aktivít zdôrazňujúcich a podporujúcich etnickú identitu a autenticitu. Výsledkom bolo vypuknutie skupinového násillia medzi Gruzíncami a Abcházcami v roku 1989, a to najmä v Suchumi a následne v Lychny⁵⁸, kde viac ako 30-tisíc Abcházcov žiadalo odčlenenie Abcházska od Gruzínska a získanie statusu republiky⁵⁹.

Etnické napätie, pociťovaná nespravodlivosť a nacionalizmus vyústili do etnickej mobilizácie a následného násillia v Abcházsku. Abcházsko však nebolo schopné zabezpečiť si legitímne vyhlásenie samostatnosti od Gruzínska či získanie vojenskej podpory z Moskvy a severného Kaukazu, keďže na to autonómna republika a jej politickí lídri nemali nevyhnutné inštitúcie.

Po nástupe Ardzinbu do vlády sa v roku 1990 v Abcházsku prijal nový volebný zákon. Na jeho základe bol v roku 1991 zvolený parlament, v ktorom Abcházci získali 43-percentnú väčšinu s celkovým počtom 28 postov zo 65 (na porovnanie Gruzínci obsadili 26 postov). No-

54 Gruzínci a Abcházci sú dve rozdielne etnické skupiny. Abcházsky jazyk patrí do skupiny čerkeských jazykov, čo ich robí podobnými obyvateľom severného Kaukazu (pozri Nodia, G. (1997): *Causes and Visions of Conflict in Abkhazia*. Berkeley: University of California. [Online] Dostupné na: http://repositories.cdlib.org/iseees/bps/1997_02-odi/ [Cit. 28. január 2016]).

55 Ako pred rozdelením Sovietskeho zväzu (Antje Herrberg, *Conflict Resolution in Georgia: A synthesis with a legal perspective*, Crisis Management Initiative, 2006).

56 Študenti a žiaci boli povinní učiť sa gruzínsky jazyk a Abcházci boli nútení učiť sa namiesto cyriliky gruzínsku abecedu.

57 Gruzínci konflikt s Abcházskom vnímali cez prizmu ich vzťahu s Ruskom a jeho snahou ovládať újnjé republiky na základe hesla rozdeľuj a panuj (*divide et impera*). Protiabcházske nálady neboli také silné ako protigruzínske nálady, keďže Gruzínci vnímali ako skutočného nepriateľa Rusko a jeho politiku. Abcházsko pre nich nepredstavovalo skutočnú bezpečnostnú hrozbu. Ruský jazyk bol v Abcházsku veľmi používaným a Gruzínci boli presvedčení, že vzťahy s Abcházskom môže Rusko využiť proti Gruzínsku.

58 Historické miesto abcházskeho povstania z roku 1866.

59 V apríli roku 1989 sa po povstaní v Lychny v Tbilisi konali demonštrácie a dokonca protestná hladovka, v ktorých Gruzínci žiadali nezávislosť od Sovietskeho zväzu. Demonštrácie sovietskej jednotky 9. apríla brutálne potlačili, zanechajúc až 21 mŕtvych. Krátko na to gruzínski študenti študujúci na Abcházskej štátnej univerzite v Suchumi začali protestnú hladovku, v ktorej požadovali, aby bol sektor gruzínskeho jazyka Abcházskej štátnej univerzity transformovaný na samostatnú katedru a priradený pod Tbiliskú štátnu univerzitu. Tento protest sa stal súčasťou rozsiahlej kampane Gruzínskeho kultúrneho separatizmu, ktorý viedol k rozdeleniu viacerých kultúrnych inštitúcií v Abcházsku. V Suchumi sa 15. a 16. júla 1989 vyskytlo niekoľko prípadov medzikomunitného násillia po tom, ako sa objavili snahy o vytvorenie samostatnej katedry Tbiliskej štátnej univerzity v samostatnej budove Abcházskej štátnej univerzity. Gruzínski študenti odmietli na univerzite zotrvať, pokiaľ sa na nej vyučuje abcházsky a ruský jazyk. Ani jedna zo strán však nebola ochotná svoje požiadavky presadzovať násillím. Popri spoločenskej hrozbe pre abcházsku komunitu je však potrebné brať do úvahy aj spoločenskú hrozbu pre Gruzíncov. Gruzínsko bolo podriadené rozhodnutiam Moskvy a napriek tomu, že malo status újnjnej republiky, nikdy nedisponovali suverénnou mocou vo vzťahu k Rusku.

vo zvolený prezident Zviad Gamsachudria presadil zmenu volebného zákona. Práve z dôvodu nacionalistických a personalistických politík, ktoré sa snažil presadiť, čoskoro čelil opozícii od Gruzíncov v Tbilisi. Po tom, ako potlačil študentskú demonštráciu v Tbilisi, opozícia zorganizovala v zime roku 1991 úspešný vojenský prevrat. V dôsledku prebiehajúcich mocenských bojov v Gruzínsku sa abcházsky parlament rozdelil na abcházsku a gruzínsku frakciu.

Politický zápas v Gruzínsku vyústil do vyhlásenia nezávislosti Gruzínska v roku 1991. Gruzínsko pri vyhlásení samostatnosti nadviazalo na ústavu z roku 1921, ktorá Abcházsku neprisudzovala v rámci Gruzínska nijaký špeciálny status. V lete roku 1991 Abcházsky najvyšší sovietsky orgán obnovil platnosť ústavy z roku 1925, ktorá definovala vzťah Gruzínska a Abcházska ako federatívny vzťah dvoch rovnocenných republík.

Konflikt sa začal v auguste roku 1992, keď gruzínske jednotky vstúpili na územie Abcházska pod zámienkou ochrany abcházskych železníc a ciest pred povstalcami podporujúcimi Gamsachudriu. Vtedajší prezident Gruzínska, Eduard Ševardnadze mal len minimálnu kontrolu nad vládou a vojenskými zložkami, čo vyústilo do eskalácie konfliktu. Vojenské jednotky vedené generálom Kitovanim si po príchode do Suchumi vytýčili nový cieľ, a to získať vojenskú kontrolu nad územím Abcházska a vrátiť Gruzínsku územnú celistvosť.

Kitovani bol pomerne úspešný vo svojom ťažení a rýchlo postupoval smerom na sever Abcházska. V roku 1992 Rusko sprostredkovalo medzi stranami konfliktu dohodu o prímerí, ktorá však netrvala dlho. K obratu v konflikte došlo po tom, ako Abcházci dostali vojenskú pomoc zo severného Kaukazu a z Ruska⁶⁰, ktorej sa podarilo postup gruzínskych jednotiek zastaviť. Ďalšia dohoda o prímerí bola podpísaná medzi gruzínskou vládou a de facto vládou Abcházska 27. júla 1993. Do krajiny boli prizvané jednotky OSN, ktoré mali dozerať na implementáciu dohody, svoju misiu však museli ukončiť po nečakanej abcházskej ofenzíve v septembri 1993, vďaka ktorej sa konflikt v októbri 1993 skončil vojenským víťazstvom Abcházska. Prezident Ševardnadze mal veľký záujem na ukončení konfliktu, a to do takej miery, že akceptoval podpísanie mierovej zmluvy, z ktorej vyšlo Gruzínsko ako porazené. Mierové zmluvy z roku 1992 a 1993 vyústili do straty Gagry a hranice s Ruskom a tiež do straty Suchumi. Po niekoľkých kolách vyjednávania, ktoré bolo vedené špeciálnym predstaviteľom generálneho sekretára OSN, strany podpísali dve deklarácie, ktoré definovali jednak vyriešenie konfliktu a tiež situáciu **vnútorne presídlených ľudí (ďalej IDPs)**, väčšinou etnických Gruzíncov, ktorí museli v dôsledku konfliktu opustiť svoje domovy. Zmluvné strany podpísali 4. apríla 1994 dohodu s názvom Dobrovoľný návrat utečencov a vnútorne presídlených ľudí a 14. mája 1994 deklaráciu s názvom Aktivity spojené s politickým vyriešením konfliktu medzi Gruzíncami a Abcházcami. Obe strany súhlasili s rozmiestnením jednotiek mierovej misie CIS, ktorú tvorili ruské jednotky, v spolupráci s misiou OSN, ktorá mala dozerať na implementáciu prímeria a monitorovať operácie misie CIS.

Situácia do roku 2008

De facto abcházsky parlament zvolil v roku 1994 za prezidenta Vladislava Ardzinba, po ktorom nasledoval Sergej Bagapš v roku 2005, ktorý výrazne podporoval nezávislosť. V roku

⁶⁰ Rusko, z dôvodu svojho vnútorného rozdelenia vojensky podporovalo obe strany konfliktu. Abcházsko stratilo značný dosah na politiku v Moskve po tom, ako Jelcin dal zatknúť viceprezidenta Ruckého, ako aj ďalších predstaviteľov opozičných lídrov v parlamente.

2006 Tbilisi začalo veľkú protikriminálnu policajnú operáciu v údolí Kodori, ktorá podnietila ďalšie napätie; rozhovory vedené OSN sa pozastavili a authority de facto odmietli akékoľvek ponuky zo strany širokej autonómie v rámci Gruzínska. Na jar 2008 došlo k vystupňovaniu napätia, niekoľko ľudí bolo zabitých počas výbuchov a prestreliiek, podpora zo strany Ruska vzrástla, čo podnietilo opätovnú medzinárodnú snahu o mierové riešenie vrátane 3-fázového nemeckého plánu, ktorý ponúkal opatrenia k budovaniu dôvery, návratu utečencov a k podpore ekonomického rozvoja.

4 Aktéri

Abcházska strana – 3 predstavitelia vlády, 4 predstavitelia občianskej spoločnosti

Gruzínska strana – 3 predstavitelia vlády, 4 predstavitelia občianskej spoločnosti

Facilitátori – 2 ľudia

5 Inštrukcie, argumenty a pozície

Vyskúšať si na formáte 1.5 Track (1.5 úrovňová diplomacia)⁶¹ prostredníctvom Problem Solving workshopov (PSWs), ktoré sa organizovali intenzívne hlavne v rokoch 2000–2007 medzi zástupcami vlády Abcházska, Gruzínska a predstaviteľmi ich občianskej spoločnosti, otázku návratu IDPs do Abcházska.

IDPs utiekli z Abcházska počas vojny v 1992–1994, sú to Gruzínci, ktorí pred vojnou žili v Abcházsku. Od roku 1994 žijú v Gruzínsku, niektorým sa podarilo úspešne integrovať do spoločnosti, založiť si neziskové organizácie, študovať v zahraničí. Väčšina z nich však žije v príšerných podmienkach v kolektívnych centrách v nádeji, že sa raz vrátia späť – návrat bol dlhodobým sľubom gruzínskych politikov a politickou podmienkou mierových zmlúv.

Gruzínska strana

ženské mená – Nini, Nargiza, Natia, Lela

mužské mená – Gela, Paata, Giorgi, Levan, Irakli

Gruzínci ciele/vnímanie:

- Abcházsko je súčasťou Gruzínska – teritoriálna integrita krajiny musí byť zachovaná, nepripúšťate nezávislosť, nanajvýš formu federatívneho usporiadania.
- Rusi majú po roku 2008 kontrolu nad Abcházskom, môžete hrať tým smerom, či chcú byť Abcházci pod ruskou nadvládou (čo veľmi nechcú – veď chcú nezávislosť – tá je teraz v rukách Ruska) – vy im môžete ponúknuť snahu demokratizácie krajiny a približovanie k EÚ, NATO. Rusi majú predsa v súčasnosti vojakov v Abcházsku a v Južnom Osetsku, s Rusmi za chrptom sa necítite bezpečne (navyše stále prebieha vojna na Ukrajine).
- Dlhodobo už požadujete návrat IDPs do Abcházska (tu sú však dôležité individuálne pohľady postáv, ktoré v Gruzínsku nie sú také jednotné ako v Abcházsku).

⁶¹ Ide o formát, v ktorom sú pri vyjednávaniach zastúpení predstavitelia štátu, ako aj občianskej spoločnosti. Bližšie o formáte rokovaní (Wolleh 2006, s. 43–44).

3 predstavitelia vlády

Potrebujete, aby ste na stretnutí s abcházskymi predstaviteľmi všetci z Gruzínska ťahali čo najviac za jeden povraz.

1 osoba: pracujete síce na najnovšej stratégii pre IDPs (štátnej stratégii pre IDPs z roku 2006, ktorá nikdy nebola implementovaná), viete, že už je potrebné sa tomuto problému naozaj venovať, no stále ste uvedomujete, že téma integrácie IDPs je „tabu“ a nechcete sa zdiskreditovať pred občanmi Gruzínska. IDPs sľubujete, že sa budú môcť vrátiť aspoň do Gali, a tým, ktorí veľmi túžia po návrate, sľubujete, že zabezpečíte túto možnosť. Abcházsko je predsa len iba teritóriom Gruzínska, nie samostatným štátom. V zachovaní teritoriálnej integrity Gruzínska je na vašej strane predsa aj USA a EÚ.

1 poslanec parlamentu – prišli ste si vypočuť názor občianskej spoločnosti a názory abcházskej strany, myslíte si, že predchádzajúca vláda pod vplyvom Saakašviliho spravila chybu, keď konflikt brala ako gruzínsko-ruský konflikt, hlavne po roku 2008. Problém IDPs sa, samozrejme, po vojne skomplikoval, keďže sa skomplikovali aj vzťahy medzi Gruzínskom, Ruskom a Abcházskom. Ste presvedčený, že IDPs by sa mali vrátiť do Abcházska, malo by sa pokračovať v rokovaníach s Abcházskom. Nevidíte ako reálne, aby sa 300 000 IDPs úspešne integrovalo do života v Gruzínsku.

Ste na čele ministerstva vnútorne presídlených osôb z okupovaných území, utečencov a ich adaptáciu (MRA), implementujete stratégiu z roku 2007, ktorá okrem návratu do Abcházska ako ultimátneho riešenia podporuje aj integráciu IDPs v mieste ich útočiska. Po roku 2008 sa viac začínate zaoberať druhou možnosťou, a to integráciou IDPs. Sľubujete IDPs, že pomaly sa bude pracovať na zlepšovaní ich bytovej situácie (viac bytov pre viac IDPs, v dohľadnom čase aj pre tých, ktorí sa nachádzajú v najťažšej životnej a sociálnej situácii), prístupu k pracovným príležitostiam a vzdelaniu. No aj pri dobrej vôli zlepšovať veci „vláda vytvorila právny rámec na reguláciu ich práv a povinností, zriadila národný koordinačný orgán, vzdelávala vládných úradníkov, zvýšila národné povedomie o problematike vnútorného presídlenia, zozbierala údaje o počte a lokalizácii IDPs, venovala prostriedky na pomoc pre IDPs, podporovala úrad verejného ochrancu v monitorovaní práv IDPs a spolupracovala s medzinárodnými a regionálnymi organizáciami. Aj to pomohlo pri zlepšení prístupu na ceste k novelizácii právnych predpisov a rozvíjajúcich sa štandardov pri riadení tejto práce, vytvorení telefonického centra a prijímacej kancelárie pre IDPs. Vláda sa ďalej usilovala o výraznú medzinárodnú účasť pri tejto činnosti“.

Máte čoraz nižší rozpočet, ostatné ministerstvá s vami nespolupracujú, je to vcelku zúfale.

4 predstavitelia občianskej spoločnosti

- Ste pracovník miestnej MVO, ktorá sa snaží pomôcť IDPs mať normálny život. Aj keď podporujete celkový cieľ vlády – teritoriálnu integritu, myslíte si, že je dôležité zabezpečiť pre IDPs permanentné bývanie, zdravotnú starostlivosť, pracovné príležitosti a neregulovaný prístup k vzdelaniu. Dočasné riešenia podľa vás túto komunitu vyčerpávajú a porušujú ich ľudské práva, navyše ju brzdia v spoločenskom vývoji. IDPs boli dlhodobo zanedbaní, vláda nebrala ich život v Gruzínsku ako prioritu, stále sa upínala na

ich návrat do Abcházska a teraz bude musieť čeliť komunite, ktorá má nízke vzdelanie, stratila profesionálne zručnosti a ťažko si bude hľadať prácu v krajine, kde je nedostatok pracovných miest.

- Ste uznávaným expertom, ktorý je už niekoľkokrát na takomto stretnutí. Ste navyše autorom mierového návrhu riešenia konfliktu – federatívne usporiadanie, ktorý však pri zvolení Saakašviliho za prezidenta neprešiel ďalej. Ste otvorený spoločnému dialógu s Abcházskom, máte však aj dobré vzťahy s vládou Gruzínska, ste ako keby prostredníkom medzi občianskou spoločnosťou a vládou. Chápete teda aj potreby predstaviteľov vlády, aj vďaka tomu, že zastávate princíp teritoriálnej integrity a neuznania Abcházska vás vláda rešpektuje. Myslíte si však, že Saakašvili urobil chybu, že konflikt vnímal ako gruzínsko-ruský a nie ako gruzínsko-abcházsky. Je dôležité rokovať s Abcházskom ako pred rokom 2006, keď Saakašvili porušil medzinárodné dohovory a vojensky napadol údolie Kodori v Abcházsku.
- Ste na tomto stretnutí úplne nový, chcete využiť potenciál, ktorý ponúka takéto fórum – sú tu predstavitelia vlády a veríte, že ich môžete presvedčiť, že vaše návrhy by sa mohli pretaviť do reálnej politiky. Konečne vám ako predstaviteľovi IDP komunity bolo po dlhých rokoch dovolené zúčastniť sa na takomto stretnutí. Chcete sa vrátiť do Abcházska, je to podľa vás váš právoplatný domov, vaša domovina, je to podľa vás vaše ľudské právo. **Dúfate, že keď sa stretnete s abcházskou delegáciou, budete to môcť vysvetliť, žili ste predsa v rovnakej krajine!** Potrebujete konečne naozajstné záruky, že to vláda zabezpečí. Bývate v neľudských podmienkach už niekoľko rokov a vôbec sa to nemení. Chcete od gruzínskej vlády, aby sa o IDPs žijúcich v provizórnych ubytovniach postarala. Podľa vás by mala uznať Abcházsko ako partnera v konflikte, pretože inak nevidíte svoje šance na návrat ako reálne.

Vaše pripomienky:

Informácie o vládnych programoch boli nedostatočné, alebo boli sprostredkované príliš neskoro a v tomto procese bola podpora reálnej účasti IDPs nedostatočná. Akčný plán realizácie štátnej stratégie nereflektuje úroveň dostupných finančných prostriedkov a stanovenie priorit aktivít a projektov nie je na základe kritéria zraniteľnosti. Prijaté normy na pridelovanie bývania, mechanizmov podávania sťažností a vysťahovania neboli systematicky aplikované a IDPs žijúce v súkromnom bývaní boli zanedbávané. Neexistuje žiadny mechanizmus na obnovenie bývania IDPs, ich pozemkov a majetku v mieste ich pôvodu alebo na získanie odškodnenia za ich stratu. Násilnosti súvisiace s presídlením neboli dostatočne vyšetrované a tiež neboli poskytnuté informácie o odškodnom a príčinách násilností. Živobytie, vzdelanie a zdravie IDPs bolo zanedbávané.

- Ste predstaviteľom mladšej generácie, ktorá vojnu nezažila, pred pár rokmi ste natočili dokument, v ktorom ste skúmali, prečo je tento konflikt už niekoľko rokov zamrznutý a zastávate názor, že Gruzínsko by malo rokovať s Abcházskom a snažiť sa žiť vedľa seba v mieri. Podľa vás nie je riešením izolácia Abcházska, veríte, že obe strany by mali spraviť nejaké ústupky a hľadať kompromis. Myslíte si, že aspoň tí IDPs, ktorí by naozaj chceli využiť svoje právo na návrat do Abcházska, by mali mať tú možnosť.

Abcházska strana

mužské mená: Batal, Astamur, Garik, Sokrat, Tengiz, Alkhaz, Vakhtang, Batal

ženské mená: Liana, Anna, Nadia, Laura, Sofo, Emma

Tým, že ste odrezaní od medzinárodného spoločenstva, váš názor sa nedostáva ďalej, vidíte v tomto formáte možnosť, ako presadiť svoj prípad, vo facilitátoroch vidíte možných spojencov, alebo aspoň ľudí, ktorí o tom budú referovať ďalej.

3 oficiálni predstavitelia vlády/parlamentu

- poslanec parlamentu (dosť nekritický);
- predseda ľudskoprávneho výboru (neobávajúci sa vplyvu Ruska v Abcházsku a zastávajúci názor, že utečenci sa nebudú môcť nikdy vrátiť späť do Abcházska);
- minister zahraničných vecí (pred vojnou v 2008 pripustil možnosť rokovať o návrate IDPs výmenou za dohodu o nepoužití sily a odsune gruzínskych ozbrojených zložiek z údolia Kodori, po vojne sa však jeho postoj zmenil. IDPs/utečenci by si mali zvykať na život v Gruzínsku, nedúfať v návrat do Abcházska – ich návrat by mohol viesť k novej vojne).

Ste delegácia, ktorá je vo svojom prejave a cieľoch jednotná. A to vyžadujete aj od delegácie zástupcov občianskej spoločnosti. Je pre vás nesmierne dôležité, aby aj predstavitelia občianskej spoločnosti bojovali za nezávislosť Abcházska. Ak by tam bol niekto zmierlivejší, mohlo by to naštrbiť predstavu, že všetci Abcházci chcú nezávislosť, mohlo by to oslabiť vašu pozíciu, je nutné, aby ste ťahali všetci za jeden povraz, jednota v názoroch podporuje dôveryhodnosť Abcházska a aj vaše tvrdenie, že nie ste len bábkou Ruska.

Cieľ:

- uznanie Abcházska ako partnera v konflikte – nie je to konflikt medzi Gruzínskom a Ruskom, a medzinárodné uznanie nezávislosti Abcházska. Keďže to nie je oficiálne diplomatické stretnutie, nemáte mandát dohadovať s druhou stranou formu štátoprávneho usporiadania. Táto požiadavka však môže hrať rolu.
- upustiť od požiadavky návratu utečencov – pre vás je táto otázka uzavretá, uzavrela sa vojnou v roku 2008. Navyše podporujete názor vášho bývalého prezidenta, ktorý sa obával novej vojny s Gruzínskom, ak by došlo k celkovému návratu utečencov.

Občianska spoločnosť (4 ľudia)

- V období vojny ste boli len novorodencom, pamätáte si o tom len z rozprávania vašej rodiny. Sami sa označujete za „nacionalistu“ – plne podporujete nezávislosť Abcházska a jeho celosvetové uznanie ako samostatnej krajiny. Návrat IDPs/utečencov beriete ako uzavretú kapitolu, nemajú sa kam vrátiť a navyše aj z rozprávania vašich príbuzných viete, že by neboli vítaní. Študujete v zahraničí a vašim snom/cieľom je, aby ste mohli prispieť k abcházskej snahe o nezávislosť. Uvedomujete si, že abcházska vláda sa musí zmeniť, aby bolo Abcházsko demokratickou krajinou a aby bolo ekonomicky silné. Prezident Abcházska sa síce stretáva s občanmi, no jeho celá vláda je skorumpovaná, nedemokratická, pretrvávajú v nej autoritárske črty z obdobia komunizmu. Je podľa vás nutné, aby mladí ľudia, ktorí majú zahraničné študijné a pracovné skúsenosti, mali možnosť meniť krajinu.

- Ste vcelku zmierlivý, myslíte si, že je dôležité s Gruzínskom rokovať, nájsť spoločnú reč. Inak sa tento konflikt nikdy neuzavrie, podporili by ste aj federatívne usporiadanie a mrzí vás, že je medzi krajinami toľko nenávisť. Mrzí vás, že je proti IDPs/utečencom v spoločnosti toľko nenávisť. Je vám však jasné, že váš názor v krajine zdieľa len málokto.
- Ste proti návratu IDPs/utečencov do krajiny, sú to ľudia, s ktorými ste boli vo vojne, máte proti nim vnútorne vypestovanú ohromnú nenávisť – ešte stále máte pred očami vojnu z 90. rokov a pogruzínčovanie Abcházska z 80. rokov. Od roku 1994 sa to len stupňuje, sú to vaši nepriatelia. Nepripustíte, aby Gruzínci, zradcovia žili opäť vedľa vás. „Staré Abcházsko je späť, už tam pre nich nie je miesto, nik ich späť nechce.“
- Ste uznávaná abcházska expertka/uznávaný expert, doma pracujete s medzinárodnými organizáciami, zapájate sa do aktivít a iniciatív na mierové riešenie konfliktu a v zahraničí sa snažíte presadiť požiadavky Abcházska. Vaším cieľom je dosiahnuť, aby:
 - sa nespájal návrat IDPs/utečencov do Abcházska s mierovým riešením konfliktu, aby táto podmienka nebola súčasťou mierových návrhov. Keďže nejde o oficiálne diplomatické stretnutie, nemáte mandát dohodovať s druhou stranou formu štátoprávneho usporiadania. Táto požiadavka však môže hrať rolu.
 - sa dosiahlo medzinárodné uznanie nezávislosti Abcházska – jeho izolácia nebude prospešná pre západ (napr. vplyv Ruska sa tým iba zväčší) a ani pre samotné Abcházsko (ak chce naozaj napredovať v budovaní demokratického štátu).

Argumenty

Argumenty oboch strán k IDPs konfliktu (IDPs = gruzínski občania Abcházska, ktorí utiekli do Gruzínska počas vojny v rokoch 1992–1994)

Abcházsko: (IDPs sú v Abcházsku vnímaní ako utečenci)

- Tento konflikt vnímame ako etnopolitický konflikt, kde ide o vaše právo na sebaurčenie, na uznanie ako samostatného národa, krajiny.
- Gruzínci sú naši nepriatelia a zatiaľ nám nedali dôvod tento pohľad meniť a nič ho ani nezmení.
- Gruzínski utečenci sa nemôžu vrátiť do Abcházska, pretože by sme sa pomstili za vojnové zločiny spáchané gruzínskymi zločkami počas vojny v rokoch 1992–1994.
- Návrat utečencov by narušil už teraz krehkú etnickú majoritu Abcházcov, kde je zaručené, že sa budú vracieť naozaj len tí, ktorí chcú, kto zabráni masovému návratu utečencov? A kto zabráni vniknutiu Gruzíncov do Abcházska? Keď otvoríme dvere utečencom, otvoríme tým dvere aj expanzívnej gruzínskej vláde.
- Utečenci sú uzavretá kapitola, nemajú sa kam fyzicky vrátiť – ich domy sú buď zničené, alebo v nich bývajú abcházske rodiny.
- Naším cieľom je úplná samostatnosť od Gruzínska, nie je preto dôvod, aby sa utečenci vracali.
- Dovolili sme gruzínskym utečencom vrátiť sa do údolia Gal (v gruzínčine Gali), vrátilo sa ich 45 000, čo viac chcú.

- Návrat všetkých utečencov (okolo 200-tisíc) odmietame, ako sa vyjadril náš bývalý prezident Bagapš: trojbodový plán nemeckého ministra zahraničia Franka-Waltera Steinmeiera po vojne v roku 2008 bol neprijateľný vzhľadom na pasáž o návrate utečencov a vyjadril presvedčenie, že by prijatím tejto pasáže a povolením ich návratu hrozila nová vojna.
- Nedôverujeme gruzínskym utečencom. Tí, ktorí bojovali na strane Gruzínska alebo podporovali jeho vojenské jednotky, sú v abcházskej spoločnosti považovaní za zradcov. V tejto situácii by sme mohli pripustiť len návrat tých Gruzíncov, ktorí nebojovali na gruzínskej strane v momente, keď Abcházsko získa medzinárodné uznanie nezávislosti a suverenity. Len medzinárodné uznanie Abcházska môže presvedčiť abcházsku spoločnosť, že návrat utečencov neohrozí ich bezpečnosť.
- Nemôžeme Gruzíncom veriť, že dodržia dohody – už v minulosti ich nedodrжали, nemôžeme pred nimi ustúpiť a navyše im nemôžeme dôverovať, že proti nám nevyvinú vojenské útoky, po vojne v 2008 je to už menej realizovateľné – aj tak do budúcnosti im nemôžeme dôverovať, zaútočili na naše územie niekoľkokrát v priebehu konfliktu (1998, 2001, 2006).
- Nesmie sa zopakovať situácia spred vojny, keď bolo na území Abcházska viac Gruzíncov ako etnických Abcházcov – navyše toto územie patrí nám, my sme tu boli prví – potvrdili by to aj testy DNA. Gruzíncom nikdy neodpustíme, že zničili náš archív, kde boli uložené historické dôkazy o tom, že táto zem patrí nám, že my sme tu boli prví.
- Abcházsko by malo byť uznané ako samostatný štát – má ekonomické (prístavy na Čiernom mori), bezpečnostné a politické predpoklady byť demokratickou krajinou.

Gruzínsko:

- Podľa vás ide o politický konflikt, odmietate etnickú rovinu, ktorú pretláča abcházska strana – podľa vás sú len bábkami v rukách Ruska a vždy to tak bolo – ide vlastne o snahu Ruska o kontrolu územia, abcházske ambície získať suverenitu sú pod kontrolou Ruska a je pre ne len malý záujem medzi občanmi Abcházska.
- Plným integrovaním IDPs do spoločnosti by sme priznali porážku – naším cieľom je, aby Abcházsko bolo súčasťou Gruzínska, a preto gruzínski IDPs by sa mali vrátiť do svojich domovov v Abcházsku.
- Vylúčenie IDPs z krajiny, odmietanie Abcházska povoliť im návrat domov je hrubé porušovanie ľudských práv, ktoré abcházska strana – vláda aj občania – páchajú na IDPs.
- Ak Abcházsku dovolíme byť samostatnou krajinou, porušíme tým ľudské práva IDPs, ktorí sa chcú vrátiť do ich právoplatnej domoviny.
- IDPs sa obávajú, že integrácia v Gruzínsku by znamenala asimiláciu a následne by stratili právo na návrat.
- Celý konflikt je vlastne gruzínsko-ruský a nie gruzínsko-abcházsky, Abcházsko je len bábkou v rukách Ruska.
- Neuznávame argumenty abcházskej strany, že za útokmi na ich územie hlavne v roku 1998, 2001 (v oblasti Gali, kam sa mohli IDPs vrátiť) je gruzínska vláda, poukazujete na to, že sú za tým partizáni, ktorí sa regrutujú z radov IDPs – apelujete na právo IDPs na návrat – tieto násilné útoky by sa nestali, keby toto právo im nebolo odpretené. Partizáni útokmi chceli zatlačiť na abcházsku stranu, aby situáciu riešila.

- Od vojny v r. 2008 je jasné, že Abcházsko nie je rovnocenným partnerom Gruzínska v týchto vyjednávaniach, je ním Rusko a Gruzínsko ani neuzná a bude pokračovať v politike neuznania Abcházska za rovnocennú stranu, partnera v tomto konflikte.
- Keď Abcházsku ukážeme, že sme demokratická krajina, budú súhlasiť s federatívnym politickým usporiadaním, budú chcieť byť radšej s nami ako pod nadvládou Ruska.

⑥ Študijný materiál

A. IDPs

K situácii IDPs a špecifikách ich (ne)návratu: *Conciliation Resources. Out of the Margins*. [Online] Dostupné na: http://www.c-r.org/sites/c-r.org/files/Out%20of%20the%20Margins_2009_ENG.pdf [Cit. 28. január 2016]

Dôležité prečítať pred simuláciou na pochopenie situácie IDPs a ich dilem: *ICG report Abkhazia Today*. s. 19 – 26.

[Online] Dostupné na: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/176_abkhazia_today.pdf [Cit. 28. január 2016]

Články k IDPs: [Online] Dostupné na: <http://www.eurasianet.org/departments/rights/articles/eav082703.shtml> [Cit. 28. január 2016]

a <http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav092809.shtml> [Cit. 10. február 2016]

Nodia, G. (1997): *Causes and Visions of Conflict in Abkhazia*. Berkeley: University of California. [Online] Dostupné na: <http://escholarship.org/uc/item/4qr0m8wn#page-6> [Cit. 4. február 2016].

B. Súčasná situácia (2015) – odporúčané čítanie

Štúdie International Alert. Každý problém je rozanalyzovaný z pohľadu Abcházcov a Gruzíncov:

International Alert (2011): *The Politics of Non-recognition in the Context of the Georgian-Abkhaz Conflict*. [Online]

Dostupné na: <http://www.international-alert.org/resources/publications/politics-non-recognition-context-georgian-abkhaz-conflict> [Cit. 28. január 2016].

International Alert (2011): *The De-isolation of Abkhazia*. [Online] Dostupné na: <http://www.international-alert.org/resources/publications/de-isolation-abkhazia-0> [Cit. 28. január 2016].

International Alert (2011): *Dialogue on Security Guarantees in the Context of the Georgian-Abkhaz Conflict*. [Online]

Dostupné na: <http://www.international-alert.org/resources/publications/dialogue-security-guarantees-context-georgian-abkhaz-conflict> [Cit. 28. január 2016]. (*Analýza stavu a návrh na bezpečnostné riešenia, pochopenie pohľadov oboch strán*).

Wolleh, O. (2006): *A Difficult Encounter – The Informal Georgian-Abkhazian Dialogue Process*. Berghof Report No12.

Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. [Online] Dostupné na: <http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2519/pdf/br12e.pdf> [Cit. 8. február 2016].

Kurnasová, Z. (2010): *Conflict Resolution in Georgia*. In: Interactions between Formal and Informal Conflict Resolution Efforts in Georgia and Moldova. Master Thesis. CEU Budapešť. (Viď. Príloha č. 1)

Absence of Will (2008). [Film]. <https://www.youtube.com/watch?v=WAYAK-ALjGw> (*Celý film má 48 minút. Robili ho dvaja mladí ľudia pod vedením Conciliation Resources, Teo a Vakho. Film začali natáčať v júli 2008 a počas natáčania filmu vypukla vojna s Južným Osetskom, do ktorej zakročilo Rusko.*)

1. Časť 0:00 – 11:06 – rozhovor s Eduardom Ševardnadzem – prezidentom počas konfliktu, a mamou dievčiny o pohľade ľudí v tej dobe.
2. Časť od 19:15 do 25:43 – rozhovor s historikom s abcházskymi koreňmi a krátky pohľad do Zugdidi, kde žijú IDPs.
3. Časť od 29:33 do 32:00 – Ilustračne o vojne v 2008 – na zváženie (možné vynechať).
4. Časť od 35 do 41:54 – rozhovor s Paatom Zakareišvilim, ktorý bol účastníkom aj reálnych PSWs s Oliverom Wollehom.
5. Časť 41:54 – 45:00 je reflexia dvoch mladých protagonistov – na zváženie (možné vynechať).

Nepál: Postavenie a rola žien v konflikte

Autori: © Monika Pašiak,
Martin Pašiak, 2010

zdroj: <http://www.slideshare.net/pinedajoyceann/architecture-in-nepal-and-afghanistan>

1 Cieľ simulácie

Dosiahnuť všeobecnú dohodu o viacerých otázkach (multi-issue). V simulácii sa zároveň oboznamuje s kultúrou Nepálu a jeho kastovným systémom. Dôraz sa kladie na postavenie a úlohu žien v riešení konfliktov.

2 Program

- Privítanie, vysvetlenie cieľa, pravidiel, program, rozdanie materiálov, informácia o Nepále (30 min)
- Ženy a ich pozícia v konflikte, prezentácia a diskusia s expertkou (45 min)
- FILM: The Sari Soldiers (30 min)
- Prestávka (10 min)
- Presun do exteriéru (30 min)
- Obed (1 h 15 min)
- Inštrukcia k simulácii a jej odohratie v troch skupinách, interpretácia (1 h 30 min)
- Prestávka (15 min)
- Ukončenie, spätná väzba (1 h)

3 Kontext

Situácia

Maoisti začali bojovať proti tomu, čo vnímali ako skorumpovaný režim bez záujmu na odstránení chudoby. Od roku 1996 sa ich činnosť a vplyv rozšírili zo vzdialených západných okresov do mnohých ďalších oblastí i do radov vlády. Nepál sa na nasledujúce desaťročie stal dejiskom násilia a nepokojov, podľa niektorých odhadov prišlo o život až 7 000 ľudí. Tisíce ďalších obyvateľov bolo vysídlených z oblastí najviac sužovaných konfliktmi, najmä zo západ-

ného Nepálu. Kým maoisti sa vo svojich útokoch podľa vlastnej rétoriky primárne zameriavali na bohaté a skorumpované komunity, realitou je, že chudobní ľudia na vidieku trpeli najviac. Stali sa cieľom nielen armády a polície, ale i stúpcov maoistických skupín. Atmosféra, ktorá následne zavládla, bola atmosférou vzájomného upodozrievania, nedôvery, nekončiacich sa útokov a protiútokov. Zničená bola infraštruktúra, vrátane škôl a komunikácií. Hoci podľa akademikov má maoistické hnutie patriarchálny charakter, pre ženy malo osobitnú príťažlivosť. Napríklad, požiadavka rovnosti práv žien v majetkových veciach bolo medzi 40 požiadavkami maoistov, predloženými do vlády ako východisko na ďalšie rokovania. V najviac angažovaných regiónoch tvoria ženy tretinu maoistického hnutia. Paradoxom je, že práve vzdelávacie programy v odľahlých častiach Nepálu pre zvýšenie miery gramotnosti v radoch žien – financované západnými darcami, vytvorili, síce neúmyselne, živnú pôdu pre nábor povstalcov. Maoistické hnutie bolo totiž jedným z veľmi mála spôsobov, akým sa vzdelané nepálske ženy mohli angažovať za sociálne zmeny vo vidieckych oblastiach krajiny. Vyššie vzdelanie, spolu s nedostatkom pracovných príležitostí, vyvolali pocit frustrácie v radoch vidiečaniek, a viedli ich k hľadaniu iných ciest k sebarealizácii – napr. v maoistickej revolúcii.

Popis problematických oblastí

Občania

Vaša komunita je podľa všetkých meradiel prototypom izolovanej a chudobnej, tunajší obyvatelia prežívajú na jednom z najnižších príjmov na svete. Moderné vymoženosti a širší kontakt s trhom zostávajú vzdialeným sci-fi. Rodinný príjem, ktorý je obmedzený a pochádza predovšetkým z poľnohospodárstva, sa muži, hlavy rodín, snažia doplniť migráciou za prácou vo väčších mestách. Nie je nezvyčajným javom ani to, ak do nepálskych metropol migrujú mladšie ženy, a to najmä ako pracovníčky ‚kobercového priemyslu‘. Tu do príbehu neraz vstupujú ‚priekupníci s chudobou‘ – úžerníci, podvodníci či dokonca pasáci, ktoré spomínané ženy nútia k prostitúcii v Indii.

Vzdelanie

Miestne realie: Vo vašom regióne gramotné ženy tvoria najviac okolo 30 % ženskej populácie. No len 2 až 3 percentá z nich ukončia strednú školu. Konkrétne v dedine, kde žijete, sú dokopy možno štyri či päť žien, ktoré majú ‚maturitu‘ (SLC – School Leaving Certificate). Z právneho hľadiska sú si muži i ženy rovnocenní, no v praxi prevláda diskriminácia. Ženy v manželstve neustále zamestnáva práca v domácnosti, zbierajú krmivo, čistia chlievy a obhospodarujú statok. Po tom, čo skončí šichtu manžel, majú za povinnosť postarať sa o jeho pohodlie. Rozumie sa, že ak sa rodine narodí dcéra, aj tak skončí v novej – manželovej – rodine, preto nemá význam investovať do jej vzdelávania. „U nás v horách je zvykom posilať do školy synov. Dcéry sú tu na to, aby sa podieľali na domácich prácach, zbierali krmivo pre byvoly a palivo do domu. Ak aj chodia do školy, sotva dosiahnu vek 15 rokov, sú považované za zrelé kandidátky pre manželstvo. V dome vlastných rodičov ich považujú priam od narodenia za „cudzie“ – pretože jedného dňa sa tak, či onak vydajú a budú sa starať o svojich svokrovcov. Áno, posielajú ich preč, vyhánajú ich ako byvoly...“

Škola vo vašej dedine nie je dobrá. Je tam jediný učiteľ, ktorý občas príde, občas nie. Nehovoriac o tom, že od dediny je vzdialená niekoľko kilometrov. Keby sa tam učiteľ pravidelne ukazoval, isto by ju navštevovalo aj 40 či 50 žiakov. No takto... Počet žiakov sa znížil na

približne 20. Nie je nikto, kto by dohliadal na kvalitu vyučovania. Deti vymeškávajú hodiny, najmä keď je priveľa práce na poliach. Vláda nie je schopná poskytnúť kvalitné vzdelanie, a to najmä pre vidiecke deti. To len prilieva olej na oheň maoistom – aj napriek tomu, že nimi zriaďované školy sú známe ako náborové centrá pre politických aktivistov. Kým sa nezlepší štátny vzdelávací systém, nie je možné reagovať na potreby znevýhodnených 70 % populácie, ktoré zostávajú negramotné.

Majetok a úloha žien v spoločnosti

Miestne reálie: Keď sa v rodine narodí chlapec, všetci sú šťastní a oslavujú. Keď sa však narodí dievčatko, je to pre rodičov od začiatku samá starosť. Ak ju chcete vzdelávať, stojí to peniaze a neostane vám nikto na pomoc v domácnosti. Dievča musí do manželstva priniesť značné veno. Inak je hľadanie vhodného ženícha komplikované – veno treba, dievča samo o sebe nestačí.

Ak ženy pracujú spoločne s mužmi, s rovnakými zručnosťami a silou, zarábajú približne štvrtinu toho čo muži. S pracovnými miestami je to rovnaké – muži si nejakú prácu nájdu vždy, ale ženy nemôžu ani ísť študovať.

Sú zbavené práva dediť majetok svojich rodičov. Muži majú právo na majetok rodičov prakticky od narodenia. Ženy svoj podiel môžu nadobudnúť len vtedy, ak sa nevydajú a zostanú žiť so svojimi rodičmi, pričom musia dovŕšiť vek 35 rokov. Ak sa však potom vydajú, svoj podiel musia vrátiť. Vydatá žena zdieľa všetok majetok a bohatstvo s manželom, s ktorým však manžel môže nakladať podľa vlastnej ľubovôle. Ženy bez súhlasu manžela nemôžu robiť žiadne majetkové rozhodnutia. Ak manžel umrie a ona ostane sama s ich deťmi, nemôže voľne nakladať s majetkom, než by syn dovŕšil vek 16 rokov. I potom však potrebuje na všetko súhlas svojho syna.

V našom regióne 75 % žien uplatňuje svoje hlasovacie právo podľa pokynov od mužských rodinných príslušníkov: otca a bratov či manžela. Je to z veľkej časti spôsobené tým, že sú negramotné, nevedia si prečítať noviny, nemajú možnosť vytvoriť si vlastný názor o diani okolo seba. Ustanovenia o rovnakých právach žien sú vymedzené zákonom. No zákony ostávajú na papieri a ženy vo svojich dedinách.

Účasť žien v politike je zanedbateľná. Ženy v Nepále sú vylúčené z ekonomického, sociálneho a politického života. Násilie na ženách je na dennom poriadku. Niekoľko výskumných projektov v Nepále ukázalo, že 66 percent žien zažilo verbálne násilie, 33 percent emocionálne zneužívanie, pričom 77 percent z páchatelov boli rodinní príslušníci (UNICEF 2001).

Veľká časť práce žien sa nepovažuje za hospodársku činnosť. V inštitúciách – štátnych či súkromných – existuje veľa mužov, len málo žien. A ak pracujú, stávajú sa neraz terčom ohovárania. Dedinčania si o nich povrávajú, že také dievčatá nie sú slušné. Ženy to od práce odrádza.

Ženy zamestnávajú domáce práce asi 18 hodín denne – doslova od svitu do mrku. Muži nepracujú dlhšie ako 12 hodín denne.

Zdravotný stav obyvateľov Nepálu je jeden z najhoších v juhovýchodnej Ázii, a to platí najmä pre ženy. Nepál je jednou z mála krajín sveta, kde priemerná dĺžka života u žien je nižšia ako u mužov. Päťina žien sa vydáva vo veku 15 – 19 rokov. Úmrtia mladých žien v dôsledku tehotenstiev sú veľmi početné. Vysoká pôrodnosť, nízka dĺžka života, vysoká miera detskej a materskej úmrtnosti sú len najtmavšími ilustráciami zlej zdravotnej situácie žien v krajine.

Využitie Himalájí (Životné prostredie)

Miestne reálie: Everest kulminuje vo výške 8 848 metrov na hranici Nepálu a Číny, v Himalájach. Stovky šerpov prekonávajú takmer bez prestávky jeho úbočia naložení stanmi, kyslíkovými fľašami, plynom, jedlom. Okrem vzácnych výnimiek sa kyslík používa systematicky od 7 700 metrov. Priemerná úspešnosť vzhľadom na nadmorskú výšku je relatívne vysoká, len na jar roku 2007 dosiahlo vrchol 630 ľudí. To je toľko ako počas 40 rokov od prvého britského výstupu v roku 1953. Motivácie sú individuálne a kandidáti na výstup čoraz neskúsenejší – ak nie sú rovno začiatočníci. Geopolitické problémy himalájskeho oblúka (občianska vojna v Nepále, nepokoje v Tibete, indicko-pakistanský konflikt, islamistické násilie v Pakistane) záujem neoslabili. Himalájistí sa doteraz vždy vyhli nestabilným zónam. Rozvoj športového biznisu vo vysokej nadmorskej výške (západné agentúry organizujúce spolu s miestnymi výpravy, turistické infraštruktúry Číny, Nepálu a Pakistanu) dokonca viedol k postupnej banalizácii „osemtisícoviek“.

Tisíc až tritisíc himalájistov prichádza do veľhôr každý rok. Tento nárast sa v posledných rokoch zrýchľuje. Niektorí v tom vidí dôsledok 50. výročia prvých výstupov, no predovšetkým následok turistickej konkurencie medzi Čínou, Nepálom a Pakistanom. Dochádza k zlacneniu povoleniek na výstup, rozvoju infraštruktúr – do čínskeho základného tábora pod Everestom sa dnes ide po asfaltovej ceste a jeho nepálska verzia je obsluhovaná vrtuľníkmi.

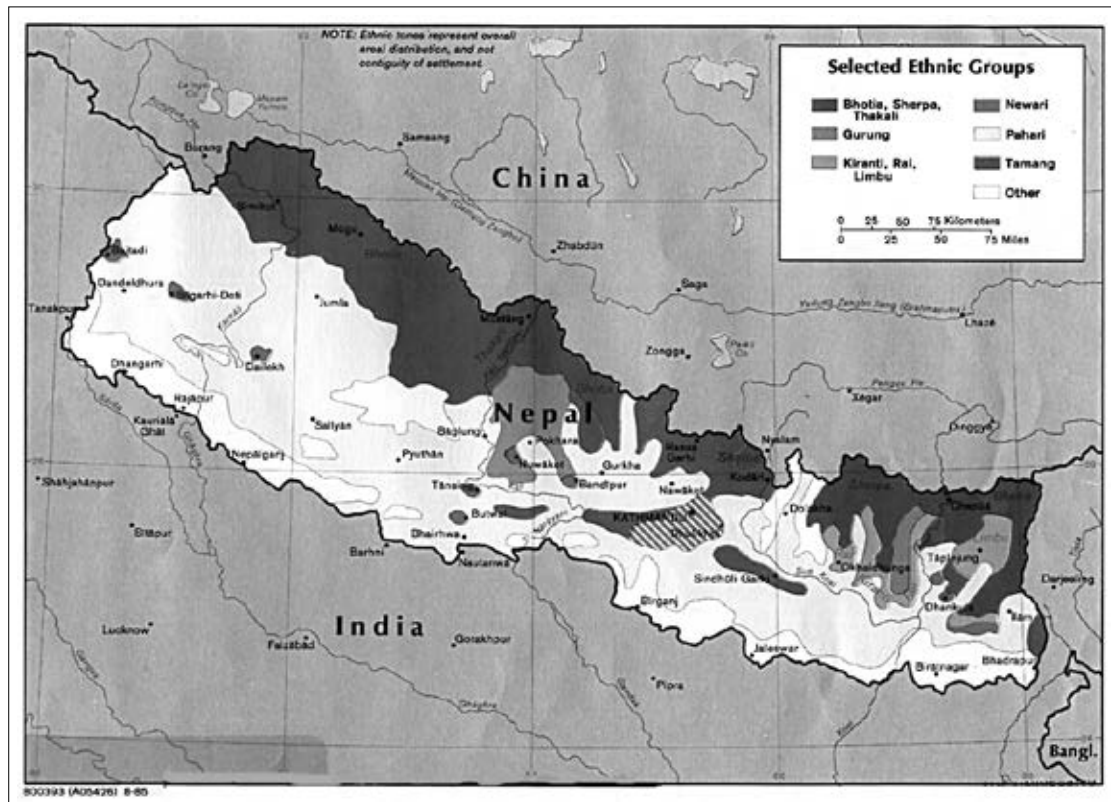
Noví himalájistí sa delia na dve skupiny. Na klientov komerčných expedícií sprevádzaných šerpami a agentúrami, ktorým platia medzi 30- až 40-tisíc eur za Everest, a na kategóriu bez sprievodcov, ktorí sú viac-menej rozumnejší. Tí sa snažia prispieť k udržiavaniu základného tábora – pracujú s miestnymi agentúrami a občas zamestnávajú vysokohorských nosičov. Na Evereste patrili do tejto skupiny v období rokov 2000 až 2006 dvaja himalájistí z troch. Spolu prišlo v rámci súkromnej výpravy 1 800 horolezcov, ktorí zamestnali 1 160 šerpov, zatiaľ čo komerčné expedície priviezli pod Everest 938 klientov sprevádzaných 996 šerpami a sprievodcami.

Ohyzné kyslíkové fľaše, plastický odpad, syntetické obaly, prázdne fľaše a ďalší odpad ležia roztrúsené pozdĺž chodníkov a čakajú na neexistujúci odvoz odpadkov. Tragicky málo ľudí sa venuje znečisteniu Himalájí a snaží sa o ich vyčistenie. Príbeh o znečistení v Himalájach je starý ako história horolezectva, keď prví horolezci z Európy prišli „dobyť“ najvyššie vrcholy sveta.

Niektoré osady ako Namche a Phortse majú lesy, ktoré sú znepokojujúco zdecimované, a okolitý terén musí byť chránený pred eróziou pôdy, tiež sa musí robiť prevencia zosuvov a zrútení sa skál.

Podľa Nepálskeho horolezeckého zväzu (NHZ) každá horolezecká expedícia necháva v horách v priemere viac ako 500 kg odpadu. NHZ odhaduje, že existuje viac ako 300 ton odpadu nahromadeného v základnom tábore Everestu. Existujú hlasy vyhlásiť na Mt. Everest moratórium (zákaz lezenia), aby sa tento vrch a iné zaťažené trasy mohli zotaviť z nepriaznivých vplyvov znečistenia spôsobeného ľuďmi. Nepálskemu horolezeckému zväzu sa podarilo znížiť stav odpadkov o 16 ton zo základného tábora Everestu za cenu 24 miliónov rupií – 240-tisíc eur), čo je drahé.

Mapa

zdroj: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/nepal_ethnic_80.jpg

④ Aktéri

1. časť: Šerpovia
Tamangovia
Chhetri
Pahārī
Newari
2. časť: Maoistky
Etnické klany z 1. časti

⑤ Inštrukcie, argumenty a pozície

1. časť – kultúrne rozdiely a postavenie žien

Trvanie: približne 30 min

Skupina je rozdelená do 3 (4, 5) „etnických“ rodín. Každá rodina je z iného regiónu, má iné zvyky a tradície. Spomedzi každej rodiny (klanu) sa vyberie jedna žena, ktorá bude potenciálnou nevestou. Úlohou každej rodiny bude vydať svoju kandidátku za yetiho.

Yeti (spolu s matkou) sa bude rozhodovať na základe nasledujúcich kritérií (disciplín):

- najlepší inzerát
- najlepšie vyzdvihnutie svojich predností (krása, vzdelanie, bohatstvo, zelená karta – podľa inštrukcií) – robí vodca klanu
- gazdinskosť – zaviazané oči, identifikovať predmety v tme vyvolanej výpadkom elektriny

Jednotlivé klany (rodiny) – veľkosť 4 až 7 členov

Šerpovia⁶²

Šerpovia sú skupina obyvateľov Nepálu s tibetskou kultúrou, ktorí hovoria špecifickým tibetským dialektom „sherpa“, ktorý nemá písmo. Pomenovanie šerpa znamená „obyvateľ východu“ a odkazuje na ich pôvod z východnej časti Tibetu. Väčšina z nich patrí k starodávnej vetve tibetského budhizmu, nazývanej aj „nyingma“, v praxi je však ich náboženstvo kombinácia budhizmu a animizmu. Spoločnosť šerpov neaplikuje kastový systém typický pre nepálske hindu komunity. Spoločnosť šerpov vychádza z klanovej štruktúry identifikujúcej až 18 rozdielnych klanov. Klany majú výrazný vplyv na kontakty a styky šerpov, pričom manželstvá v rámci jedného klanu nie sú prípustné, keďže členovia tohto istého klanu, prípadne podklanov sa považujú za bratov a sestry. Šerpovia začali migrovať v 15. storočí zarábajúc si predovšetkým ako obchodníci (soľ, vlna, ryža) a pastieri dobytky (jaky, kravy) prípadne farmári. Od začiatku 20. storočia si na živobytie zarábajú sprevádzaním turistov po Himalájach. Navštevovanie Himalájí však pred rozmachom turizmu nebolo pre šerpov typické, keďže hory sú podľa nich sídlom bohov. Napriek tomu, že prítomnosť turistov v horách akceptovali, dodnes im bránia v znečisťovaní hôr či zabíjaní zvierat, keďže sa obávajú hnevu bohov.

Tamangovia

Tamangovia sú obyvatelia Nepálu žijúci predovšetkým v horských oblastiach severozápadného, severného a východného Nepálu. Pomenovanie Tamang v preklade znamená „vojak na koni“ a povára sa, že boli súčasťou tibetskej kavalérie. V minulosti, podobne ako ostatné etnické skupiny Nepálu, slúžili v britskom a v indickom vojsku. Tamangovia rozprávajú jazykom patriacim do tibeto-burmanskej rodiny a sú veľmi nábožní, predovšetkým budhisti, no niektorí vyznávajú ešte starobylú vieru bon. Veľmi veľa náboženských ceremónií je spojených s poďakovaním za dobrú úrodu, osobný a rodinný blahobyť. Ich spoločnosť je založená na klanovej štruktúre, pričom niektoré z klanov pripúšťajú aj manželské zväzky s inými etnickými skupinami, ako napr. Newar, Gurung a Magar. Veľmi častou praktikou je polygamia, napriek tomu, že bola vládou oficiálne zakázaná. V súčasnosti sú Tamangovia predovšetkým farmári a remeselníci, za expertov sú považovaní hlavne v oblasti práútenárstva a pletenia kobercov.

62 Text je spracovaný na základe materiálu: *Encyclopaedia Britannica*. [Online] Dostupné na: <http://www.britannica.com> [Cit. 4 Február 2016].

Chhetri

V prípade Chhetri ide o hindu obyvateľstvo Nepálu. V minulosti zohrávali dôležitú úlohu v procese zjednocovania krajiny a tvorili jadro Rajput Gorkhali armády. Aj počas obdobia monarchie boli Chhetri na najvyšších pozíciách v polícii, v armáde, vo vláde a v administratíve. Práve z tohto dôvodu rozprávajú spisovným, národným jazykom a veľmi dlho jazykovo aj kultúrne dominovali nad ostatnými etnickými skupinami Nepálu. Z tejto etnickej skupiny pochádzalo aj niekoľko dynastií vládcov, ako napr. dynastia Shah. Manželstvo v prípade etnickej skupiny Chhetri je monogamné, polygamia je skôr výnimkou, no opätovný sobáš vdovy a vdovca je spoločensky neprípustný.

Pahārī

Pahārī tvoria približne tri pätiny populácie Nepálu. Rozprávajú jazykom patriacim do skupiny indo-aryanských jazykov. Ide o starobylú skupinu obyvateľov, ktorí sú spomínaní napr. v indickej epickej poéme Mahabharata. Väčšina z obyvateľov sú hindu, no s pomerne uvoľnenou kastovou štruktúrou a možnosťou manželských zväzkov medzi jednotlivými kastami. V súvislosti s manželstvom rozoznáva skupina najrôznejšie typy zväzkov, ako napr. polyandriu (viac bratov sa delí s jednou alebo viacerými ženami), polygeniu (jedna žena má viacero manželov) a aj skupinové manželstvo. Tradične sa venujú viacerým oblastiam – od zlatníkov, pracovníkov s kožou, krajčírov až po hudobníkov. Mnoho z nich sa venuje aj poľnohospodárstvu pestujúc plodiny hlavne na nižších pohoriach a stráňach hôr. Pestujú predovšetkým zemiaky, paradajky, zeleninu, ale aj tabak. Poľnohospodárstvo často dopĺňa chov a pasenie dobytká, a to predovšetkým oviec a kôz.

Newari

Skupina obyvateľov, ktorá obýva údolie Káthmandu v Nepále. Používajú jazyk tibeto-burmanskej jazykovej skupiny, ich kultúra je však silne ovplyvnená indickým náboženstvom a spoločenskými inštitúciami. Aj z tohto dôvodu sú väčšinou hinduisti, prípadne praktizujúci indickú formu budhizmu. Pre túto etnickú skupinu je špecifický obrad ihi, počas ktorého sa mladé dievča vo veku 4 až 11 rokov vydá za ovocie, ktoré predstavuje boha Šivu. Aj keď sa dievča v dospelosti vydá za muža, vždy má zostať v prvom rade ženou boha Šivu. V ich kultúre zohráva dôležitú úlohu rodina. Je celkom bežné, že v jednej domácnosti žijú aj tri generácie rodiny. V priebehu 10. až 16. storočia sa Newari zaoberali hlavne maľbou a sochárstvom, spolu s činnosťami ako napr. výroba keramiky, papiera či spracovanie kovov. Boli tiež známi ako stavitelia chrámov a svätýň v Káthmandu. V súčasnosti sa mnoho z nich venuje farmárstvu, mnohí zastávajú tiež dôležité mocenské funkcie vo vláde a v administratíve.

2. časť – Maoistky a riešenie situácie

Trvanie: 4 zastávky, z toho jedna na vrchu, každá približne 20 – 25 minút, spolu s výstupom približne 4 h

Rozdelenie skupiny: ostáva rovnaké, podľa etník, i keď tie teraz prestávajú hrať takú podstatnú úlohu. Ohrdnuté (nevybraté) nevesty spolu s nešťastne vydatou nevestou sa stávajú maoistkami, ktoré si nevedia nájsť miesto v spoločnosti a politická strana/ideológia im dáva najlepšie možnosti na uplatnenie sa.

Do každej skupiny podľa veľkosti idú maoistky (vždy do inej, v akej pôvodne boli). V skupine sú 3 až 4 ľudia – 1 maoistka, skupiny 5 a 6 ľudí majú 2 maoistky.

Maoistky sa nachádzajú v pozícii sily, pretože maoistické hnutie silnie, a teda predkladajú svoje požiadavky v 3 oblastiach:

1. vzdelanie
2. majetok (dedenie)
3. využitie Himalájí (životné prostredie)

Požadujú, aby boli splnené ich požiadavky, inak vypukne revolúcia. Revolúcia (násilie, občianska vojna) vzbĺkne, keď bude vyhlásený dostatočný počet bandhov (štrajkov) – celkovo. Každá maoistka (alebo 2, podľa skupiny) má 4 červené karty, ktoré symbolizujú vyhlásenie bandhu. Červenú kartu použije, ak jej skupina neponúkne dostatočne zaujímavé riešenie v oblasti, v ktorej kladie požiadavku. Počet červených kariet potrebných na revolúciu sa odvíja od počtu skupín – ak sú 2 skupiny, hraničný počet bandhov je 4, ak sú 3 skupiny, 6, ak 4 skupiny, 8, ak 5 skupín, 10. Jednotlivé skupiny sa môžu (a mali by) informovať, koľko bandhov majú. Keď je vyhlásený bandh, skupina, ktorá ho dostane, nesmie počas nasledujúceho pochodu (alebo 10 minút) rozprávať, ani sa dohadovať o ďalších veciach.

Súkromné inštrukcie/Argumenty⁶³

Šerpovia

Šerpovia sú skupina obyvateľov Nepálu s tibetskou kultúrou, ktorí hovoria špecifickým tibetským dialektom „sherpa“, ktorý nemá písmo. Pomenovanie šerpa znamená „obyvateľ východu“ a odkazuje na ich pôvod z východnej časti Tibetu. Väčšina z nich patrí k starodávnej vetve tibetského budhizmu, nazývanej aj „nyingma“, v praxi je však ich náboženstvo kombinácia budhizmu a animizmu. Spoločnosť šerpov neaplikuje kastový systém typický pre nepálske hindu komunity. Spoločnosť šerpov vychádza z klanovej štruktúry identifikujúcej až 18 rozdielnych klanov. Klany majú výrazný vplyv na kontakty a styky šerpov, pričom manželstvá v rámci jedného klanu nie sú prípustné, keďže členovia tohto istého klanu, prípadne podklanov sa považujú za bratov a sestry. Šerpovia začali migrovať v 15. storočí zarábajúc si predovšetkým ako obchodníci (soľ, vlna, ryža) a pastieri dobytky (jaky, kravy) prípadne farmári. Od začiatku 20. storočia si na živobytie zarábajú sprevádzaním turistov po Himalájach. Navštevovanie Himalájí však pred rozmachom turizmu nebolo pre šerpov typické, keďže hory sú podľa nich sídlom bohov. Napriek tomu, že prítomnosť turistov v horách akceptovali, dodnes im bránia v znečisťovaní hôr či zabíjaní zvierat, keďže sa obávajú hnevu bohov.

63 Pokyn pre lekora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

Nevesta šerpov je mimoriadne krásna, narodila sa vo výške 6 000 m n. m., takže je dobre vybavená, aby yetiho sprevádzala do nového príbytku v Himalájach. Vie vyrábať fantastické maslo z jaka/naka, yetiho jej komunita uctieva. Ich deti bude viesť k životu v pravom horskom duchu. Ako rodina sa viete zložiť na veno v hodnote 100 000 rupií. V krajnom prípade, ak predáte polovicu svojho majetku, ste schopní zložiť veno v hodnote 300 000 rupií.

Tamangovia

Tamangovia sú obyvatelia Nepálu žijúci predovšetkým v horských oblastiach severozápadného, severného a východného Nepálu. Pomenovanie Tamang v preklade znamená „vojak na koni“ a povráva sa, že boli súčasťou tibetskej kavalérie. V minulosti, podobne ako ostatné etnické skupiny Nepálu, slúžili v britskom a v indickom vojsku. Tamangovia rozprávajú jazykom patriacim do tibeto-burmanskej rodiny a sú veľmi nábožní, predovšetkým budhisti, niektorí však vyznávajú ešte starobylú vieru bon. Veľmi veľa náboženských ceremónií je spojených s poďakovaním za dobrú úrodu, osobný a rodinný blahobyt. Ich spoločnosť je založená na klanovej štruktúre, pričom niektoré z klanov pripúšťajú aj manželské zväzky s inými etnickými skupinami, ako napr. Newar, Gurung a Magar. Veľmi častou praktikou je polygamia, napriek tomu, že bola vládou oficiálne zakázaná. V súčasnosti sú Tamangovia predovšetkým farmári a remeselníci, za expertov sú považovaní hlavne v oblasti prútenárstva a pletenia kobercov.

Nevesta je ochotná vyjednávať s inými nevestami, že ich bude viac. Jej otec je bývalý Gurkha s vysokou penziou.

Chhetri

V prípade Chhetri ide o hindu obyvateľstvo Nepálu. V minulosti zohrávali dôležitú úlohu v procese zjednocovania krajiny a tvorili jadro Rajput Gorkhali armády. Aj počas obdobia monarchie boli Chhetri na najvyšších pozíciách v polícii, v armáde, vo vláde a v administratíve. Práve z tohto dôvodu rozprávajú spisovným, národným jazykom a veľmi dlho jazykovo aj kultúrne dominovali nad ostatnými etnickými skupinami Nepálu. Z tejto etnickej skupiny pochádzalo aj niekoľko dynastií vládcov, ako napr. dynastia Shah. Manželstvo v prípade etnickej skupiny Chhetri je monogamné, polygamia je skôr výnimkou, opätovný sobáš vdovy a vdovca je však spoločensky neprípustný.

Nevestini rodičia vedia yetimu zabezpečiť post vo verejnej správe – veľmi výhodný, s konejšími, pozícia sa môže spresniť a byť predmetom negociácií. Venó bude minimálne vo výške 450 000 rupií, a ak bude zle a predajú sa nejaké majetky, dosiahne až 800 000 rupií.

Pahārī

Pahārī tvoria približne tri pätiny populácie Nepálu. Rozprávajú jazykom patriacim do skupiny indo-aryanských jazykov. Ide o starobylú skupinu obyvateľov, ktorí sú spomínaní napr. v indickej epickej poéme Mahabharata. Väčšina z obyvateľov sú hindu, s pomerne uvoľnenou kastovou štruktúrou a možnosťou manželských zväzkov medzi jednotlivými kastami. V súvislosti s manželstvom rozoznáva skupina najrôznejšie typy zväzkov, ako napr. polyandriu (viac bratov sa delí s jednou alebo s viacerými ženami), polygeniu (jedna žena má viacero manželov) a aj skupinové manželstvo. Tradične sa venujú viacerým oblastiam – od zlatníkov, pracovníkov z kožou, krajčírov až po hudobníkov. Mnoho z nich sa venuje tiež

poľnohospodárstvu pestujúc plodiny hlavne na nižších pohoriach a stráňach hôr. Pestujú predovšetkým zemiaky, paradajky, zeleninu, ale aj tabak. Poľnohospodárstvo často dopĺňa chov a pasenie dobytka, a to predovšetkým oviec a kôz.

Nevesta má Green Card do Austrálie ako umelecká šperkárka. Takisto je šikovná poľnohospodárka. Bez väčších problémov sa vie zložiť veno 200 000 rupií a ak sa pridá celá rodina, tak aj 400 000 rupií.

Newari

Skupina obyvateľov, ktorá obýva údolie Káthmandu v Nepále. Používajú jazyk tibeto-burmanskej jazykovej skupiny, ich kultúra je silne ovplyvnená indickým náboženstvom a spoločenskými inštitúciami. Aj z tohto dôvodu sú väčšinou hinduisti, prípadne praktizujúci indickú formu budhizmu. Pre túto etnickú skupinu je špecifický obrad ihi, počas ktorého sa mladé dievča vo veku 4 až 11 rokov vydá za ovocie, ktoré predstavuje boha Šivu. Aj keď sa dievča v dospelosti vydá za muža, vždy má zostať v prvom rade ženou boha Šivu. V ich kultúre zohráva dôležitú úlohu rodina. Je celkom bežné, že v jednej domácnosti žijú aj tri generácie rodiny. V priebehu 10. až 16. storočia sa Newari zaoberali hlavne maľbou a sochárstvom, spolu s činnosťami ako napr. výroba keramiky, papiera či spracovanie kovov. Boli tiež známi ako stavitelia chrámov a svätýň v Káthmandu. V súčasnosti sa mnoho z nich venuje farmárstvu, mnohí zastávajú tiež dôležité mocenské funkcie vo vláde a administratíve.

Nevesta je nesmierne vzdelaná, študovala na Oxfordskej univerzite, je detskou lekárkou. Venó je možné zložiť vo výške 250 000 až 400 000 rupií.

Inštrukcia maoistky

Maoisti začali bojovať proti tomu, čo vnímali ako skorumpovaný režim bez záujmu na odstránení chudoby. Od roku 1996 sa ich činnosť a vplyv rozšírili zo vzdialených západných okresov do mnohých ďalších oblastí i do radov vlády. Nepál sa na nasledujúce desaťročie stal dejiskom násilia a nepokojov, podľa niektorých odhadov prišlo o život až 7 000 ľudí. Tisíce ďalších obyvateľov bolo vysídlených z oblastí najviac sužovaných konfliktmi, najmä zo západného Nepálu. Kým maoisti sa vo svojich útokoch podľa vlastnej rétoriky primárne zamerievali na bohaté a skorumpované komunity, realitou je, že chudobní ľudia na vidieku trpeli najviac. Stali sa cieľom nielen armády a polície, ale i stúpenčov maoistických skupín. Atmosféra, ktorá následne zavládla, bola atmosférou vzájomného upodozrievania, nedôvery, nekončiacich sa útokov a protiútokov. Zničená bola infraštruktúra, vrátane škôl a komunikácií. Hoci podľa akademikov má maoistické hnutie patriarchálny charakter, pre ženy malo osobitnú príťažlivosť. Napríklad požiadavka rovnosti práv žien v majetkových veciach bola medzi 40 požiadavkami maoistov, predloženými do vlády ako východisko na ďalšie rokovania. V najviac angažovaných regiónoch tvoria ženy tretinu maoistického hnutia. Paradoxom je, že práve vzdelávacie programy v odľahlých častiach Nepálu na zvýšenie miery gramotnosti v radoch žien – financované západnými darcami, vytvorili, síce neúmyselne, živnú pôdu pre nábor povstalcov. Maoistické hnutie bolo totiž jedným z veľmi mála spôsobov, akým sa vzdelané nepálske ženy mohli angažovať za sociálne zmeny vo vidieckych oblastiach krajiny. Vyššie vzdelanie, spolu s nedostatkom pracovných príležitostí, vyvolali pocit frustrácie v radoch vidiečaniek a viedol ich k hľadaniu iných ciest k sebarealizácii – napr. v maoistickej revolúcii.

Popis problematických oblastí:

Občania: Vaša komunita je podľa všetkých meradiel prototypom izolovanej a chudobnej, tunajší obyvatelia prežívajú na jedných z najnižších príjmov na svete. Moderné vymoženosti a širší kontakt s trhom zostávajú vzdialeným sci-fi. Rodinný príjem, ktorý je obmedzený a pochádza predovšetkým z poľnohospodárstva, sa muži, hlavy rodín, snažia doplniť migráciou za prácou vo väčších mestách. Nie je nezvyčajným javom ani to, ak do nepálskych metropol migrujú mladšie ženy, a to najmä ako pracovníčky ‚kobercového priemyslu‘. Tu do príbehu neraz vstupujú ‚priekupníci s chudobou‘ – úžerníci, podvodníci či dokonca pasáci, ktoré spomínané ženy nútia k prostitúcii v Indii.

1. Vzdelanie

Maoistické požiadavky: Eliminovať diskrimináciu vo vzdelaní, zabezpečiť široký prístup k nemu. Zníženie, resp. úplné zrušenie školného pre chudobných, progresívne školné pre bohatšie rodiny. Prísny dohľad nad tým, aby rodičia dbali na povinnú školskú dochádzku svojich detí, v opačnom prípade budú aplikované prísne tresty. (Maoisti určia, aké.)

2. Majetok a úloha žien v spoločnosti

Maoistické požiadavky:

- Patriarchálne vykorisťovanie a diskriminácia žien sa musia skončiť. Ženy a dcéry musia mať rovnaký prístup k majetku a k úverom ako muži. Rovnako to platí i pre rozhodovanie vo veciach majetku, vlastníctva majetku, prístupu na trh práce a náležitú legislatívu a prístupu k vzdelávaniu. Ďalej žiadajú zrušiť inštitút vena.
- Širší prístup k vzdelaniu má prelomiť kastovné a rodové bariéry. Každý má právo na prácu – zabezpečená má byť plná zamestnanosť. Než sa táto požiadavka naplní, štát musí poskytnúť podporu v nezamestnanosti. Minimálna mzda by mala byť stanovená. Pôda a pozemky by mali byť zoštátnené a v správe ‚nájomcov‘. Pôda pod kontrolou feudálov bude zhabaná a rozdelená na rovnaké časti medzi nájomcov z ľudu. Majetok vykorisťovateľov, úžerníkov a kapitalistov bude zhabaný a zoštátnený.

3. Využitie Himalájí (Životné prostredie)

Maoistická požiadavka: Himaláje sú najväčším pokladom Nepálu, mali by byť dostupné pre všetkých, a najmä pre Nepálcov. Je úplne nemysliteľné, že sa z Himalájí stal región, kam chodia veľmi bohatí cudzinci a obyčajný Nepálec si to nemôže dovoliť pre značne vysoké ceny. Požadujeme teda zvýšiť poplatky pre cudzincov, obmedziť ich počet a zaviesť zadarmo ubytovanie, stravovanie a kempovanie pre všetkých Nepálcov. Všetky miesta musia vyhovieť požiadavkám miestnych turistov. Okrem toho je nemysliteľné, aby si len jedna kasta uzurpovala prácu ako nosiči a sprievodcovia – požadujeme to otvoriť pre všetkých Nepálcov, nielen pre šerpov! A, samozrejme, každá cudzinecká výprava, ktorá vyjde nad 4 000 metrov nadmorskej výšky, musí na každú osobu znieť dole 15 kg odpadu, pretože naše hory sa vinou turistov čoraz viac znečisťujú!

Inštrukcia šerpovia

1. Vzdelanie

VÝCHODISKOVÁ POZÍCIA KOMUNITY: vžite sa do vyššie popísanej situácie a používajte všetky argumenty v danom duchu (školiť dievčatá je drahé a zbytočné a pod.).

V podstate súhlasia s tým, že vzdelanie je potrebné. Radikálne však nesúhlasia s tým, aby boli zavedené tresty pre rodičov, ak deti do školy nechodia – v niektorých ročných obdobiach ich nie je možné poslať do školy, keďže ženy často samy riadia domácnosť, manželia sú v mestách, pomoc detí je potrebná. Inak všetci pomrú od hladu – čo im potom bude platné, že vedia čítať knižky. A prečo by mali deti chodiť do školy, keď nechodí sám učiteľ?

2. Majetok a úloha žien v spoločnosti

Šerpa: Žena má mať právo dediť po manželovi, pretože v prípade, že ovdovie, ostáva bez majetku, nevítaná vo svojej svokrovskej rodine, ostrakizovaná spoločensky.

Namiesto zoštátňovania majetku navrhujú ‚majetkový federalizmus‘ – nech sa jednotlivé časti územia a zisky s nimi súvisiace stanú majetkom a predmetom správy majoritnej komunity (Everest šerpom, Langtang tibetským budhistom, Kathmandu Chhetriom, okolité vrchy Tamangom). Otázky minoritných komunít sa budú riešiť kombináciou štátneho a solidárneho princípu.

3. Využitie Himalájí

Sme absolútne proti, pre nás je turizmus zdroj obživy. Zamestnáva našich mužov ako nosičov a ženy ako poskytovateľky ubytovania a nocľahu. Keď obmedzíte počet zahraničných turistov a zavediete povinnosť poskytovať zadarmo ubytovanie a nocľah miestnym turistom, prideme o prácu, aj o príjmy. Odvážanie odpadu – sme za, ak to platí pre všetkých. Sagarmatha (Mt. Everest) sa hnevá, že ho špinia, preto tam zomrelo v poslednom čase toľko cudzincov.

Inštrukcia Tamangovia

1. Vzdelanie

VÝCHODISKOVÁ POZÍCIA KOMUNITY: vžite sa do vyššie popísanej situácie a používajte všetky argumenty v danom duchu (školiť dievčatá je drahé a zbytočné a pod.).

V podstate súhlasia s tým, že vzdelanie je potrebné. Radikálne však nesúhlasia s tým, aby boli zavedené tresty pre rodičov, ak deti do školy nechodia – v niektorých ročných obdobiach ich nie je možné poslať do školy, keďže ženy často samy riadia domácnosť, manželia sú v mestách, pomoc detí je potrebná. Inak všetci pomrú od hladu – čo im potom bude platné, že vedia čítať knižky. A prečo by mali deti chodiť do školy, keď nechodí sám učiteľ?

2. Majetok a úloha žien v spoločnosti

Zástupca komunity Tamangov: argumentuje zanietenie ZA zrušenie inštitútu vena, ktorý sa v jeho komunite neuznáva. Ženy nesmú mať neobmedzené právo rozhodovať v majetkových veciach – nejde predsa len o vlastníctvo jej a jej manžela, ale o všetko, čo kedy nadobudli manželovi rodičia.

V podstate súhlasia, že súčasný stav spoločnosti je nespravodlivý a favorizuje vykorisťovateľov, preto zoštátňenie áno. Aby bolo viac práce pre mužov. Úloha a miesto ženy je doma, nie v politike a vo firmách.

3. Využitie Himalájí

Himaláje predstavujú pre vás zdroj obživy – predávate svoje výrobky turistom a horolezcom, poskytujete im ubytovanie a dávate im najesť. Preto ste skôr za zvýšenie počtu turistov. Čo sa týka čistenia Himalájí, vidíte v tom príležitosť – ste proti tomu, aby si expedície znášali odpad samy, mali by to robiť miestni obyvatelia, lebo najlepšie poznajú región, samozrejme, platili by to zahraničné expedície. Čo sa týka ubytovania a stravovania Nepálcov, ste proti, aby mali prednosť, chcete im poskytnúť všetko, ale za primeranú cenu (nižšiu ako pre cudzincov).

Inštrukcia Chhetri

1. Vzdelanie

VÝCHODISKOVÁ POZÍCIA KOMUNITY: vžite sa do vyššie popísanej situácie a používajte všetky argumenty v danom duchu (školiť dievčatá je drahé a zbytočné a pod.).

V podstate súhlasia s tým, že vzdelanie je potrebné. Radikálne však nesúhlasia s tým, aby boli zavedené tresty pre rodičov, ak deti do školy nechodia – v niektorých ročných obdobiach ich nie je možné posilať do školy, keďže ženy často samy riadia domácnosť, manželia sú v mestách, pomoc detí je potrebná. Inak všetci pomrú od hladu – čo im potom bude platné, že vedia čítať knihy. A prečo by mali deti chodiť do školy, keď nechodí sám učiteľ?

Chhetriovia sú zásadne proti progresívnemu školnému, ostatní majú indiferentnú pozíciu, ak bude platiť, že od chudobných rodín sa školné žiadať nebude.

2. Majetok a úloha žien v spoločnosti

Chhetriovia: veno rozhodne má historický a tradičný význam, veď predsa manžel sa bude do smrti finančne i emocionálne starať o manželku, poskytuje jej teplo domova a bezstarostný život, v ktorom nemusí pracovať. Je to normálna a legitímna odplata za to, že jej bude umožnené splodiť potomstvo z tejto priam kráľovskej línie.

Dedenie „po meči“ má praktický význam – majetok ostáva jednotný, nerozdružuje sa, ale každou generáciou sa zveľaďuje. Žena oň predsa nededením neprichádza, ale ho odovzdáva v rovnakej velebnosti svojim synom. Veľkým venom sa zaistí, aby aj ich dcéry mali dobrý život – v rodine budúcich manželov.

Ženy by mali mať možnosť slobodne narábať s majetkom, ale iba takým, ktorý samy nadobudli.

Je aboslútne neprípustné, aby bol zoštátnený súkromný majetok a pozemky.

3. Využitie Himalájí

Ste za sprístupnenie Himalájí všetkým – tieto hory predstavujú jedinečný a významný zdroj príjmov pre krajinu a bola by veľká škoda vzdať sa možnosti príjmov, ktoré pravdepodobne ešte budú stúpať ako dôsledok obrovského rozvoja komerčného horolezectva – počet horolezcov v Himalájach prekročil v roku 2006 jeden milión a existuje tam potenciál na zvládnutie 1,5 milióna. Turisti platia poplatky vláde, dávajú zarobiť mužom ako nosičom, miestnym ľuďom za stravu a za ubytovanie, a tiež v mestách obchodom s turistickými/horolezeckými potrebami. Prečo teda dávať výhody Nepálcovi? Tí, čo tam chcú ísť, nech zaplatia. Čo sa týka znečistenia, treba to nejako riešiť, ale nie je jasné ako.

Inštrukcia Pahāri

1. Vzdelanie

VÝCHODISKOVÁ POZÍCIA KOMUNITY: vžite sa do vyššie popísanej situácie a používajte všetky argumenty v danom duchu (školiť dievčatá je drahé a zbytočné a pod.).

V podstate súhlasia s tým, že vzdelanie je potrebné. Radikálne však nesúhlasia s tým, aby boli zavedené tresty pre rodičov, ak deti do školy nechodia – v niektorých ročných obdobiach ich nie je možné poselať do školy, keďže ženy často samy riadia domácnosť, manželia sú v mestách, pomoc detí je potrebná. Inak všetci pomrú od hladu – čo im potom bude platné, že vedia čítať knihy. A prečo by mali deti chodiť do školy, keď nechodí sám učiteľ?

2. Majetok a úloha žien v spoločnosti

Pahāri: veno by sa malo zrušiť – žena prichádza do rodiny ako nevesta, ktorá sa bude po zvyšok života všestranne starať o niekoľkých bratov, aj o svokrovcov. To už je dostatočná protihodnota za ‚room and board‘ a šatenie, ktoré získava manželstvom ona. To skôr jej rodina by mala za ňu dostať veno!

V podstate súhlasia, že súčasný stav spoločnosti je nespravodlivý a favorizuje vykorisťovateľov, preto zoštátnenie áno. Aby bolo viac práce pre mužov. Úloha a miesto ženy je doma, nie v politike a vo firmách.

Inštrukcia Newari

1. Vzdelanie

VÝCHODISKOVÁ POZÍCIA KOMUNITY: vžite sa do vyššie popísanej situácie a používajte všetky argumenty v danom duchu (školiť dievčatá je drahé a zbytočné a pod.).

V podstate súhlasia s tým, že vzdelanie je potrebné. Radikálne však nesúhlasia s tým, aby boli zavedené tresty pre rodičov, ak deti do školy nechodia – v niektorých ročných obdobiach ich nie je možné poselať do školy, keďže ženy často samy riadia domácnosť, manželia sú v mestách, pomoc detí je potrebná. Inak všetci pomrú od hladu – čo im potom bude platné, že vedia čítať knihy. A prečo by mali deti chodiť do školy, keď nechodí sám učiteľ?

Newari: Rozhodne nebudú poselať svoje deti do školy, ktorú postavia maoisti – aby tam z nich vychovali banditov?

2. Majetok a úloha žien v spoločnosti

Newari: Malo by to byť rozhodnutím rodín, ktorých sa to týka, a najmä budúcich mladomanželov. V zásadne ani proti, ani za. Ženy by mali mať právo dediť a spolurozhodovať v majetkových veciach, a ak chcú, i pracovať, no len so súhlasom svojho manžela.

Je absolútne neprípustné, aby bol zoštátnený súkromný majetok a pozemky.

3. Využitie Himalájí

V podstate vám je jedno, ako sa budú Himaláje využívať. Ste za hocijaké riešenie, ktoré nebude znamenať pokles vašich príjmov – v praxi to znamená, že ak sa zvýšia ceny, tak sa môže znížiť počet zahraničných turistov a poskytovať zadarmo ubytovanie pre Nepálcov. Ste proti nadmernému čisteniu Himalájí, skôr presadzujete prístup zvyšovania povedomia horolezcov o znečistení – veď oni to začnú robiť sami.

© Študijný materiál

Thapa, M. (2005): Evolution of Maoism in Nepal: Understanding Maoist Insurgency from Wider Perspectives. Nepal's Maoists: Their Arms, Structure and Strategy. Asia Report N°104 – 27 October 2005

McKay, S. (2004): Women, Human Security, and Peace-building: A Feminist Analysis. (Chapter 7). In: IPSHU English Research Report Series No. 19 Conflict and Human Security: A Search for New Approaches of Peace-building.

Schelling, T. C. (1960): The Strategy of Conflict. Prospectus for a Reorientation of Game Theory.

The Sari Soldiers. (2008). [Film]. USA: Julie Bridgham.

Cyperský konflikt: Majetkové vyrovnanie a budovanie dôvery medzi komunitami na rozdelenom ostrove

Autorky: © Lenka Peťková,
Katarína Bajžíková, 2013

foto: © Lenka Peťková

1 Cieľ simulácie

Dosiahnuť konsenzus v otázke riešenia majetkového vyrovnanie a mobility obyvateľstva a navrhnúť praktický mechanizmus na budovanie dôvery medzi stranami konfliktu. Ide o viac-úrovňové vyjednávania medzi dvoma komunitami pod záštitou OSN.

„My všetci na Cypre, či grécki Cyperčania na jednej strane mŕtvej zóny, alebo tureckí Cyperčania na druhej strane, sme posadnutí jednou otázkou. Kto je vinný? Naša hranica je tiež známa ako zelená línia, pretože bola najprv nakreslená zelenou farbou. Bola najprv nakreslená perom alebo ceruzkou? Plánovala ju zahraničná ruka, ktorá ju nakreslila ako permanentnú čiaru? Keď som sa rozhodol, ako mnohí iní, zistiť to, netušil som, že pri hľadaní by som mal cestovať späť na miesto, kde žili mŕtvi. Netušil som, že mŕtva zóna ma do seba vtiahne a napokon sa ma zmocní.“

Yiannis Papadakis

2 Program

- Privítanie, vysvetlenie cieľa, pravidiel, programu, rozdanie materiálov (20 min)
- „Peace is Good“ – história a úvodné slovo k cyperskému konfliktu + diskusia (40 min)
- Cyprus: Buffer zone⁶⁴ (film) (10 min)
- „Ostrovne kuriozity“⁶⁵ (kvíz) (15 min)
- Prestávka (15 min)
- „Nástroje na budovanie dôvery“ prezentácia ppt, vyjasňovacia diskusia (1 h 25 min)

⁶⁴ Rovnako môže byť zvolený aj iný film približujúci prostredie nárazníkovej zóny. V niektorých simuláciách sme využívali aj videomateriály pripravené cyperskou mimovládnu organizáciou Kontea Heritage Foundation.

⁶⁵ Ide o kvíz s 5–6 otázkami, ktorý si lektor pripraví ako rozohrievačku k témam, ku ktorým sa chce v diskusii vrátiť, resp. chce na ne upriamiť pozornosť aj hravou formou. Ideálne je zamerať sa na kuriozity, špeciality tohto ostrova.

- Inštrukcia k simulácii + rozdelenie rolí, čítanie inštrukcie a príprava vlastnej stratégie vo vnútri komunít (50 min)
- Obed (1 h 30 min)
- Prezlečenie sa do kostýmov a posledné dohovory a pokyny o miestnostiach (15 min)
- Simulácia rokovaní, príprava a prehrávanie aktivít budujúcich dôveru v komunitách. Tlačovka. (2 hod. 30 min)
- Prestávka (10 min)
- Spätná väzba k vyjednávaniu + projekcia video materiálu z ich vyjednávania (50 min)

③ Kontext

Krátko po tom, čo Cyprus získal nezávislosť od Veľkej Británie, vypukla na ostrove začiatkom 60. rokov politická kríza. Ústavné zmeny navrhnuté grécko-cyperským prezidentom tureckí Cyperčania odmietli, pretože ich prijatie by implikovalo obmedzenie ich rovnoprávného politického postavenia voči gréckym Cyperčanom v spoločnom bikomunitnom štáte. Kríza prerástla v krvavé nepokoje a viedla k nasadeniu mierovej misie OSN, ktorej jednotky na ostrove dodnes monitorujú situáciu. V tomto období bola po prvýkrát zakreslená na mapu Cypru tzv. zelená línia/zelená hranica, ktorej úlohou bolo oddeliť tureckocyperskú komunitu od gréckocyperskej a predísť tak ďalším nepokojom. Rok 1963, keď ústavná kríza vypukla, považujú tureckí Cyperčania za začiatok konfliktu, pretože odvtedy nemajú svoje zastúpenie v orgánoch Cyperskej republiky. Ústava zakotvuje ich právo na účasť na riadení štátu v pomere 30:70 ku gréckym Cyperčanom. Pomer tureckocyperského a gréckocyperského obyvateľstva bol v čase vzniku samostatnej Cyperskej republiky 20:80.

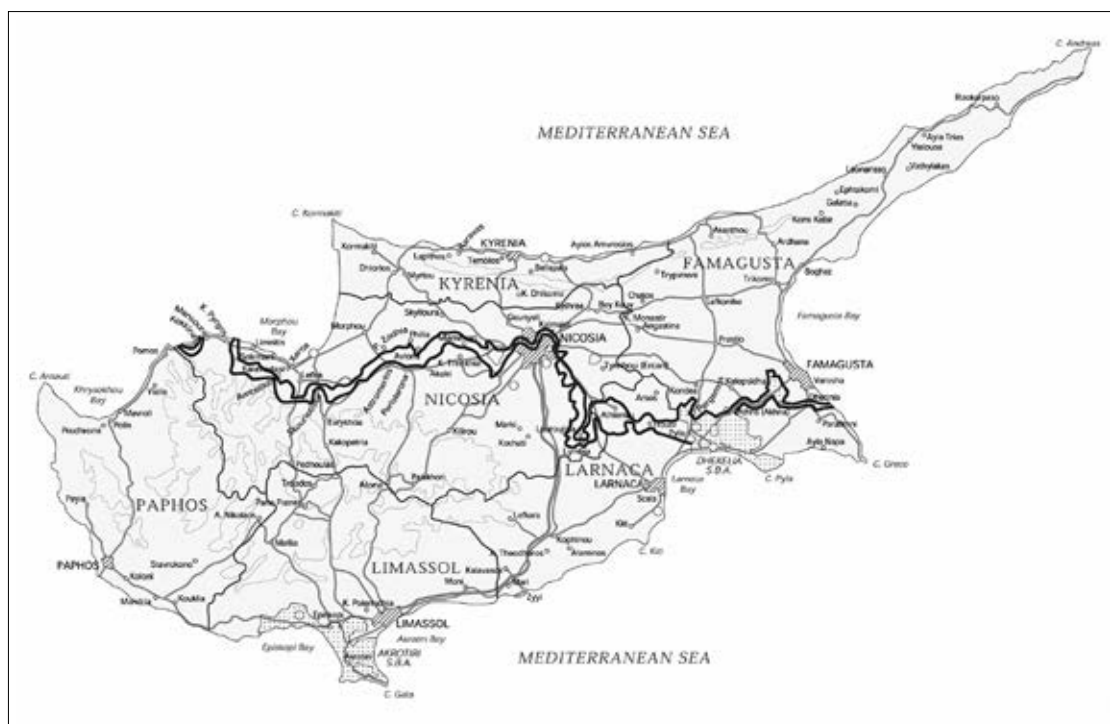
Grécki Cyperčania, naopak, vidia začiatok konfliktu v roku 1974, keď grécka junta zosnovala na ostrove puč s cieľom pripojiť ostrov ku Grécku, čo viedlo k následnej vojenskej intervencii zo strany Turecka, ktoré je popri Grécku a Veľkej Británii garantom nezávislosti Cyperskej republiky. Turecko obsadilo severnú časť ostrova a na Cypre si dodnes ponechalo okolo 35 000 vojakov. Grécki Cyperčania považujú prítomnosť tureckej armády, ako i samotnú intervenciu za ilegálnu okupáciu. Po roku 1974 sa zelená hranica stala totožnou s tzv. nárazníkovým pásom, ktoré je nazývané tiež mŕtvou zónou a predstavuje oblasť, kde sa v roku 1974 zastavili boje. Tiahne sa zo západu na východ a rozdeľuje ostrov, ako i jeho hlavné mesto Nikóziu na dve časti. Prechod zo severu na juh a naopak je možný len cez vytýčené priechody, tzv. check points. Vôbec prvý priechod bol otvorený po niekoľkých desaťročiach v roku 2003.

V dôsledku nepokojov v 60. a 70. rokoch sa uskutočnil na ostrove masový presun populácie, t. j. presun gréckych Cyperčanov na juh a tureckých Cyperčanov na sever. Niektoré z nehnuteľností, ktoré po sebe zanechali, boli dané do správy novo premiestnenému obyvateľstvu, t. j. tureckí Cyperčania sa nasťahovali do opustených domov gréckych Cyperčanov a naopak, niektoré nehnuteľnosti ostali opustené a pustnú a niektoré prešli do vlastníctva verejnej správy. Otázka majetkového vyrovnania predstavuje dodnes jeden z najkomplikovanejších bodov mierových rokovaní. Je veľmi citlivou témou, pretože sa priamo dotýka osobného života jednotlivcov. Riešenie preto musí byť nielen politicky možné, ale zároveň aj akceptovateľné širokou verejnosťou, ktorá bude o jeho prijatí alebo neprijatí rozhodovať hlasovaním v referende.

Po niekoľkých kolách neúspešných vyjednávaní medzi oboma komunitami vyhlásili tureckí Cypčania v roku 1983 Severocyperskú tureckú republiku (TRNC), ktorú okrem Turecka dosiaľ neuznala žiadna iná krajina. Ekonomický rast TRNC je obmedzený, pretože medzinárodný obchod musí uskutočňovať TRNC ako neuznaná krajina cez Turecko. V roku 2004 podala EÚ návrh implementácie nariadenia o voľnom obchode, ktorého cieľom bolo ukončiť izoláciu turekocyperskej komunity. Nariadenie malo byť odmenou za pozitívny postoj turekocyperskej komunity k Annanovmu plánu na zjednotenie ostrova, no pre odpor gréckych Cypčanov, ktorí sú jedinými predstaviteľmi Cyperskej republiky v inštitúciách EÚ, nebolo nariadenie dosiaľ prijaté. Annanov plán bol vypracovaný oboma komunitami pod dohľadom medzinárodného spoločenstva na základe predošlých návrhov na riešenie cyperskej otázky. O osude Annanovho plánu sa rozhodovalo v simultánných referendách v oboch častiach Cypru v apríli 2004. Až 76 % gréckych Cypčanov plán odmietlo, a teda napriek tomu, že 65 % tureckých Cypčanov hlasovalo za jeho prijatie, nebol Cyprus zjednotený. O týždeň neskôr vstúpila Cyperská republika do EÚ, ale tureckí Cypčania žijúci severne od zelenej línie majú len veľmi obmedzený prístup k slobodám, ktoré by im členstvo ostrova v EÚ malo zaručovať.

Po neúspešnom pokuse z roku 2004 boli v roku 2008 obnovené rokovania medzi oboma komunitami s cieľom nájsť komplexné riešenie cyperskej otázky a dopracovať sa k zjednotenej bizonálnej, bikomunálnej federácii, kde by mali obe komunity politickú rovnoprávnosť. Vyjednávania prebiehajú pod záštitou OSN v budove Ledra Palace situovanej na „území nikoho“ v nárazníkovom pásme v Nikózii.

Mapa

zdroj: http://www.cyprus-maps.com/maps/Cyprus_big.gif

Témy a formát rokovaní

1. Majetkové vyrovnanie

Navrhnuť riešenie, ktoré by zaručovalo práva pôvodných vlastníkov nehnuteľností a zároveň chránilo záujmy súčasných užívateľov, t. j. dosiahnuť maximálny možný návrat gréckych Cyperčanov za minimálneho vysídlenia tureckých Cyperčanov. Riešenie by malo byť mixom reštitúcie, kompenzácie a výmeny nehnuteľností. Môže však byť obohatené o iné kreatívne prvky.

- a: Mechanizmus na určovanie hodnoty nehnuteľností:** Bude finančnou hodnotou nehnuteľnosti jej súčasná hodnota, trhová hodnota alebo hodnota, akú mala nehnuteľnosť v minulosti? Ak hodnota z minulosti, bude to rok 1963 alebo 1974? Niektoré nehnuteľnosti majú väčšiu hodnotu ako v minulosti, napr. domy po gréckych Cyperčanoch (GC), do ktorých tureckí Cyperčania (TC) investovali v rámci rekonštrukcie a naopak, ale niektoré majú menšiu hodnotu, napr. stavby, ktoré nie sú obývané a pustnú. Bude do hodnoty nehnuteľnosti započítané aj nájomné za všetky predošlé roky?
- b: Reštitúcia a otázka návratu:** Koľko GC získa späť svoje nehnuteľnosti a bude sa môcť vrátiť? Na základe čoho sa bude určovať, či konkrétny jednotlivec získa právo návratu? Kde budú ubytovaní TC, ktorí sa budú musieť v dôsledku návratu GC vysťahovať?
- c: Otázka finančnej kompenzácie:** Koľko pôvodne GC nehnuteľností zostane vo vlastníctve TC, ktorí ich po roku 1974 dlhodobo užívali? Na základe čoho sa bude určovať, ktorí TC budú mať právo stať sa permanentnými vlastníkmi a odškodniť GC finančne? Z akých zdrojov sa bude peňažné odškodňovanie financovať?
- d: Výmena nehnuteľností:** Jedným z alternatívnych riešení je výmena nehnuteľností medzi GC a TC. Ako môže byť tento prvok zakomponovaný do komplexného riešenia?

2. Mobilita obyvateľstva

- a: Prechod medzi (kon)federáciami:** Navrhnuť, ako bude regulovaná mobilita obyvateľstva v zjednotenom Cypre. Budú medzi (kon)federáciami check points, alebo sa bude obyvateľstvo pohybovať slobodne bez ukazovania identifikačných dokumentov? Ak budú medzi (kon)federáciami check points, koľko priechodov bude a kde budú situované? Ako sa bude regulovať prechod tretích národností?
- b: Otázka imigrantov z Turecka (tzv. tureckých osadníkov):** Počet imigrantov z Turecka, ktorí získali občianstvo TRNC, je okolo 35 000, a teda predstavuje okolo 18 % celkovej populácie TRNC (190 000). Toto číslo (35 000) nezahŕňa potomkov, ktorí sa narodili na Cypre tureckým rodičom, alebo ktorí sa narodili v zmiešaných rodinách, t. j. majú turecko-cyperského a tureckého rodiča. Na ostrove je asi 102 000 Turkov s prechodným pobytom, ktorí nemajú občianstvo TRNC a prišli buď ako pracovná sila (46 000), turisti, univerzitní študenti (18 500), akademický personál (500) alebo vojenský personál s rodinnými príslušníkmi (35 000). Koľko imigrantov sa bude musieť vrátiť späť do Turecka? Na základe čoho sa bude určovať, ktorí z imigrantov sa budú musieť vrátiť? Existuje potreba na regulovanú imigračnú politiku, ktorá by bola implementovaná po vyriešení konfliktu?

3. Opatrenia k budovaniu dôvery

Navrhnuť praktické opatrenie, ktoré by pomohlo k zblížovaniu dvoch cyperských komunit v každodennom živote, ako i k budovaniu vzájomnej dôvery.

4 Aktéri

Líder gréckocyperskej komunity (1), *Dimitris Christofias*

Líder tureckocyperskej komunity (1), *Mehmet Ali Talat*

Hlavný vyjednávač gréckocyperskej komunity (1), *George Iacovou*

Hlavný vyjednávač tureckocyperskej komunity (1), *Özdil Nami*

Gréckocyperskí experti pracovných skupín (2 – 3)

Tureckocyperskí experti pracovných skupín (2 – 3)

Gréckocyperský technický výbor (2 – 3)

Tureckocyperský technický výbor (2 – 3)

Špeciálny radca generálneho tajomníka OSN pre Cyprus (1), *Alexander Downer*

Osobitný predstaviteľ generálneho tajomníka OSN pre Cyprus (1), *Tayé-Brook Zerihoun*

Predstavitelia gréckocyperskej komunity (2 – 3)

Predstavitelia tureckocyperskej komunity (2 – 3)

Gréckocyperský novinár (1) reprezentujúci denník *Phileleftheros*

Tureckocyperský novinár (1) reprezentujúci denník *Star Kibris*

5 Inštrukcie, argumenty a pozície

Grécki Cyperčania (GC)

Usilujú sa o také riešenie konfliktu, ktoré by čo najviac zodpovedalo stavu pred rokom 1974, t. j. čo najsilnejšiu formu bikomunitnej, bizonálnej federácie. V zásade však necítia akútnu potrebu konflikt vyriešiť, pretože medzinárodné spoločenstvo ich uznáva ako jedinnú legitímnu vládu Cyperskej republiky, ktorá má právo reprezentovať krajinu v zahraničí. Prioritne chcú zabrániť tomu, aby bola severná časť ostrova uznaná ako suverénny štát, alebo pripojená k Turecku. Veria, že majú územný nárok na väčšiu časť ostrova, ako majú momentálne pod kontrolou, pretože počtom značne prevyšujú tureckých Cyperčanov. Severná časť ostrova je podľa nich nelegálne okupovaná a turecké vojská, ako i tureckých osadníkov považujú za bezpečnostnú hrozbu. Ich cieľom je dosiahnuť, aby boli uprednostnené práva pôvodných vlastníkov, a teda aby mal čo najväčší počet gréckych Cyperčanov možnosť vrátiť sa k svojim nehnuteľnostiam, ktoré po sebe v roku 1974 na severe zanechali.

Tureckí Cyperčania (TC)

Usilujú sa o také riešenie konfliktu, ktoré by im zabezpečilo politickú rovnoprávnosť s gréckymi Cyperčanmi, t. j. čo najslabšiu formu bikomunitnej, bizonálnej federácie – ideálne konfederácie, ktorá by zamedzila tomu, aby grécki Cyperčania dominovali na správe štátu. Ideálnym riešením je fyzické oddelenie od gréckych Cyperčanov. Ich prioritou je konflikt čo najrýchlejšie vyriešiť, pretože sú ekonomicky a politicky izolovaní a v mnohých ohľadoch závislí od Turecka. Uvedomujú si, že kvôli menšinovému počtu svojej komunity sa budú mu-

sieť vzdať časti územia, ktoré majú momentálne pod kontrolou. Turecké vojská vnímajú ako garanta vlastnej bezpečnosti. Voči tureckým osadníkom majú zmiešané pocity – niektorí z tureckých Cyperčanov ich vidia ako hrozbu svojej vlastnej identity. Ich cieľom je dosiahnuť, aby práva dlhodobých užívateľov gréckocyperských nehnuteľností na severe dostali prednosť pred právami pôvodných vlastníkov, a teda aby mohli gréckych Cyperčanov finančne odškodniť.

Organizácia Spojených národov (OSN)

Rokovania medzi gréckymi Cyperčanmi a tureckými Cyperčanmi prebiehajú pod záštitou OSN v nárazníkovom pásme. OSN vystupuje ako facilitátor, predsedá stretnutiam lídrov a jej úlohou je podporovať negociačný proces, ktorý je plne v rukách gréckych Cyperčanov a tureckých Cyperčanov, t. j. Negotiations are Cypriot owned and Cypriot led. OSN by nemala sama navrhovať konkrétne riešenia, ale môže, ak o to strany požiadajú, poskytnúť expertnú pomoc a vypracovať perspektívne návrhy, ktoré by mohli pomôcť gréckym Cyperčanom a tureckým Cyperčanom vyriešiť individuálne problémy z rokovacieho balíčka.

Miestni novinári

Úlohou novinárov z oboch komunít je priniesť objektívne spravodajstvo z tlačovej konferencie a informovať širokú verejnosť o riešení, na ktorom sa lídri dohodli.

Súkromné inštrukcie⁶⁶

Súkromné inštrukcie pre gréckocyperský vyjednávací tím

Vašou prioritou je vybojovať právo návratu pre čo najväčší počet GC, ktorí museli v dôsledku nepokojov opustiť svoje domy a pozemky a presťahovať sa na juh. TC sa nemusia obávať prečíslenia vo svojom budúcom (kon)federatívnom celku, pretože nie všetci GC sa rozhodnú presťahovať späť. V každom prípade chcete, aby GC mali slobodu rozhodnúť sa pre túto možnosť. Právo návratu pokladáte za základné ľudské právo. Nie ste veľmi ochotní urobiť kompromis, pretože máte k nehnuteľnostiam emocionálny vzťah (niektorí z vás tam strávili časť svojho života), a teda veríte, že hlavné slovo by mal mať pôvodný majiteľ. Odmietate riešenie, v ktorom by bola navrhnutá pre určitú časť GC obyvateľstva iba finančná kompenzácia za ich nehnuteľnosti bez možnosti návratu. Ste ochotní túto možnosť zvážiť, ale až po tom, ako vám bude pridelené právo návratu. Pôvodný majiteľ má mať podľa vás právo slobodne rozhodnúť sa, či uprednostňuje reštitúciu, kompenzáciu alebo výmenu. Máte pochybnosti o tom, že TC komunita bude mať dostatočné množstvo financií na vyplatenie adekvátnych kompenzácií.

Ste ochotní prijať moratórium, ktoré by zamedzilo masovému presunu GC obyvateľstva počas niekoľkých prvých rokov po bezprostrednom vyriešení konfliktu. Trváte na tom, že moratórium musí byť dočasné.

Usilujete sa o také teritoriálne usporiadanie, ktoré by zväčšilo GC federatívny celok, pretože momentálny *status quo* nezodpovedá pomeru obyvateľstva jednotlivých komunít (obyvateľstvo cca 20 : 80 vs. teritórium 36 : 57). Tvrdíte, že pred rokom 1974 ste vlastnili približne 75 % územia, ktoré je momentálne pod správou TC a že tureckí Cyperčania vlastnili 14 % teritória, ktoré momentálne spravujete vy. Posunutie hranice na sever (od súčasnej zelenej

66 Pokyn pre lektora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

línie) by podľa vás uľahčilo návrat niektorých GC na svoje pôvodné pozemky, ktoré by podľa nového usporiadania spadali pod GC administratívu.

Chcete získať späť poľnohospodársku oblasť Morphou/Güzelyurt, ktorá bola pôvodne takmer celá GC; turistickú oblasť Varoshu/Maraş, ktorej hotelová kapacita kedysi zabezpečovala vyše 50 percent všetkých dovolenkových pobytov na ostrove (cestovný ruch je jedným z nosných pilierov vašej ekonomiky); a niekoľko bývalých GC osád na polostrove Karpaz (majú pre vás náboženský význam kvôli kostolom a pútnickým miestam).

Preferujete plnú demilitarizáciu ostrova.

Nástojíte na tom, aby sa väčšina tureckých osadníkov vrátila späť do Turecka. Turecké obyvateľstvo na severe ostrova pokladáte za bezpečnostnú hrozbu.

Súkromné inštrukcie pre tureckocyperský vyjednávací tím

- Vašou prioritou je obhájiť práva súčasných a dlhodobých užívateľov nehnuteľností, t. j. TC, ktorí sa museli presídlieť z juhu na sever v dôsledku nepokojov v 60. a 70. rokoch a tiež tureckých osadníkov, ktorí sa nasťahovali do domov, ktoré na severe ostali po GC. Snažíte sa o presadenie finančnej kompenzácie alebo výmeny nehnuteľností, ale uvedomujete si, že finančné odškodnenie môže byť problematické a s veľkou pravdepodobnosťou budete musieť požiadať o pomoc Turecka. Požadujete, aby bolo právo návratu limitované a poskytnuté len určitému počtu GC. Argumentujete tým, že ak by bolo právo návratu garantované všetkým postihnutým GC, narušilo by koncept bizonality a integritu vašej komunity vo vašom vlastnom konštitučnom celku, pretože by ste sa mohli po čase stať menšinou. Navyše, ak by sa aj GC nevrátili, ale stali by sa vlastníkami nehnuteľností, obávate sa, že v dôsledku toho vznikne na severe „feudálny systém“ a vaša ekonomika bude v rukách GC. Ako TC nemáte k nehnuteľnostiam, ktoré ste na juhu zanechali, až taký silný vzťah ako GC. GC majú vo väčšine prípadov na spoločnú minulosť pozitívne spomienky, kým spomienky TC sú pozitívne len sčasti. TC investovali do nehnuteľností po GC, a teda ich hodnota vzrástla, kým väčšina nehnuteľností po TC, ktorá ostala na juhu, pustne, pretože je situovaná v dedinách. TC uprednostňujú finančnú kompenzáciu a výmenu nehnuteľností aj v prípade, ak na juhu zanechali značne veľké pozemky.
- Požadujete moratórium, počas ktorého GC nebudú môcť praktizovať svoje právo na návrat, a tiež kvóty, ktoré budú limitovať počet GC, ktorí sa budú môcť usadiť na severe. Niektoré požiadavky v rámci moratória by mali byť podľa vás trvalé.
- Uvedomujete si, že nové teritoriálne usporiadanie nevyhnutne zmenší územie, ktoré máte momentálne pod kontrolou, kvôli vášmu menšinovému počtu voči GC (obyvateľstvo cca 20 : 80 vs. teritórium 36 : 57). Tvrdíte, že GC vlastnili pred rokom 1974 len 60 % územia, ktoré máte momentálne pod kontrolou a že vy ste vlastnili 23 % územia, ktoré je teraz pod správou GC. Viete, že GC požadujú maximálny možný návrat GC a vašou snahou je zabezpečiť minimálne vysídlenie TC.
- Morphou/Güzelyurt je pre vás poľnohospodársky, a teda i ekonomicky jednou z najdôležitejších častí vášho územia. Máte tam väčšinu svojich citrusových sádov (citrusy sú vašou primárnou exportnou komoditou) a tiež sa tam nachádzajú prírodné zásoby vody, ktorých je na ostrove nedostatok. Navyše, TC obyvatelia Morphou/Güzelyurtu sa

pre konflikt sťahovali už dvakrát. Varosha/Maraş je momentálne vojenskou zónou a je to jeden z vašich najväčších „bargaining chip“, ktorý si šetríte na „give and take“. Čo sa týka bývalých GC osád na polostrove Karpaz, dôležité pre vás je, ako bude prebiehať ich administratíva, a tiež či budú mať GC žijúci na území vášho konštitučného celku politické práva.

- Prítomnosť tureckých vojsk je pre vás garanciou bezpečnosti, ale súhlasíte s tým, že počet vojakov by sa mal znížiť.
- Nie ste proti tomu, aby sa časť tureckých osadníkov vrátila späť do Turecka, no je pre vás dôležité, ako bude vyriešená otázka zmiešaných manželstiev (Turek/Turkyňa a TC) a ich potomkov, ktorí majú vzhľadom na to, že sa narodili na ostrove, tureckocyperskú národnosť.

Súkromné inštrukcie pre predstaviteľov OSN

Vášim prvoradým záujmom je priviesť rokovania, ktoré sa ťahajú už niekoľko desiatok rokov, do úspešného konca. Snažíte sa zaujať neutrálnu pozíciu a asistovať stranám pri hľadaní optimálneho riešenia, ktoré by prinieslo stabilitu a trvalý mier, a teda následne viedlo k ukončeniu misie UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus). Na požiadanie môžete pomôcť stranám vypracovať alternatívne riešenia, ale musíte dať pri tom dostatočný priestor obom komunitám, aby vás nemohli obviniť z toho, že rokovania nie sú „Cypriot owned and Cypriot led“. V prípade, že sa strany zaseknú a nebudú vedieť nájsť konsenzus, budete sa snažiť usmerniť priebeh negóciácií tak, aby nakoniec predsa len došlo k prijatiu dohody akceptovateľnej oboma komunitami.

Súkromné inštrukcie pre gréckocyperskú a tureckocyperskú komunitu

Vašou úlohou je navrhnúť a zrealizovať praktické opatrenie/a, ktoré by pomohli k zblíženiu dvoch cyperských komunít v každodennom živote, ako i k budovaniu vzájomnej dôvery. Môžete sa inšpirovať odporúčaniami technických výborov a zároveň im komunikovať vaše návrhy a spätnú väzbu na ich odporúčania.

Pokiaľ ide o realizáciu aktivít na podporu dialógu medzi komunitami, môžete zvažovať rôzne formy: spoločné kultúrne alebo športové podujatia, vytvorenie spoločnej publikácie o histórii ostrova, resp. vytvorenie spoločného turistického okruhu mapujúceho kultúrne a historické dedičstvo ostrova... Fantázii sa medze nekladú.

Na akcie môžete prizývať a aktívne do nich zapájať aj predstaviteľov vyjednávacích tímov, novinárov a širšiu verejnosť.

Súkromné inštrukcie pre miestnych novinárov

Rokovania prebiehajú za zatvorenými dverami, ale vy sa napriek tomu snažíte zistiť cez osobné kontakty s členmi negóciačných tímov, akým smerom sa negóciácie uberajú. Vaším záujmom je pripraviť senzačný článok s informáciami, ktoré nie sú za normálnych okolností prístupné verejnosti. V prípade, že rokovania stagnujú, máte tendenciu obviňovať „druhá stranu“ konfliktu, t. j. TC vinia GC a naopak.

🕒 Študijný materiál

BBC (2011): *Timeline: Cyprus. A Chronology of Key Events*. [Online] Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1021835.stm [Cit. 28 Január 2016].

International Crisis Group (2010): *Cyprus: Bridging the Property Divide*. [Online] Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/cyprus/210%20Cyprus%20-%20Bridging%20the%20Property%20Divide.pdf> [Cit. 28 Január 2016].

International Crisis Group (2006): *The Cyprus Stalemate: What Next?*. [Online] Dostupné na: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/171_the_cyprus_stalemate_what_next.pdf [Cit. 28 Január 2016].

International NGO Training and Research Centre (2011): *Building Trust Across the Cyprus Divide. Case Study 6: Kontea Cultural Heritage Circle Project*. [Online] Dostupné na: <http://www.intrac.org/data/files/resources/722/Building-Trust-across-the-Cyprus-Divide-Case-Study-6-Kontea-Cultural-Heritage-Foundation.pdf> [Cit. 28 Január 2016].

The Henry L. Stimson Center (2008): *Peace Operations Fact Sheet Series: UNFICYP*.

UN Security Council Resolutions on Cyprus. [Online] http://www.unficyp.org/nqcontent.cfm?a_id=1636 [Nedostupné]

Cyprus: Buffer zone. komentár: Dr James Ker-Lindsay, Kingston University [Video] Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=srbgzyXDGic>

Hidžáb v škole

Autor: © Ján Mihálik, 2014

zdroj: © Zurijeta/Shutterstock.com

1 Cieľ

Zvýšiť citlivosť účastníčok a účastníkov na novovznikajúce situácie medzikultúrneho dialógu na Slovensku, ukázať komplexnejší obraz spochybňujúci zjednodušené riešenia typu „všetko treba zakázať“ alebo „všetko treba dovoliť“.

2 Program

- Privítanie, program, materiály (20 min)
- Úvodná prezentácia k téme + video alebo diskusia s hosťkou (napríklad so ženou, ktorá nosí hidžáb) (1 h 10 min)
- Prestávka (15 min)
- Vyskúšanie viazania hidžábu + inštruktážne video + diskusia (1 h)
- Inštrukcia k simulácii, rozdelenie rolí a individuálna príprava (30 min)
- Obed (1 h)
- Prvé kolo simulácie – rady ministromi + príprava na druhé kolo simulácie (1 h 15 min)
- Prestávka (15 min)
- Druhé kolo simulácie – stretnutie rady školy (1 h)
- Rozobratie priebehu simulácie + spätná väzba (1 h)

3 Kontext

Na jednom bratislavskom gymnáziu vznikol vážny konflikt medzi riaditeľom a časťou učiteľov a učiteľiek na jednej strane a tromi študentkami a ich rodičmi na druhej strane. Študentky s ich rodinami patria k imigrantom, ktorých počet sa v posledných rokoch na Slovensku (v súvislosti s relatívne dobrou ekonomickou situáciou a miernym uvoľnením imigračnej politiky) zásadne zvýšil. V Bratislave vznikla rozrastajúca sa a stále viditeľnejšia komunita imigrantov vyznávajúcich islam. Študentky sú moslimky. Keďže dosiahli vek, v ktorom sa od moslimiek žiada zahaľovať sa, začali do školy chodiť odeté v *hidžábe* (t. j. v šatke dôsledne zakrývajúcej hlavu a krk okrem tvárovej časti).

Viacerí učitelia prišli za riaditeľom s podozrením, že nejde o prejav ich nábožnosti, ale o zakrývaci manéver na ťaháky. Odev vyvoláva v triedach nepokoj, študenti vyrušujú. Telo-cvikár sa sťažoval, že študentky odmietli na hodine telesnej výchovy cvičiť, keďže im nechcel povoliť mať šatku z bezpečnostných dôvodov.

Riaditeľ si zavola študentky na rozhovor, po ktorom im výslovne zakázal nosiť *hidžáb* počas vyučovania, pričom sa odvolával na školský poriadok. Študentky najprv poslúchli, no po asi dvoch týždňoch prišli do školy rozčúlení rodičia jednej z nich. Študentka sa doma sťažovala, že jeden z učiteľov jej položil ruku na rameno a dotkol sa jej vlasov. Rodičia striktne požadovali povolenie nosiť *hidžáb* a necvičiť na hodinách telesnej výchovy.

Riaditeľ v snahe vyriešiť situáciu sa pokúsil naštudovať si otázku zahaľovania v islame. Na internete však našiel vzájomne si protirečiacie interpretácie a diskusie. Znepokojil ho aj podobný prípad zo susednej Českej republiky, o ktorom dosiaľ nepočul. Prípad bol medializovaný a nevyberane sa o ňom diskutovalo na sociálnych sieťach. Riaditeľka tamojšej školy v ňom nakoniec z obáv pred možnými postihmi pristúpila k tomu, že s dotieravými médiami komunikovala výlučne cez svojho právnik. Vo svetle týchto informácií sa rozhodol obrátiť na Ministerstvo školstva so žiadosťou o usmernenie.

4 Aktéri

Riaditeľ/ka
 Zástupcovia rodičov
 Predseda rady školy
 Spolužiaci
 Učitelia
 Združenie Priateľská škola
 Asociácia Femina
 Rodičia študentiek moslimiek

5 Inštrukcie, argumenty a pozície

1. Kolo simulácie

Pred prvým kolom simulácie rozdajte text 3. Kontext a prerozprávajte ho všetkým účastníckam a účastníkom.

Všetkých rozdeľte do menších skupiniek (4 – 5 ľudí na skupinu) a dajte im nasledujúce otázky:

- Čo by ste poradili ministrovi – aké odporúčanie má dať ministerstvo riaditeľovi gymnázia týkajúce sa ďalšieho postupu?
- Aké otázky by ste potrebovali mať zodpovedané, aby ste si vedeli vytvoriť lepší úsudok? Aké informácie vám chýbajú? Kde by ste ich mohli získať?

Po diskusii v skupinkách zistíte, aké odporúčania by dali ministrovi (skupiny majú možnosť počuť navzájom, aké rozdielne prístupy by zvolili a prečo). Ak sú nejaké dôležité základné otázky, na ktoré by potrebovali odpoveď, aby mohli ďalej uvažovať a hrať simuláciu, skúste

ich v krátkosti zodpovedať. Niektoré môžete nechať cielene nezodpovedané – v živote tiež vždy nevíete všetko na 100 percent.

2. kolo simulácie

Rozdeľte účastníčky a účastníkov do jednotlivých rol (ak ich je príliš veľa, tak môžete niektoré roly znásobiť – napríklad zástupcov rodičov, členov občianskych iniciatív, žiakov a pod., alebo vytvorte pozíciu poradcov niektorých náročnejších rol – napr. poradca riaditeľa školy). Rozdajte podľa jednotlivých rol súkromné inštrukcie (časť 6. Argumenty/pozície pre 2. kolo simulácie) tak, aby si ich navzájom nevideli. Spoločná pre všetkých je časť Situácia. Tú na úvod 2. kola prerozprávajte a navoďte atmosféru príprav na náročné stretnutie rady školy. Jednotlivé skupinky podľa rol rozmiestnite do priestoru, aby sa navzájom nerušili, ale aby sa zároveň mohli v rámci prípravy rady školy „navštevovať“ a začať vyjednávať. Na prečítanie inštrukcií a prípravné rokovania vyčleňte primeraný čas (aspoň 20 minút). Potom zvolajte radu školy a nechajte prehrať priebeh rokovania, až kým sa nedohodnú, alebo kým neuplynie čas, ktorý môžete cvičeniu venovať.

Súkromné inštrukcie⁶⁷

Riaditeľ/ka

Inštrukcia pre riaditeľa školy (+ zástupcu/kyňu riaditeľa)

Situácia:

Minister školstva sa po stretnutí poradnej komisie rozhodol a dal odporúčanie riaditeľovi gymnázia v predmetnej veci. Urobil aj niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Odporúčanie i vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítieň študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečovať poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Osobné informácie:

Hrozí, že sa v najbližších hodinách a dňoch strhne mediálna búrka. Máte z toho hrôzu. Potrebujete zabezpečiť hladký chod školy a čím menej kontroverzií, ktoré by zo školy robili bojisko vřakovakých aktivistov a extrémistov.

Zdá sa, že horúci zemiak ministerstvo hodilo na vás. Máte kompetenciu i zodpovednosť rozhodnúť. Necítite však, že by to malo byť rozhodnutie jedného človeka s obmedzenými informáciami. Preto vám napadla spásonosná myšlienka zvoliť radu školy a prizvať na ňu aj zástupcov rodičov troch študentiek.

67 Pokyn pre lektora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu. Ťarcha problému sa tak rozloží na viacero pliec a viac hláv skôr nájde dobré riešenie.

Viete, že máte málo času. Potrebujete pripraviť pôdu na riešenie ešte pred samotným stretnutím a – v prvom rade – zistiť, do akej miery sa rôznia názory na riešenie celej záležitosti.

V zásade po všetkom, čo ste si o hidžábe načítali z internetu, nemáte problém dievčatám povoliť jeho nosenie, pokiaľ im to nebude brániť v zapájaní sa do vyučovania. Chcete mať však istotu, že situáciu zvládnete bez toho, aby sa o pár dní začali v škole objavovať „novokonvertovaní sikhovia“ s turbanmi či prívrženci náboženstva špagetovej príšery so sitkami na hlave.

Nemôžete si dovoliť stratiť podporu kľúčových rodičov – ak by ste v takejto veci rozhodli priamo proti ich názoru, mohlo by vám to veľmi zneprijemniť život. Vaše funkčné obdobie sa tento rok končí a rada bude o pár mesiacov rozhodovať vo výberovom konaní o novom riaditeľovi školy – počítali ste, že budete pokračovať. Tie hidžáby vám bol čert dlžen...

Úloha:

S pomocou zástupcu/kyne riaditeľa presondujte situáciu a názory.

V spolupráci s predsedom rady školy (jeden z rodičov), ktorý stretnutia rady vedie, pripravte stretnutie rady školy tak, aby sa na ňom aspoň načrtli prijateľné alternatívy riešenia situácie.

Aktívne sa zúčastnite na rade školy.

Zástupcovia rodičov

Inštrukcia pre dvoch zástupcov rodičov v rade školy

Situácia:

Minister školstva sa po stretnutí poradnej komisie rozhodol a dal odporúčanie riaditeľovi gymnázia v predmetnej veci. Urobil aj niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Odporúčanie i vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečovať poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Hrozí, že sa v najbližších hodinách a dňoch strhne mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiak ministerstvo hodilo na riaditeľa. Má kompetenciu i zodpovednosť rozhodnúť. Riaditeľ zvolal mimoriadne stretnutie rady školy a prizval naň aj zástupcov rodičov troch študentiek.

Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu. Ťarcha problému sa tak rozloží na viacero pliec a viac hláv skôr nájde dobré riešenie.

Osobné informácie:

Neviete, ako to celé dopadne a nemáte z takejto situácie dobrý pocit. Najradšej by ste sa asi hodili na PN-ku, aby ste nemuseli na radu ísť. Rada sa dosiaľ stretávala asi dvakrát ročne viac-menej len *pro forma*. Najdôležitejšie rozhodnutie, ktoré robila, bol výber riaditeľa školy. Druhé najdôležitejšie (ktoré zabralo trochu viac času ako to prvé) bolo zloženie darčekového koša pre bývalú riaditeľku odchádzajúcu do dôchodku.

V rámci prípravy na najbližšie rokovanie si rýchlo zisťujete informácie o hidžábe. Vyzerá to tak, že pre veriace moslimky je to dôležitá súčasť ich viery a identity, ale podľa všetkého to neplatí všade. Keď ste boli na dovolenke v Turecku, tak ste videli veľa miestnych žien úplne bez akejkoľvek pokrývky hlavy alebo len s ledabolo prehodenou šatkou (potvrdila vám to aj kolegyňa, ktorá bola zas v Tunisku). Zdá sa vám, že zvlášť tí, ktorí sa sem prisťahovali, by nemali príliš vyskakovať a mali by sa prispôbiť zvyklostiam hostiteľskej krajiny. Tvrdohlavé nástojenie na takej diskutabilnej veci ako zahaľovanie sa vám zdá fundamentalistické a máte obavu, aby sa v škole nezačali šíriť nejaké extrémistické náboženské postoje.

Možno by nebolo zlé zistiť aj názor rodičov moslimských študentiek – predsa len máte zastupovať v rade školy aj ich záujmy.

To, na čom vám záleží najviac, je kvalitná výučba a pokojná atmosféra v škole. Preto s celým rozruchom treba čím prv skončiť. Ak to bude potrebné, tak nech škola investuje do nejakej odbornej intervencie školských psychologičiek alebo iných expertiek.

Úloha:

Pripravte sa na stretnutie rady školy podľa vlastného uváženia.

Na stretnutí pamätajte hlavne na záujmy vašich detí: aby bola zabezpečená kvalitná výučba bez rušivých vplyvov.

(Ak je vás v skupine viac, vyberte spomedzi seba dvoch/e reprezentantov/ky.)

Predseda rady školy

Inštrukcia pre predsedu rady školy (a zároveň rodiča)

Situácia:

Minister školstva sa po stretnutí poradnej komisie rozhodol a dal odporúčanie riaditeľovi gymnázia v predmetnej veci. Urobil aj niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Odporúčanie i vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať

paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečiť poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Osobné informácie:

Hrozí, že v najbližších hodinách a dňoch sa strhne mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiak ministerstvo hodilo na riaditeľa. Má kompetenciu i zodpovednosť rozhodnúť. Riaditeľ sa vám ozval a po dohode ste zvolali mimoriadne stretnutie rady školy a prizvali naň aj zástupcov rodičov troch študentiek.

Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu. Ťarcha problému sa tak rozloží na viacero pliec a viac hláv skôr nájde dobré riešenie.

Ako predseda rady vediete rokovania rady. Rada sa dosiaľ stretávala asi dvakrát ročne viac-menej len *pro forma*. Najdôležitejšie rozhodnutie, ktoré robila, bol výber riaditeľa školy. Druhé najdôležitejšie (ktoré zabralo trochu viac času ako to prvé) bolo zloženie darčkového koša pre bývalú riaditeľku odchádzajúcu do dôchodku.

V záležitosti hidžábu preferujete zmierlivé riešenie, ktoré by uspokojilo všetky strany. Je vám jasné, že ak ho nenájdete, bude problém opätovne vyskakovať v rôznych podobách.

Vaša dcéra je spolužiačkou spomínaných troch študentiek. Keď ste sa jej pýtali na názor, stála skôr na ich strane. Hovorila, že niektorí chalani v triede sú prasatá, lebo odkedy dievčatá začali nosiť šatky, tak to stále komentujú a rýpu do nich (napr. pri ich príchode do triedy hlásia „balíček C4 doručený“, alebo im prilepujú na chrbát lístky s hlúpostami). Väčšina spolužiakov však stojí na strane troch dievčat. Dcéra vás ešte upozornila, že si nie je istá, či všetky tri sú naozaj presvedčené o tom, že chcú nosiť hidžáb. Jedna sa viac kamaráti s ostatnými babami a tá sa jej zdôverila, že jej veľmi prekážajú posmešky a že ona by to sama od seba asi nenesila, ale rodičia na tom trvajú.

Straší vás myšlienka na niektorých členov rady. Viete, že niektorí majú dosť radikálne názory (zvyčajne sa začínajúce replikou „ja teda nie som rasista...“). Argumenty nemajú veľmi silné, ale o to pevnejšiu pozíciu vedia zaujať. Získať ich pre zmierlivé riešenie môže byť problém.

Obávate sa aj médií – pravdepodobne pritiahnu pozornosť rôznych aktivistických skupín, ktoré vám môžu skomplikovať pokojné riešenie, ktoré by ste mohli nájsť za zatvorenými dverami.

Úloha:

V spolupráci s riaditeľom školy sa pripravte na stretnutie rady školy.

Veďte stretnutie rady tak, aby sa podľa možnosti na ňom aspoň načrtli prijateľné alternatívy riešenia situácie.

Spolužiaci

Inštrukcia pre zástupcu/kyňu študentov v rade školy a jej spolužiakov a spolužiačky

Situácia:

Od rodičov ste sa dozvedeli, že minister školstva sa po stretnutí poradnej komisie rozhodol a dal odporúčanie riaditeľovi gymnázia v predmetnej veci. Urobil aj niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Odporúčanie i vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečovať poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Hrozí, že sa v najbližších hodinách a dňoch strhne mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiac ministerstvo hodilo na riaditeľa. Má kompetenciu i zodpovednosť rozhodnúť. Riaditeľ zvolal mimoriadne stretnutie rady školy a prizval naň aj zástupcov rodičov troch študentiek. V rade je jeden volený zástupca/kyňa študentov.

Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu. Ťarcha problému sa tak rozloží na viacero pliec a viac hláv skôr nájde dobré riešenie.

Osobné informácie:

Ste spolužiakmi a spolužiačkami spomínaných troch študentiek. Väčšina z vás si myslí, že hidžáb je nerušivá súkromná vec troch spolužiačok a mali by ich všetci nechať na pokoji – „žiť a nechaj žiť“. Objavujú sa však aj iné názory.

Časť spolužiakov nevie odolať čaru situácie a využívajú ju na vtípky na ich účet. Je to však úplne nevinné (napr. pri ich príchode do triedy hlásia „balíček C4 doručený“, alebo si ich fotia na mobily a nad fotkami sa rehocú – ale to robia všetkým).

Dve vaše spolužiačky tvrdia, že sú feministky. V škole viedli kampaň za Pussy Riot a na občianskej vždy rýpu do všetkého. Chalani im hovoria, že sa tešia na ich vystúpenie v štýle „Femen“ (protest „hore bez“). Tie dve sú, samozrejme, ostro proti noseniu hidžábu, lebo je znakom útlaku žien. Mali už aj konflikt s jednou z trojice moslimiek, lebo jej vyhadzovali na oči, že je hlúpa, keď sa tak podvoľuje a že zle dopadne.

Nie ste si úplne istí, že hidžáb chcú nosiť všetky tri. Pravidlo „ži a nechaj žiť“ by ste aplikovali aj na ich rodičov – nech sa dievčatá sami rozhodnú, ako to chcú.

Profka na telesnej je fanatička, ktorá vám boduje výkony a naháňa vás do atletiky a nezmyselných cvikov. Nečudo, že aj z takejto drobnosti robí príliš veľké haló. Tá asi nikdy neustúpi zo svojich požiadaviek. Najlepšie by bolo, keby si dievčatá vybavili papier od doktorky, že nemôžu cvičiť. Jedna spolužiačka vo vyššom ročníku si to tak vybavila, keď sa jej už nechcelo skákať každú hodinu po kladine.

Privítali by ste uvoľnenie školského poriadku vo veci oblečenia. Niektorí profáci vám zvyknú komentovať, čo nosíte a dali už dokonca aj nejaké napomenutia.

Úloha:

Pripravte si stanovisko za študentov a predneste ho na rade školy.

Navrhňte, čo by ste ako rôzne názorové skupiny spolužiakov mohli/chceli urobiť pre riešenie situácie.

(Ak je vás v skupine viac, vyberte spomedzi seba jedného/u reprezentanta/ku.)

Učítelia

Inštrukcia pre dvoch zástupcov učiteľov v rade školy

Situácia:

Minister školstva sa po stretnutí poradnej komisie rozhodol a dal odporúčanie riaditeľovi gymnázia v predmetnej veci. Urobil aj niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Odporúčanie i vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečiť poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Hrozí, že sa v najbližších hodinách a dňoch strhne mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiak ministerstvo hodilo na riaditeľa. Má kompetenciu i zodpovednosť rozhodnúť. Riaditeľ zvolal mimoriadne stretnutie rady školy a prizval naň aj zástupcov rodičov troch študentiek.

Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu. Ťarcha problému sa tak rozloží na viacero pliec a viac hláv skôr nájde dobré riešenie.

Osobné informácie:

V rade školy ste dvaja zvolení za pedagogických pracovníkov školy. Učíte:

- telesnú a angličtinu
- etiku a občiansku

Hidžáby v triede vám riadne skomplikovali už aj tak ťažký učiteľský život. Prišlo to nečakane – prakticky zo dňa na deň. Študentky ste poznali ešte predtým a fungovali ako normálne ostatné decká, zapájali sa na telesnej, hrávali sa. Možno boli v niečom trochu ostýchavejšie, ale prisudzovali ste to kultúrne a jazykovo odlišnému prostrediu, z ktorého prichádzali.

Hidžáb v triede spôsobuje rozruch, stal sa témou. Notorickí vyrušovači sú ešte horší a využívajú každú príležitosť na komentáre a otváranie tejto témy. Ak sa doteraz v triede učilo ťažko, tak teraz to už prestáva byť možné celkom. Na akúkoľvek zmienku pripomínajúcu náboženstvo, šály, šatky, zahraničnopolitickú situáciu, islam, odlišné názory, postavenie žien... okamžite nadviaže tiráda „vtipných“ poznámok.

Dievčatá navyše odmietli cvičiť na telesnej, keď ste nástojili na tom, že nemôžu cvičiť v šatke. Ide o ich bezpečnosť. Nemôžete si zobrať na svedomie, že sa niektorej z nich niečo stane pre nevhodné oblečenie.

Máte pocit, že rozhodnutie nosiť hidžáb je len povrchné. Môže to byť len pubertálna snaha odlíšiť sa a navyše zneužitá na skrývanie ťahákov (prichytili ste jednu zo študentiek, ako počas písomky skrývala poznámky z učiva na vnútornej strane šatky visiacej cez rameno). V horšom prípade to je výsledok neprimeraného tlaku zo strany rodičov.

Najmä druhej alternatívy sa obávate, pretože ste zaznamenali, že jedno z dievčat sa cíti vyslovene zle a ťažko znáša tlak od niektorých spolužiakov. Ak by to bolo na nej, asi by šatku zložila.

Na Facebooku ste zaregistrovali aj nejakú fotku, ktorá by mohla naznačovať rozvíjajúce sa šikanovanie dievčat, čo v žiadnom prípade v škole nemôžete dopustiť.

Riešenie vidíte v stanovení jasných pravidiel potvrdených nejakou vyššou autoritou mimo školy (aby sa nedali meniť jednoduchým nátlakom na riaditeľa), ktorým sa všetci rovnako podvolia. Ak by to z akéhokoľvek dôvodu nešlo, budete nútení žiadať radikálne riešenie (vyľúčenie zo školy?), pretože za danej situácie sa v triede vôbec nedá učiť.

Úloha:

Pripravte sa a zúčastnite sa na stretnutí rady školy so stanoviskom a návrhmi riešení z hľadiska pedagógov.

(Ak je vás v skupine viac, vyberte spomedzi seba dvoch reprezentantov.)

Združenie Priateľská škola

Inštrukcia pre členov združenia Priateľská škola

Situácia:

V poslednom čase sledujete situáciu okolo požiadavky študentiek nosiť hidžáb na jednom bratislavskom gymnáziu. Minister školstva urobil niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečiť poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Osobné informácie:

Vaše združenie Priateľská škola pracuje najmä s pedagogickými pracovníkmi škôl s cieľom pomáhať im implementovať v školách efektívne prvky zlepšujúce prostredie školy, výchovno-vzdelávací proces a celkovú atmosféru a vzťahy. Organizujete akreditované školenia, poskytujete konzultácie riadiacim pracovníkom a pedagógom.

Hrozí, že v najbližších hodinách a dňoch sa strhne riadna mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiak hidžábu v škole ministerstvo hodilo na riaditeľa gymnázia. Cítite, že je to priestor, do ktorého by ste mali vstúpiť, aby ste mu pomohli urobiť rozhodnutie, ktoré bude rešpektovať odlišnosti medzi študentmi a využívať ich v prospech vytvárania pozitívnych pro-sociálnych postojov študentov.

Dozvedeli ste sa, že riaditeľ zvolal mimoriadne stretnutie rady školy. Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu. Ťarcha problému sa tak rozloží na viacero pliec a viac hláv skôr nájde dobré riešenie.

V školskom prostredí sa viete tešiť z každej odlišnosti, samostatnosti a prejavu vlastnej identity študentov. Otázka hidžábu vám pripadá ako dobrá príležitosť vytvoriť v škole diskusiu

o hodnotách a ich prejavovaní v školskom prostredí. Zmyslom je zvýšiť porozumenie názorom a hodnotám iných spolužiakov, najmä takých, ktorí prichádzajú z nemainstreamového inokultúrneho prostredia. Napätie, ktoré v určitej fáze takáto situácia prináša, pokladáte za prirodzenú súčasť procesu a skúsení učiteľia by ho s nejakou externou podporou mali v pohode zvládnuť.

Oživujete si svoje znalosti islamu a študujete si veci súvisiace s nosením hidžábu. Na základe platnej legislatívy a skúseností sa domnievate, že by nemali byť prekážky povoliť nosenie hidžábu a nájsť riešenia, ktoré by zaručili integráciu moslimiek na gymnáziu.

Úloha:

Zistíte o situácii, čo sa dá – podľa možnosti ešte pred stretnutím rady školy, ktorá by mohla svojim nedomyšleným rozhodnutím zahatať niektoré cesty riešenia.

Zvážte, aké riešenie situácie by ste odporučili a snažte sa ho presadzovať, ako to len pôjde.

Ak by vás pozvali na radu školy, vyberte spomedzi seba jedného zástupcu/kyňu, ktorý/á vás bude reprezentovať.

Asociácia Femina

Inštrukcia pre členky a členov Asociácie Femina

Situácia:

V poslednom čase sledujete situáciu okolo požiadavky študentiek nosiť hidžáb na jednom bratislavskom gymnáziu. Minister školstva urobil niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečovať poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Osobné informácie:

Vaša Asociácia Femina sa zasadzuje za rovnosť mužov a žien. Hrdíte sa tým, že nie ste „teoreticky“, ale prakticky vstupujete do konkrétnych situácií, v ktorých sa reálne prejavuje nerovnosť žien v našej spoločnosti. Zviditeľňujete a upozorňujete kompetentných na tieto problémy. Pozorne sledujete, ako s danou situáciou naložia a využívate rôzne formy tlaku (práca s médiami, občianske nástroje), aby pomenované problémy nezamatali pod koberec.

Hrozí, že v najbližších hodinách a dňoch sa strhne riadna mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiak hidžábu v škole ministerstvo hodilo na riaditeľa gymnázia. Cítite, že je to priestor, do ktorého by ste mali vstúpiť. Ide predsa o otázku postavenia žien. Očakávate, že authority by svojim príliš laxným postojom mohli otvoriť cestu ďalšiemu prvku diskriminácie žien u nás – v už aj tak neradostnej situácii.

Dozvedeli ste sa, že riaditeľ zvolal mimoriadne stretnutie rady školy. Rada školy pozostáva z:

1. dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
2. jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
3. troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
4. jedného zástupcu študentov
5. a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu.

Vo veci nosenia hidžábu sa v zásade stotožňujete s postojom tzv. islamského feminizmu. Zahaľovanie žien v podobe, ako sa presadzuje v súčasnosti, dokonca asi ani nemá oporu v Kóráne. Ide o mužskú interpretáciu, ktorá stavia ženu do nevýhodnej pozície. Stačí si naštudovať učenie islamu o zahaľovaní sa: predpisy o skromnosti oblečenia a jeho výzore sa vzťahujú aj na mužov (hoci v odlišnej podobe ako u žien). U tých sa však tieto veci nezdôrazňujú a väčšinou sa ich nedôsledné dodržiavanie vôbec nerieši, zatiaľ čo u žien je z toho okamžite veľký problém.

Hrozíte sa toho, že lacný permissívny prístup vo veci hidžábu by mohol otvoriť v škole priestor pre všelijakých extrémistov a náboženských fundamentalistov presadzovať svoje výmysly – čo už beztak robia, len by mali o vážny argument navyše.

Pokladáte sa za kultúrne citlivé, vo veci individuálnych práv žien si však myslíte, že naša spoločnosť by mala postaviť jasný rámec a bariéru rôznym sociálnym tlakom a normám, ktoré si imigranti privádzajú zo svojho pôvodného prostredia. Ide o to, aby sme neustupovali tam, kde by sme zhoršili aj tak nie ideálnu situáciu, v ktorej sa nachádzame. Práve naopak: situácia „vykorenenia“ imigrantov z ich pôvodného prostredia im môže pomôcť nájsť prijateľnejšie normy v oblastiach, v ktorých by sa mali posunúť vpred. Ak podľahneme, vytvoríme podmienky, ktoré o pár rokov budeme trpko ľutovať.

Naivný multikulturalizmus predošlých desaťročí sa nám mstí vo všetkých veľkých mestách Európy. Určitý primeraný tlak s cieľom začleniť imigrantov je nevyhnutný.

Úloha:

Zvážte, aké riešenie situácie by ste odporučili a snažte sa ho aktívne presadzovať, ako to len pôjde, počas prípravy a prípadne aj na stretnutí rady školy.

Ak by vás pozvali na radu školy, vyberte spomedzi seba jedného zástupcu/kyňu, ktorý/á vás bude reprezentovať.

Rodičia študentiek moslimiek

Inštrukcia pre pozvaných rodičov študentiek – moslimiek

Situácia:

Minister školstva sa po stretnutí poradnej komisie rozhodol a dal odporúčanie riaditeľovi gymnázia v predmetnej veci. Urobil aj niekoľko vyhlásení pre médiá, ktoré sa o prípad začali zaujímať. Odporúčanie i vyhlásenia boli v duchu toho, že ministerstvo nechce predpisovať paušálne pre všetkých jednotný postoj. Odporúča riaditeľom rešpektovať náboženské cítenie študentov, no jeho prejavy nesmú v škole brániť vyučovaciemu procesu. Z celospoločenského hľadiska je dôležité, aby moslimské študentky boli integrované v školách, ale musia rešpektovať sekulárny

charakter štátnych škôl. Konečné rozhodnutie zostáva vždy na riaditeľovi školy. Zdôrazňuje sa však dôležitosť dodržiavania antidiskriminačného zákona a zároveň efektívne kroky podporujúce zapojenie študentov do výchovno-vzdelávacieho procesu. V súčinnosti s ďalšími relevantnými orgánmi je dôležité zabezpečovať poriadok a zamedzovať prejavom a šíreniu extrémizmu.

Hrozí, že v najbližších hodinách a dňoch sa strhne mediálna búrka. Zdá sa, že horúci zemiak ministerstvo hodilo na riaditeľa. Má kompetenciu i zodpovednosť rozhodnúť. Riaditeľ zvolal mimoriadne stretnutie rady školy a prizval naň aj vás: rodičov troch študentiek, ktoré začali nosiť hidžáb.

Rada školy pozostáva z:

- dvoch zástupcov pedagogických pracovníkov (telocvikárka a učiteľ etiky)
- jedného zástupcu nepedagogických pracovníkov (školník/čka)
- troch rodičov (jeden z nich je zvoleným predsedom rady)
- jedného zástupcu študentov
- a zástupcov zriaďovateľa (VÚC).

Rada má právomoc vyjadrovať sa k školskému poriadku a k priebehu výchovno-vzdelávacieho procesu.

Osobné informácie:

Celá situácia je pre vás veľmi citlivá. Vôbec ste nepredpokladali, že hidžáb v súčasnosti spôsobí v škole problém. Veď dievčatá chodia ponavliekané v hocičom a nikto im to nevyčíta.

Ste praktizujúci veriaci moslimovia a snažíte sa svoju vieru žiť aj v bežnom živote. Nikdy ste nikomu neublížili a porovnávanie s teroristami vás uráža. Veď práve kvôli konfliktom s extrémistami ste museli opustiť svoje rodisko a hľadať záchranu holého života v cudzej krajine. Na dodržiavanie pravidiel vášho náboženstva v rodine vám veľmi záleží. Je to jedna z mála vecí, ktoré vám zostali. Vďaka nim viete, kto ste. Dáva vám to silu každé ráno znovu vstať a začínať od nuly, do ktorej vás životné okolnosti vrhli.

Svoje dcéry máte veľmi radi. Vôbec neplatí, že by ste si ich menej vážili než synov. Boli by ste radi, aby získali čím lepšie vzdelanie a svojou šikovnosťou sa uplatnili v tomto svete. Nechcete však, aby sa „vykorenili“, stratili kontakt so svojou identitou a vytvorili si nejaký amorfný umelý mix všetkého, čo im ponúka toto prostredie. Skutočne úspešné budú môcť byť iba vtedy, keď budú jasne vedieť, kto sú.

Pripravujete sa na stretnutie rady školy, kam vás pozvali. Máte obavy, že obmedzená znalosť jazyka vám znemožní dostatočne dobre vysvetliť vašu pozíciu. Bojíte sa aj nepriateľských prejavov. Ste pripravení radšej dcéry preložiť do inej školy, než sa dať dotlačiť k neprijateľným kompromisom. Nechcete ich však ani vystavovať tlakom a zosmiešňovaniu, pokiaľ to bude len trochu možné. Ak to inak nepôjde, budete ich podporovať, ako budete vedieť, aby situáciu ustáli a zocelili sa – takýchto skúšok ich v živote čaká ešte mnoho.

Úloha:

Pripravte sa na stretnutie rady školy podľa vlastného uváženia. Prezentujte tam svoje postoje a názory. Ak viete, snažte sa ponúknuť prijateľné riešenia.

(Ak je vás v skupine viac, vyberte spomedzi seba dvoch/e reprezentantov/ky rodičov, ktorí budú na stretnutí vystupovať.)

⑥ Študijný materiál

- Hidžáb – ženský závoj v islame.* [Online] Dostupné na: <http://www.islamweb.sk/stranky/premusli/Temy/hidzab.html> [Nedostupné].
- Islamic Feminism. Dress Codes.* [Online] Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_feminism#cite_note-guardian.co.uk-46 [Cit. 3 November 2014].
- Maxová, E. V. (2014): *Zákaz nosit hidžáb není o diskriminaci! Je o respektu k naší zemi!* [Online] Dostupné na: <http://evavaleriemaxova.blog.idnes.cz/c/423768/Zakaz-nosit-hidzab-neni-o-diskriminaci-Je-o-respektu-k-nasi-zemi.html> [Cit. 28 Január 2016].
- Karášková, I. (2014): *Motol odmítá sestry v hidžábu, porušovaly by provozní řád nemocnice.* [Online] Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/motol-odmita-sestry-v-muslimskem-satku-fc5-/domaci.aspx?c=A140930_230849_domaci_jj [Cit. 28 Január 2016].
- Zakázu Češi pracovat mniškám v zdravotnictví?* [Online] Dostupné na: <http://www.islamonline.sk/2014/10/zakazu-cesi-pracovat-mniskam-v-zdravotnictvi/> [Cit. 28 Január 2016].
- Katarčanky si odmietli sňať hidžáb, hrozí im vylúčenie z Ázijských hier.* [Online] Dostupné na: <http://sport.sme.sk/c/7402071/katarcanky-si-odmietli-snat-hidzab-hrozi-im-vylucenie-z-azijskych-hier.html#ixzz3I1hUxuah> [Cit. 28 Január 2016].
- Svoboda bez šátky? Iránky je chtějí sundat, Češky nosit.* [Online] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/285490-svoboda-bez-satku-iranky-je-chteji-sundat-cesky-nosit/> [Cit. 28 Január 2016].
- Motol odmítá sestry v hidžábu, porušovaly by provozní řád nemocnice.* [Online] Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/motol-odmita-sestry-v-muslimskem-satku-fc5-/domaci.aspx?c=A140930_230849_domaci_jj [Cit. 28 Január 2016].
- Šátky u nás nechceme, souzní s Motolem řada dalších nemocnic.* [Online] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/288293-satky-u-nas-nehceme-souzni-s-motolem-rada-dalsich-nemocnic/> [Cit. 28 Január 2016].
- Česko registruje zřejmě první odchod ze školy kvůli odlišné víře.* [Online] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/nejnovjsi-vidoa/249748-cesko-registruje-zrejme-prvni-pripad-odchodu-ze-skoly-kvuli-odlisne-vire/> [Cit. 28 Január 2016].
- Zeman: Šátkem to začíná, burkou končí.* [Online] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1019962-zeman-satkem-zacina-burkou-konci> [Cit. 28 Január 2016]. (*Zastupitelstvo v Teplicích chce zakázat šátky koupelným hostkám.*)
- Zakázu Češi pracovat mniškám v zdravotnictví?* [Online] Dostupné na: <http://www.islamonline.sk/2014/10/zakazu-cesi-pracovat-mniskam-v-zdravotnictvi/> [Cit. 28 Január 2016].
- Katarčanky si odmietli sňať hidžáb. Prehrali kontumačne!* [Online] Dostupné na: <http://jojsport.noviny.sk/c/halove-sporty/katarcanky-si-odmietli-snat-hidzab-prehrali-kontumacne> [Cit. 28 Január 2016].
- Jsem zvyklá nosit hidžáb.* [Online] Dostupné na: <http://zdravi.e15.cz/clanek/mlada-fronta-zdravotnicke-noviny-zdn/jsem-zvykla-nosit-hidzab-465715> [Cit. 28 Január 2016]. (Sestra MSF nosí hidžáb na svojich misiách.)
- Try the Hijab Yourself. (2014). [Video]. 3min. <https://www.youtube.com/watch?v=hxmZCX3qZLI> (*Hijab Challenge na campuse v Austrálii.*)
- Simple Everyday Hijab Style (2013). [Video]. 2 min. <https://www.youtube.com/watch?v=8QqJYCcW7d4>
- Quick & Simple Hijab Tutorial! (2013). [Video]. 1 min. <https://www.youtube.com/watch?v=9XZnuWCgJj8>
- The Niqab: A Sign of Devotion or Opression? (2012). [Video]. 5 min. <https://www.youtube.com/watch?v=ZyTGY7wmIjo> (*Kanaadský príklad: rozhodla sa nosiť nikáb proti vôli rodičov.*)

Ženy a muži v rozvojovej spolupráci

Autorka: © Paula Jójárt, 2015

zdroj: Katavi National Park, B 8, Sitalike, Tanzánia
© Daniel Mhako <http://www.panoramio.com/photo/96578586>

1 Cieľ

- Zažiť si na vlastnej koži frustráciu, keď vás ako ženy ignorujú v rozhodnutiach, ktoré sa vás priamo týkajú.
- Uvedomiť si, ako ľahko sa môže stať, že dôležité potreby a záujmy, ako aj kľúčové informácie ostanú opomenuté, keď je program a forma stretnutia dopredu stanovená a nastavená tak, že niektoré osoby, resp. skupiny osôb ostávajú vylúčené z rozhodovania.
- Uvedomiť si, prečo na rovnocennom zapojení žien a mužov do rozhodovania záleží, a ako zaistiť plnohodnotné zapojenie znevýhodnených skupín (ako napr. žien) do rozhodovania o živote v ich komunitách.
- Prepojiť si zážitok rolovej hry so situáciami v skutočnom živote, a navrhnúť, akými spôsobmi by sme mohli ženy efektívnejšie zahrnúť do rozhodovania a predísť aj novej eskalácii konfliktu.

2 Program⁶⁸

- Privítanie, vysvetlenie cieľa, pravidiel, program (30 min)
- Skype rozhovor s expertkou/expertom na tému *Úloha žien pri posilňovaní mieru v spoločnostiach rozdelených dlhodobým konfliktom*, viď príloha č. 2 (30 min)
- Kvíz, viď príloha č. 3 (30 min)
- Prestávka (15 min)
- Simulácia Údolie rieky Ulanga (1 h)
- Spätná väzba k simulácii (debriefing – pocity – 30 min), materiály
- Obed (1 h)

68 Simulácia Údolie rieky Ulanga môže byť súčasťou celodenného programu zameraného na tému žien a mužov v rozvojovej spolupráci. V hlavnom texte 5. kapitoly z neho vyberáme časť – simuláciu Údolie rieky Ulanga.

- Analýza a reflexia simulácie – prepojenie na realitu (obsahová reflexia – 60 min)
- Cvičenie Návšteva, viď príloha č. 4 (1 h)
- Prestávka (15 min)
- Cvičenie Charakteristiky, viď príloha č. 5 (1 h 15 min)
- Záver: Ukončenie simulácie, spätná väzba a návrhy od účastníkov. (30 min)

📍 Kontext

Úvod k simulácii Údolie rieky Ulanga⁶⁹

V *údolí rieky Ulanga* sa nachádzajú tri dediny: Kalongo, Ikutha a Mwingi. Údolie má za sebou históriu menších konfliktov a potýčiek medzi dedinčanmi, vrátane niekoľkých fyzických konfliktov medzi obyvateľmi jednotlivých dedín. V súčasnosti tam už dlhšie panuje pokoj a ako-taký mier. Už dlhšie k žiadnemu násilnému konfliktu nedošlo, čiastočne aj preto, lebo dedinčania sa príliš často nestretávajú neorganizovane. Stalo sa nepísaným pravidlom, že regionálna samospráva v prípade potreby organizuje komunitné stretnutie so zástupcami zo všetkých dedín a riadi ho. Komunitné stretnutia prerokovávajú akútne problémy a riešia projekty týkajúce sa *údolia rieky Ulanga*.

V samotných dedinách sa rozhoduje o veciach verejných, teda tých, ktoré sa týkajú života danej dediny na tzv. Dedinskej rade, v ktorej sa stretávajú zástupcovia každej väčšej rodiny, zvyčajne je to najstaršia hlava rodiny, t. j. otec alebo starý otec širšej rodiny.

Vďaka rozvojovej organizácii je tu príležitosť vybudovať hlbokú studňu s efektívnou vodnou pumpou, ktorá by mala slúžiť celému údoliu a pomôcť miestnym komunitám zabezpečiť prístup k zdravotne neškodnej vode. Malo by to zlepšiť život komunit, zdravie obyvateľov jednotlivých dedín a zároveň zmierniť dosahy nestabilného prístupu k vode v rieke, ktorá nedokáže zabezpečiť dostatok pitnej vody v období sucha.

Pozn: Hoci sú názvy dedín aj údolia reálne, simulácia je postavená na fiktívnom regióne. Dediny Kalongo, Ikutha a Mwingi v údolí Ulanga nenájdete.

Kalongo v skutočnom svete⁷⁰

Kalongo je mesto na severe Ugandy. Zaraďuje sa medzi niekoľko urbárnych centier v oblasti Agago v subregióne Acholi. Odhadovaná populácia je okolo 15-tis. obyvateľov. Do najbližšieho väčšieho mesta – Kithum – je to približne 78 kilometrov. Je položené v nadmorskej výške 1 100 metrov nad morom a približne 400 metrov nad ním sa vypína hora Kalongo, ktorá má 1 600 metrov nadmorskej výšky.

V meste nájdete okrem miestnej samosprávy aj centrálnu trhovisko a súkromnú, neziskovú komunitnú nemocnicu pomenovanú po talianskom lekárovi, chirurgovi a katolíckom kňazovi Dr. Guiseppe Ambrosoli, ktorí stál pri jej prerode na funkčnú nemocnicu v roku 1957. Pôvodne

69 Simulácia je inšpirovaná cvičením „Village meeting role play,“ ktoré pochádza z manuálu *The Oxfam Gender Training manual* (Oxfam 1994, s. 485 – 501). Cvičenie bolo prepracované a upravené.

70 Text je spracovaný na základe materiálu:

Wikipedia, *Kalongo Hospital*. [Online] Dostupná na: http://en.wikipedia.org/wiki/Kalongo_Hospital [Cit. 11 Február 2016]

Wikipedia, *Kalongo*. [Online] Dostupná na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kalongo> [Cit. 11 Február 2016]

Fondazione Dr. Ambrosoli, *The Kalongo Hospital*. [Online] Dostupná na: <http://www.fondazioneambrosoli.it/ospedale-kalongo/?lang=en> [Cit. 11 Február 2016]

je však za jej vznik zodpovedná sestra Elleta Mantiero, katolícka mníška, ktorá v roku 1934 založila miestnu kliniku s cieľom zlepšiť miestnym obyvateľom prístup k liekom a neskôr sa v nej začali robiť pôrody a poskytovať pediatrická starostlivosť, ako aj všeobecná lekárska starostlivosť pre dospelých. Dnes nemocnica slúži viac ako 50 000 obyvateľom mesta Kalongo a okolitých oblastí vďaka nadácii Dr. Ambrosoliho.

V meste nájdeme aj školu pre zdravotnícky personál a pôrodné asistentky/tov, ktorú tiež založil Dr. Ambrosoli. Ďalšia, zmiešaná stredná internátna škola je tiež napojená na katolícku cirkev (St. Charles Lwanga College). Pobočky tu má niekoľko miestnych bánk.

Ikutha v skutočnom svete⁷¹

Uvoo waku... Ako sa máte?

Ikutha je malé rurálne mestečko s 1100 obyvateľmi. Najbližšie väčšie mesto je Kibwezi. Ikutha nemá zdroj elektriny, vody ani plynu. Pomaly sa k nim dostáva mobilný signál.

Ľudia sa tu živia farmárstvom a pasením kôz. Ak je dobrá sezóna, úrodu predajú. V regióne majú dve obdobia dažďov, ale pár rokov už boli zrážky nedostatočné. Okrem toho, že to ohrozuje produkciu farmárskych plodín určených na predaj, nedostatok dažďa obmedzil aj zber vody, čo je samo o sebe časovo náročná práca, špeciálne pre ženy, ktoré sú zodpovedné za zásobovanie rodiny vodou. Neraz musia cestovať od 3 km do 3 dní, aby priniesli potrebnú vodu. Mnohé rodiny využívajú somáre, ktoré unesú aj 80 litrov vody, ale takto strávený čas cestou k zdroju vody znamená, že sa ženy nemôžu postarať o všetky deti, nemôžu sa postarať o svoje vlastné potreby a nemôžu sa venovať ani inej zárobkovej činnosti.

Nedostatok vody ovplyvňuje teda životy žien, ale aj zdravie obyvateľov. Rotary Club of Atlanta a miestna partnerská organizácia ADRA (Adventist Development and relief Agency) sa spojili, aby vybudovali 100 studní v oblasti Kitui, kam patrí aj Ikutha. Jedna studňa by mala slúžiť približne 1000 obyvateľom. Vďaka zlepšenej dostupnosti vody sa znížil čas potrebný na zber vody, a rodiny si dokážu dopestovať v rodinnej záhrade jedlo pre domácnosť (kropia ju použitou vodou). Vyrábajú si tehly a postavili si dve stredné školy, jednu pre chlapcov a druhú pre dievčatá.

Mwingi v skutočnom svete⁷²

Mwingi je mesto, ktoré spadá do oblasti Kitui v Keni s populáciou okolo 15 970 ľudí. Nájdete ho na ceste A3 medzi mestami Garissa a Nairobi, od ktorého je vzdialené asi 200 km.

71 Preložené a krátené podľa:

Digging for Water © 2006 Emory University. [Online] Dostupné na: http://www.emory.edu/EMORY_MAGAZINE/spring2006/anderson3.htm [Cit. 11. február 2016]

Wikipedia, *Ikutha*. [Online] Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Ikutha> [Cit. 11. február 2016]

72 Text je spracovaný na základe materiálu:

Wikipedia, *Mwingi*. [Online] Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mwingi> [Cit. 11. február 2016]

Wikipedia, *Mwingi District*. [Online] Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Mwingi_District [Cit. 11. február 2016]

Mwingi Town, *About Mwingi Town*. [Online] Dostupné na: <http://mwingi.blogspot.sk/2012/09/about-mwingi-town.html> [Cit. 11. február 2016]

Kenya Tour Package, *Mwingi National Reserve*. [Online] Dostupné na: <http://kenyatourpackage.com/national-parks/mwingi-national-reserve> [Cit. 11. február 2016]

Classic 105, *Mwingi women ditch farming to sell miraa*. [Online] Dostupné na: <https://classic105.com/mwingi-women-ditch-farming-to-sell-miraa/> [Cit. 11. február 2016]

Miestni ľudia patria najmä ku kmeňom Akamba, ale aj Gikuyu a nájdete tu aj obyvateľov somálskeho pôvodu.

Severne od mesta sa nachádza prírodná rezervácia rozprestierajúca sa na viac ako 4 500 km². Národná rezervácia Mwingi (predtým známa ako Národná rezervácia Severného Kitui) je obľúbená turistická destinácia pre safari, pretože susedí s ďalšími tromi rezerváciami, medzi ktorými sa zvieratá voľne pohybujú. Môžete vidieť krokodíly, hrochy, slony, levy, leopardy, opice, antilopy a mnohé iné.

Podľa Blogera menom Derrick Flame sa mesto rozrastá a v poslednom čase tu postavili nové pobočky bánk, hotelov a viaceré obchodné centrá či supermarkety. Mesto ma dokonca svoje biznis centrum, kde sídlia banky aj obchodné domy. Obyvatelia sú údajne mierumilovní, na druhej strane však musia riešiť aj kriminalitu miestnych gangov.

Okolité farmárske oblasti majú problém s udržateľným farmárčením pre nedostatok zrážok, a tak niektorí rezignujú a predávajú Miraa a Muguka (podobné droge Khat – kata jedlá, ktorej listy sa žujú ako tabak)

Ulanga v skutočnom svete⁷³

Rieka Ulanga je tiež známa ako rieka Kilombero, pramení na juhozápade Tanzánie, tečie na severovýchod a vlieva sa do najväčšej rieky Tanzánie – Rufiji, ktorá sa končí v Indickom oceáne. Predstavuje bohatý mokraďový ekosystém, v ktorom sa dobre darí veľkým savcom, ako sú slony, byvoly, hrochy, levy a antilopy Puku. Žijú to však aj nílске krokodíly, 23 rôznych druhov rýb, ako aj viaceré ohrozené druhy afrických vtákov.

Väčšina obyvateľov údolia sa živí pestovaním kukurice a ryže, ktorú ďalej predávajú. Niektorí sa zaoberajú aj rybolovom. V údolí sa nachádzajú aj plantáže tíkového dreva a cukrovej trstiny.

Rieka predstavuje hranicu medzi administratívnymi oblasťami Ulanga a Kilombero. V oblasti Kilombero prevládajú dediny a menšie mestské osídlenia, najväčším z nich je Ifakara (viď obrázok).

V oblasti Ulanga sa ľudia živia farmárstvom, ale aj chovom dobytky a sú tu aj bane na vzácne kamene.

V oblasti je cestná infraštruktúra slabšia a na rieke sa využíva najmä trajektová doprava.

73 Text je spracovaný na základe materiálu:

Wikipedia, *Ulanga River*. [Online] Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Ulanga_River [Cit. 11 Február 2016]

Wikipedia, *Kilombero District*. [Online] Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Kilombero_District [Cit. 11 Február 2016]

Wikipedia, *Ulanga District*. [Online] Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Ulanga_District [Cit. 11 Február 2016]

Viac foto z oblasti Kilombero:

Africa Travel Resource, *Kilombero*. [Online] Dostupné na: <http://www.africatranselresource.com/africa/tanzania/s/kilombero/> [Cit. 11 Február 2016]

④ Aktéri

Predstaviteľ rozvojovej organizácie Water for all

Predstaviteľ regionálnej samosprávy

Zástupca dediny KALONGO

Predstaviteľ dediny IKUTHA

Predstaviteľ dediny MWINGI

Ženy z dediny KALONGO

Ženy z dediny IKUTHA

Ženy z dediny MWINGI

⑤ Inštrukcie, argumenty a pozície

Potrebujeme:

1. Najmenej 11 účastníčok, resp. účastníkov (aby sme mali aspoň dvojicu žien za každú dedinu), ideálne viac ako 11 (aby sme mali v skupine z jednotlivých dedín viac ako 2 ženy)
2. Najmenej 2 oddelené priestory, ideálne až 5, kde sa môžu poradiť skupiny pred rolou hrou tak, aby sa nepočuli (malá miestnosť pre úrad samosprávy, tri miestnosti pre dediny a hlavná miestnosť, kde bude komunitné stretnutie).
3. Pomôcky na označenie priestoru a miestností (napr. rieka, obrázky, ale aj označovacie tabule)
4. Kópie rolí pre každého účastníka, resp. účastníčku a kópiu mapy údolia (resp. flipchart, na ktorý prekreslíme mapu údolia rieky Ulanga)
5. Ak je to možné, odevné doplnky typické pre mužov a ženy z rôznych afrických krajín. Je dobré byť pripravený odpovedať na pôvod odevov.
6. Tiež môžeme vytlačiť zoznam mien vo svahilštine, aby si mohli ľudia vybrať mená.

Postup simulácie:

0) príprava priestoru: Najmenej 1 miestnosť by sme mali označiť ako *úrad miestnej samosprávy*, do nej sa pôjdu poradiť rozvojový pracovník a pracovník samosprávy. Starostom miestnosť neoznačíme, môžeme ich však poslať do hocijakej voľnej miestnosti (neformálny sociálny priestor, napr. kuchynka, balkón, ako miesto kde sa neformálne stretnú pred príchodom na samotné komunitné stretnutie). Ak nemáme dosť ďalších osobitných miestností (potrebujeme 3 pre každú dedinu), označíme kúty hlavnej miestnosti názvami dedín, aby sa mali kde pripraviť skupiny dedinčaniek. Ak máme dosť miestností, označíme si ich názvami/fotkami dedín (viď PPT príloha)

Ak to priestorové usporiadanie dovoľuje, naznačíme na podlahe aj rieku Ulanga (modrý krepy papier, páska a pod.), ktorá by sa mala ťahať celým priestorom tak, aby spojila všetky tri dediny – t.j. miestnosti, ktoré ju reprezentujú. Úrad miestnej samosprávy by sa nemal nachádzať blízko rieky, lebo je v meste, mimo údolia.

1) Úvod: Vysvetlíme, že pôjde o simulačnú hru. Odohráva sa vo fiktívnom údolí rieky *Ulanga*, kde sú 3 dediny (Kalongo, Ikutha a Mwingi).

Poznámka: Názvy dedín implikujú stredovýchod Afriky, čo znamená, že by sa to mohlo odohrávať napr. v Kongu alebo v Ugande. Napr. Kalongo sa nachádza v Konžskej demokratickej republike (dokonca na 5 rôznych miestach), ale je to aj mesto v severnej Ugande. Rovnako by sa hra mohla odohrávať v Keni, pretože Ikutha a Mwingi reprezentujú dedinu, resp. mesto/región v Keni. Tiež by sa to mohlo odohrávať v Tanzánii, pretože *Ulanga* predstavuje rieku, resp. rovnomenné údolie v centrálnej Tanzánii, ako aj dedinu v regióne Morogoro. Pokojne by sa to však mohlo udiať napr. aj v Indii a podobne. Presná lokalita nie je dôležitá.

Na lepšie vžitie sa do simulácie môžeme pustiť krátke video ukážky z regiónov, ktoré nesú identické mená s názvami dedín a údolia v našej simulácii, ale môžeme si ich nechať aj na záver simulácie, do diskusie. Ak ich použijeme v tejto fáze, zdôrazníme, že v simulácii sme tieto oblasti spojili do jedného fiktívneho regiónu.

V krátkosti predstavíme *údolie rieky Ulanga*, ktoré má za sebou históriu menších konfliktov a potýčok medzi dedinčanmi, vrátane niekoľkých fyzických konfliktov medzi obyvateľmi jednotlivých dedín. V súčasnosti tam už dlhšie panuje pokoj a ako-taký mier. Už dlhšie k žiadnemu násilnému konfliktu nedošlo, čiastočne aj preto, lebo dedinčania sa príliš často nestretávajú neorganizovane. Stalo sa nepísaným pravidlom, že regionálna správa v prípade potreby organizuje komunitné stretnutie so zástupcami zo všetkých dedín a riadi ho. Komunitné stretnutia prerokovávajú akútne problémy a riešia projekty týkajúce sa *údolia rieky Ulanga*. (rozdáme krátky úvodný text k simulácii)

Vysvetlíme, že vďaka rozvojovej organizácii sa objavila príležitosť vybudovať v údolí hĺbkovú studňu s efektívnou vodnou pumpou, ktorá by mala slúžiť celému údoliu a pomôcť miestnym komunitám zabezpečiť prístup k zdravotne neškodnej vode. Malo by to zlepšiť život komunit, zdravie obyvateľov jednotlivých dedín a zároveň zmierniť dosahy nestabilného prístupu k vode v rieke, ktorá nedokáže zabezpečiť dostatok pitnej vody v období sucha.

Rozvojová organizácia, ktorá projekt zabezpečuje, sa spojila s regionálnou samosprávou v blízkom meste, za hranicami údolia, aby jej pomohla nadviazať kontakt so zástupcami dedín v údolí *Ulanga*. Informácia o možnosti vybudovať studňu v údolí sa dostala do dedín, k jej hlavným predstaviteľom – starostom, ktorí ju prerokovali na tzv. dedinských radách, aby sa mohli pripraviť na spoločné komunitné stretnutie. Komunitné stretnutie medzi rozvojovou organizáciou a zástupcami dedín, starostami naplánovala a zoorganizovala práve miestna samospráva, ktorá bude aj stretnutie facilitovať.

2) Výber dobrovoľníkov a rozdanie inštrukcií: Požiadame o 5 dobrovoľníkov. Povieme im, že potrebujeme 1 rozvojového pracovníka, 1 predstaviteľa regionálnej samosprávy a 3 zástupcov dedín (starostovia). Sú to roly pre mužov, ale hrať ich môžu aj ženy. Je dôležité ženám zdôrazniť, aby sa vžili do rolí mužov, a aby aj ostatní vedeli, že hoci ich budú hrať ženy, sú to postavy mužov. Na uľahčenie vžívania sa do roly si môžeme pomôcť napr. odevnými doplnkami pre mužov. Dobrovoľníkom rozdáme ich inštrukcie a požiadame ich, aby sa išli pripraviť na stretnutie. Rozvojový pracovník a zástupca samosprávy sa krátko pred komunitným stretnutím stretávajú na „úrade miestnej samosprávy“, takže ich pošleme do tejto miestnosti. Starostov môžeme poslať do neoznačenej miestnosti, ktorá slúži ako neformálny sociálny

priestor, napr. kuchynka, balkón, miesto, kde sa neformálne stretnú pred príchodom na samotné komunitné stretnutie.

Kým sa „muži“ pripravujú, ostatným vysvetlíme, že budú predstavovať obyvateľky údolia. Rozdelíme do troch skupín, a vysvetlíme im, že budú reprezentovať ženy v troch dedinách. Ideálne bude, ak v skupine ostali aj muži, aby sa mohli pokúsiť vžiť do úlohy žien. Môžeme si pomôcť odevnými doplnkami (napr. šatky, alebo africké sukne, blúzky). Rozdáme „ženám“ inštrukcie dedín, do ktorých sme ich zaradili, a dáme im možnosť pripraviť sa na hru. Inštrukciu k práci v skupinách necháme otvorenú s prihliadnutím na to, ako a kam sa majú ísť poradiť: *Nájdite si priestor/miestnosť, kde sa pripravíte, máte 10 minút. Prídem vás zavolať.* Pravdepodobne sa pôjdu poradiť ako samostatné skupiny z jednotlivých dedín. Možnosť ísť sa radiť spoločne ako ženy v jednej miestnosti neponúkame priamo. Ak sa na ňu explicitne opýtajú, povieme, že je to na nich, ako sa rozhodnú. Všetci majú približne 10 minút na prípravu na hru, t. j. prečítanie inštrukcie a krátku poradu k rolovej hre.

Všetci majú približne 10 – 15 min na prečítanie si inštrukcií a prípravu, t. j. krátku poradu k rolovej hre.

Mapa: Rozvojový pracovník dostane spolu s inštrukciou aj mapu oblasti s presne vyznačenými miestami, ktoré sú vhodné na výstavbu studne. Ostatní dostanú iba mapu údolia, resp. jednu veľkú mapu bez označených miest na umiestnenie studne môžeme nakresliť na flipchart v hlavnej miestnosti.

3) Príprava miestnosti na simuláciu (10 – 15 min): Zatiaľ čo sa skupiny pripravujú, facilitátorky/facilitátori si zatiaľ pripraví miestnosť. Do stredu si postavíme dva stoly (alebo jeden dlhší). Na jednej strane budú dve stoličky a na druhej tri stoličky. Dokola, v dostatočnej vzdialenosti od ústredného sedenia, ideálne ďalej od stolov, postavíme toľko stoličiek, aby boli pre všetky ženy. Ak nie je dostatok miesta, vynecháme stoličky a vytvoríme aspoň priestor na sedenie na zemi.

Zavoláme si ženy späť do miestnosti, aby si posadali ako publikum dokola. Ženy z jednotlivých dedín by mali sedieť pri sebe. Potom zavoláme dnu rozvojového pracovníka, zástupcu regionálnej samosprávy a starostov.

4) Spustenie hry: Pripomenieme im kontext, t. j. že ide o komunitné stretnutie údolia, ktoré má prediskutovať projekt hĺbkovej studne s pumpou – a upozorníme ich, že v istých momentoch zastavíme simulačnú hru tleskaním, alebo iným zvukom, ak im budeme chcieť niečo povedať. Stretnutie facilituje regionálny zástupca.

Stretnutie sa začína tým, že pracovník regionálnej samosprávy sa priateľsky pozdraví so starostami, keďže sa s nimi dobre pozná, a predstaví ich rozvojovému pracovníkovi, resp. pracovníka predstaví starostom. Zároveň predstaví dôvod na stretnutie a jeho cieľ. Je na ňom, akú zvolí stratégiu. Predpokladá sa, že dá priestor každému zástupcovi dediny predstaviť svoju pozíciu, ako aj rozvojovému pracovníkovi, aby predstavil projekt (v poradí, aké uzná za vhodné) a nechá rozvinúť diskusiu.

Keď sa v diskusiu začne výmena rôznych argumentov za a proti, počkáme pár minút a ak vidíme, že nikto z nich sa nepokúsil konzultovať so ženami, **prerušíme zvukovým signálom simuláciu prvýkrát.** Požiadame ich, aby konzultovali so ženami z údolia. Necháme to na nich, aký prístup si zvolia, no sledujeme, či do konzultácie zapoja aspoň jednu ženu z každej dediny. Dáme im niekoľko minút a pozorujeme, ako prebieha konzultácia. Ak nezapoja aspoň

1 ženu z každej dediny a vrátia sa k rokovaniam v „mužskom kruhu“, **prerušíme hru druhýkrát** a upozorníme ich, že by mali zohľadniť pohľad žien z každej dediny. Necháme diskusiu doznieť, ak sa zdá, že dospejú k spoločnej dohode (napr. o umiestnení studne, ale môže to byť aj dohoda o potrebe ďalších konzultácií, ak sa vynorí problém, s ktorým nepočítali).

Celkovo prerušíme hru teda najviac dvakrát. Medzi prerušeniami necháme ubehnúť podľa potreby a vývinu diskusie približne 10 – 15 min.

5) Reflexia pocitov počas simulácie (debriefing – 30 min):

Najprv vyzveme ženy z každej dediny, aby uviedli, ako sa cítili, keď spočiatku neboli súčasťou konzultácie a boli zviazané „tradíciami svojej kultúry“. Dovoľíme im vyjadriť frustráciu a hnev. Môžeme reflektovať, ako ženy rôzne interpretovali kultúrne tradície.

Následne vyzveme starostov dedín, aby povedali, ako sa cítili počas diskusie a pri konzultovaní so ženami. Na koniec necháme vyjadriť sa rozvojového pracovníka a zástupcu regionálnej samosprávy.

Ak to zo samotnej rolovej hry vyšlo najavo, **pýtame sa, prečo sa nikto nepýtal na to, ako bude vyzeráť samotná studňa, resp. jej okolie**. Vysvetlíme im, že všetky informácie boli súčasťou inštrukcií. Požiadame ženy, aby nám opísali tvar nádob, ktoré používajú (alebo môžeme ukázať fotografiu). Vysvetlíme im, ak to bude potrebné, že studňu nebudú môcť ženy používať, nech už bude postavená kdekoľvek, ak sa pôjde podľa pôvodného zámeru, kvôli tvaru nádoby a betónovej plošine okolo studne. Zdôrazníme, aké ťažké je dopracovať sa k zásadnej informácii, keď je o agende a formáte stretnutia dopredu rozhodnuté, a nepočíta sa s tým, že by úloha žien mohla byť zásadná v otázkach, ktoré sa týkajú zaležitostí komunity a každodenného života.

6) Analýza a reflexia simulácie – podobnosti s realitou (30 min):

Podľa počtu účastníkov sa rozhodneme, či chceme prediskutovať nasledujúce otázky v celej skupine alebo v niekoľkých (2 – 3) podskupinách.

1. *Podľa vás čo spôsobilo, že ste sa nedopracovali k zásadnej informácii, ktorá bola relevantná pre konštrukciu studne?*
2. *Pripomína vám rolová hra niečo zo života vo vašej komunite? Čo? Prípadne, stretli ste sa s niečím podobným pri vašej práci?*
3. *Čo sa dá urobiť, aby sme sa v rozvojovej práci vyhli podobným problémom, na ktoré sme narazili?*

Dôležité je ukončiť aktivitu pozitívnymi návrhmi, čo je možné urobiť na zlepšenie situácie, aby ženy boli plnohodnotne a aktívne zapojené do rozhodovania.

Súkromné inštrukcie⁷⁴

Ste muž, predstaviteľ rozvojovej organizácie Water for all

Ste rozvojový pracovník v organizácii, ktorá sa venuje najmä stavbe hĺbkových studní a zlepšovaniu prístupu odľahlých dedín k hygienicky neškodnej vode. Studne, ktoré staviate, dopĺňate o efektívnu pumpu. Máte s ich stavbou veľké skúsenosti a vaše pumpy umožňujú z podzemia vytiahnuť na povrch veľké množstvo vody v krátkom čase, pričom sa s nimi pracuje

⁷⁴ Pokyn pre lektora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

veľmi efektívne. Lahko sa ovládajú jednou alebo dvoma osobami. Okolie studne je pokryté veľkou betónovou platňou, aby sa udržalo čisté, čím sa má zabezpečiť kvalita vody, ktorá je chránená pred možnou kontamináciou.

Pre oblasť údolia Ulanga, kde sídlia dediny Kalongo, Ikutha a Mwingi, ste získali dostatok prostriedkov na vybudovanie jednej studne s pumpou. Toto údolie studňu s pumpou veľmi potrebuje. Deti, ale aj dospelí často trpia mnohými chorobami spôsobenými kontaminovanou vodou.

V údolí vaši experti vytypovali iba tri vhodné miesta na výstavbu hĺbkovej studne, všetky tri miesta: X, Y, aj Z sú technicky realizovateľné.

Preferujete miesto X, pretože je najbližšie k ceste, ktorá vedie do mesta, a tak bude pre vás najľahšie dopraviť potrebný materiál a techniku.

V tejto oblasti potrebujete spolupracovať s miestnou regionálnou samosprávou, pod ktorú patrí toto údolie. Vaším kontaktom je človek z regionálneho oddelenia pre vodohospodárstvo. Vo vašej organizácii je zvykom konzultovať projekty s miestnymi komunitami, nemôžete však obísť miestnu samosprávu, ktorá má v kompetencii aj zvolávanie komunitných stretnutí. Regionálne oddelenie pre vodohospodárstvo si dáva načas, nakoniec ste však v rokovaniach s nimi pokročili a oni zabezpečili zvolanie komunitného stretnutia so zástupcami dedín z údolia, kde sa bude projekt prerokovávať.

Pred samotným stretnutím vás čaká ešte krátke stretnutie s pracovníkom samosprávy v jeho kancelárii, odkiaľ sa následne spoločne presuniete na miesto komunitného stretnutia.

Ste muž, predstaviteľ regionálnej samosprávy

Pracujete na úrade regionálnej samosprávy v oddelení vodohospodárstva. Ste rád, že zahraničná rozvojová organizácia je ochotná realizovať projekt hĺbkovej studne s vodnou pumpou v údolí Ulanga, pretože vo vašom regióne sú veľmi potrebné a vy nemáte dostatok prostriedkov, aby ste zabezpečili studňu pre každú oblasť, ktorá ju potrebuje.

Predstaviteľ rozvojovej organizácie vás kontaktoval s tým, že by rád hovoril so zástupcami miestnej komunity, teda s predstaviteľmi troch dedín, ktoré sa nachádzajú v údolí – Kalongo, Ikutha a Mwingi – a požiadal vás, či by ste mohli zabezpečiť zvolanie komunitného stretnutia.

Údolie má za sebou históriu niekoľkých konfliktných incidentov medzi dedinami, a niektoré z potýčok vyústili ažď fyzických konfliktov medzi obyvateľmi jednotlivých dedín. V súčasnosti tam už dlhšie panuje pokoj a ako-taký mier. Už dlhšie k žiadnemu násilnému konfliktu nedošlo, čiastočne aj preto, lebo dedinčania sa nestretávajú neorganizovane, iba za asistencie regionálnej samosprávy. Stalo sa nepísaným pravidlom, že regionálna samospráva v prípade potreby organizuje stretnutie so zástupcami dedín, kde pomáha prerokovať rôzne aktuálne problémy, najmä ak sa týkajú celého údolia *Ulanga*.

Ako predstaviteľ samosprávy sa domnievate, že zahraničné organizácie by sa nemali miešať do miestnej politiky. V prípade dotknutého údolia sa obávate rizika rozdúchavania starých sporov.

Viete, že organizácia predbežne vytypovala tri vhodné lokality v údolí, a predpokladáte, že práve voľbu lokality chcú prediskutovať s miestnou komunitou. Ste presvedčený, že namiesto toho by bolo omnoho efektívnejšie, keby vaše oddelenie vybralo vhodné miesto na výstavbu studne, pretože vy najlepšie viete posúdiť vhodnú lokalitu vzhľadom na regionálne plánovanie. Preferujete miesto Y, neďaleko dediny Ikutha, pretože sa nachádza najďalej od všetkých ostatných studní, ktoré ste dosiaľ v regióne vybudovali.

Ste muž, zástupca dediny KALONGO

Vaša dedina **Kalongo**, ktorá je najväčšia vo vašom údolí, je zároveň aj najbližšie k rieke. Ste prvou dedinou po prúde rieky. Väčšina rodín chová hospodárske zvieratá a takmer každá rodina má aj záhradu, kde si pestuje najmä zeleninu. V dedine sa vďaka blízkosti vody dobre darí aj ovocným stromom, a to dokonca aj v období sucha, keď sa koryto rieky zmenší. Prebytky sa chodia predávať na trh do mesta, ktoré je mimo údolia.

Predsedáte dedinskej rade, v ktorej sa stretávajú zástupcovia každej väčšej rodiny, zvyčajne je to najstaršia hlava rodiny, t. j. otec alebo starý otec širšej rodiny. Rodiny sú viacgeneračné. Dedinská rada sa stretáva pravidelne a preberá aktuálne problémy dediny.

Konflikty, ktoré v minulosti viedli k potýčkam medzi dedinčanmi vo vašom údolí podľa vás spôsobili najmä výbušní mladíci z dediny Ithuka. Podľa vás by stačilo, aby si dedinská rada urobila poriadky so svojimi temperamentnými mladíkmi, tak ako s mladými pracujete aj vy. Občas vám dedinčania z Ikutha aj z Mwingi vyčítajú kvalitu vody v období sucha, keď sa tok v rieke výrazne zmenší, ale za obdobie sucha predsa nemôžete. Staré spory podľa vás netreba otvárať a ste rád, že stretnutia vo vašom údolí pomáha v poslednom čase riadiť regionálna samospráva, s ktorou sa vám dobre spolupracuje.

Dostali ste informáciu z regionálnej samosprávy, že pre vaše údolie sa plánuje **projekt hĺbkovej studne s efektívnou vodnou pumpou**, ktorá by mala zabezpečiť čistú, hygienickú neškodnú vodu pre vaše údolie. Pozvali vás na stretnutie so zástupcom regionálnej samosprávy a zástupcami ostatných dedín.

Podľa vášho názoru by mala byť studňa umiestnená v centre vašej dediny, pretože vaša dedina je najväčšia, a tak z nej bude mať prospech najviac ľudí. Ste starosta, ktorý sa dlhé roky usiluje pracovať aj s mladými ľuďmi, a chcete im byť dobrým príkladom komunitného lídra, ktorý prináša rozvojové projekty do dediny.

Dopočuli ste sa, že jedným z možných miest, kde sa zvažuje postavenie studne, je lokalita Z, ktoré sa síce nachádza neďaleko vašej dediny, ale za jej hranicami. Myslíte si, že je to nezmysel, a chcete, aby sa studňa presunula do centra vašej dediny, čo je, mimochodom, blízko vášho domu.

Ako prípravu na stretnutie ste zvolali aj dedinskú radu, ktorá zdieľala vaše presvedčenia a podporila vás v úsilí presadiť navrhované riešenie. Tiež vás poverili zistiť viac o tom, ako bude fungovať pumpa a v čom by mala byť prínosná.

Ste muž, predstaviteľ dediny Ikutha

Vaša dedina **Ikutha** leží na dolnom toku rieky a má najväčší problém s vodou, pretože sa nachádza nielen najďalej po prúde rieky, ale zároveň je najviac vzdialená od samotnej rieky. S vodou je problém po celý rok. Zeleninu môžete pestovať iba v krátkom období, keď je vo vašom regióne dostatok vlhky. V suchom období sú s dostupnosťou vody najväčšie problémy a voda je často aj znečistená. Rodiny prežívajú obdobie sucha len vďaka zásobám, ak sa im podarí si nejaké urobiť. Niektorí ľudia vo vašej dedine vyrezávajú sošky z dreva a z pieskovcového kameňa, ktorého zdroj sa nachádza neďaleko dediny. Na trhu v meste za vašim údolím ich predávajú, ale dopyt v poslednom čase nie je taký, ako býval. Rodiny sa snažia dopomôcť si aj chovom malých hospodárskych zvierat. Ak obdobie sucha trvá dlho, rodiny sa neraz rozhodnú radšej predať na trhu v meste za údolím časť alebo všetky zvieratá, pretože ich chov nie je udržateľný.

Predsedáte dedinskej rade, v ktorej sa stretávajú zástupcovia každej väčšej rodiny, zvyčajne je to najstaršia hlava rodiny, t. j. otec alebo starý otec širšej rodiny. Rodiny sú viacgeneračné. Dedinská rada sa stretáva pravidelne a preberá aktuálne problémy dediny.

Konflikty, ktoré v minulosti viedli k potýčkam medzi dedinčanmi v údolí podľa vás pramenili z oprávnenej frustrácie ľudí a neraz sa týkali aj kvality vody. Domnievate sa, že na vašu dedinu sa často zabúda a ostatní na vás často neberú ohľad. Neveríte najmä ľuďom z dediny Kalongo na hornom toku rieky, ktorí sa podľa vás domnievajú, že majú navrch, pretože sú najväčšou dedinou vo vašom údolí. Máte tiež pocit, že sa správajú, akoby rieka patrila iba im a nikdy neberú ohľad na dediny, ktoré využívajú rieku na dolnom toku.

Dostali ste informáciu z regionálnej samosprávy, že pre vaše údolie sa plánuje **projekt hĺbkovej studne s efektívnou vodnou pumpou**, ktorá by mala zabezpečiť čistú, hygienickú neškodnú vodu pre vaše údolie. Pozvali vás na stretnutie so zástupcom regionálnej samosprávy a zástupcami ostatných dedín.

Táto informácia vás veľmi potešila, pretože studňa a pumpa predstavuje nádej na zlepšenie ťažkej situácie vašej dediny. Priali by ste si, aby bola studňa čo najbližšie k vašej dedine. Myslíte si, že najvhodnejšie miesto by bolo priamo v centre vašej dediny, pretože vaša dedina je v údolí na tom najhoršie. Nachádzate sa najďalej od všetkých ostatných dostupných zdrojov vody a zabezpečenie dostatku vody pre obyvateľov vašej dediny je často veľký problém. Navyše, keďže v minulosti sa niektorí vaši obyvatelia dostali do násilných potýčok s obyvateľmi ostatných dedín, predovšetkým z dediny Kalongo, obávate sa, že ak bude pumpa v ich dedine, nebudete k nej mať voľný prístup. No ani dedinčanmi z Mwingi si nemôžete byť istí, pretože sa vás nikdy nezastali.

Ako prípravu na stretnutie ste zvolali aj dedinskú radu, ktorá zdieľala vaše presvedčenia a podporila vás v úsilí presadiť navrhované riešenie. Tiež vás poverili zistiť viac o tom, ako bude fungovať pumpa a v čom by mala byť prínosná.

Ste muž, predstaviteľ dediny Mwingi

Vaša dedina **Mwingi** sa nachádza pár kilometrov od rieky v strede údolia. Keď je dostatok vlhky, ľudia sa venujú najmä pestovaniu zeleniny a po celý rok sa chová dobytok. V dedine sa ľudia venujú aj výrobe produktov z hlíny a tkaniu látok. Vaša dedina je najbližšie k ceste, ktorá vedie do mesta za hranicami údolia, a tak ľudia často chodia do mesta na trh predávať svoje výrobky. V období, keď sa zelenine darí, predávajú aj nadbytočné potraviny, prípadne zvieratá.

Predsedáte dedinskej rade, v ktorej sa stretávajú zástupcovia každej väčšej rodiny, zvyčajne je to najstaršia hlava rodiny, t. j. otec alebo starý otec širšej rodiny. Rodiny sú viacgeneračné. Dedinská rada sa stretáva pravidelne a preberá aktuálne problémy dediny.

Konflikty, ktoré v minulosti viedli k potýčkam medzi dedinčanmi vo vašom údolí sa zvyčajne netýkali priamo. Išlo často o staré spory medzi dedinou na hornom toku Kalongo a malou dedinou Ikutha na dolnom toku. Máte pocit, že ste skôr nárazníkovou zónou a neradi sa dávate vtáhať do ich sporov. Občas máte výhrady smerom k dedine Kalongo, pretože voda, ktorá prichádza z horného toku období sucha, je niekedy veľmi znečistená. Na druhej strane, mimo obdobia sucha sa vám voda zdá viac-menej v poriadku. Nechápate, prečo sa dedina Ikutha nepresťahuje bližšie k rieke, keď má problém s vodou.

Dostali ste informáciu z regionálnej samosprávy, že pre vaše údolie sa plánuje **projekt hĺbkovej studne s efektívnou vodnou pumpou**, ktorá by mala zabezpečiť čistú, hygienicky neškodnú vodu pre vaše údolie. Pozvali vás na stretnutie so zástupcom regionálnej samosprávy a zástupcami ostatných dedín.

Projektu ste sa veľmi potešili a chceli by ste, aby bola studňa čo najbližšie k vašej dedine. Myslíte si, že ideálne by bolo, ak by sa nachádzala v centre vašej dediny, pretože vaša dedina sa nachádza v strede údolia, a teda rovnako ďaleko od ostatných dedín, takže ju bude môcť využívať každý. Navyše, ak bude voda v centre vašej dediny, uľahčí to vašim ľuďom produkciu poľnohospodárskych aj nepoľnohospodárskych produktov, s ktorými obchodujú na trhu v meste za údolím.

Ako prípravu na stretnutie ste zvolali aj dedinskú radu, ktorá zdieľala vaše presvedčenia a podporila vás v úsilí presadiť navrhované riešenie. Tiež vás poverili zistiť viac o tom, ako bude fungovať pumpa a v čom by mala byť prínosná.

zdroj: <http://girlrising.com/blog/thirsty-for-water-thirsty-for-an-education/> (Etiópia)

Ste ženy z dediny KALONGO

Medzi vaše povinnosti patrí aj zabezpečovať vodu pre rodinu a používate ju aj na zavlažovanie. Vy a vaše dcéry ju chodíte naberať iba na vybrané miesta k rieke, pretože nie každé miesto je ľahko prístupné a bezpečné, čo často závisí aj od ročného obdobia. Vodu zbierate do nádob, ktoré sú objemné a majú zaoblené dno, ľahko ich usadíte do bahnitého brehu rieky.

Pri rieke sa niekedy stretávate so ženami z ostatných dedín, častejšie v období sucha, keď treba ísť po vodu vyššie v protismere toku rieky a počet bezpečných miest na odber vody je obmedzený. Často sa pozdravíte, vymeníte si informácie o tom, ako sa mení breh rieky počas roka, ktoré miesta sú bezpečné, a ak je čas niekedy sa spolu porozprávate aj dlhšie, alebo si zaspievate piesne tradičné pre váš kraj.

Vo vašej kultúre nie je zvykom, aby ste sa rozprávali s cudzími mužmi na verejnosti. Rovnako nie je zvykom, aby ste bez vyzvania priamo oslovili zástupcov vašej dediny na verejnosti. Nezvyknete ani debatovať so svojím mužom na verejnosti, skôr sa s ním poradíte doma. Vo vašej dedinskej rade, ktorej predsedá zástupca vašej dediny, sedia zástupcovia jednotlivých rodín z vašej dediny. Rodiny sú viacgeneračné a hlavou rodiny je zvyčajne najstarší muž v rodine, čo môže byť buď váš otec alebo starý otec. Ak ste vydatá, je to zvyčajne váš muž alebo váš svokor, pretože vo vašej kultúre je zvykom, že žena sa stáva súčasťou rodiny svojho muža. Ak sa ocitnete na nejakom zhromaždení, skôr pozorujete. Ak vás nikto nevyzve, iniciatívne svoj názor neprejavujete.

Vaša dedina **Kalongo**, ktorá je najväčšia vo vašom údolí, je zároveň aj najbližšie k rieke. Ste prvou dedinou po prúde rieky. Väčšina rodín chová hospodárske zvieratá a každá rodina má aj záhradu, kde si pestuje najmä zeleninu. Keď príde veľmi dlhé obdobie sucha, niekedy je potrebné záhrady dodatočne zavlažovať. Vodu potrebujete aj na prípravu jedla, ktoré pripravujete z toho, čo dopestujete. Dopestovaná zelenina slúži v prvom rade potrebám rodiny, nadbytok sa môže predať. V dedine sa vďaka blízkosti vody dobre darí aj ovocným stromom, a to dokonca aj v období sucha, keď sa koryto rieky výrazne zmenší. To, čo ostane navyše, chodia muži predávať do mesta za údolím na miestny trh.

Chystá sa komunitné stretnutie vo vašom údolí, na ktorom by zástupcovia dedín mali prerokovávať umiestnenie novej vodnej studne aj s pumpou. Studňa zabezpečí údoliu čistú a hygienicky neškodnú vodu, na rozdiel od tej, ktorú čerpáte z rieky, a vďaka ktorej bývajú deti a aj dospelí často chorí. Ak máte voľný čas, prídete na stretnutie.

Ste ženy z dediny IKUTHA

Medzi vaše povinnosti patrí aj zabezpečovať vodu pre rodinu a používate ju aj na zavlažovanie. Vy a vaše dcéry ju chodíte naberať iba na vybrané miesta k rieke, pretože nie každé miesto je ľahko prístupné a bezpečné, čo často závisí aj od ročného obdobia. Vodu zbierate do nádob, ktoré sú objemné a majú zaoblené dno, ľahko ich usadíte do bahnitého brehu rieky.

Pri rieke sa niekedy stretávate so ženami z ostatných dedín, častejšie v období sucha, keď treba ísť po vodu vyššie v protismere toku rieky a počet bezpečných miest na odber vody je obmedzený. Často sa pozdravíte, vymeníte si informácie o tom, ako sa mení breh rieky počas roka, ktoré miesta sú bezpečné, a ak je čas niekedy sa spolu porozprávate aj dlhšie, alebo si zaspievate piesne tradičné pre váš kraj.

Vo vašej kultúre nie je zvykom, aby ste sa rozprávali s cudzími mužmi na verejnosti. Rovnako nie je zvykom, aby ste bez vyzvania priamo oslovili zástupcov vašej dediny na verejnosti. Nezvyknete ani debatovať so svojím mužom na verejnosti, skôr sa s ním poradíte doma. Vo vašej dedinskej rade, ktorej predsedá zástupca vašej dediny, sedia zástupcovia jednotlivých rodín z vašej dediny. Rodiny sú viacgeneračné a hlavou rodiny je zvyčajne najstarší muž v rodine, čo môže byť buď váš otec alebo starý otec. Ak ste vydatá, je to zvyčajne váš muž alebo váš svokor, pretože vo vašej kultúre je zvykom, že žena sa stáva súčasťou rodiny svojho muža. Ak sa ocitnete na nejakom zhromaždení, skôr pozorujete. Ak vás nikto nevyzve, iniciatívne svoj názor neprejavujete.

Dedina **Ikutha** sa nachádza dolnom konci údolia a je zároveň aj najviac vzdialená od samotnej rieky. V období sucha vám niekedy trvá až tri hodiny, kým sa dostane k vode. Pes-

tovaníu zeleniny sa venujete iba v období, keď je dostatok vlhý. V suchom období zbierate vodu na to najnutnejšie, t.j. pre rodinu a zopár malých hospodárskych zvierat, ktoré vám pomáhajú prežiť obdobie sucha. Jedla nemáte nikdy navyš. Ak trvá sucho príliš dlho, musíte sa zvierat, čo vám ostali, vzdať, lebo ich chov nie je udržateľný. Muži ich vtedy predávajú na trhu v meste za údolím. V dedine sa niektorí muži venujú aj vyrezávaniu malých sošiek z dreva a z pieskovcového kameňa, ktorý sa nachádza neďaleko dediny. V meste predávajú, čo vyrobili. Je to však časovo náročná výroba a dopyt v poslednom čase nie je taký, aký býval. Pre rodinu to je skôr okrajový a nestabilný príjem.

Chystá sa komunitné stretnutie vo vašom údolí, na ktorom by zástupcovia dedín mali prerokovávať umiestnenie novej vodnej studne aj s pumpou. Studňa zabezpečí údoliu čistú a hygienicky neškodnú vodu, na rozdiel od tej, ktorú čerpáte z rieky, a vďaka ktorej bývajú deti a aj dospelí často chorí. Ak máte voľný čas, prídete na stretnutie.

Ste ženy z dediny MWINGI

Medzi vaše povinnosti patrí aj zabezpečovať vodu pre rodinu a používate ju aj na zavlážovanie. Vy a vaše dcéry ju chodíte naberať iba na vybrané miesta k rieke, pretože nie každé miesto je ľahko prístupné a bezpečné, čo často závisí aj od ročného obdobia. Vodu zbierate do nádob, ktoré sú objemné a majú zaoblené dno, ľahko ich usadíte do bahňitého brehu rieky.

Pri rieke sa niekedy stretávate so ženami z ostatných dedín, častejšie v období sucha, keď treba ísť po vodu vyššie v protismere toku rieky a počet bezpečných miest na odber vody je obmedzený. Často sa pozdravíte, vymeníte si informácie o tom, ako sa mení breh rieky počas roka, ktoré miesta sú bezpečné, a ak je čas niekedy sa spolu porozprávate aj dlhšie, alebo si zaspievate piesne tradičné pre váš kraj.

Vo vašej kultúre nie je zvykom, aby ste sa rozprávali s cudzími mužmi na verejnosti. Rovnako nie je zvykom, aby ste bez vyzvania priamo oslovili zástupcov vašej dediny na verejnosti. Nezvyknete ani debatovať so svojím mužom na verejnosti, skôr sa s ním poradíte doma. Vo vašej dedinskej rade, ktorej predsedá zástupca vašej dediny, sedia zástupcovia jednotlivých rodín z vašej dediny. Rodiny sú viacgeneračné a hlavou rodiny je zvyčajne najstarší muž v rodine, čo môže byť buď váš otec alebo starý otec. Ak ste vydatá, je to zvyčajne váš muž alebo váš svokor, pretože vo vašej kultúre je zvykom, že žena sa stáva súčasťou rodiny svojho muža. Ak sa ocitnete na nejakom zhromaždení, skôr pozorujete. Ak vás nikto nevyzve, iniciatívne svoj názor neprejavujete.

Vaša dedina **Mwingi** sa nachádza v strede údolia pár kilometrov od rieky. Keď je dostatok vlhý, venujete sa najmä pestovaniu zeleniny. Po zvyšok roka sa venujete chovu hospodárskych zvierat a domácej produkcii výrobkov z hlíny a tkaníu látok. V období sucha to máte k rieke trochu ďalej, pretože jej koryto často vysychá. V takom období cez deň musíte zabezpečiť vodu pre rodinu a zvieratá a ak vám na večer ostane čas, využijete ho a donesiete vodu, ktorou zavlažíte aspoň časť záhradky, kde si dopestovávajú to najnutnejšie, najmä zeleninu menej náročnú na vodu. Ak čas nemáte, používate vodu, čo vám zostala po varení a praní. Vaša dedina je najbližšie k ceste, ktorá vedie do mesta za hranicami údolia, a tak chodíte do mesta na trh spolu s mužmi raz za čas predávať domáce výrobky z hlíny či tkaných látok, prípadne potraviny alebo zvieratá, ak nejaké zostanú navyše.

Chystá sa komunitné stretnutie vo vašom údolí, na ktorom by zástupcovia dedín mali prerokovávať umiestnenie novej vodnej studne s pumpou. Studňa zabezpečí údoliu čistú a hygienicky neškodnú vodu, na rozdiel od tej, ktorú čerpáte z rieky, a vďaka ktorej bývajú deti a aj dospelí často chorí. Ak máte voľný čas, prídete na stretnutie.

📖 Študijný materiál

- Ondeková, M. – Očenášová, Z. (2012): *Čo ste chceli vedieť o rode a nemali ste sa koho opýtať. Príručka pre rozvojovú prax*. Nadácia Pontis. [Online] Dostupné na: <http://www.nadaciapontis.sk/data/education/2/file/rod-final.pdf> [Cit. 29 Január 2016].
- Juráňová, J. – Cviková, J. (eds.): *Ruzový a modrý svet*. ZZŽ Aspekt. [Online] Dostupné na: <http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk> [Cit. 29 Január 2016].
- Cviková, J.: *Nerodíme sa ako ženy a muži – Pohlavie a rod*. [Online] Dostupné na: [http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-\(cd-rom\)/jana-cvikova-nerodime-sa-ako--zeny-a-muzi](http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-(cd-rom)/jana-cvikova-nerodime-sa-ako--zeny-a-muzi) [Cit. 29 Január 2016].
- Bačová, V.: *Prečo ženy prijímajú svoje znevýhodnenia v spoločnosti? Rôzne podoby používania a vnímania moci*. Dostupné na: [http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-\(cd-rom\)/viera-bacova-preco-zeny-prijimaju-svoje-znevychodnenia-v-spolocnosti](http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-(cd-rom)/viera-bacova-preco-zeny-prijimaju-svoje-znevychodnenia-v-spolocnosti) [Cit. 29 Január 2016].
- Cviková, J. – Juráňová, J. – Kobová, L. (eds.): *Žena nie je tovar – Komodifikácie žien v našej kultúre*. Aspekt, 2005, s. 9-31. [Online] Dostupné na: <http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/knihy/zena-nie-je-tovar/obsah> [Cit. 29 Január 2016].
- AWID – Association of Women's Rights in Development. [Online] Dostupné na: <http://www.awid.org/>. [Cit. 29 Január 2016].
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien CEDAW*. [Online] Dostupné na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> [Cit. 29 Január 2016].
- Gender Inequality Index (GII)*. [Online] Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii> [Cit. 29 Január 2016].
- Global Gender Gap Report (2014)*. World Economic Forum. [Online] Dostupné na: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/report-highlights/> [Cit. 29 Január 2016].
- Gender Equality Index – european Union*. [Online] Dostupné na: <http://eige.europa.eu/content/gender-equality-index#/> [Cit. 29 Január 2016].
- The World Survey on the Role of Women in Development 2014: Gender Equality and Sustainable Development*. [Online] Dostupné na: <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2014/10/world-survey-2014> [Cit. 29 Január 2016].
- UN Women. [Online] Dostupné na: <http://www.unwomen.org/en> [Cit. 29 Január 2016].

Videá:

- Život v Kalongo. [Video] <https://my.worldvision.org/community-profiles/uganda/kalongo>.
- From Brooklyn to Africa: Hope and Kalongo. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=6FGnw4iVvLs>
- Tanec žiačky základnej školy Kalongo. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=IKZ495um2uY>.
- Nemocnica v meste Kalongo (od 5. minúty). [Video]. <http://www.fondazioneambrosoli.it/video-gallery/?lang=en>
- Tanečníčky a tanečníci zo školy v Ikutha. [Video]. <https://youtu.be/cUYzZPfMeyk>.
- Ženy lámú kamene na latríny pre školu (Ikutha). [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=kIBxwH2r4YU>
- Problémy s vodou – Severné Mwingi. 2010. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=7Xky3Y4fQS8>
- Anketa medzi obchodníkmi – Mwingi. (2010). [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=vqmjEhfOlus>
- Reportáž o projekte cesty v regióne Mwingi. (2011). [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=WTlZLhnedNY>
- Meranie rodovej nerovnosti (Global Gender Gap Report – WEF). [Video]. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/report-highlights/>

Čabuvo a Nová Ves

Autor: © Dušan Ondrušek, 2013

zdroj: <http://www.cas.sk/clanok/202234/romov-pomoc-rozzurila-kontajnery-chceli-rozbit-sekerou.html>
(autor: Tibor Vecan, Nový Čas, www.lpm.sk)

1 Ciel'

1. Osvojiť si postupy pri zmierovacích radách, naučiť sa jednotlivé kroky v zmierovacích postupoch, porozumieť dynamike mnohostranného konfliktu, ktorý je sýtený aj konfliktmi identity a mocensky nevyváženými vzťahmi väčšiny a etnickej menšiny.

2 Program

- Privítanie, vysvetlenie cieľa, pravidiel, program, rozdanie materiálov (20 min)
- Dotazník vyrovnávania sa s odlišnosťami (30 min)
- Zmierovacie rady – prezentácia, pozri podkapitolu 4f (40 min)
- Prestávka (15 min)
- Filmy (Chánov a Rómsky kráľ) a uvedenie do kontextu (1 h)
- Inštrukcia k simulácii (30 min)
- Obed (1 h 15 min)
- Simulácia zmierovacej rady v Čabuve a Novej Vsi (2 h)
- Záver: Ukončenie simulácie, spätná väzba a návrhy od účastníkov. (1 h)

3 Kontext

Čabuvo a Nová Ves

Východisková situácia

Nová Ves je dedina (so 480 obyvateľmi, väčšinou staršími ľuďmi) na východnom Slovensku, približne 20 km od Humenného. Asi polovica z nich sa považuje za Rusínov a doma hovoria po rusínsky. Za kopcom a potokom – asi 1 km od dediny – je rómska osada, ktorá tu vyrástla za posledných 18 rokov. Pôvodne išlo o usadlosť s 3 rómskymi rodinami, z ktorých najznámejšia

bola rodina miestneho murára Štefana Čabuva. Rodiny žili na mieste dnešnej osady a v zásade nedochádzalo k problémom ani ku konfliktom. Situácia sa zhoršila, keď sa k pôvodným rómskym rodinám postupne začali prisťahovávať Rómovia z Humenného a okolitých dedín, ktorí po r. 1989 strácali prácu a neskôr prišli aj o svoje pôvodné byty a domy, v ktorých bývali počas socializmu. Dnes osadu viac-menej nastálo obýva 366 rómskych obyvateľov, 102 dospelých a 264 detí do 15 rokov. Hoci osada nie je na mapách, dedinčania začali volať rómsku osadu Čabuvo a názov sa ujal.

Drvivá väčšina obyvateľov Novej Vsi sú Nerómovia, ale na okraji dediny žijú aj dve rodiny (jedna zmiešaná, jedna rómska). Susedia sa k nim stavajú podozrievavo, ale k občasnej komunikácii dochádza a ich deti chodia pravidelne do školy.

Bývanie a energie

Výsledkom je dnešná situácia, keď vznikla osada so 62 obydliami (chatrčami) na pozemku, ktorého vlastníctvo je nevyrovnané, obec vie o tom, že časť pozemku po reštitúciách patrila pôvodným obyvateľom obce, ktorých potomkovia žijú v Austrálii a o pozemok sa nezaujímajú, časť pozemku patrila obci. Asi polovica pozemku je v záplavovej zóne, vyhlášky zakazovali výstavbu domov na tomto území. Chatrče vznikali bez povolenia na výstavbu bez preukázania vlastníctva pozemku, postupne, z dreva, plechu, ale aj z murovaných častí. Väčšina domov nemá vlastnú prípojku na vodu a kanalizáciu, ani prípojku na elektrinu. Napriek tomu sú na mnohých chatrčiach satelitné prijímače, elektrinu pre TV a iné spotrebiče získavajú viacerí obyvatelia domov tak, že sa neoficiálne pripojili na jediného oficiálneho odberateľa elektriny v osade Gejzu Čabuva (syna pôvodného majiteľa domu). Pán Čabuv má obrovskú spotrebu elektriny a je podozrenie, že časť elektriny odpredáva susedom, ktorí nie sú prihlásení na jej odber. Zdá sa, že na odber elektriny sú prihlásení aj iní susedia, ktorí neplatia ani elektrárňam, ani Čabuvovi.

Vo väčšine obydli je malá piecka na drevo alebo uhlie, ktorá slúži na vykurovanie a varenie. Niektoré domy používajú aj plynové horáky a plynové bomby chodia občas nakupovať do Humenného. Pred dvoma rokmi došlo k tragédii, od iskry sa chytila strecha jednej z chatrčí a v dyme sa počas požiaru udusila 62-ročná obyvateľka, ktorá v nej spala.

V osade sú vykopané 3 studne, ktoré každoročne počas letných horúčav dočasne „strácajú“ vodu, vtedy si ju obyvatelia spravidla berú z potoka. Kvalitu vody v studniach a v potoku, jej neškodnosť nik nepreveroval.

Zamestnanosť

Priemerný vek obyvateľov Novej Vsi je 48 rokov. Zo 480 obyvateľov je 220 dôchodcov, 51 je samostatne hospodáriacich roľníkov, z ostatných je 26 % nezamestnaných. Väčšina zo zamestnaných dochádza pracovať do Humenného, domov sa vracajú po 16. hodine a väčšinu času obyčajne trávia na záhradke alebo pri prácach okolo domu. Asi 20 ľudí každodenne trávi svoj čas aj v miestnej krčme.

V Čabuve je 95 % nezamestnaných, 5 pracovníkov pracovalo na VPP (verejnoprospešných prácach), v súčasnosti 6 z nich pracuje na výstavbe protipovodňových zábran, ale práca je nepravidelná. Vždy je to 2 – 3 mesiace a potom 4- až 5-mesačná prestávka, kým starosta opäť vybavuje dotácie na zamestnávanie ľudí. Až 95 % rodín teda žije z dávok, vždy 13. deň v me-

siaci si zástupcovia rodín vyberú dávky v Humennom, cca 4 – 5 dní je potom v osade rušno (hody, alkohol, bitky, spory). Ku koncu mesiaca už časť rodín nemá peniaze na jedlo a bežné potreby a požičiava si od miestneho úžerníka.

Verejné služby a cirkvi

V Novej Vsi je miestny úrad so starostom a 6 poslancami. Starosta – pán Kadlubský – je vo funkcii už 4. volebné obdobie, poslanci slúžia dobrovoľne, mestský rozpočet neumožňuje ich platiť ani im dávať odmeny za prácu.

V dedine je dobrovoľný hasičský zbor, zložený z 10 dobrovoľníkov, občas majú svoje protipožiarne nácviky. V prípade potreby sa starosta obracia na policajnú jednotku v Humennom, inak sú v obci len vyčlenení 2 policajti, ktorí dochádzajú z Humenného, väčšinou riešia spory v osade.

V Novej Vsi je málotriedna škola (pre ročníky 1 – 4). Do nej chodí 30 detí z dediny a 99 detí z osady (nie celkom pravidelne). Staršie deti z osady cestujú do základnej školy do väčšej vedľajšej dediny. V škole učia 3 učiteľky, ktoré denne dochádzajú z Humenného a 1 rómska učiteľka, ktorá žije v Novej Vsi.

V obci okrem hasičov pôsobia aj dva dosť pasívne spolky – miestna pobočka Zväzu žien a tanečný súbor Vienok.

Konfesijne je dedina rozdelená na rímskych katolíkov (hlási sa k nim asi 60 % obyvateľov, z ktorých veľká časť navštevuje nedeľné kázne farára Vavrinčáka, dochádzajúceho do miestneho kostola) a pravoslávnych (asi 30 % obyvateľov, ktorí veľmi uznávajú trochu agresívneho miestneho popa otca Vasilija.)

Väčšina Rómov z osady je nábožensky vlažných, hoci asi 50 rodín pravidelne žiada farára Vavrinčáka o služby pri náboženských obradoch (hlavne svadby, pohreby, krstiny...).

Výrazné postavy v obci a osade

Okrem starostu, farára a popa, riaditeľky školy... je to aj pán Mojto. Vrátil sa do dediny na staré kolená. Pán Mojto je bývalý novinár, výrazná postava, známy rodák z tejto obce. Kedysi dopisoval do miestnych novín a angažoval sa v SNS, dnes je na dôchodku a píše knihu o histórii Novej Vsi.

V osade všetci poznajú vajdu Mariána Čabuja (64 r., základné vzdelanie, 8 detí a 22 vnúchat a pravnúchat, 2 kratšie pobyty vo väzení v mladosti) a s úctou sa k nemu správajú, hoci mnohí neznášajú jeho autoritárske maniere a niekedy hlúpe rozhodnutia.

O uznanie v komunite sa snaží aj rómsky raper Karol Džunka (on sám uprednostňuje meno McGipsay). McGipsay má 22 r., 1 dieťa s dcérou vajdu, stredoškolské vzdelanie, nežije v osade, ale na okraji Novej Vsi (partnerku a dieťa už dávnejšie opustil). V súčasnosti je bez práce, ale už tri roky chystá album. Neznáša vajdu a vajda neznáša jeho. Mladí Rómovia v osade ho podporujú (asi 30 %), ostatní mu vyčítajú, že odišiel z osady a podporujú skôr vajdu.

Súčasná situácia

Včera vám volal 63-ročný starosta obce Igor Kadlubský. Bol fakt ustarostený, bezradný, našťvaný a nie úplne súvisle hovoril o tom, čo sa v Čabuve a v Novej Vsi odohralo za posledné dni. Starosta vyzerá ako dôveryhodný človek, ktorý si nevymýšľa a skutočne mu ide o pokoj

a dobré fungovanie obce. O tom, čo hovoril, ste sa už dozvedeli zo správ, ale počas jeho telefonátu bolo jasné, že problém sa neskončil a naopak hrozí, že bude eskalovať.

Starosta vám povedal, že okamžite potrebuje pomoc profesionálov zvonka, že sám s poslancami situáciu nezvláda. Potrebuje poradiť, čo v tejto situácii robiť: okamžite – v krátkom čase niekoľkých dní, a tiež dlhodobo, možno najbližšie mesiace a roky, aby sa situácia stabilizovala a neopakovala. Má veľkú dôveru, že niekto zvonka môže pomôcť, chaoticky spomínal možné rozhovory s ľuďmi v obci a v osade, spoločné stretnutie všetkých, kde by sa veci vysvetlili, rokovania s VÚC a s ministerstvami, nutnosť pripraviť nejaké stanovisko do médií, potrebu mať v obci a v osade nejakú stabilnú skupinu ľudí, ktorá bude pomáhať pri takýchto situáciách.

Podľa jeho opisu sa za posledné dni stalo toto:

Obec a osada žili oddelene, ale v relatívnom mieri. Sem-tam sa niekto z obce sťažoval, že mu ukradli časť úrody a obviňoval ľudí z osady, ktorí sa potulovali okolo jeho záhrady, sem-tam vypukla v osade zvada medzi rozhádanými rodinami, ktorá sa končila bitkami, sem-tam sa v dedine šíрили reči, že za vysekané stromy a znečistenú cestu môžu Rómovia z osady. Najväčší incident sa odohral už pred dvoma rokmi, keď sa skupina asi 20 podnapitých mladých ľudí oblečených v čiernych uniformách a bagančiach v jednu sobotu zhromaždila v Novej Vsi a 2 hodiny vykrikovali, že s Cigánmi treba urobiť poriadok raz a navždy, že jedine Kotleba má recept a vyzývali, že treba preventívne vystrašiť „prízivníkov z osady“, ktorí kradnú drevo a úrodu. Nik z týchto mladíkov nebol miestny, miestni postávali obďaleč a pozorovali, čo sa bude diať. Vajda a skupina vystrašených Rómov na druhý deň navštívila starostu, ten ich upokojoval, že ide len o chuligánstvo podgurážených mladíkov, ktorí nevedia, čo rozprávajú a vyrastú z toho. K násilnostiam nedošlo a na incident sa viac-menej zabudlo.

Pravidelné stretávacie miesto pre ľudí z osady a dediny bolo miestne pohostinstvo spojené s predajňou zmiešaného tovaru a škola. Do pohostinstva chodili rovnako bieli ako Rómovia (tí najčastejšie týždeň po termíne dávok, potom už väčšinou nemali peniaze). Keďže pohostinstvo s predajňou zmiešaného tovaru je na pol ceste medzi Novou Vsou a Čabuvom, chodia tam nakupovať a popíjať všetci. Do málotriedky v Novej Vsi chodia rovnako rómske, ako aj nerómske deti, pre rómske deti to znamená šliapať 2 km ráno do školy a 2 km poobede zo školy. V zime, keď je veľa snehu a na jeseň v čase úrody, sa návštevnosť znižuje. Sú dobré rodiny, ktoré dbajú, aby deti školu nevynechávali, a rodiny, ktoré tomu neprikladajú dôležitosť a tam je absencia výrazná.

V minulosti starosta zamestnával 2 terénnych sociálnych pracovníkov, tí o. i. vodievali deti do školy, ale po tom, ako starostovi skrátili obecný rozpočet, sociálnych pracovníkov prepustil a oni odišli preč, asi do Česka.

Majiteľ obchodu František Funduš 21. marca o 7. hodine ráno s hrôzou zistil, že jeho obchod bol kompletne vykradnutý. Našiel vylomené dvere, rozhádzané police a škatule, inak prázdnu miestnosť. Zmizlo vyše 300 kg múky, 450 fliaš oleja, cukor, konzervy, všetko... Škoda na ukradnutom tovare bola asi 12 500 eur, škoda na zničenom zámku, dverách, sklade bola asi 800 eur. To nemohol urobiť jeden človek. Zdalo sa, že niekto zorganizoval štafetu s tovarom, na ktorej sa zúčastnili možno aj desiatky ľudí. Privolaná policajná hliadka so psom zistila, že okolo obchodu je množstvo stôp, akoby tam v noci postávalo sto ľudí, ale stopy sa končia 100 m od obchodu a všade naokolo bola rozsypaná pálivá paprika, takže pes stratil stopu.

Majiteľ okamžite volal aj starostovi, zvesť o megakrádeži sa rozniesla po dedine a vyvolala zúrivé reakcie, všetky nasmerované proti obyvateľom osady. Policajná hliadka okamžite zmobilizovala posily a z Humenného večer dorazila jednotka asi 20 policajtov v kuklách, s obuškami, pištoľami a tí sa okamžite vybrali do osady. Bez varovania vtrhávali do domov/chatrčí, kričali na Rómov, kde majú ukradnutý tovar a kde je organizátor nočnej rabovačky. V niektorých domoch sa našli zásoby múky a oleja, ale ženy kričali, že si to normálne kúpili už predtým v miestnom obchode. Všetci obyvatelia osady sa zhrčili okolo kukláčov, nastala zvada, krik, plač... Deti boli úplne vystresované, plakali, hlavne keď jeden z kukláčov priložil pištoľ k hlave 14-ročného chlapca a vyhrážal sa, že pištoľ je nabitá a on vystrelí, ak chlapec okamžite nepovie, kto organizoval nočnú rabovačku. Po hodine kukláči opustili osadu, vzali niekoľko fľašiek oleja ako dôkaz, hoci všetkým je jasné, že priamy jednoznačný dôkaz o tom, že páchatelmi sú ľudia z osady, policajti nemajú a vyšetrovanie môže trvať týždne.

Na druhý deň sa situácia neupokojila, ale naopak vystupňovala:

- Dedinčania z Novej Vsi sa po dedine zhromažďovali v hlúčkoch, mimoriadne naštvaní a zo skupiniek sa ozývali výkriky, že niekto už raz musí „s Cigánmi urobiť poriadok“.
- Všetci, čo stretajú starostu, mu hovoria, že má okamžite konať, ale on nevie, čo má robiť. Ráno mu dokonca volali z ministerstva vnútra, aby okamžite zakročil, len nepovedali ako...
- Do osady zavítala skupina ľudskoprávných aktivistov z Košíc, zbierajú informácie o tom, ako sa pri večernej razii kukláčov porušovali ľudské práva. Už sa vyjadrili, že v najbližších dňoch budú o porušovaní ľudských práv informovať domáce aj medzinárodné inštitúcie a do osady a dediny pozvali aj známych novinárov...
- Ráno v škole niekto hádzal kamene na rómske deti z osady a po vyhrážkach, ktoré počuli od bielych, sa Rómovia rozhodli, že ich deti nie sú v škole v bezpečí, a kým sa to nezmení, nebudú ich púšťať do školy
- Obyvatelia Novej Vsi sa sťažujú, že obchod je zavretý, ale majiteľ hovorí, že obchod nebol poistený proti takýmto udalostiam a vie si predstaviť, že ak ho ešte otvorí, tak to nebude skôr než za 4 mesiace...
- Polícia predbežne zadržala 2 matky z osady, hlavne kvôli tomu, že počas razie opluli policajta...

4 Aktéri

starosta Igor Kadlubský

majiteľ Zmiešaného tovaru a pohostinstva František Funduš (s manželkou Valikou Fundušovou)

poslanec Peter Gerbera (občan N. Vsi)

poslankyňa Kaliská (občianka N. Vsi)

farár Patrik Vavrinčák

pop – otec Vasilij

novinár – dôchodca Milan Mojto

riaditeľka školy

šéf policajnej jednotky z Humenného

vajda Marián Čabuj
manželka vajdu – Klára Čabujová
ich syn Aladár Čabuj
mladý Róm Mc. Gipsej
šéf hasičskej jednotky (sympatizant Kotlebu) Dalibor Horan
vedúca tanečného súboru Vienok zvaná Ľubka
konciliátor (zmierovač)
predstaviteľ Rómskej ľudskoprávnej organizácie z Košíc

⑤ Inštrukcie, argumenty a pozície

Odlíšnosť zmierovania sporov skupín oproti mediácii jednotlivcov

Zmierovanie v situácii sporov skupín sa odohráva v mierne odlišnom kontexte než mediácia v sporoch jednotlivcov. Preto napriek prevažujúcej podobnosti upozorňujeme na niekoľko odlišností.

1. Účastníci zmierovania (*kto má byť pri stole*)

Zmierovanie je jedným z mediačných postupov. Mnohé viacstranné zmierovania vyžadujú prítomnosť zástupcov skupín a nie iba jednotlivcov, ktorí vyjednávajú vo vlastnom mene. Je dôležité, aby zmierovacia rada nielen identifikovala, ktoré skupiny majú byť zastúpené, ale im aj pomohla vybrať vhodného zástupcu, ktorý sa naozaj zúčastní na diskusii a je vnímaný ako dostatočne silný reprezentant skupiny s neformálnym (a niekedy aj formálnym) mandátom.

Pri uvažovaní, ktorá skupina sa má zúčastniť, je dôležité zvážiť nielen to, kto môže pomôcť dosiahnutiu dohody, ale aj kto by prípadne mohol blokovať jej uskutočnenie. Ak je to možné, všetky takéto skupiny treba požiadať, aby sa zúčastnili zmierovania.

2. Prípravná práca pred zmierovacím sedením

Sedeniu má vždy predchádzať analýza konfliktu (otázky, na ktoré treba starostlivo odpovedať pred začiatkom zmierovacieho procesu). (Dotazník mediátora uvádzame ako prílohu v tejto publikácii.) Ďalším krokom, ktorý sa čiastočne prekrýva s prvým, sú prípravné stretnutia so sporiacimi sa skupinami, s každou osobitne. Cieľom stretnutí je zmapovanie situácie, očakávaní jednotlivých strán sporu, ale aj ich informovanie – dovzdelanie o možných výsledkoch procesu zmierovania. Na stretnutí so skupinou by mal byť ich hovorca – ten, kto má mandát a bude zastupovať skupinu v zmierovaní, ale aj iní predstavitelia skupiny v čo najväčšom počte (takom, ako je len možné). Takto môže zmierovateľ získať lepší prehľad o rozdielnych názoroch vnútri skupiny aj o reálnej sile mandátu, ktorou operuje jej predstaviteľ. Súčasne je to vhodná príležitosť vysvetliť process zmierovania a jeho očakávateľné výsledky tým, ktorí sa na ňom priamo nezúčastnia.

3. Vytváranie koalícií

Zmierovanie v situácii viacstranného sporu spravidla vedie k situácii, že účastníci (príp. účastnícke podskupiny) vytvárajú koalície (názorové podskupiny, ktoré chcú držať spolu v jednom alebo vo viacerých sporných bodoch a navzájom podporovať svoje pozície). Niekedy to môže byť prínosom, pretože koalícia môže pomôcť identifikovať balíky možností,

ktoré povedú k dohode. Niekedy to však môže dosiahnutie dohody skomplikovať, najmä ak sa koalície rozhodnú blokovať dohodu. Zmierovatelia si musia uvedomiť, že môže dôjsť k formovaniu koalícií a mali by sa pokúšať použiť ich konštruktívnym spôsobom, tak aby došlo k formulovaniu a realizácii dohody celej skupiny.

4. Dosahovanie dohôd

Vzhľadom na komplikovanejšiu dynamiku pri zmierovaní skupín, než je to v mediácii individuálnych partnerov v spore, sú aj postupy na dosahovanie dohôd podskupín formalizovanejšie a niekedy viac štruktúrované. Jedna z podôb takýchto **dohôd napr. pozostáva zo šiestich krokov** a jej kľúčovým princípom je hľadanie rozdielov a podobností v hodnotení druhej strany. Stručne ju opíšeme.

1. krok: Sprostredkovateľ požiada obe skupiny, aby vypracovali tri typy hodnotenia vzhľadom na druhú skupinu:

- a) **pozitívny zoznam** – uvedú v ňom názory a konanie druhej skupiny, ktoré sa im pozdávajú a cenia si ich,
- b) **negatívny zoznam** – uvedú v ňom názory a konanie druhej skupiny, ktoré podľa nich znižujú efektívnosť druhej skupiny alebo organizácie ako celku,
- c) **zoznam očakávaní** – v ktorom uvedú svoju predstavu o tom, čo uviedla druhá skupina v pozitívnom a v negatívnom zozname.

2. krok: Obe skupiny sa vrátia do spoločnej miestnosti a oznámia, čo si zaznamenali. Sprostredkovateľ zdôrazní, že počas prezentačnej fázy nie je dovolené žiadne argumentovanie, pripúšťajú sa len spresňujúce otázky.

3. krok: Skupiny sa opäť stretnú oddelene, aby prediskutovali závery, ku ktorým došli. Často zistia, že rozdiely medzi skupinami nie sú až také veľké, ako si predstavovali, a že veľká časť nedorozumenia vyplýva z neadekvátnej informovanosti a nepresného vnímania situácie a partnera. Každá skupina vytvorí zoznam prvoradých problémov, ktorým by sa mali obe strany venovať.

4. krok: Skupiny sa oboznámia s novými zoznamami a za pomoci sprostredkovateľa vytvoria integrovaný zoznam problémov, ktoré obe skupiny pokladajú za prednostné.

5. krok: Postup sa môže v tomto bode meniť, ale pravdepodobným následným krokom sprostredkovateľa je stanovenie podskupín, ktoré sú zložené z členov oboch skupín.

Každá podskupina sa stretne a diagnostikuje daný problém. Na tomto základe sa na všeobecnom stretnutí všetkých účastníkov konfliktu predkladá návrh na riešenie. Počas neho sa spraví pokus o dosiahnutie dohody o konkrétnych akčných krokoch a účastníci sú poverení špecifickými úlohami na doplnenie údajov. Návrh akčných krokov a špecifických úloh sa zaznamená.

6. krok: Na ďalšom stretnutí sa skupiny alebo ich vedúci navzájom oboznámia s tým, čo sa podarilo dosiahnuť a pokiaľ je to potrebné, vypracujú ďalšie plány činnosti.

Tento prístup sa dá použiť len vtedy, ak už obe skupiny majú nejaké skúsenosti s tímovou prácou v rámci jednotlivých skupín. Niekedy nedorozumenia a konflikty natoľko ochromujú efektívnosť rokovania, že je múdre už od začiatku pozvať sprostredkovateľa, aby priamo vstupoval do rokovania. To však vyžaduje aspoň skromnú úroveň poznania a akceptovania procesu vyjednávania a súčasne sa predpokladá, že sprostredkovateľ si získa dôveru oboch skupín.

Postup zmierovania

Kroky v práci zmierovacej rady

Uvádzame štandardný postup zmierovacieho stretnutia, ktorý vychádza z modelu Community Boards a je upravený na naše podmienky. Pozostáva z piatich krokov a hodí sa najviac na situácie, keď ide o zmierovanie medzi viacerými skupinami (tri a viac skupín) v spore, kde každú zo skupín reprezentuje jeden či dvaja reprezentanti, ktorí majú ich mandát.

Takto vyzerá štandardná štruktúra procesu zmierovania. Každé zmierovanie však má svoj individuálny priebeh. Štruktúra je len vodidlom, nie dogmou, závisí od momentálnych potrieb klientov.

Niekedy je najzložitejšou časťou tzv. prípravná fáza, najmä primerané oslovenie „druhej strany“ v spore, vysvetlenie základných princípov zmierovacieho procesu, priebehu zmierovania až k tvorbe a napĺňaniu spoločnej dohody. Prvý kontakt, oslovenie „druhej strany“ v konflikte, sa najčastejšie uskutočňuje telefonicky. Je dôležité sa dôsledne pripraviť, prípadne napísať si text, pozitívne sa naladiť a sústrediť sa v rozhovore na výhody, ktoré zmierovanie, resp. mediácia poskytuje. Ak po telefonickom rozhovore klientovi nie je jasná funkcia zmierovateľa, je potrebné stretnúť sa osobne, vysvetliť princípy, postup zmierovacieho procesu, rolu zmierovateľa, príp. korigovať očakávania klienta.

Zmierovacie konanie sa má uskutočniť na neutrálnom mieste. Najvýhodnejšie je, ak zmierovacia rada má svoje vlastné priestory, resp. má možnosť využívať priestory inej organizácie, ktorá nie je v spore zaangažovaná.

Po otvorení zmierovacieho stretnutia je žiaduce vytvoriť pozitívne ovzdušie, snažiť sa vytvoriť pocit vzájomnej dôvery a stanoviť základné pravidlá a postupy. Členovia zmierovacej rady v priebehu zmierovacieho procesu pomáhajú: sporným stranám na spoločnom stretnutí vyjadriť, v čom podľa nich problém spočíva (pozície – záujmy), vyjadriť pocity, ako sa ich vzniknutá situácia dotýka, vzájomne sa počúvať, hľadať riešenie, ktoré je uspokojivé pre všetky zainteresované strany, dosiahnuť uspokojivú dohodu. Ich misia je širšia než len vyriešiť spor. Prostredníctvom tohto procesu pomáhajú rozvíjať schopnosť spoločne riešiť konflikty, a tým posilňovať demokratické procesy.

Členovia zmierovacej rady usmerňujú proces konania, vyjednávania tak, aby dosiahnuté riešenie konfliktu, sporu bolo výhodné pre všetky zainteresované strany. Majú záujem, aby problém bol pochopený z rôznych hľadísk a aby odzneli všetky relevantné informácie, ktoré s konfliktom súvisia. Spoločne so stranami stanovujú pravidlá na rokovanie, facilitujú, analyzujú záujmy jednotlivých strán. Ich úlohou je pochopiť (hoci nie vždy súhlasiť), ako strany vnímajú konflikt a ako ho spracúvajú, ako prežívajú realitu, aktívne počúvať, zhrnúť videnie situácie. Umožniť prezentovať návrhy bez hodnotenia, podporovať strany pri vypracovaní výslednej dohody, dohodu sumarizovať a zapísať.

Ak sporiace sa strany súhlasia, zmierovacie konania sú verejné, otvorené komukoľvek, kto počas zmierovacieho sedenia nebude rušiť proces a bude rešpektovať dohodnuté pravidlá.

Z dôvodu zachovania podmienok rovnováhy a neutrality sa pri zmierovacom procese osvedčila práca v tíme – žena a muž (hlavne ak ide o rodinné spory, alebo ak sú strany v spore opačného pohlavia). Je žiaduce, aby zmierovatelia rovnomerne spolupracovali, resp. aby si rozdelili úlohy. Jeden z tímu vedie zmierovacie konanie, zabezpečuje prediskutovanie všet-

kých relevantných tém, druhý dohliada na proces, zapisuje, v prípade potreby partnersky zasahuje. Podobná deľba je užitočná aj pri väčšom počte ľudí v zmierovacej rade. Pri riešení sporov a konfliktov, ktoré sa dotýkajú vzťahov majority a minority, je dôležité, aby v zmierovacom tíme boli zastúpené všetky národnostné a etnické skupiny.

Členovia zmierovacej rady sa musia vyvarovať rozhodovania o vine alebo nevine, kto má pravdu a kto nie. Nerozhodujú o tom, čo je správne a čo nie, o tom, ako sa má konflikt riešiť. Tiež dodržiavanie pravidiel dôvernosti a „nevynášania“ informácii, ku ktorým sa dostanú počas zmierovania, je kriticky dôležité.

Proces zmierovania a práca zmierovacích rád sú detailnejšie popísané v podkapitole 4f.

Inštrukcia k situácii zmierovacieho stretnutia:

V situácii po 21. marci, v ktorej sa začali angažovať aj médiá a konflikt naďalej eskaluje, začal starosta hľadať pomoc. Našiel zmierovača zo zmierovacej rady, ktorého pozval na verejné stretnutie so všetkými dotknutými stranami. To má priniesť riešenie, ako riešiť situáciu akútne, tak aby sa deti vrátili do školy, aby sa otvoril obchod a skončilo sa vzájomné osočovanie na uliciach. Účastníci by sa mali dotknúť aj návrhov na dlhodobé riešenie tejto situácie a preventívnych krokov, aby sa takéto situácie neopakovali. Zmierovač súhlasil, že spoločne so starostom bude viesť toto stretnutie. Predtým sa rozprával so starostom a aj s väčšinou účastníkov stretnutia, ktorí napokon (napriek chýbajúcej dôvere a napriek presvedčeniu, že sa málo vyrieši) súhlasili, že prídu na stretnutie. Majú informáciu, že stretnutie bude trvať asi 3 hodiny a ak sa ukáže, že to má význam, potom budú možno nasledovať aj ďalšie. Poobede v dohodnutý termín prichádza cca 20 ľudí do sály miestnej knižnice, kde má byť stretnutie. Víta ich starosta a zmierovač a usádzajú sa.

Súkromné inštrukcie^{75, 76}

Igor Kadlubský – starosta obce Nová Ves už 4. volebné obdobie, 63 r.

V Novej Vsi ste sa narodili a žijete tu, s výnimkou 4 rokov štúdia na priemyslovke v Humennom, celý život. Ženu máte z mesta, z Humenného, tá nechcela ísť bývať na dedinu do Novej Vsi, lebo život je tu neľahký, ale presvedčili ste ju. Dedina je chudobná, mladí odchádzajú, ostávajú tu starí a za kopcom navyše vyrástla rómska osada, ktorá patrí do katastra obce a dnes už je väčšina voličov odtiaľ. S Rómami nevychádzate zle, väčšinu starších Rómov poznáte ešte z mladosti. Lenže tí novo prisťahovaní Rómovia robia problémy. Sťažujú sa na nich domáci Novovešťania a aj časť starších Rómov z osady. Kedysi ste sa o osadu veľmi nemuseli zaujímať, dohovorili ste sa s vajdom a on si už spravil poriadok. No teraz už ani vajdu všetci neposlúchajú a navyše v dedine rastie nespokojnosť, aby ste s „Cigánmi už raz urobili poriadky“. Novinár Mojto napísal do okresných novín článok s názvom Neschopný starosta – Nová Ves v rozvrate. A šéf hasičskej jednotky, vždy keď sa opije, vám chodí vykrikovať pred dom, že „cigánski úžerníci starostovi úplatkami zalepili ústa, preto nič nerobí“. No čo máte robiť? Dedina by potrebovala rekonštrukciu, osada elektrinu a vodu, peňazí je málo, problémy sú veľké, nik vám nepomôže. Chceli by ste len pokojné spolunažívanie, veď kraj je tu pekný, roboty by bolo, keby ju mal kto zaplatiť. Toto volebné obdobie treba dožiť a potom nech už kandidujú mladší, hoci aj Rómovia, nech si to urobia, ako chcú.

75 Časť opisu rolí k simulácii pripravil Braňo Tichý.

76 Pokyn pre lektora: súkromné inštrukcie sú vytlačené pre každú skupinu zvlášť na samostatnom papieri. Sú určené iba konkrétnym aktérom. Ostatné inštrukcie sú verejné, dostupné pre všetkých aktérov.

František Funduš – majiteľ obchodu a pohostinstva, 40 r.

Do Novej Vsi ste sa presťahovali, keď ste hľadali, kde otvoriť svoj obchodík a malé pohostinstvo. Našla sa použiteľná budova na polceste medzi Novou Vsou a Čabuvom. Vzali ste si pôžičku, zadĺžili ste sa na 10 rokov, pracovali ako otroci, pohostinstvo je otvorené každý deň okrem pondelka... a teraz toto! Keď to už vyzeralo, že sa podarí splatiť pôžičku a začne sa dariť, zase ste na mizine. Majetok je poistený proti živelných katastrofám, ale nie proti krádeži, aj keď táto krádež je živelná katastrofa. Drobné krádeže boli aj predtým, preto ste na obchod dali väčší zámok, ale toto????!! S Rómami ste vychádzali dobre, trom, čo sa opili a pobili v krčme, ste do nej zakázali vstúpiť, ale slušní Rómovia môžu chodiť do obchodu aj pohostinstva. Každý platiaci zákazník má rovnaké práva. Ak zlodejom dokážu vinu, prikážu im nahradiť aj škodu, ale či sa to podarí, čert vie. A bude to trvať mesiace aj roky, kým sa to vyrieši. Najviac vás našťval starosta, povedal, že obchod musí fungovať a že si treba vziať ďalšiu pôžičku na zakúpenie tovaru, kým sa problém vyrieši. To sa ľahko hovorí! Teraz bude treba platiť dane – z čoho? Prečo máte zodpovedať za celú škodu len vy? To už nikoho nezaujíma!

Podporučík Hlučinský – vedúci policajnej jednotky z Humenného

Vedením policajnej jednotky v Humennom ste poverený už tri roky. Svoju úlohu sa snažíte plniť zodpovedne, profesionálne, v súlade s predpismi vykonávate príslušné úkony na zabezpečenie verejného poriadku. Novú Ves aj osadu Čabuvo dobre poznáte, často vás volajú riešiť do osady spory medzi občanmi, miestna situácia je dlhodobo neriešená. Na základe oznámenia poškodeného – občana F. Funduša, majiteľa prevádzky v N. Vsi v to ráno o 7.04 prijalo vaše oddelenie opatrenia bezpečnostného charakteru. Celý zásah trval 2 hodiny a 20 minút. Predvedených a vypočutých bolo 12 občanov, po výsluchu boli dvaja poslaní do cely predbežného zaisťovania. Vyšetrovatel ich obvinil z výtržníctva a ublíženia na zdraví verejného činiteľa a navrhuje ich väzobné stíhanie. Na akciu bol vyčlenený dostatočný počet policajtov. Tí mali za úlohu prešetriť oznámenú krádež na mieste, zaistiť dôkazové materiály a vykonať úkony potrebné pri tomto type zásahu. V rozkaze ste ich špeciálne upozornili, aby aj počas prešetrovania možného trestného činu dohliadali na zabezpečenie verejného poriadku, ochrany majetku, ako aj na zamedzenie ďalšieho páchania trestnej činnosti. Polícia musí byť pripravená zasiahnuť proti tým, ktorí sa pokúsia narušiť protiprávnym konaním bezkonfliktný priebeh akcie. Po akcii sa začína ozývať kritika na spôsob prešetrovania pravdepodobného trestného činu v katastri obce N. Ves, ale tej úprimne nerozumiете. Pri zásahoch predsa existujú štandardné postupy práce a vy ručíte za to, že všetci vaši podriadení príslušníci policajnej jednotky boli poučení, ako postupovať v podobných situáciách. „Sú to dobrí chlapi, mali by dostať vyznamenanie, nie kritiku...“

Lubka – vedúca tanečného súboru Vienok, 55 r.

V dedine vás všetci volajú Lubka, už od mladosti. Zbožňujete tanec, pred 30 rokmi ste založili súbor Vienok. Kým súbor dostával peniaze na svoju činnosť z ObKS-u, chodili ste na vystúpenia a žiadny sviatok v dedine za bez vás neobišiel. Potom mladí odišli, nik vás už finančne nepodporuje a teraz je v súbore len 6 žien v strednom a staršom veku. Stretávate sa aspoň raz mesačne, ale ženy viac rozprávajú, než tancujú. Bolia ich nohy. Navrhovali ste, že by sa do súboru mohli prizvať aj mladé Rómky z osady. Skúsili ste, oslovili ste 17 dievčat, prišlo 10, prišli raz, nepoznali kroky goralských tancov (pritom sú to najkrajšie tance široko-ďaleko) a potom už neprišli. Že vraj je tanečná sála ďaleko a nepáčilo sa to ich otcovi a bratovi.

Katarína Kaliská – poslankyňa v Novej Vsi, 40 r.

V N. Vsi máte pekný domček, žijete sama, viac-menej vám to vyhovuje, hoci ste počuli aj nejaké reči o tom, že sa správate ako „slobodná dievka“. Starosta je milý človek, ale zjavne to už nezvláda, už je unavený, vy by ste to starostovanie robili oveľa lepšie. No vás by nezvolili – ste žena, vzdelaná, inteligentná, priamočiaro hovoríte, čo si myslíte. Ľudia v dedine nechcú voliť niekoho, kto chce robiť zmeny. Pritom tu nefunguje ozelenenie, ktoré sa spomína už 20 rokov, chýba infraštruktúra, žiadny kultúrny a spoločenský život, a navyše tá osada Čabuvo je problém. Osada by do 20 rokov mala zmiznúť, dedina a osada by sa mali spojiť a premiešať. A to, čo dedina potrebuje najviac, je práca – keby tu boli pracovné príležitosti, hneď by to vyzeralo inak. Odkedy ste pred voľbami vystúpila s kritikou starostu, celá jeho rodina a viacero susedov sa s vami prestali rozprávať. Vedeli by ste, ako na to, ale starosta o vás povedal, že sa s každým hneď pohádate a miestny farár sa vyjadril, že neznabohovia ako vy dedine nepomôžu.

Otec Vasilij – pop, 56 r.

Do Novej Vsi dochádzate, lebo je tu veľa veriacich, ktorí sa hlásia k pravoslávniu. V dedine je zlá atmosféra aj kvôli farárovi Vavrinčákovi. Nedá sa s ním dohodnúť. Takto by sa farár nemal správať. Ako vám pošepkali vaši veriaci – farár si neodpustí jedinou príležitosť ohovoriť vás. Dokonca vraj aj v kázni spomenul pravoslávnych ako tých, ktorí v minulosti páchali zlo. So vzťahmi medzi cirkvami to bolo zložité, ale je potrebné stále si to pripomínať? Nebolo by lepšie už raz všetko vymazať z mysle a podať si ruky? Vo svojich kázňach vždy vyzývate na mier. Všetci sme dietky božie. Rómovia sa k vám takmer nehlásia, ale vy by ste v zbore privítali aj ich. Prečo nie? Ak by prišli do kostola triezvi a čistí, nenadávali by, žili bohabojným spôsobom, neboli by leniví, viedli deti k pokore a viere, svätili sviatky... prečo nie?

Vajda Marián Čabuj, 64 r.

Ste neformálnou autoritou v osade Čabuvo. Do osady, ktorú ešte dávno založil váš otec, ste sa opätovne prisťahovali pred 18 rokmi, predtým ste krátko žili v Humennom. Vzali ste si dcéru starousadlíka pána Čabuva, s ktorou máte dnes 8 detí a 22 vnúčat. V minulosti ste pracovali ako pomocník na stavbách a po tom ako ste stratili prácu, živili ste sa občasnými „fuškami“. Niekoľkokrát vás prichytili pri tom, ako si zo stavby požičiate stavebný materiál, za čo ste skončili v base. Tam ste sa naučili poriadne čítať a písať, lepšie sa vyjadrovať a starať sa o svoje základné občianske povinnosti. Po príchode do Čabuva ste zistili, že vtedy ešte malá osada nemá žiadneho vodcu, obyvatelia sa nevedia na ničom dohodnúť a gadžovia z Novej Vsi sa o nich vôbec nestarajú. Chopili ste sa iniciatívy a vysvetlili obyvateľom, že ak chcú lepšie žiť, musia mať niekoho, kto sa o nich postará a občas za nich aj rozhodne. Stali ste sa samozvaným vodcom, čo bolo zo začiatku prijímané s podozrievavosťou, postupom času ste si však získali autoritu a rešpekt miestnych obyvateľov. Vždy, keď sa v osade vyskytol problém, snažili ste sa ho rázne riešiť a do veľkej miery sa vám to aj darilo. Keď sa napríklad rozšírila žltáčka, vybavili ste dezinfekciu osady a očkovanie, niekoľkokrát aj deratizáciu a odvšivenie detí. Vaša rodina dnes patrí medzi najbohatšie v osade, nikto však nevie s určitosťou povedať, odkiaľ vaše príjmy pochádzajú. Nie je tajomstvom, že aj so svojou ženou občas požičiate peniaze, o tom sa však v osade nehovorí.

Niekoľkokrát ste sa pokúšali vyjednávať o nevyrovnaných pozemkoch so starostom, aby si ich obyvatelia mohli odkúpiť a začať legálne odoberať elektrinu, nikdy ste sa však na ničom

nedohodli. Starosta stále iba opakuje, že sa to nedá a svoju neochotu a nezáujem zakrýva akýmsi právnickým blábolom. Pritom sa tvári, že chce nájsť spoločné riešenie. Tak je to koniec koncov so všetkým, čo sa snažíte pre osadu dosiahnuť. Buď sa to nedá, alebo nie sú peniaze. Tak kam ich potom dáva? Gadžom, všetko iba gadžom a tí sa ešte sťažujú, že s našimi Rómami sú čoraz väčšie problémy. Prečo vy musíte stále ustupovať, vychádzať starostovi v ústrety a on nič pre osadu neurobí? Na všetko predsa existujú jednoduché riešenia, len treba chcieť. A tie neustále výčitky, že si neviete urobiť v osade poriadok, obyvatelia kradnú a robia výtržnosti. Veď sa nič také hrozné nedeje, občas sa po dávkach opijú a potom robia hluk, ale to je predsa normálne, veď majú ťažký život. Občas niečo ukradnú, ale čo majú robiť, keď robota nie je a z dávok sa nedá žiť, veď musia niečo jesť. A gadžovia nepomôžu, najradšej by vás odtiaľto vyštvali. Najlepšie by asi bolo, keby sa vám podarilo osadu oddeliť od Novej Vsi a stať sa starostom Čabuva. Potom by ste vedeli peniaze správne rozdeliť a hneď by bolo všetko lepšie. To sa však asi už nedá, časť ľudí vás prestala počúvať, robia si, čo chcú a podporujú toho povalača McGipsayho, ktorý všade rozširuje, že vy ste pre osadu nikdy nič neurobili! Veď ste vždy mali na srdci len záujmy svojich Rómov a robili pre nich, čo sa dalo. Nečudo, že to ide všetko dolu vodou.

Klára Čabujová – manželka vajdu

Veľmi si potrpíte na to, že patríte k vyššej vrstve v osade. S „nepriateľskými“ obyvateľmi sa veľmi nestýkate, vlastne sa im vyhýbate, iba im občas požičiate peniaze. Veď ako by to vyzeralo, keby sa manželka vajdu a dcéra zakladateľa osady stretávala s tými nezodpovednými matkami, čo žijú v chatrčiach, o deti sa nestarajú a muži im všetko prechlastajú. Väčšinu času trávite pozeraním telenoviel a klebetením so svojimi dcérami a neterami a starostlivosťou o domácnosť. Deti sú už veľké, tak sa staráte aspoň o vnúčatá a dúfate, že z nich niečo bude, že odtiaľto odídu a budú niekde slušne žiť. O záležitosti osady sa navonok nezaujímate, lebo to sa na ženu nepatrí, aby sa starala do politiky. Vždy ste však mali názor na to, čo sa v osade deje a nenápadne ste ho svojmu mužovi podsúvali. Ten vaše reči nikdy nebral vážne, ale párkrát ste ho prekvapili riešením, ktoré by jemu v živote nenapadlo. Najradšej by ste sa presťahovali do dediny, kde je lepší život, ale gadžovia sú k Romákovi čoraz nepriateľskejší. Občas sa stýkate s bielymi kamarátkami z dediny, ale už to nie je to, čo bývalo. Aj minule na vás v obchode divne pozerali, ako keby ste patrili k tým, čo robia bordel a problémy. Takto to predsa nikdy nebolo, s bielymi ste vychádzali celkom dobre. Celá situácia vás šťve a nútite muža, aby s tým niečo urobil. To je predsa vrchol, aby ste si nemohli obliecť svoje nedeľné šaty a išli sa ukázať do kostola!

Aladár Čabuj – syn vajdu a jeho ženy Kláry

Máte 20 rokov a ste najmladším synom vajdu. Vyučili ste sa za dláždiča, ale prácu nemáte a takáto robota vás ani nezaujíma. Svojho starého fotra s predpotopnými názormi hrozne vytáčate tým, že väčšinu času trávite u McGipsyho a spolu rapujete o rasovej nenávisti, o živote čiernych plnom predsudkov a smejete sa na blbosti gadžov. Na svoj vek máte veľmi dobrú reflexiu rómskej problematiky a vaše bežné názory (mimo textov vašich songov) sú skôr umiernené, hlavne aby bola pohoda. I keď radi obháňate miestne čhaje, v tejto diere sa usadiť nechcete. Plánujete vypadnúť do Anglicka, zarobiť poriadne lówe a stať sa slávnym rómskym raperským gangstom.

Peter Gerbera – poslanec miestneho zastupiteľstva, 58 r., ženatý

V Novej Vsi žijete celý život. Do základnej školy ste chodili v Novej Vsi spolu s rómskymi deťmi a na učňovku ste dochádzali do Humenného. Na miestnej veselici ste si v 19 rokoch padli do oka s najkrajším dievčaťom z dediny – Marienkou, po 4 mesiacoch od zoznámenia bola svadba a po 9 mesiacoch sa vám narodila prvá dcéra Elena (v súčasnosti má 38 rokov a žije ako slobodná dievka v Humennom). Následne sa vám narodili ešte dve deti – Otília (35 rokov, stále žije s vami) a Tomáš (29 rokov – odišiel do Londýna za prácou).

Na prácu ste mali šťastie – s výnimkou 2 rokov, keď ste boli nezamestnaný, pracujete stále – v súčasnosti ako pokladník v Tesco v Humennom. Vaša žena je nezamestnaná a venuje sa roľníčeniu na vašom pozemku v Novej Vsi.

S pôvodnými Rómami z osady ste nikdy väčší problém nemali – chodili ste spolu do školy, popijate spolu v krčme. Myslíte si však, že život v obci komplikujú práve novo prisťahovaní Rómovia, ktorí nerobia nič, iba bordel, živia úžerníka a máte podozrenie, že vám a vašej žene už niekoľkokrát zobrali úrodu, aj keď ste to nikdy nedokázali. Za poslanca ste kandidovali práve preto, aby sa situácia vyriešila a aby bieli obyvatelia Novej Vsi nedoplácali na lenivosť Rómov z osady.

Roman Vavrinčák – farár, 39 r.

Pochádzate z Michaloviec, ale už po ukončení seminára ste boli umiestnení na faru v Novej Vsi. Okrem tejto obce slúžite omše aj v Kochanovciach, Hažíne nad Cirochou a v obci Ptičie.

V Novej Vsi chodí na vaše nedeľné omše medzi 180 a 200 ľudí, čo považujete za veľký úspech a dôkaz toho, že ste dobrým rečníkom, ktorého ľudia radi počúvajú. Máte dobré vzťahy s veriacimi v obci i s miestnymi Rómami a vnímate sa ako prostredník medzi týmito skupinami, aj keď vás o to nikto nežiadal. Rómovia do kostola nechodia, z čoho ste síce trochu smutný (veď predsa každý má právo byť spasený), ale na druhej strane ste tak trochu rád, lebo v minulosti, keď Rómovia na omšu prišli, sa hlavne starší bieli obyvatelia sťažovali na to, že smrdia a sú hluční a emocionálni vo svojich náboženských prejavoch a vy ste sa oprávnené začali báť, že tým odstrašia od návštevy vášho bohostánku väčšinové obyvateľstvo.

Tak ako dobre vychádzate s bielymi obyvateľmi i s Rómami, tak neviete nájsť spoločnú reč s miestnym popom, ktorého považujete za hrubého a všemocne sa snažiaceho prevrátiť čo najviac obyvateľov na pravoslávnu vieru, čo považujete za nefér.

Jozef Mojto – dôchodca, 69 r., bývalý novinár

Ste skutočnou celebritou obce Nová Ves, aj keď mnohí to tak nevnímajú (dokonca sa vám za vaše „horenosstvo“ v krčme posmievať). Vy však viete, ako to je – na rozdiel od ostatných obyvateľov obce ste dokázali odísť a preraziť vo veľkom svete. Vyštudovali ste v Košiciach vysokú školu (technickú) a stali ste sa novinárom v najčítanejšom týždenníku v Humennom – Humenský žurnál. Povešť o vašej novinárskej činnosti sa rozniesla až tak, že ste boli trikrát pozvaný na rozhovor do košického vysielania Slovenského rozhlasu (z toho raz naživo) a raz ste dokonca boli pozvaní do televíznej diskusie STV v Bratislave o živote na vidieku, ale nakoniec z toho zišlo.

Po ukončení aktívnej kariéry novinára (a tiež aj preto, lebo týždenník Humenský žurnál pre finančné problémy zanikol) ste sa vrátili do rodnej obce Nová Ves a rozhodli ste sa, že o jej

zaujímavej histórii a obyvateľoch napíšete knihu. Zatiaľ však máte iba názov – Na východe dobre, na východe zdravo.

Celých 20 rokov demokracie (o ktorej si tiež myslíte svoje) ste volili SNS – nielen preto, lebo ako jediná strana to vždy myslela s našou mladou republikou vážne, ale aj preto, lebo jej líder bol rovný chlap, ktorý vždy na rovinu povedal, čo si myslí – aj o Rómoch (aj tak si myslíte, že sú to Cigáni, nie Rómovia). A presne tak vidíte aj vy sám seba – ste priamočiary a máte pocit, že je čas, aby sa rómsky problém začal už konečne riešiť aj skutočne, nielen z Bratislavy na papieri.

Mária Domáková – riaditeľka školy, 52 r.

Do Novej Vsi dochádzate z Humenného, kde ste predtým 20 rokov učili v miestnej základnej škole. V čase výberového konania na riaditeľku školy v Novej Vsi ste získanie tejto pozície považovali za postup v kariére, ale dnes vidíte, ako ste sa mýlili. Namiesto učenia v pokojnej mestskej škole ste získali post, na ktorom musíte dennodenne riešiť absencie a bitky na pôde školy, sťažnosti rodičov na (ne)hygienu iných detí, sťažnosti 3 učiteľiek, že sú preťažené a málo zaplatené (minulý rok dokonca zvažovali štrajk!!!), nekonečné diskusie s odborom sociálnych vecí v Humennom o tom, ktorým rodičom za absencie detí odobrať tento mesiac rodinné prídavky (situácia bola lepšia, kým boli v obci terénni pracovníci, ktorí deti vodili do školy, ale odkedy ich starosta vyhodil a vy nevíete prečo, situácia je zasa problematická) a navyše vám minulý mesiac začalo do školy zatekať cez deravú strechu, ktorej rekonštrukcia je naplánovaná až na rok 2014. Hlučných Rómov z osady i večne sa sťažujúcich bielych obyvateľov už máte plné zuby a uvažujete o tom, že sa vrátite späť do Humenného.

Ste presvedčená, že obchod vykradli Rómovia.

Karol Džunka a.k.a. MC Gipsej, 22 r.

Ste Róm, ale máte plné zuby života v osade – aj preto ste odtiaľ pri prvej novej príležitosti vypadli – aj keď ste tam nechali svojho syna, ktorého máte s dcérou miestneho vajdu – toho idiota, ktorý každému len rozkazuje a myslí si, aký je chávno, aj keď v skutočnosti ho už nikto nepočúva.

Dokončili ste (na druhý pokus) strednú školu v Humennom, takže viete, že najlepší spôsob, ako presvedčiť Romákov o tom, že majú niečo robiť (aj keď presne nevíete, čo), je prostredníctvom hudby. Preto ste sa rozhodli, že sa budete venovať výlučne tvorbe hudby. Momentálne z toho síce nemáte ani euro a žijete na dávkach ako Romáci z osady, ale vy ste iný! U vás je to dočasné, kým sa vaša hudba nezačne predávať a potom budete mať toľko lówe, že si budete môcť kúpiť aj celú osadu. A zároveň ukážete všetkým, čo vás kritizujú, že ste odišli a že nechcete žiť „medzi svojimi“, že ste pán!

Dalibor Horan – šéf dobrovoľnej hasičskej jednotky, 31 r., nezamestnaný

Celý život žijete v Novej Vsi, do školy ste chodili s tými špinavými Cigánmi, aj preto ste sa nemohli dostať na strednú školu. Okrem občasných fušiek na stavbe sa vám nikdy robotu zohnať nepodarilo a žijete z dávok. Ste však šéfom hasičskej jednotky, čo vás zamestnáva úplne – viete, koľko to je práce, pripraviť všetky cvičenia, udržiavať techniku v dobrom stave a byť stále v pohotovosti?

Keď bol v Novej Vsi pred dvoma rokmi pochod mladíkov s vlajkami, konečne ste pochopili, kam patríte. V obci síce všetci na Cigánov nadávajú, ale nikto nič nerobí – ani keď rúbu drevo,

ani keď mizne úroda a určite sa neudeje nič ani teraz, keď tí špinaví Cigáni vyrabovali obchod. Preto ste napísali list Kotlebovi, že by ste potrebovali pomôcť riešiť cigánsku otázku aj vo vašej obci, ale neodpísal vám – asi je strašne zaneprázdnený. A keď počujete v správach, že majú Cigánom dať 200 miliónov na nové byty, kým vy ste museli makať a postaviť si vlastný dom (za peniaze ušetrené vašimi rodičmi), brali by ste do ruky zbraň.

Štefan Rovný – pracovník ľudskoprávnej organizácie z Košíc, 33 r.

Zo správ ste sa dozvedeli, že kvôli krádeži tovaru v obchode v obci Nová Ves, ktorú údajne spáchali miestni Rómovia a Rómky, sa v osade následne uskutočnila úplne neprimerane brutálna policajná razia, pri ktorej boli porušené nielen všetky služobné postupy Policajného zboru SR, ale hlavne boli porušené práva všetkým, ktorí boli raziou ohrození. Špeciálne vás vydesil príbeh o tom, že policajti prikladali deťom k hlavám nabitú zbraň. Aj informácie o tom, ako sa k zadržanými správali na policajnej stanici, sa rôznia.

Myslíte si, že toto je posledná kvapka v mori svojvôle, ktorú policajti špeciálne z Humenného uplatňujú a je čas ukázať celému svetu konkrétne príklady toho, ako sa na Slovensku porušujú ľudské práva Rómov. Preto ste pozvali spriatelенých novinárov z Bratislavy a z Prahy a spoločne idete do Novej Vsi zistiť skutkový stav a napísať správu, ktorú následne zašlete podpredsedovi vlády pre ľudské práva, ako aj medzinárodným inštitúciám, aby sa takého konanie polície už nikdy neopakovalo.

Konciliátor (zmierovač) – 25-ročný z Prešova

Vyštudovali ste špeciálnu pedagogiku a hneď po škole ste pracovali v diagnostickom ústave pre mládež. S problematikou spolužitia Rómov a Nerómov ste sa stretávali počas štúdia, ale aj po škole. Asi pred pol rokom ste absolvovali kurz pre členov zmierovacej rady a aj keď ste predtým nemali veľa skúseností so zmierovaním, veľmi vás to oslovilo a chcete v tejto činnosti pôsobiť. Ste z Prešova, žijete v Prešove, ale o Čabove a Novej Vsi ste počuli. Nikoho z tých ľudí osobne nepoznáte, takže vás aj trocha prekvapilo, keď vám zavolať starosta z Novej Vsi, že hľadá niekoho, kto by mu vedel poradiť a pomôcť v konflikte, ktorý sa rozhorel v obci. Počul o zmierovacej rade a hľadá zmierovača, ktorý je určite väčší odborník na túto tému ako on. Prosil vás, aby ste prišli, že určite pomôže niekto z Prešova, kto je nezávislý a nebudú ho hneď považovať za zaujatého pre niektorú zo strán konfliktu. Napokon ste sa dali nahovoriť, že bezplatne pomôžete, tešíte sa na túto činnosť, ale trochu sa aj obávate, čo vás čaká.

So starostom ste sa dohodli, že zajtra prídete na dlhý rozhovor s ním a o dva dni na to by mal zvolať veľké zhromaždenie dôležitých ľudí z obce a osady (príp. ďalších hráčov), ktoré môžete facilitovať.

📄 Študijný materiál

Hojšík, M. (2009): Rómovia. In: G. Mesežnikov (ed.): Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

Chanov – Sídlište hruzy. (2011). [Film]. Karolína Vrbasová.

Romský kráľ. (2009). [Film]. Viliam Poltikovič.

PRÍLOHY K SIMULÁCIÁM

Príloha č. 1

Zuzana Hardoš Kurnasová

Conflict Resolution in Georgia

2.1 Historical background to the conflict with Abkhazia

In Georgia, the combination of structural factors embedded in Soviet policies and the political agency of both Georgians and Abkhaz generated conditions, which contributed to escalation of brewing tensions between ethnic Georgians and ethnic Abkhaz in Abkhazia into direct violence.

The policies of nation building and colonization⁷⁷ implemented by the leadership of the Soviet Union in early 1920s, through which they administratively parceled the peoples living within USSR according to their official nationalities into Union Republics, Autonomous Regions and Oblasts, led to inner tensions of fighting for nationality rights by the smaller units (Zverev 1996), as was the case also in Abkhazia.

In 1921⁷⁸, Georgia became part of Transcaucasian Soviet Federated Socialist Republic. In 1931, Georgia alongside with Azerbaijan and Armenia became titular nations of Union republics created in South Caucasus after the disintegration of the Transcaucasian SFSR in the same year. Abkhazia's status changed from the full republic status, anchored in the 1925 constitution, according to which Abkhazia and Georgia were to be in a federative relationship based on equality of the two republics, to that of an Autonomous republic (ASSR) in 1931, which meant that Abkhazia became subordinate to the Georgian Union republic (Zverev 1996).

Since 1930's until 1950's through the policies of 'Georgianization' of Stalin and Beria, many of ethnic Georgians were resettled to Abkhazia to decrease the numbers of ethnic Abkhaz living in the territory, consequently the Abkhaz⁷⁹ became minority in Abkhazia, constituting only 17%, while the Georgian an population counted to almost 50%⁸⁰. The Abkhaz population saw these policies as a threat to the sole existence of their ethnic identity orchestrated by ethnic Georgian nationals in the Soviet leadership through forced assimilation (Nodia 1997). As a result, the Abkhaz elite were sending petitions to the Centre in Moscow in 1956, 1967 and 1978 to integrate Abkhazia into Russia. As a response to their demands, after 1950's many official positions were allocated on a quota basis to the Abkhaz, who constituted a minority. However, these double-sided policies did not help the situation, quite

77 See Hirsch (2000)

78 After an invasion by Red Army, which ended its 3 years of independence.

79 Georgian and Abkhaz are two distinct ethnic groups, the Abkhaz language is part of the Circassian family, which makes them kin to the North Caucasian Peoples. (Nodia 1997)

80 As of: before the dissolution of the Soviet Union (Herrberg 2006)

the contrary, created a societal security dilemma between Georgians and Abkhaz, living in Abkhazia, trying to protect their identity, Abkhaz against “Georganisation” and Georgians against “Russification”⁸¹. Both societies exercised different ways of leverage and took different non-military measures to protect their societal identity, resulting in spiral of moves and counter-moves, which escalated into an intercommunal violence in 1989, between ethnic Georgians and Abkhaz living in Sukhumi, following a mass rally in Lykhny where some 30 000 Abkhaz reiterated the demand that Abkhazia should secede from Georgia and be granted a union republic status (Zverev 1999, Kaufman 2001).

However, as Cornell (2002, p. 253) rightly points out, the ethnic grievances of the Abkhaz population and nationalist sentiments contributed to the ethnic mobilization and subsequent conflict in Abkhazia, but “without political autonomy Abkhaz political elite would not have had the necessary institutions – such as the Supreme Soviet of the Abkhaz Autonomous Republic – with which to legitimately decide on secession from Georgia” and gain military support in war from Moscow through the channels of Supreme Soviet and from the North Caucasian people.

In Abkhazia, after Ardzinba came to power, a new election law of 1990 was adopted, which gave way to a parliament in which 17% of the Abkhaz population enjoyed 43% majority with 28 seats out of 65⁸². The new parliament was elected along these lines in the fall of 1991. The newly elected Georgian President Zviad Gamsakhurdia, negotiated and endorsed the new electoral law. Due to his “nationalistic and personalistic” policies, he soon faced an opposition from Georgians in Tbilisi (Lynch 2004, p. 198). After the suppression of student demonstrations in Tbilisi in September 1991, the opposition organized a military coup in the winter 1991–1992 and deposed him from power (Lynch 2004). As a consequence, the Abkhaz parliament split into Abkhaz-led and Georgian-led factions (Cornell 2002).

Amidst the political turmoil, Georgia declared independence in April 1991, and reinstated constitution from 1921, which did not provide for any separate status of Abkhazia. The international community soon afterward recognized the independence of Georgia, along with other former Union Republics. In the summer of 1991, Abkhaz Supreme Soviet reinstated the constitution from 1925, which defined the relationship between Georgia and Abkhazia as a federation based on equality between the two republics (Herrberg 2006).

Conflict erupted in August 1992, when Georgian forces entered Abkhazia under the pretext of protecting Abkhaz railways and highways against guerilla insurgents that supported Gamsakhurdia. Eduard Shevardnadze had only little control of the government and military forces; the official mission led by warlord Kitovani soon spun out of control⁸³ and escalated into violence, when Kitovani moved to Sukhumi determined to take military control of the whole territory and restore the Georgian territorial integrity (Coppieters 2004, Nodia 1997).

81 Georgians perceived these issues and intercommunal conflicts with the Abkhaz through the prism of their relationship with Russia and what they believed to be Russian effort to rule the Union republics through the Byzanthian principle *divido et impere* (Nodia 1997, Lynch 2004). As Ghia Nodia (1997) argues, the anti-Abkhaz feelings shared by Georgians were not as strong as the anti-Georgian sentiments, because for Georgians the real enemy was Russia and they did not see a real threat to their security coming from the Abkhaz alone, rather from the policies of Moscow.

82 Georgian ethnic majority was assigned 26 seats

83 As Kitovani himself states in a documentary *Absence of Will* (2009) made by Studio Re

At first Kitovani was progressing steadily further to the northern coast of Abkhazia. In 1992 Russia brokered ceasefire between the conflicting parties, however, new hostilities resumed. A rapid shift in the course of the events came with the overt military support of Abkhaz troops by the military forces from North Caucasus⁸⁴ and Russia⁸⁵, which succeeded in pushing the Georgian forces back. Another ceasefire was signed on July 27, 1993 between Georgia and Abkhaz de facto government. The UN peacekeeping forces that were deployed in the region to observe its implementation had to suspend their mission, after a surprise Abkhaz offensive in September 1993, which finally ended the war in October 1993 resulting in the Abkhaz victory (Nodia 1997, Lynch 2004, UNOMIG 2009).

Nodia (1997, 38) opines that Shevardnadze wanted “a Moscow-brokered end to the war so badly that he deceived himself by signing deals that proved disastrous for Georgia”. The agreements from 1992 and 1993, resulted first in the loss of Gagra and the border with Russia, and then in the loss of Sukhumi. After several rounds of negotiations chaired by Secretary General's Special Envoy, the parties signed two declarations that anchor on the one hand the resolution of the conflict in Abkhazia and on the other the situation of IDPs – some 300 000 mostly ethnic Georgians who fled their homes to escape the hostilities of war⁸⁶. On April 4th 1994, the warring parties signed the quadripartite agreement on a “Voluntary Return of Refugees and Displaced Persons” and on May 14, 1994 Declaration “On the activities of political resolution of the conflict between Georgians and Abkhaz”. Both parties agreed to deployment of a CIS peacekeeping force constituting of Russian soldiers, which had been operating along with a UN unarmed force (UNOMIG 2009) deployed to observe the implementation of the ceasefire and monitor the operations of the CIS peacekeepers (Zakareishvili n.d.; UNOMIG 2009).

2.2 Further dynamic and conflict resolution efforts: Role of Track I

The UN launched in 1994 the so called Geneva Process of negotiations under the auspices of Special Representative of Secretary-General (SRSG). The Geneva process thus created a forum where political issues between Abkhazia and Georgia could be consulted on a multilateral level with Russia as the main facilitator (Socor 2004). As Ambassador Gyarmati stated in the interview conducted on May 18, 2010, in the period after the war there was a general readiness between the parties to the conflict to find a workable solution. However, as he emphasized, there was no strong push from the West to resolve the conflict. Nodia (1997, p. 49) believes that for Russia “keeping the conflict unresolved seem[ed] to be the only way to keep Georgia [and Abkhazia] in check, even to a degree”. As Socor, points out Russia soon convinced Abkhazia to withdraw from the multilateral negotiations. The negotiations between Georgia and Abkhazia were resumed in Moscow on a bilateral basis “despite Georgian protest” and unopposed by the UN, which had initiated the Geneva process. Russia was even admitted

84 Confederation of Caucasian Mountainous People

85 Russia, because of its internal divisions, supported militarily both parties to the conflict. Abkhazia lost a significant leverage on the politics in Moscow, when Yeltsin arrested vice-president Rutskoi and other opposition leaders in the parliament (Coppieters 1999).

86 Abkhazia has been largely depopulated as a result of the war, but also due to its ongoing policies that deny the return of the refugees fearing that the Abkhaz might again constitute a minority if the Georgian refugees return to their homes. Only the Georgians from the Gali region have been permitted to come back (Coppieters 2004).

as a member of Friends of Georgia, alongside England, France, Germany, a self-proclaimed group of western states established by the US (Socor 2004).

In 1997⁸⁷, Special Representative of Secretary-General Liviu Bota reinvigorated the Geneva process chaired by the UN, which now included besides Georgia, Abkhazia, Russia, which was still the main facilitator, also envoys from countries that formed “Friends of Georgia” (including Russia), and OSCE. The meetings led to establishment of Coordination Council⁸⁸, which institutionalized the Geneva process in order to guarantee that the issue of the status of Abkhazia would be negotiated in this format. It became the key negotiation platform for the efforts to resolve the conflict in the period between 1997 and 2001, however failed to produce any concrete results (Socor 2004).

In 2001, Abkhazia ceased to participate in the meetings of the Coordination Council; the meetings were resumed only in May 2006. However, after President Saakashvili launched a military operation in July 2006 and established Abkhaz government-in-exile in Kodori Gorge⁸⁹, the meetings of Coordination Council ultimately terminated (Abkhazia- Path to War 2009).

In 2003 at the meeting in Sochi, a parallel format to the Geneva process, known as Sochi process, was established by Putin and Shevardnadze. According to Socor (2004), Putin pushed Shevardnadze to establish this Georgian-Abkhaz-Russian framework for confidence building, return of IDPs and economic recovery. The promising multilateral platform established by Geneva process and continued with the work of Coordination Council was thus abandoned and the bilateral platform left Georgia to negotiate with Russia and Abkhazia alone. This shift undermined, in Socor's (2004) view the Georgian argument that the Geneva process was the only viable option for a constructive and successful resolution of the conflict.

A major shift in Georgia's approach to resolving the conflicts with its breakaway regions came with the Rose Revolution in November 2003 Shevardnadze resigned after mass demonstrations against the rigged parliamentary elections. Saakashvili, the leader of the Rose Revolution, assumed office with the agenda of restoring territorial integrity of Georgia and adapting Georgia to EU and NATO standards aiming for accession to both organizations (Strachota 2008). According to Strachota (2008) Saakashvili's strategy to regain full jurisdiction over the breakaway regions was four-fold: internationalization of the problem of para-states; taking constructive political and legislative measures towards para-states to create the image of a responsible state; undermining political control of the para-states' authorities over their territories; building a strong army. Saakashvili's more aggressive policies aimed at reintegrating both breakaway regions led to escalation of the conflict with Abkhazia in 2006 when the strained relations between the breakaway regions on the one hand and Russia on the other became more tense after the military operation in Kodori Gorge. The situation was further exacerbated by Saakashvili's pro-American leaning and efforts to join NATO.

87 In the same year President of Abkhazia Ardzinba and Shevardnadze signed an agreement on the non-resumption of hostilities

88 The Coordination Council consisted of three working groups, whose activities were directed at conflict resolution, return of IDPs and economic and social recovery

89 Kodori Gorge was a security zone under the auspices of UNOMIG and CIS peacekeeping forces and the only Georgian administered region in Abkhazia until August 12, 2008.

In June 2006, the presidents of the internationally non-recognized entities of Abkhazia, South Ossetia and Transnistria held a meeting in Sukhumi. At the meeting, Abkhazia's President Sergei Bagapsh, South Ossetia's Eduard Kokoity and Transnistria's Igor Smirnov signed two joint declarations in which they agreed to support each other in their calls for independence and declared Russia the only guarantor of peace and security in the region. They also established Commonwealth for Democracy and Rights of Nations, with the aim of acquiring international recognition (RFE/RL 2007). The three presidents met also in November 2007 where they pledged to continue political cooperation aimed at “preventing the tensions endangered by Georgia from erupting into full-scale conflict” (Eurasianet 2007)⁹⁰

Nevertheless, the protracted conflict escalated into a full-blown war in August 2008 between Georgia and Russia. The August war took place on the territory of South Ossetia and after five days of fighting ended in Russian victory and unilateral recognition of the two breakaway regions by Russia⁹¹.

2.2.1. Track I proposals

UN Proposal: The Boden document (2001)

In 2001, SRSO Dieter Boden presented a solution to the frozen conflict entitled “Basic Principles on the Distribution of Competencies between Tbilisi and Sukhumi,” on which he worked together with Friends of the Secretary General and Coordination Council, and which became known as the Boden Document. Coppieters (2004) argues that the document was intended to serve as a compromise solution between the UN and Russia, leaving it up to Georgia and Abkhazia to settle down and solve the minute details of statebuilding and institutional questions. Therefore the proposal only lays out a framework for flexible international negotiations on the problematic issues of the statute of Abkhazia and its position *vis a vis* Georgia.

Dieter Boden⁹² in his eight principles provides for a federative constitution, which on the one hand recognizes the territorial integrity of Georgia and its demand for a return of IDPs to Abkhazia and on the other, the sovereign status of Abkhazia within the federal structure. As Coppieters importantly notes, “Abkhazia is not defined as being part of Georgia in the sense that Sukhumi would be subordinate to Tbilisi” quite the contrary, they would “both derive their powers from the federal constitution” (Coppieters 2004, 204), which could be amended or changed only by mutual consent of the two parties (Boden document, principle 3).

The proposal was not accepted by the Abkhaz side, which objected to its reintegration into Georgia. Georgia welcomed the favorable position of Russia towards the document and accepted the plan for the sake of compromise (ICG 2007).

It has to be noted that Socor believes that in 2006 Russia had been silently supporting Abkhazia's decision not to agree with the concept. In January 2006, at the meeting of the UN Security Council, Russia withheld its support from a solution to the conflict based on Abkhazia's status within the state of Georgia and declared the Boden document no longer appropriate as a framework for negotiations on the status of Abkhazia. This step, according

90 For details see: <<http://dev.eurasianet.org/resource/georgia/hypermail/200711/0010.shtml>> last accessed May 29, 2010

91 For the purposes of my thesis I will not go into details of the 5-day war

92 Full version available online at <http://smr.gov.ge/en/abkhazia/documents/bodens_document> last accessed May 20, 2010

to Socor (2006) swept away from the table the only platform for international negotiations on the status of Abkhazia. It was also a step to confront EU's probable more serious involvement in the region at that time, as Dieter Boden was to become the new EU Special Representative for the South Caucasus (Socor 2006).

Abkhaz Proposal: Key to the Future (2006)

In 2005, the Georgian government accepted a resolution to craft a peace plan regarding the conflict with Abkhazia by May 1, 2006; however, they had not succeeded in doing so. Abkhazia cleverly took advantage of the Georgian failure when Bagapsh revealed their own plan “Comprehensive Resolution of the Georgian-Abkhaz Conflict”⁹³ or “Key to the Future” on May 4, 2006, which was subsequently accepted by the Parliament on May 7.

The Abkhaz side in the document contends that the peace plan “consists of measures for restoring trust”, for which the main prerequisite is the recognition of Abkhaz independence by the Georgia and the international community. Secondly, they demand that the Georgian side apologize for “the state policy of assimilation, war and isolation” and lift the economic blockade imposed on Abkhazia⁹⁴ because it aggravates the economic situation and living conditions of the Abkhaz people. They also voiced their dissatisfaction with the efforts of the Georgian government to “expel Russia from the peacekeeping process”, which in their view demonstrates Georgia's intention to “internationalize the peacekeeping forces in the conflict zones”. This action would only reaffirm Abkhaz fear that Georgia would consider using force to settle the conflict, the proposal reads. The insistence of Bagapsh on recognition of Abkhaz independence not only resulted in Georgian rejection of the peace plan, but also led to “sharp exchange between [Bagapsh] and visiting members of NATO Parliamentary Assembly on May 6” (Fuller 2006).

Nevertheless, the peace plan also called for “[t]he process of economic integration in the Black Sea region and prospects for more intensive economic and regional cooperation within the framework of the ‘European Union's broad neighborhood strategy’”, which could be guarantees of the commitment of both sides to building good neighborly relations. But as Kaufmann (2009) notes, the Abkhaz openness towards the EU did not lead to practical reform efforts of such crucial areas as the rule of law, corruption, or government administration that would show a serious Abkhaz commitment. The intention to cooperate more closely within EU structures and Black Sea region was welcomed by Zakareishvili, who renders it an important step and saw it as a sign they wish to move away from Russia, which was mentioned in the text only once in the connection with peacekeeping forces. Interestingly, Zaal Anjaparidze (2006) in his article from May 10, regarded the politics of Abkhazia as a “slide towards Russia”, underlining the statement by Bagapsh, who said after the release of the Abkhaz proposal that “‘Abkhazia will develop relations with Russia whether the international community likes it or not’”.

93 Full text available online <<http://www.caucasus-dialog.net/Caucasus-Dialog/Documents/files/Key%20to%20the%20Future%20Eng%20Kopie.pdf>> last accessed May 20, 2010

94 The blockade was imposed by CIS in 1996

Georgian Proposal: Road Map (2006)

Georgian response to the Abkhaz peace plan came two months later, in June 2006, when Irakli Alasania, the Georgian President's aide for Abkhaz conflict issues presented a “road map” for the peace process with Abkhazia. The proposal was based on five main principles: territorial integrity of the Georgian republic and its willingness to negotiate granting internal sovereignty to Abkhazia; organized return of IPDs to Abkhazia⁹⁵; non-resumption of hostilities; a favorable attitude towards “the direct participation of international and regional organizations in the conflict resolution process” (Civil.Ge 2006) and finally the need for a joint action plan that would be a basis for a stage-by-stage conflict resolution process (Civil.Ge 2006).

And even though it diverged from the Abkhaz proposal on the major issue of the question of Abkhaz independence, it similarly proposed “consultations on the ‘involvement of Abkhazia in European regional institutes and projects, including the European Union Neighborhood Policy, and the Black Sea cooperation Process’” (Kaufman 2009, p. 3).

The latter principle mirrored the general atmosphere of hopeful reconciliation between Georgia and Abkhazia that lasted from December 2005 until the incidents in Kodori Gorge in the summer of 2006. As Zakareishvili (Absence of Will 2009) explains December 2005 was a good month for relations with both breakaway regions – Abkhazia and South Ossetia. South Ossetian President Kokoity agreed to negotiate with Georgia on the peace proposal that the Georgian side offered⁹⁶ and consequently the negotiations, which in Zakareishvili's (Absence of Will 2009) opinion were rather successful, went on throughout the month. In the same month, an agreement was reached for a meeting between the Abkhaz president, Bagapsh and Saakashvili. Irakli Alasania was leading negotiations with Sergei Shamba, Abkhaz Foreign Minister and he managed to gain trust of Abkhazia during the top-level negotiations. However, when Shamba accepted the invitations and came for an official visit to Tbilisi⁹⁷, Saakashvili instead of meeting with Sergei Shamba decided to visit the Senaki military base, what in Zakareishvili's (Absence of Will 2009) opinion, was a sign of Saakashvili's weakness and belief that “negotiations were humiliating” (Absence of Will 2009).

However, after the events in Kodori Gorge, Abkhazia directed its foreign policy fully towards Russia. Georgia also diverged from the EU path and turned its foreign policy orientation fully towards NATO and the US⁹⁸, what also meant a shift from Europeanization of the conflict regions to “internationalization of the conflicts in order [...] to ward off Russian aggression with the help of US and NATO” (Kaufman 2009, p. 3).

Georgia drafted and released another proposal in March 2008 along similar lines as the ‘road map’. From the one in 2006, it differed in the proposition to create economic zones in the regions Ochamcharia and Gali, which belonged to the breakaway region of Abkhazia (Civil.Ge 2008). The Abkhaz leadership rejected the plan arguing that those were only empty words of Saakashvili, whose main aim was to please the Western governments and gain their support (RFE/RL 2008).

95 Not only in the Gali District as proposed by the Abkhaz side

96 In the proposal “South Ossetia Peace Initiative”, Georgia offers autonomy to South Ossetia, the proposal however, was rejected by South Ossetia in the end

97 He also presented the Abkhaz proposal “Key to the Future”

98 Ambassador Gyarmati (Pers. comm, May 28, 2010) believes that “putting all eggs in the US basket” was a crucial mistake by Saakashvili

In Lynch's (2004) opinion, it is futile to assert that any self-proclaimed authority would agree to a federal agreement that essentially transforms political questions into legal questions. As he emphasizes that “self-declared states have no faith in the rule of law as a means to guarantee their security” and he refers to the period in 1990's when “the separatist regions experienced how new laws enacted in the metropolitan capitals were used as weapons against them” (Lynch 2004, p. 60).

2.3 Role of track II

As Liana Kvarchelia (2010, p. 4) stresses “non-governmental peacebuilding initiatives were carried out exclusively by western NGOs”. The organization such as Berghof Research Center, Conciliation Resources or International Alert have been in the region since mid 1990s and have carried out considerable amount of work aimed at bringing the influential people from both sides together hoping to reach out on the one hand to the governments and on the other to the domestic societies. However, in contrast to Moldova, where there are very strong ties between the two populations, in Georgia and Abkhazia, the meetings mainly resurfaced the convictions, aspirations and interests of the both parties.

Berghof Research Center together with London-based Conciliation Resources carried out between 1997 and 2007 a series of some twenty dialogues at the Austrian Study Center for Peace and Conflict Resolution in Stadtschlaining, hence the name Schlaining process. The forum followed the concept of problem-solving workshops, which brought together influential figures from both societies to discuss the roots of the conflict and possibilities of its resolution in an unofficial setting⁹⁹. Besides discussions, the participants had a chance to attend lectures by experts from other countries mired by ethnic conflicts so that they could compare and contrast the situation and options for Georgia and Abkhazia.

Other initiatives were developed on the basis of Schlaining process, such as Discussion pack, Informal Group of Experts and Round table. Discussion pack contains recommendations on how to structure the dialogue between the representatives from Georgia and Abkhazia. The Informal Group of Experts drafted a proposal on the federative constitution of Georgia and Abkhazia that was to be presented in 2004 to the National Security Council. The Round Table that took place in April 2004 was organized by Berghof Research Center and Conciliation Resources with the aim to create an informal forum for representatives of the European countries and representatives of Georgia and Abkhazia, where they could discuss the possible options of resolution to the protracted conflict (Wolleh 2006).

The Schlaining process designed for the participants from Georgia and Abkhazia was solely an independent venture and even though its participants have also been official representatives of both governments, i.e. advisors to the presidents, ministers from both sides, representatives of Coordination Council, they participated as private individuals and not in their official capacity, as Susan Stewart (2004) emphasizes.

⁹⁹ The participants were carefully selected by the local coordinators (Paata Zakareishvili on the Georgian side and Manana Gurgulia on the Abkhaz side), who had to consult the choices of participants with their respective governments. Moreover, the Abkhaz side had a privilege to decide also about the composition of the Georgian groups, so, for example, IDPs or representatives of the government-in-exile were for a long time denied participation in the dialogues (Wolleh 2006)

Oliver Wolleh (2006), who was in charge of the Schlaining process, states in his report that the dialogue seminars had more significance for the Abkhaz delegations, as they served as indirect communication channels with the international community and Georgia for that matter, because as an unrecognized entity they had only limited access to information and international actors. It has to be noted that even though the participants were regarded as acting in their personal capacity (Stewart 2004), the dialogue seminars necessarily became politicized. For both entities, and especially for Abkhazia, opinions divergent from the official stance of the government could pose a risk for the credibility of their demands. Involving a wider spectrum of participants in the dialogues on the one hand attempted to show the commitment to democratization of the country, but on the other, opinions of civil society that differed from the official claim for independence could undermine the seriousness of the Abkhaz demand and commitment of the whole society to this cause (Wolleh 2006). The political significance of these dialogues to the Georgian was rather marginal, since they view the Abkhaz side as a puppet in the hands of Russia and do not trust in the genuineness of the Abkhaz demands for self-determination (Wolleh 2006). Moreover, there is a high level of mistrust on the side of government, especially after Saakashvili assumed the office, towards the independent and non-governmental initiatives as they are critical of or in opposition to the hardline policies of the current leadership (Zakareishvili 2010, pers. Comm., May 20). And as Liana Kvarchelia (2010) stresses, Saakashvili even prevented Georgian officials from participating in the Schlaining process.

The Georgian-Abkhaz dialogue seminars thus served only as an important information sharing hub, and a place to forge and develop contacts with the broader society, however „their tangible impact on the political situation has been extremely low“ (Stewart 2004, p. 18).

Conciliation Resources (CR) have been involved in the region since 1997 and throughout this time they have carried out and established different projects focusing on the areas of civil society building, empowerment of the marginalized groups¹⁰⁰, democratization and conflict resolution. Many CR projects are directed at reframing the public opinion in Abkhazia and Georgia about the conflict and the stereotypes the people hold about the other. For example, in cooperation with Studio Re, an independent Georgian-based TV station they are organizing public debates, TV discussions, or Georgian-Abkhaz co-production documentary films (Conciliation Resources n.d.). Zakareishvili (2010, pers. comm. May 20) regards the work of Studio Re in this respect very important because as he explains, the documentaries and TV discussions try to go deep into the roots of the conflict. The producers invite experts, researchers who discuss the issues pertaining to the roots of the conflict, the resolution efforts, and the role of Georgia and propose recommendations how to move forward. However, Stewart (2004) points out that these activities, such as documentaries by Studio Re or other, attract only small viewership and thus a very limited impact on the society. CR also used to organize annual summer university for young people in international relations, governance and conflict transformation in Pitsunda, Abkhazia (Kvarchelia 2010).

International Alert is yet another organization that has been working in the field on conflict resolution between Georgia and Abkhazia since 1997. Their activities include direct support

100 Supporting the network of IDPs and Abkhaz NGOs

to the civil society, IDPs and dialogue between civil society representatives from Georgia and Abkhazia (International Alert n.d.).

Paata Zakareishvili (2010 pers. comm., May 20) emphasizes that after the Rose Revolution when Saakashvili became president, the links between the two tracks and between experts in Abkhazia and Georgia became weaker and now after the war non-existent. On the other hand, there is a strong network and cooperation inside Track II¹⁰¹ in the respective regions, as Zakareishvili stated. University of California Irvine¹⁰² has been organizing informal constructive dialogues for experts from Georgia since 1995. The Georgian participants still meet once or twice a year to discuss the current issues and developments in the conflict resolution without any presence of Abkhaz experts or a third party. They publish regular reports from those meetings called “Aspects of Georgian-Abkhaz conflict”, which should serve as recommendations for politicians and incentives for dialogue, as Zakareishvili explained in the interview on May 10, 2010.

2.3.1 Track II Proposals

Concept on the Special Status of Abkhazia in the Georgian State (2004)

The concept was a project that was to be presented to the Georgian National Council; its completion was even demanded by then President Shevardnadze in 2003, as Zakareishvili (2010 pers. comm., May 20) states. Zakareishvili was one of the five members¹⁰³ of The Informal Group of Experts that worked on drafting the proposal. Wolleh (2006) explains in his report on the Georgian-Abkhaz Dialogue that the preparation works began already at the informal dialogues and workshops led by Berghof Center and CR.

The Concept uses Boden document and the Georgian Constitution adopted in 1995 as its main framework and envisions a federal constitution for the two entities anchored in the “principle of distribution of ‘state sovereignty’ between the sovereign federal state and the member-subjects”, which enjoy “domestic sovereignty”. It recognizes the specific claims of the Abkhaz to the territory that both Georgians and Abkhaz claim to be their ancient homeland. It provides for equal status of Georgians and Abkhaz living in both entities, i.e. neither should in the respective territory have the status of national minority. The Concept also suggest that the Abkhaz should have a right to participate in foreign relations, conclude agreements with foreign states in the spheres of culture, commerce, and trade¹⁰⁴.

The concept, even though, requested by the president, has never been accepted. As the leaders changed after the Rose Revolution and a new more aggressive and pro-active policy of Saakashvili started being implemented towards Abkhazia, the Concept was swept away. Nevertheless, as Zakareishvili (2010 pers. comm., May 20) and Wolleh (2006) emphasize, its promotion in the media created a very important incentive for a general debate on the conflict resolution and status of Abkhazia among the wide Georgian public at times when a new strategy for Abkhazia was neither accepted nor even drafted yet.

101 It is very well documented by Nan and Garb (2006)

102 Under the leadership of Paula Garb, who was later joined by Susan Allen Nan from George Mason University. Later these dialogues were carried out under the auspices of Heinrich Boll Foundation and Conciliation Resources (Kvarchelia 2010).

103 The experts were solely from Georgia, there was no cooperation with Abkhaz experts or researchers.

104 Full version of the Concept available online: <http://zakareishvili.com/pdf/concefciaen.pdf>

Zones of Peace (2008)

Already in September 2008, at a symposium at Cornell University and later at George Mason University, a group of academics and conflict resolution practitioners¹⁰⁵ talked about their vision of “Peace Zones”¹⁰⁶ as a way to resolve the conflicts in South Caucasus.

Peace Zones as a concept are “geographical areas where attempts are being made to limit violence by promoting peace, as well as tolerance between ethnicities and religions”. The authors of Peace Zones in Caucasus claim that such initiative is feasible in the region referring to the post-war reconstruction and integration of Europe, as a case in point. They propose gradual transformation of the whole South Caucasus into a weapon-free, demilitarized zone with strong economic network and cooperation between the countries, emphasizing that similar economic cooperation was thriving in the past in Egret or Sadakhlo.

The idea of “Peace Zones” has been on the table since 2001, when John McDonald, the president of Institute for Multi-Track Diplomacy, started working on it with a writer and an opposition activist from Georgia, Irakli Kakabadze. McDonald during his diplomatic work in Georgia developed contacts with the high-level decision-makers in Georgia, to whom he outlined his plan of creating Peace Zones in Abkhazia and South Ossetia. In 2003, he presented the plan to Shevardnadze, who in McDonald's account wanted to endorse it, however, after the Rose Revolution when Saakashvili replaced Shevardnadze in the presidential seat, the initiative of Kakabadze and McDonald has not progressed further (A Practical Vision for Solving Georgia- Russia Crisis 2008).

Its possible success, however, remains elusive in my opinion, as several aspects have to be taken into account. First, since 2001, McDonald has not been able to raise money to initiate the implementation of the project. Second, in his account, he only mentions favorable attitude towards the idea from Georgian politicians¹⁰⁷, he fails to address the possible reaction of the Abkhaz side, which had been demanding full-fledged independence. Thirdly, the lobbying power might be further diminished by the fact that Irakli Kakabadze has been criticizing the policies of Saakashvili, which puts him in a difficult bargaining position.

105 Susan Allen Nan, an Assistant Professor of Conflict Analysis and Resolution at George Mason University; Irakli Kakabadze, who teaches Peace Studies at Cornell University; Arsen Kharatyan, a founding member of the youth movements Sksele and Hima; Jamila Mammadova, a South Caucasus Program Officer at the Institute for Multi-Track Diplomacy; Ekaterina Romanova, a Ph.D. Candidate in Conflict Analysis and Resolution at George Mason University

106 Full text available at <<http://www.a1plus.am/en/politics/2009/02/19/caucasus>> last accessed May 20, 2010

107 See: A Practical Vision for Solving Georgia-Russia Crisis (2008)

Príloha č. 2

Paula Jójárt

Diskusia s hosťkou (30 min)

Cieľom diskusie s hosťkou je priblížiť skúsenosti expertiek, resp. expertov, ktorí pracujú, resp. pracovali v rozvojovom kontexte a vo svojej práci sa priamo venovali hľadiskám rodovej rovnosti a/alebo posilňovaniu postavenie žien v spoločnosti. Možnosti:

- Marcela Ondeková (<http://www.linkedin.com/pub/marcela-ondekova/15/279/201/en>)
- Erika Kvapilová (<http://www.linkedin.com/pub/erika-kvapilova/39/691/a49/en>)
- Paula Jójárt (<http://sk.linkedin.com/in/paulajojart>)

Ak nie je hosť/hosťka k dispozícií, nahradíme blok 20-minútovou prezentáciou na tému rodová rovnosť a rozvojová agenda.¹⁰⁸

Príloha č. 3

Paula Jójárt

Rozohrievačka (30 min)

Na rozhoriatie môžeme použiť kvíz. Je postavený na frázach svahilčiny, to však dopredu neprezradíme, keďže je to jedna z otázok.

Kvíz môžeme premietiť ako PPT, alebo ho vytlačiť pre všetkých.

Môžeme nechať súťažiť ľudí jednotlivito alebo v malých skupinkách (dvojica, maximálne trojica).

108 Videá k nožnej prezentácii:

Meranie rodovej nerovnosti (Global Gender Gap report – WEF). [Online] Dostupné na: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/report-highlights/> [Cit. 11 Február 2016]

YouTube, *The Girl Effect*. [Online] Dostupné na: <https://ww.youtube.com/watch?v=1e8xgF0JtVg>

Kvíz¹⁰⁹

Čo odpoviete, keď sa vás spýtajú Habari/Habari yako?

Mzuri/Mzuri Sana.

(Ako sa máš? Doslovne: Čo je nové?, Čo máš nové?/Dobre. Veľmi dobre.)

Čo musíte nakúpiť, keď chcete niekoho pohostiť MIKATE?

Cukor, múku, droždie, príchut' (napr. vanilkový cukor), olej a štipku soli.

Je lepšie sa usmiať, alebo vziať nohy na plecia, keď vám niekto povie Nakupenda?

Úsmev postačí, teda ak je vám človek sympatický.

Hovorí, že vás má rád/rada, resp. miluje.

Na čo je dobré čarovné slovíčko Asante (sana)?

Ďakujem (veľmi pekne).

Keď vám niekto povie, že ste Malaika, chce vás uraziť?

Znamená to anjel, ale aj dieťa. Je to známa pesnička, ktorú preslávila speváčka Miriam Makeba, ktorá sa zvykne spievať deťom aj ako uspávanka. Bude to asi kompliment. ☺

Čo hľadá človek, ktorý sa pýta (K)iko wapi?

Príroda volá (hľadá WC).

Keď niekto povie Lala salama, má chuť na kontinentálne raňajky?

Skôr vám želá príjemné sny, resp. praje vám dobrú noc.

Sklame turistickú výpravu hláška Safari njema! [džema] alebo ich naopak poteší?

Nebojte sa, nedošli ste po otváracích hodinách. Želajú vám šťastnú cestu.

O čom to tu vlastne točíme? (akým jazykom rozprávame?)

Svahilsky alebo Kiswahili

Kde sa s týmito frázami nestratíte?

Najmä v Keni, Tanzánii a na východe Konga a v niektorých regiónoch Ugandy, Rwandy, Burundi alebo Mozambiku.

Rozstrelové otázky:

Pre koľko ľudí je to prvý jazyk?

15 miliónov

Kolko ľudí celkovo rozpráva týmto jazykom (najvyšší odhad)?

60 – 140 miliónov

109 Kvíz je spracovaný na základe materiálu:

Wikipedia, *Swahili language*. [Online] Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Swahili_language [Cit. 11 Február 2016]

Wikitravel, *Swahili phrasebook*. [Online] Dostupné na: http://wikitravel.org/en/Swahili_phrasebook [Cit. 11 Február 2016]

Príloha č. 4

Paula Jojárt

Cvičenie Návšteva (60 min)

Cieľ: Uvedomiť si, aký dôraz v spoločnosti kladieme na pohlavie ako základnú charakteristiku človeka, pričom dôvody, prečo tak robíme, si jednak často neuvedomujeme, a napriek tomu, že sa to na prvý pohľad nezdá, prekračujú hranice biológie (pohlavie) a presahujú do socio-kultúrnych dimenzií (rod).

Priestor a pomôcky: Flipchartové papiere alebo papiere formátu A4, farebné fixky alebo voskovky, nožnice a lepidlo.

Postup: Rozdelíme skupinu na 3 – 4 menšie podskupiny po cca 4 – 5 ľuďoch. Vysvetlíme im, že ich pozvali na návštevu do rodiny, ktorej sa nedávno narodilo prvé dieťa a ich úlohou bude pripraviť sa na návštevu. Mali by vybrať dary, ktoré by priniesli, ilustrovať ich kresbou a určiť, pre koho sú. K dispozícii budú mať farebné fixky a papiere. Môžeme zabezpečiť aj kópie katalógov z obchodov pre bábätká alebo hračkárskych obchodov, prípadne vytlačiť ponuky produktov z vhodných e-obchodov, ktoré môžu strihať či lepiť.

Inštrukcia k cvičeniu: Predstavte si, že vás pozvali na návštevu do rodiny, ktorej sa nedávno narodilo prvé dieťa.

Vašou úlohou je pripraviť sa na návštevu. Vyberte dary, ktoré by ste priniesli a nakreslite ich. Popíšte aj to, pre koho je ktorý dar určený.

Dôležité je, aby sme pri zadávaní inštrukcie nenaznačili žiadnym slovom, akého pohlavia je dieťa, t. j. volíme rodovo neutrálne pojmy, resp. otvorené formulácie. Čakáme, či táto otázka bude nasledovať. Ak sa obrátia na facilitátorku s touto otázkou, môžeme rovno prejsť k diskusii, *prečo je dôležité vedieť, akého pohlavia dieťa je?*

Ak sa otázka neobjaví, necháme skupiny pracovať približne 15 minút na svojej prezentácii a požiadame ich, aby na flipchart či papiere nakreslili svoje dary, prípadne ich vystrihli z vhodných časopisov. Po skončení práce v skupinách dáme priestor každej skupine prezentovať dary, ktoré by priniesli a komu by boli určené. Následne otvoríme diskusiu (viď komentár nižšie).

Variant 1 (monokultúrny prístup): Skupiny môžu pracovať na zadaní bližšie nešpecifikovanej rodiny, t. j. predpokladá sa, že sa stotožnia s kultúrou, v ktorej žijú – napr. so slovenskými tradíciami.

Variant 2 (multikultúrny prístup): Každý podskupine zadáme iný kultúrny kontext, t. j. rodiny, ku ktorým sa chystajú na návštevu, budú z rôznych kultúr: napr. jedna rodina bude slovenská, druhá z afrického Konga, tretia pôvodom z Číny, ďalšia by mohla byť rómska rodina a pod. V takomto prípade je dobré pripraviť si materiál, ktorý rozdáme na konci hry a ktorý by mal obsahovať príklady rôznych kultúr – ich zvykov a tradícií, typických darov pri narodení do dieťaťa, ideálne v členení podľa pohlavia dieťaťa, ak je to v danej kultúre zvykom odlišovať.

Otázky do diskusie/poznámky pre facilitátorky a facilitátorov:

Diskusiu po prezentáciách môžeme vyprovokovať nasledujúcimi otázkami:

- Čo vám prvé napadlo, keď ste počuli zadanie? Na základe čoho ste sa rozhodovali? Čo ste zvažovali? Hralo pohlavie vo vašich úvahách nejakú úlohu? Ak by ste vedeli dopredu pohlavie, ako by to zmenilo úlohu?
- Identifikovali ste niektoré dary (napr. hračky alebo druh oblečenia) ako vhodné, resp. nevhodné pre dievčatá a vhodné, resp. nevhodné pre chlapcov?

Prečo by mali byť tieto darčeky nevhodné pre chlapcov/pre dievčatá?

Môžeme sa rozprávať aj o tom, aké to mohlo byť v minulosti iné a aké „tradície“ máme dnes.

- Bolo to v minulosti inak? Aké boli tradície v časoch, keď sme sa narodili my, alebo keď sa narodili naši rodičia?

Ak skupiny vybrali rozdielne dary pre matku a pre otca, môžeme otvoriť aj tému týchto rozdielov a pýtať sa, čo rôzne roly otca/matky môžu signalizovať.

- Vnímate zásadné rozdiely medzi darmi pre otca a pre matku? V čom? O čom tieto rozdiely vypovedajú? Môžu reprezentovať napr. rozdielnu úlohu žien a mužov v rodičovstve? Ak áno, akú? Menia sa tieto roly (dnes vs. minulosť)?

Ak sme zvolili varianty rôznych kultúr, môžeme skúmať rozdielne predstavy o tom, čo je vhodné pre chlapcov a pre dievčatá v jednotlivých kultúrach a v čom sú si podobné. Kultúrne podobnosti môžeme pretaviť do objasnenia pojmov rod a pohlavie a toho, čím sa odlišujú.

Odporúčaný text k téme:

Jana Cviková: *Nerodíme sa ako ženy a muži – Pohlavie a rod*. Viď Študijný materiál na str. 213.

Tematické poznámky k rodovej problematike pre facilitátorky(rov):

Cieľom prvého cvičenia je uvedomiť si, ako je (nielen) naša spoločnosť úzko previazaná na striktné delenie ľudí podľa pohlavia a k čomu toto delenie slúži. Zatiaľ čo pred rozšírením sonografie bolo pohlavie dieťaťa skôr prekvapením pri narodení (prípadne predmetom ľudových „múdrosť“, či skôr mýtov), dnes je otázka „Už viete, čo to bude?“ úplne bežná a bez rozmyšľania ju kladieme budúcim rodičom, najmä tehotným ženám. V minulosti novorodené dieťa dostávalo prevažne rodovo neutrálne oblečenie (biela dojčenská košielka) alebo napr. neutrálne symboly prosperity (strieborná lyžička) a základné potreby pre novonarodené dieťa, dnes technológie umožňujú určiť pohlavie dieťaťa dávno pred narodením a tomu sa prispôbil aj trh, ktorý ponúka špecifické oblečenie a potreby pre dievčatá a pre chlapcov.

Vedieť pohlavie očakávaného dieťaťa sa zdôvodňuje potrebou vyberať vhodné dary, najmä rodovo špecifické oblečenie, ale aj potreby pre novorodencov, t.j. na základe toho, či ide o dievča alebo o chlapca. Prečo by však mali byť potreby či oblečenie pre batolátá rozdelené podľa pohlavia, sa dnes už málo kto opýta.

Deti si začínajú uvedomovať a najmä presnejšie formovať svoju identitu až okolo 2 až 3 roku života, čo zahŕňa aj identifikáciu sa s pohlavím, s ktorým sa narodili (inými slovami formuje si aj rodovú identitu). ***Načo je teda užitočné podľa pohlavia jednoznačne „kódovať“ už malé batolátá, keď sme to v minulosti nezvykli robiť?*** Rodovo jasne vymedzené oblečenie batoláťa vysiela signál k okoliu, nielen k samotnému dieťaťu, ktoré to navyše v ranom vývine

ani kriticky nevie posúdiť. Odlíšenie, či ide o dievčatko alebo o chlapčeka, signalizuje okoliu, ako má k dieťaťu pristupovať, ako ho/ju oslovovať, ale najmä ako sa k nemu/nej správať v súlade s kultúrnymi kódmi v danej spoločnosti. Do tohto správania sa však premieta viac ako len informácia o tom, akého je dieťa pohlavia. Je ovplyvnené očakávaniami, ktoré na dieťa ženského a mužského pohlavia kladieme. Tieto predstavy označujeme pojmom ROD, ktorý možno charakterizovať ako kultúrou determinovaný sociálny konštrukt, čiže v spoločnosti zdieľanú predstavu o „mužskosti“ a „ženskosti,“ ktoré preskúmame v *cvičení Charakteristiky*. Tieto predstavy zahŕňajú presvedčenia o tom, aké úlohy by muži a ženy mali plniť v spoločnosti, ale aj aké správanie je vhodné a naopak nevhodné pre to ktoré pohlavie. V neposlednom rade tieto kultúrne predstavy definujú aj vhodné obliekanie či ostatné vizuálne prezentovanie sa.

Príloha č. 5

Paula Jojárt

Cvičenie Charakteristiky (60 – 75 min)

Cieľ: Uvedomiť si dualitu, polaritu a hierarchiu ako základné dimenzie, ktoré charakterizujú rodové stereotypy a vedú tak k rodovej nerovnosti.

Pomôcky: Predpripravené kartičky na skupinovú prácu (príloha), flipchartový stojan a papier, fixky.

Postup: Skupinu rozdelíme na dve (variant C – tri) podskupiny. Skupiny je potrebné rozdeliť do rôznych miestností tak, aby nepočuli inštrukciu druhej skupiny. V ideálnom prípade sa facilitátorky/i rozdelia, aby pracovali paralelne s rozdelenými podskupinami. Je dôležité, aby sme charakteristiky odovzdali skupine dobre premiešané (t.j. netriedené podľa opozít). Do samotného triedenia facilitátorky/i nezasahujú. Podskupiny majú za úlohu v priebehu cca 5 min – t.j. bez dlhého rozmýšľania roztriediť charakteristiky do dvoch skupín podľa danej inštrukcie.

Inštrukcie pre cvičenie CHARAKTERISTIKY

Kartičky s charakteristikami sa vytlačia 3x (rovnaké pre všetky skupiny):

Pomôcky pre skupinu A:

Vytlačíme si (alebo napíšeme) na väčšie kartičky: maskulínne na jednu a na druhú feminínne.

Na osobitný papier vytlačíme inštrukciu uvedenú nižšie pre skupinu A (1-krát).

Pomôcky pre skupinu B:

Vytlačíme si (alebo napíšeme) na väčšie kartičky: pozitívne/žiaduce na jednu a na druhú negatívne/nežiaduce. Na osobitný papier vytlačte inštrukcie uvedené nižšie pre skupinu B (1-krát).

Pomôcky pre skupinu C:

Vytlačíme si (alebo napíšeme) na väčšie kartičky: eskalujúce konflikt na jednu a na druhú zmierňujúce konflikt. Na osobitný papier vytlačte inštrukcie uvedené nižšie pre skupinu C (1-krát).

MASKULÍNNE	FEMINÍNNE
-------------------	------------------

Inštrukcia Skupina A: Niektoré charakteristiky sú považované za viac feminínne, zatiaľ čo iné za viac maskulínne. Roztriedte karty do týchto dvoch kategórií podľa toho, do ktorej myslíte, že daná charakteristika viac patrí. Pracujte rýchlo a veľa nad jednotlivými charakteristikami nepremýšľajte, zaraďte ich do kategórie, do ktorej sa viac hodia.

POZITÍVNE/ŽIADUCE	NEGATÍVNE/NEŽIADUCE
--------------------------	----------------------------

Inštrukcia Skupina B: Niektoré charakteristiky sú považované za viac pozitívne alebo žiaduce, iné zase za viac negatívne alebo nežiaduce. Roztriedte karty do týchto dvoch kategórií podľa toho, do ktorej myslíte, že daná charakteristika viac patrí. Pracujte rýchlo a veľa nad jednotlivými charakteristikami nepremýšľajte, zaradte ich do kategórie, do ktorej sa viac hodia.

ESKALUJÚCE KONFLIKTY	ZMIERŇUJÚCE KONFLIKTY
-----------------------------	------------------------------

Inštrukcia Skupina C: Niektoré charakteristiky sú považované za také, ktoré konflikt viac eskalujú a iné môžeme vnímať tak, že ho skôr zmierňujú (deeskalujú konflikt). Roztriedte karty do týchto dvoch kategórií podľa toho, do ktorej podľa vás daná charakteristika viac patrí. Pracujte rýchlo a veľa nad jednotlivými charakteristikami nepremýšľajte, zaradte ich do kategórie, do ktorej sa viac hodia.

Kartičky s charakteristikami:

ZÁVISLOSŤ	NEZÁVISLOSŤ
EMOCIONALITA	RACIONALITA
SLABOSŤ	SILA
SUBMISIVITA	DOMINANCIA
PASIVITA	AKTIVITA
NEROZHODNOSŤ	ROZHODNOSŤ

NEAMBICIÓZNOSŤ	AMBICIÓZNOSŤ
VYHÝBAVOSŤ	PRIAMOČIAROSŤ
KOMUNIKATÍVNOSŤ	NEKOMUNIKATÍVNOSŤ
ALTRUIZMUS	EGOIZMUS
NEODBORNOSŤ	ODBORNOSŤ
ZRUČNOSŤ V PODNIKANÍ	NEZRUČNOSŤ V PODNIKANÍ
PREFERENCIA KONSENZU	TENDENCIA KU KOMPROMISOM

Spracovanie výstupov skupinovej práce:

Po tom, čo obe (všetky tri) podskupiny prácu dokončili, pozveme ich naspäť do hlavnej miestnosti.

Na flipchartový stojan napíšeme dva stĺpce – maskulínne/feminínne a požiadame podskupinu, ktorá mala túto inštrukciu, aby nadiktovala svoje rozdelenie. Keď je všetko zapísané v príslušnej kategórii, požiadame druhú skupinu, aby uviedla, ktoré charakteristiky boli zatriedené ako pozitívne/žiaduce a ktoré ako negatívne/nežiaduce. Zaznačujeme to znamienkom plus a mínus k charakteristikám, ktoré sme predtým zapísali do stĺpca maskulínne/feminínne.

Ak sme zvolili cvičenie bez variantu C, prejdeme k diskusií.

Ak sme zaradili aj variant C, môžeme v tomto bode urobiť prvú fázu diskusie (venovanej rodovým stereotypom a uvedomeniu si polarity, duality a hierarchie, ktoré sa za nimi skrývajú) a až po nej prejdeme k vyhodnoteniu tretej skupiny. Požiadame ju o konfliktné a nekonfliktné charakteristiky a na označenie konfliktných môžeme zvoliť napr. zvýraznenie červenou farbou alebo znak blesku križom cez slovo, ktorého sa týka, pričom ostatné necháme nedotknuté. Pokračujeme v diskusií vo vzťahu k rodovým aspektom eskalácie, resp. deeskalácie konfliktov.

Otázky do diskusie (bez variantu C):

Na úvod zozbierame prvé dojmy z aktivity a výsledkov. Môžete sa opýtať napr.:

- Čo si myslíte o výsledkoch, keď ich vidíte pred sebou?
- Prekvapuje vás niečo na výsledkoch? Čo? Prečo je to prekvapujúce?

Zvyčajne účastníčky a účastníci sami identifikujú, že charakteristiky vo feminínnom stĺpci majú častejšie pri sebe (-), zatiaľ čo maskulínne častejšie (+). Môžeme položiť otázky:

- Čo si myslíte o týchto rozdieloch? Odkiaľ pochádzajú?
- Odráža toto rozdelenie maskulínnych a feminínnych vlastností skutočný svet?
- Ako rodové stereotypy ovplyvňujú to, ako posudzujeme mužov a/alebo ženy?
- Ako rodové stereotypy ovplyvňujú mužov a ženy v spoločnosti (keď sa správajú v súlade s nimi a, naopak, keď sa im vymykajú)?
- Ako tieto rozdiely môžu prispievať k výskytu násillia, najmä násillia páchanému na ženách a na deťoch)?

Otázky do diskusie pre variant C:

Ak sme zaradili aj variant C, zisťujeme, kde sa nachádzajú konfliktné charakteristiky a ako môžu rodové stereotypy súvisieť s eskaláciou alebo zmierňovaním konfliktov.

- Ako tieto rozdiely môžu prispievať k výskytu násillia medzi komunitami?
- Ako rodové stereotypy môžu vplývať na eskaláciu resp. zmierňovanie konfliktov?

Ďalšie možné otázky (podľa dostupného času a dynamiky diskusie):

- Ako získavame rodové stereotypy?
- Pozorujete niektoré z nich vo svojom okolí alebo u seba (dnes alebo v minulosti)?

Tematické poznámky k rodovej problematike pre facilitátorky/rov:

Zhrnutie diskusie by malo obsahovať dôraz na **dualitu** (ženské a mužské), **polaritu** (ženské vylučuje mužské a naopak) a **hierarchiu** (moc a prestíž) ako základné dimenzie, ktoré charakterizujú rodové stereotypy a vedú tak k rodovej nerovnosti, resp. znevýhodneniu žien oproti mužom v rôznych aspektoch súkromného a verejného života, čo sa pretavuje aj do očakávaní a rolí, ktoré ženám a mužom pripisujeme aj v kontexte komunitného života a rôznych sociálnych/spoločenských, ale aj individuálnych konfliktov (vrátane napr. rodovo podmieneného násillia vo vzťahoch).

Je dôležité im pomôcť uvedomiť si, že pri stereotypoch ide často o neprirodzenú, a teda iba zdanlivú dualitu a polaritu uvedených rodovo stereotypných protikladov. Do takto striktno vymedzených kategórií mnohé ženy a muži iba ťažko zapadajú. Môžeme zdôrazniť na konkrétnych príkladoch zo života, ako vybrané charakteristiky z cvičenia môžu predstavovať efektívne životné stratégie pre rôzne životné situácie, s ktorými sa musia vyrovnávať tak muži, ako aj ženy, a teda sú dôležité pre všetkých (emocionalita a racionalita).

Vo vzťahu k **hierarchii** upozorníme aj na kontext moci a prestíže, ktorej sa tešia viac muži ako ženy, a práve vďaka tomu prispievajú k rodovej nerovnosti v spoločnosti (príklad politika ako doména, v ktorej sú preferované charakteristiky skôr maskulínne).

SLOVNÍK ZÁKLADNÝCH POJMOV

AKTÉRI KONFLIKTU

Jednotlivci, skupiny a inštitúcie, ktoré:

a) prispievajú ku konfliktu, a/alebo b) sú zasiahnuté konfliktom (pozitívnym alebo negatívnym spôsobom), a/alebo sa c) podieľajú alebo sú zapojené do riešenia konfliktu.

Často hovoríme aj o vonkajších a vnútorných aktéroch konfliktu. Vonkajším aktérom označujeme kohokoľvek, kto intervenuje v konflikte, v ktorom nie je zapojený ako strana konfliktu. Zvyčajne sa označuje aj ako „tretia strana“. Môže byť užitočný len v takom rozsahu, v akom zostane neutrálny (neutral) vo vzťahu k výsledku konfliktu, nestraniaci (impartial) vo vzťahu s jednotlivými stranami konfliktu a nestranný (nonpartisan) z hľadiska vlastného zapojenia do konfliktu.

Vnútornými aktérmi sú všetci ľudia z ktorejkoľvek úrovne alebo sektora spoločnosti žijúci v oblasti zasiahnutej (násilným) konfliktom. Rozumejú sa nimi ľudia a skupiny, ktorí sú jednou zo strán konfliktu, alebo sú tak vnímaní ostatnými stranami.

BUDOVANIE MIERU (PEACEBUILDING)*

V pôvodnom koncepte Johana Galtunga je budovanie mieru jedným z troch pilierov mierových aktivít (spolu s mierotvorstvom a udržiavaním pokoja). Budovanie mieru smeruje ku kľúčovým príčinám konfliktu¹¹⁰. Niektorí ho spájajú s fázou „postkonfliktnej rekonštrukcie“. Práca s kľúčovými príčinami konfliktu však môže prebiehať v ktorejkoľvek fáze konfliktu. Porozumenie zaužívané v Európskej únii sa bliži ku Galtungovej definícii. Budovanie mieru vidí ako aktivity stredno- a dlhodobého charakteru cielene zamerané na kľúčové príčiny násilného konfliktu.

* prevzaté z Mihálik, J. – Ondrušek, D. (2009): *Peacework. Práca pre mier*. Bratislava: PDCS.

ESKALÁCIA KONFLIKTU

Vývoj konfliktu môže mať dve podoby: intenzifikácia a eskalácia/deeskalácia konfliktu. Intenzifikovanie konfliktu znamená zviditeľňovať skrytý konflikt so zámerom cieľného nenásilného výstupu. Eskalácia konfliktu sa týka situácií, keď rastie miera napätia a násilia.

Intenzifikácia znamená, že sa môže prehlbovať negatívne emočné prežívanie konfliktu, ako aj množstvo a charakter partnerov, ktorí sú vtiahnutí. Pri eskalácii konfliktu existuje viacero charakteristík jednotlivých fáz alebo štádií. Napr. Friedrich Glasl (1997)¹¹¹ hovorí o 9 štádiách: 1. prítvrdenie 2. debaty a polemiky 3. konanie namiesto slov 4. negatívna predstava o protivníkovi a koalície 5. strata tváre 6. využívanie stratégie hrozbou 7. ohraničené deštruktívne útočenie 8. fragmentácia nepriateľa 9. spoločné dosiahnutie dna priepasti.

Každý konflikt má po období vrcholu („spike“) aj obdobia deeskalácie.

Deeskalácia konfliktu sa často opisuje ako reverzný (opačný) proces, než je jeho eskalácia. Nejde však o mechanicky zrkadlový proces oproti eskalácii. Poradie krokov a ani ich dĺžka nie je daná univerzálne, závisí od podoby, do akej sa konfliktný proces rozvinul. Guy Harris (2014)¹¹² zdôrazňuje týchto päť faktorov pre úspešnú deeskaláciu konfliktu: 1. obe strany sa začnú počúvať 2. obe strany si začnú uvedomovať a akceptovať emócie/prežívanie druhej strany 3. každá zo strán sporu sa ospravedlní za svoj

110 Galtung, J. (1969): Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, s. 167 – 191.

111 Glasl, F. (1997): *Konfliktmanagement. Ein Handbuch zur Diagnose und Behandlung von Konflikten für Organisationen und ihre Berater*, 5. erweiterte Auflage. Bern: Paul Haupt Verlag.

112 Harris, G. (2014): *Conflict Resolution Insights: Why Conflicts Escalate. The Recovering Engineer Blog*. [Online] Dostupné na: <http://recoveringengineer.com/resolving-conflict/conflict-resolution-insights-why-conflicts-escalate/>

príspevok k posilneniu konfliktu 4. výrazy a vyjadrenia každej zo strán budú zmenené tak, že nebudú vnímané ako ohrozenie ostatnými 5. v riešení sporu sa obe strany presmerujú na budúcnosť.

GLOBALNE/ROZVOJOVÉ VZDELÁVANIE

Vzdelávanie zamerané na chápanie globálnych problémov v súvislostiach, rozvoj kritického myslenia a občianske zručnosti sa v niektorých krajinách nazýva globálne vzdelávanie, v iných z historických dôvodov rozvojové vzdelávanie. V európskom kontexte je zaužívaný termín „vzdelávanie ku globálnemu občianstvu“. Zahŕňa v sebe témy ako chudoba, globálna a lokálna sociálna nerovnosť, environmentálna výchova, ľudské práva, medzinárodná bezpečnosť, manažment konfliktov, udržateľný rozvoj. Tento typ vzdelávania predpokladá využitie interaktívnych metód a postupov, ktoré budujú zručnosti práce s informáciami, aktivizmu, sociálnej komunikácie a pod. Môže sa realizovať vo všetkých typoch škôl aj ako neformálne vzdelávanie. Rozvojové vzdelávanie v istých kontextoch môže označovať prípravu odborníkov pre oblasť medzinárodného rozvoja. Rozvojové štúdie či globálne štúdie zas označujú odbory štúdiá na vysokých školách, ktoré majú viac akademický než praktický charakter.

HUMANITÁRNA POMOC

Je to predovšetkým zachraňovanie životov a majetku ľudí postihnutých prírodnou katastrofou (napr. povodne, zemetrasenia, extrémne suchá) alebo katastrofou spôsobenou človekom (napr. občianska vojna, medzinárodný vojnový konflikt, výbuch jadrovej elektrárne). Základy humanitárnej pomoci vznikli so založením Červeného kríža v r. 1876. Medzinárodná humanitárna pomoc sa odvoláva na princípy medzinárodného humanitárneho práva a na zásady humanity, nestrannosti, neutrality, rovnosti a nediskriminácie. Môžu ju poskytovať štáty, medzinárodné organizácie, mimovládne organizácie a aj armádne zložky. Pri jej poskytovaní je dôležitá rýchlosť a adresnosť. V súčasnosti sa už humanitárna pomoc rozšírila aj na systémové opatrenia na prevenciu a manažovanie katastrof.

LIMITY A POISTKY BATNA- WATNA- MLATNA

Vyjednávanie má svoje limity. Nie vždy vedie k najpriateľnejšiemu či k optimálnemu riešeniu pre zúčastnené strany. Preto v úvodnej fáze vyjednávania je dobré zvážiť, aké riešenie je akceptovateľné, ak by sa nepodarilo dosiahnuť lepšie riešenie vyjednaním (napríklad definovanie akejsi poistky pre prípad, že by sa k výsledku nepodarilo dopracovať vyjednaním. Prvýkrát ju spomínajú Fisher a Ury) Jej skratka je:

BATNA (Best alternative to negotiated agreement) – teda, najlepšia alternatíva proti možnosti, ktorú by bolo možné dosiahnuť vyjednaním;

MLATNA (Most likeable alternative to negotiated agreement) – teda najpravdepodobnejšia alternatíva proti možnosti, ktorú by bolo možné dosiahnuť vyjednaním;

WATNA (Worst alternative to negotiated agreement) – teda najhoršia alternatíva proti možnosti, ktorú by bolo možné dosiahnuť vyjednaním.

MEDIÁCIA

Mediácia je proces, v ktorom sa sporiace strany stretnú s treťou, neutrálnou stranou, ktorá im pomôže dôjsť k ich vlastnému riešeniu sporu, najmä riadením procesov diskusie a interakcie v konflikte.

Výhodami mediácie sú, že:

- je neformálna a dôvernejšia (nevyžaduje „dôkazy“ a „svedectvá“)
- emócie a „objektívne“ fakty sú hodnotnými údajmi pre rôzne možnosti riešenia
- umožňuje bezpečné miesto na riešenie problému a dovoľuje tvorivé riešenia
- môže rozptýliť neprijemné pocity ľudí, ktorí majú spolupracovať
- vytvára atmosféru, kde všetci zúčastnení „získavajú“ (nie výhra/prehra)

Podmienky na využívanie mediácie:

- Spor je dôležitý pre zúčastnené strany
- Ľudia sú pripravení identifikovať zdroje konfliktu a využívať vlastné schopnosti na riešenia
- Ak sa ľudia zúčastňujú na procese, majú podiel aj na výsledku.

Mediácia sa nedá použiť v prípade, ak:

- strany nemajú žiadny spoločný záujem, nie sú od seba závislé
- účastníci zneužívajú nejakú látku (sú pod vplyvom drogy) a je pravdepodobné, že jedna zo strán nebude schopná zvládnuť svoje správanie pre vážne psychologické problémy
- predmet sporu je v rozpore so zákonom a podlieha riešeniu trestnej činnosti (napr. vraždy, zneužívanie detí ap.)
- strany komunikujú tak, že nie je možná produktívna diskusia.

MIEROTVORSTVO (PEACEMAKING)*

Galtung (1969) definoval mierotvorstvo ako aktivity, ktoré sa snažia ovplyvniť konfliktné postoje. V jazyku OSN sa termín najčastejšie spája s aktivitami opísanými v článku 33 Charty OSN (negociácia, mediácia, zmierovanie, arbitrácia, právne urovanie... a iné mierové spôsoby). Nedávno začal byť ako synonymum používaný aj pojem „vynucovanie mieru“ (peace enforcement). Ten sa používa na opísanie vojenských operácií, ktoré majú donútiť strany konfliktu pristúpiť na prímerie. Mierotvorstvo sa často používa vo vzťahu k vyjednávaniu. Pokračuje za hranice udržiavania pokoja (peacekeeping), alebo sa zaoberá samotnými spornými témami, ale nezachádza až tam, kam ide budovanie mieru (peacebuilding), ktoré cieľi k zmiereniu a k terapii medzi bežnými ľuďmi, nielen k formálnej dohode na papieri.

* prevzaté z Mihálik, J. – Ondrušek, D. (2009): *Peacework. Práca pre mier*. Bratislava: PDCS.

MOC V KONFLIKTE

Podoba konfliktu je veľmi ovplyvnená druhom a zdrojom moci, ktorá sa vyskytuje v konflikte strán. Moc môže mať rozličnú podobu. Najčastejšie hovoríme o týchto typoch moci:

- 1. Formálna autorita:** Je to moc, ktorá je odvodená z formálnej pozície v štruktúre, ktorá obsahuje rozhodovacie výsady. Takú moc majú sudcovia, volení zástupcovia, rodičia, riaditelia, atď.
- 2. Moc experta (vlastníka informácií):** Je to moc odvodená z vlastníctva expertízy v nejakej úzkej oblasti alebo z informácií o konkrétnych špecifických udalostiach.
- 3. Asociačná (referenčná) moc:** Je to moc odvodená zo spojenia s inými ľuďmi majúcimi moc.
- 4. Zdrojová moc:** Je moc odvodená z kontroly zdrojov hodnôt (peniaze, suroviny, pracovná sila, služby). Negatívna verzia tejto moci sa prejavuje v schopnosti zabraňovať užívaniu potrebných zdrojov alebo v moci donútiť druhých, aby tieto zdroje vyčerpali.
- 5. Procedurálna moc:** Je to moc kontroly nad procedúrami a procesmi, ktoré ovplyvňujú, aké rozhodnutie bude prijaté. Je to moc nezávislá od kontroly nad prijatím rozhodnutia (napríklad moc sudcu v súdnej komisii).
- 6. Represívna moc:** Schopnosť spôsobiť nepríjemnosti iným, schopnosť vykonať priame sankcie.
- 7. Moc zvyku:** Je to moc status quo, ktorá vychádza z premisy, že je ľahšie udržať pôvodný stav alebo smerovanie činnosti, ako ho/ju zmeniť.
- 8. Morálna sila:** Je to moc, ktorá vychádza z tlaku všeobecne uznávaných hodnôt. V úzkom vzťahu z toho vychádza moc z konvencií, ktoré hovoria, čo je a čo nie je správne.
- 9. Osobná moc:** Je to moc, ktorá pochádza z potenciálu osobných vlastností, ktoré podporujú zdroje moci iných, vrátane sebaistoty, schopnosti artikulovať myšlienky druhých, pochopiť situáciu druhých, pochopiť čo ich ovplyvňuje, trápi atď.

Moc môže mať negatívnu alebo pozitívnu podobu. Sama o sebe je neutrálnym faktorom, s ktorým je možné pracovať tak, aby vytváral a neblokoval predpoklady na transformáciu konfliktu. Moc mediátora v konflikte je daná týmito faktormi:

1. Súhlas strán na účasti v procese, ktorý bude riadený mediátorom a akceptovanie jeho procedurálnej odbornosti.
2. Osobná moc v schopnosti artikulovať body a záujmy v záležitostiach strán.
3. Predpokladaná odbornosť v oblastiach na to nadväzujúcich. (Môže byť nebezpečná, ak jedna strana prestane vnímať mediátora ako nestrannú osobu).

4. Alternatíva k vyjednávanej možnosti. Ak sa nedosiahne dohoda, mediátor stratí málo, ak povie: „Urobím všetko, čo je v mojich silách, ale výsledky dohody závisia od vás.“
5. Dôveryhodnosť mediačného procesu.

MOŽNOSTI VZŤAHOVANIA SA KU KONFLIKTU

Všetky rozvojové a humanitárne organizácie sa vo svojej práci stretávajú s konfliktom a sú nútené zvoliť si možnosť (stav, v akom sa aktér nachádza), ako sa ku konfliktom postaví.¹¹³ Podľa nich sa správajú, robia rozhodnutia o programoch a intervedujú, či zdržiavajú sa intervencie. Tri módy sú:

1. práca obchádzajúca konflikt (z angl. *working around conflict*), ide o naivné presvedčenie, že konflikt funguje úplne nezávisle od projektu, organizácie i od miestnych ľudí a dôsledné nezapájanie sa do čohokoľvek, čo ním zaváňa, postačuje na to, aby sa situácia nezhoršovala.
2. práca v konflikte (z angl. *working in conflict*). Aktéri pracujúci v konflikte sa snažia plánovať a pravidelne prehodnocovať svoje kroky s prihliadnutím na situáciu širšieho konfliktu. To neznamená, že by mali za cieľ priamo ho vyriešiť.
3. práca na konflikte (z angl. *working on conflict*). Cielene pracujeme s konfliktom a s jeho stranami. Nezostávame na jeho povrchu, ale snažíme sa identifikovať kľúčové príčiny konfliktu a cieľiť na ne. Pomáha to vytvárať širšiu víziu stavu v komunite/spoločnosti po riešení konfliktu a kladie základy na úspešné napĺňanie tejto vízie.

KONFLIKT

Konflikt je „...vnímaná divergencia záujmov“, ...presvedčenie, že súčasné aspirácie strán nemôžu byť dosiahnuté naraz“.¹¹⁴ Konflikt je prirodzeným dôsledkom rôznorodosti a legitímnou súčasťou sociálnej interakcie. Konflikt napriek laickej predstave môže mať pozitívne vyústenie a – i keď to môže znieť zvláštne – jeho existencia znamená pozitívny vplyv na spoločenský rozvoj. Konflikt umožňuje definovať záujmové skupiny, je výzvou na formulovanie ideí, utváranie spojenectiev a aliancií, iniciuje ekonomické, politické a sociálne zmeny. To, či bude mať konštruktívnu alebo deštruktívnu podobu, je dané spôsobom, akým sa ľudia ocitajú v konflikte a spôsobom, akým ho zvládajú a riadia.

POZIČNÉ (KOMPETITÍVNE) VYJEDNÁVANIE

Pozičné vyjednanie je postavené na lineárnom rozmýšľaní a interpretácii skutočnosti v duchu „výhra – prehra“ (win-lose). Sporiace sa strany chcú dosiahnuť víťazstvo za každú cenu. Pri ponukách a výmenách sa hovorí o stanoviskách (positions), nie o záujmoch, ktoré sú v pozadí deklarovaných stanovísk.

PRINCIPIÁLNE VYJEDNÁVANIE

Ide o kooperatívne vyjednanie, ktoré vychádza z poznania záujmov a hľadania dohôd oboch (alebo všetkých) strán v spore. Štyri základné princípy kooperatívneho vyjednávania sformulovali predstavitelia Harvardskej školy vyjednávania William Ury a Roger Fisher (v knihe *Getting to Yes*¹¹⁵):

1. Oddeľujeme ľudí od problémov.
2. Rozlišujeme pozície (deklarované stanoviská) od záujmov.
3. Hľadáme objektívne kritériá na posudzovanie záujmov.
4. Hľadáme a diskutujeme o reálnych alternatívach riešeníach.

113 Podrobnejšie o „módoch“ a aktéroch konfliktu píšeme v Mihálik – Ondrušek (2006): *Práca pre mier*. Bratislava: PDCS.

114 Pruitt, D.G. – Rubin, J. Z. (1986): *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. New York: Random House.

115 Fisher, R. – Ury, W. (1981): *Getting to Yes. Negotiating Agreement without Giving In*. New York: Penguin books.

ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCA/POMOC

Ide o spoluprácu na medzinárodnej úrovni, ktorej aktérmi sú štáty, medzinárodné organizácie (napr. UNDP, UNESCO, WFP, SZO), finančné inštitúcie (napr. Svetová banka, Medzinárodný menový fond, Európska banka pre obnovu a rozvoj), samosprávy a organizácie občianskej spoločnosti. Cieľom je znížiť chudobu a dosiahnuť dôstojný život pre ľudí v chudobných oblastiach. V rokoch 2000–2015 bola rozvojová spolupráca rámcovaná Miléniovými rozvojovými cieľmi OSN, ktoré sa zameriavali najmä na sociálno-ekonomické parametre rozvoja (chudoba, vzdelanie, zdravotníctvo, výživa, hygiena, a pod.). Na roky 2015–2030 boli stanovené Udržateľné rozvojové ciele, ktoré sa týkajú nielen chudoby, ale aj environmentálnych problémov, zlého spravovania a potlačovania ľudských práv, ako aj geopolitických nerovností na svete. Prostriedky vyčleňované z rozpočtov bohatých štátov sa stále nazývajú „oficiálna rozvojová pomoc“ (angl. official development assistance), čo má historické pozadie.

TYPY NÁSILIA

Johan Galtung upozorňuje, že pri analýze konfliktov musíme rozlišovať medzi odlišnými typmi násilia, ktoré sa prejavujú v postojoch, konaní a v konfliktnej situácii.

Konfliktná situácia je prejavom štrukturálneho násilia (obmedzený prístup na trhu práce, k bývaniu, vzdelávaniu, regulatívne bariéry znevýhodňujú menšinu... ap.). Konfliktné postoje vedú k javu kultúrneho násilia (zdieľané negatívne stereotypy, ich zobrazovanie v médiách, vo vzdelávaní, v kultúre, ignorovanie menšinových jazykov, menšinovej viery... ap.) Konfliktné konanie vedie k fyzickému/brachiálnemu násiliu (násilné konanie jednotlivcov alebo skupín proti iným, obmedzovanie prístupu, odlišné správanie občanov či autorít k jednotlivým skupinám občanov... ap.).

UDRŽIAVANIE POKOJA (PEACEKEEPING)*

Zahrňa koordinované úsilie zaistiť stabilitu a relatívnu normálnosť v období po extrémne výbušných a chaotických situáciách spojených s násilným konfliktom. (Doslovný preklad by bolo udržiavanie mieru, ale nazdávame sa, že pojem „pokoj“ v tomto prípade presnejšie vystihuje stav neprítomnosti otvoreného násilia v konflikte.) Rozšíreným cieľom udržovania pokoja je vytvoriť podmienky vhodné na 1. nastolenie trvácnych politických urovnaní a vzťahov medzi aktérmi konfliktu, 2. „infraštruktúru“ zameranú na udržateľnejší mier.

* prevzaté z Mihálik, J. – Ondrušek, D. (2009): *Peacework. Práca pre mier*. Bratislava: PDCS.

VYJEDNÁVANIE (NEGOCIÁCIA)

Vyjednávanie je štruktúrovaný proces, prostredníctvom ktorého sa dve či viac strán sporu s odlišnými záujmami, potrebami a motívmi pokúšajú dopracovať k výsledku prijateľnému pre obe (príp. všetky). Vo vyjednávaní rozlišujeme či ide o bilaterálne (dvojstranné) alebo multilaterálne (mnohostranné) vyjednávania, či ide o mono-issue (vyjednávanie týkajúce sa jednej problematickej oblasti) alebo multi-issue negociácie (vyjednávanie týkajúce sa viacerých problematických oblastí súčasne).

Vyjednávanie môžu byť horizontálne – na jednej úrovni partnerov, alebo vertikálne medzi tými, ktorí majú iné postavenie v hierarchických mocenských rebríčkoch. Tiež je rozdiel v tom, či partnermi vyjednávania sú jednotlivci, skupiny, inštitúcie, komunity, štátne celky. Tiež či ide o priame vyjednávanie alebo vyjednávanie prostredníctvom vyjednávačov s daným mandátom, či výsledok možno dosiahnuť priamo, alebo je nutné ho ratifikovať. Či ide o vyjednávanie partnerov, ktorí majú symetrickú (vyváženú) moc, alebo ide o vyjednávanie partnerov v situácii mocenskej asymetrie a tiež či vyjednávanie využíva korektné kroky, alebo sa tam vyskytujú „nečisté triky“.

ZDROJE ALTERNATÍVNYCH PRÍSTUPOV K RIEŠENIU KONFLIKTOV

Za alternatívne postupy sa považujú také, ktoré nevychádzajú z existujúcich štruktúr súdneho a mocenského riešenia konfliktov (litigácia, súdne riešenia, mocenské rozhodnutia inštitucionálnej alebo individuálnej autority), ale využívajú sa postupy, kde strany samotné alebo za pomoci tretostranného procesového experta samy riešia svoj problém (konciliácia, facilitovaný dialóg, mediácia, arbitrácia.

Za štyri hlavné zdroje alternatívnych postupov pri riešení konfliktov/sporov (hnutie ADR – Alternative Dispute Resolution) sa považujú:

1. Inovácie v teórii a v praxi riadenia a organizačného rozvoja R. R. Blake, H. A. Shepard a J. S. Mouton¹¹⁶ uskutočnili sériu prelomových výskumov o stratégií riešenia a riadenia konfliktov v organizáciách. Navrhovali participatívne kolaboratívne prístupy v organizačných konfliktoch, čo bolo vo vtedajších prevažne hierarchických a centralizovane-byrokratických modeloch vnímané ako čosi takmer nepredstaviteľné.
2. Nové prístupy v politike medzinárodných vzťahov a v diplomacii. Vo sfére medzinárodnej politiky a diplomacie začali psychológovia a politológovia ako Herbert Kelman z Harvardskej univerzity, Leonard Dobb z Yalskej univerzity a John Burton z Londýnskej univerzity spochybňovať paradigmu politiky sily a zmysluplnosť formalít diplomatického protokolu v riešení sporov. Začali uplatňovať metódu medzinárodných „workshopov riešenia problémov“. Využívali akademickú pôdu na súkromné stretnutia politických vodcov napr. z Cypru, zo Severného Írska, z Afriky a preukázali, že ich work-shopy vytvorili predpoklady na kooperatívne urovanie viacerých medzinárodných sporov.
3. Posun od hnutí „aktivistov“ k mierotvorným aktivitám v niektorých cirkevných komunitách. Náboženský a cirkevní lídri hrali vždy nezameniteľnú rolu v riešení sporov v rámci ich religióznych komunít, ale čoraz častejšie sa ako zmierujúca strana ocitajú aj v medzinárodných sporoch (napríklad v r. 1984 pápež výrazne pomohol v urovaní sporu Čile a Argentíny o kanáli Beagle¹¹⁷. V 60. a 70. rokoch sa veľmi zviditeľnili religiózne skupiny ako Quakeri a Mennoiti, ktorí stavajú na svojich tradíciách pacifizmu, humanite a konsenzuálnosti. Oni iniciovali vznik takých neziskových organizácií v Európe a v USA, ktoré boli zamerané na mierové riešenie medzietnických, konfesijných a medziskupinových sporov.
4. Rastúca nespokojnosť verejnosti s drahým, zdĺhavým a neefektívnym súdnym systémom v USA. V súdnej praxi sa začali presadzovať tlaky, aby sa proces stal rýchlejší, lacnejší a zodpovednosť za riešenia sporov aby sa vrátila do rúk najviac zainteresovaných – teda strán v spore. Raymond Shonholtz a ďalší začali v 60. rokoch v USA presadzovať decentralizované inštitúty komunitných mediačných centier a mimosúdnych spôsobov riešenia sporov, ktoré boli založené na samoriadení, komunitnom aktivizme a decentralizovanom spôsobe rozhodovania.

ZDROJE KONFLIKTU

Chris Moore vyčlenil 5 kľúčových zdrojov konfliktu. Vo väčšine konfliktov ide o kombináciu viacerých zdrojov. Moore rozlišuje tieto zdroje:

- Záujmy (obsahový konflikt), Vzťahy (konflikt vo vzťahoch, osobné, interpersonálne zdroje),
- Informácie (reálny nedostatok informácií, dát alebo iná interpretácia dát),
- Štruktúrne zdroje (vyplývajúce z kontextu, štruktúry, systému), Hodnoty (konflikt hodnôt).

¹¹⁶ Blake, R. R. – Shepard, H. A. – Mouton, J. S. (1964): *Managing Intergroup Conflict in Industry*. Houston: Gulf Publishing.

¹¹⁷ Scimecca, J. (1991): Conflict Resolution: The Emergence of the Field. In: K. Avruch – P. Black – J. Scimecca (eds.): *Conflict Resolution: Cross Cultural Perspectives*. Westport, CT: Greenwood.

ZMIEROVANIE

Na dosiahnutie skutočného udržateľného mieru sú nutné transformatívne zmeny na úrovni jednotlivcov, skupín, aj celých spoločností. Potrebné je ukončenie násilných bojov – dosiahnutie pokoja zbraní a neskôr aj odzbrojenia, alebo aspoň kontroly zbraní hlavných znepriatelených strán. Potrebné sú transformatívne zmeny na politickej (prípadne diplomatickej) úrovni v zmysle dosiahnutých dohôd. Rovnako nutné je ukončenie predpokladov na násilie a na zmierenie aj na úrovni komunít a jednotlivých ľudí – na strane páchatelov násilia aj na strane obetí. Johan Galtung hovorí, že to najkľúčovejšie, čo musí nasledovať po násilí v spoločnosti aj na úrovni jednotlivcov, sú „3R“.¹¹⁸ Týmito tromi pojmami na „R“ sú: rekonštrukcia (angl. reconstruction), rekonziliácia (znovu zmierenie, angl. reconciliation) a riešenie konfliktu (angl. resolution).

John Paul Lederach¹¹⁹ zobrazuje proces zmierovania ako schému, ktorá nemá lineárny charakter s časovou následnosťou. Hovorí o štyroch vyvažujúcich princípoch v transformácii konfliktov (spravidlosť, pravda, mier a odpustenie/milosrdenstvo), kde žiadny z nich nemá prednosť a všetky sú rovnako dôležité.

118 Galtung, J. (1998): *After Violence: 3R – Reconstruction, Reconciliation, Resolution: Coping with the Visible and Invisible Effects of War*. [Online] Dostupné na: <http://classweb.gmu.edu/hwjeong/Conf702/Galtung,%20After%20violence.pdf> [Cit. 24 Február 2016].

119 Lederach, J. P. (1995): *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures*. 1. vyd. Syracuse University Press, str. 3–23.

symbol	tematické oblasti	symbol	typy publikácií
	prevencia a riešenie konfliktov		Čítanky a učebnice
	facilitačná a konzultačná pomoc v oblasti sociálneho rozvoja		Príručky pre trénerov a konzultantov
	organizačný rozvoj a zmeny		Sprievodcovia pre užívateľov
	participatívne vzdelávanie		Prípadové štúdie a prieskumy
	účasť verejnosti na rozhodovaní a komunitný rozvoj		Všetličo z kuchyne PDCS

RIEŠENIE KONFLIKTOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE

Vydalo: PDCS, Partners for Democratic Change Slovakia

Autori/Autorky © 2016

Mgr. Katarína Bajzíkova, PhD.

Bc. Alexandra Demetrianová

Mgr. Aurèle Destrée

Zuzana Fialová, PhD.

Mgr. Zuzana Hardoš Kurnasová

PhDr. Juraj Jančovič, PhD.

Mgr. Paula Jójárt, MA

Mgr. Ondřej Kopečný

Mgr. Ján Mihálik, SDP

PhDr. Dušan Ondrušek, CSc.

Mgr. Lenka Petková

Mgr. Monika Pašiak

Ing. Mgr. Martin Pašiak, PhD.

Mgr. Magdaléna Vaculčíaková

Recenzent: Mgr. Ján Mihálik, SDP

Hlavná editorka: Mgr. Katarína Bajzíkova, PhD.

Ďalšie editorky: Zuzana Fialová, PhD., Bc. Katarína Kordíková, Mgr. Alžbeta Micsinaiová,

Mgr. Monika Straková, Mgr. Katarína Šimková

Jazyková korektúra: PhDr. Zuzana Vičanová

Dizajn & layout © Zuzana Čičelová

Tlač: Váry s.r.o., Trnava

Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89563-44-9

EAN 9788089563449

Katarína Bajzíkova

Alexandra Demetrianová

Aurèle Destrée

Zuzana Fialová

Zuzana Haroš Kurnasová

Juraj Jančovič

Paula Jójárt

Ondřej Kopečný

Ján Mihálik

Dušan Ondrušek

Lenka Petková

Monika Pašiak

Martin Pašiak

Magdaléna Vaculčíaková

RIEŠENIE KONFLIKTOV V ROZVOJOVOM KONTEXTE

„Svet tuší a dennodenne sa presviedča o súvislosti medzi naším správaním v konfliktoch a rozvojom. Možno práve preto, že toto prepojenie vyzerá také samozrejmé, stále sa stretávame so zarážajúcim nedostatkom reflexie a výskumu v tejto oblasti. Publikácia, ktorú držíte v ruke, ponúka odrazový mostík na ponorenie sa do tejto problematiky. Vypĺňa tak prázdne miesto v odbore, ktorého neznalosť nás môže veľa stáť – premárnených príležitostí, zdrojov a v najhoršom prípade aj ľudských životov.“

Ján Mihálik (recenzent)

ISBN 978-80-89563-44-9

9 788089 563449